

Inhoud	Blz.
10. Horizontale toelichting	3
11. Verticale toelichting	59
12. Toelichting op de belastingontvangsten	163
13. Toelichting op de belastinguitgaven	171
14. Overzicht interventies t.b.v. de financiële sector	207

10. Horizontale toelichting

In deze bijlage wordt per begroting (of begrotingsfonds dan wel aanvullende post) een toelichting gegeven op het verloop van de uitgaven en niet-belastingontvangsten vanaf 2016 tot en met 2021.

De totalen per begroting zijn exclusief de bedragen die onder de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) vallen; deze uitgaven worden separaat gepresenteerd.

De cijfers van de afzonderlijke begrotingen luiden in miljoenen euro's in constante prijzen van het jaar 2016. Een uitzondering hierop vormen de premiegefinancierde uitgaven van SZW en VWS, deze luiden in lopende prijzen.

Horizontale Toelichting

De Koning

I De Koning		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		41,3	41,4	41,4	41,4	41,4	41,5
totaal niet-belastingontvangsten		0,0					
1	Uitkering leden Koninklijk Huis						
	Uitgaven	7,8	8,0	8,0	8,0	8,0	8,1
2	Functionele uitgaven van de Koning						
	Uitgaven	27,7	27,7	27,7	27,7	27,7	27,7
	Ontvangsten	0,0					
3	Doorbelaste uitgaven van andere begrotingen						
	Uitgaven	5,8	5,7	5,7	5,7	5,7	5,7
	Ontvangsten	0,0					

Artikel 1 Uitkering leden Koninklijk Huis

Op dit artikel worden de uitkeringen aan de leden van het Koninklijk Huis verantwoord. De lichte stijging in de uitgaven vanaf 2017 e.v. wordt veroorzaakt door de doorwerking van de stijging van de ambtenarensalaries volgens de systematiek van de Wet Financieel Statuut van het Koninklijk Huis op de uitkering van de leden van het Koninklijk Huis.

Artikel 2 Functionele uitgaven van de Koning

Op dit artikel staan de functionele uitgaven van de Koning, waaronder de uitgaven aan personeel en materieel en overige specifieke uitgaven zoals de inzet van luchtvaartuigen.

Artikel 3 Doorbelaste uitgaven van andere begrotingen

Op dit artikel staan de doorbelaste uitgaven van andere begrotingen, zoals de uitgaven in het kader van voorlichting, het Militaire Huis als onderdeel van de Dienst van het Koninklijk Huis en de uitgaven van het Kabinet van de Koning.

Staten-Generaal

IIA Staten-Generaal		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		147,2	144,2	140,7	139,2	139,2	139,5
totaal niet-belastingontvangsten		4,3	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2
1	Wetgeving en controle Eerste Kamer						
	Uitgaven	13,5	11,9	12,0	12,0	12,0	12,0
	Ontvangsten	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
2	Uitgaven tbv van (oud) leden Tweede Kamer en leden EP						
	Uitgaven	30,2	31,7	30,6	30,1	30,1	30,1
	Ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
3	Wetgeving en controle Tweede Kamer						
	Uitgaven	103,8	101,0	98,6	97,6	97,6	97,9
	Ontvangsten	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
4	Wetgeving en controle Eerste en Tweede Kamer						
	Uitgaven	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
	Ontvangsten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10	Nominaal en onvoorzien						
	Uitgaven	- 1,8	- 1,9	- 2,0	- 2,0	- 2,0	- 2,0

Artikel 1 Wetgeving en controle Eerste Kamer

De Eerste Kamer heeft in 2016 een aantal activiteiten in het kader van het Europees voorzitterschap georganiseerd, waaronder een Verenigde Vergadering. Hierdoor zijn er in 2016 hogere uitgaven.

Artikel 2 Uitgaven tbv (oud) leden Tweede Kamer en leden EP

De uitgaven ten behoeve van oud-leden van de Tweede Kamer en het Europees Parlement worden beïnvloed door verkiezingen. In het jaar van de verkiezingen stijgt het beroep op de aanspraken op wachtgeld en dit neemt na verloop van tijd weer af.

Artikel 3 Wetgeving en controle Tweede Kamer

De middelen op dit artikel worden ingezet ten behoeve van de uitvoering van de kerntaken van de Tweede Kamer. Denk bijvoorbeeld aan de financiering van de ambtelijke organisatie voor het ondersteunen van het constitutionele proces van de Tweede Kamer en de financiering van de digitale en fysieke infrastructuur van het parlement. Als gevolg van een aantal activiteiten zoals het EU voorzitterschap zijn de uitgaven in 2016 hoger.

De uitgaven van de Tweede Kamer nemen tot en met 2018 af door de bijdrage aan de taakstelling Rijk, agentschappen en uitvoerende ZBO's van het kabinet Rutte-Asscher.

Artikel 4 Wetgeving en controle Eerste en Tweede Kamer

De middelen op dit artikel worden ingezet ten behoeve van interparlementaire activiteiten.

Artikel 10 Nominaal en Onvoorzien

De inspanningsverplichting van de Staten Generaal voor de taakstelling Rijk, agentschappen en uitvoerende ZBO's van de kabinetten Rutte-Verhagen en Rutte-Asscher is deels op artikel 10 onvoorzien gezet.

Overige Hoge Colleges van Staat en Kabinetten van de Gouverneurs

IIB Overige Hoge Colleges van Staat en Kabinetten		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		119,1	115,0	110,2	110,2	110,4	109,7
totaal niet-belastingontvangsten		5,8	5,7	5,7	5,7	5,7	5,7
1	Raad van State						
	Uitgaven	60,5	59,3	56,8	56,8	56,9	56,2
	Ontvangsten	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
2	Algemene Rekenkamer						
	Uitgaven	29,3	28,0	27,9	27,9	27,9	28,0
	Ontvangsten	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
3	De Nationale Ombudsman						
	Uitgaven	15,3	15,2	15,2	15,2	15,2	15,2
	Ontvangsten	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2
4	Kanselarij der Nederlandse Orden						
	Uitgaven	6,2	4,7	3,9	3,9	3,9	3,9
	Ontvangsten	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
6	Kabinet van de Gouverneur van Aruba						
	Uitgaven	2,2	2,2	1,8	1,8	1,8	1,8
	Ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
7	Kabinet van de Gouverneur van Curaçao						
	Uitgaven	3,3	3,2	2,7	2,7	2,7	2,7
	Ontvangsten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
8	Kabinet van de Gouverneur van Sint Maarten						
	Uitgaven	2,4	2,4	1,9	1,9	1,9	1,9
	Ontvangsten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10	Nominaal en onvoorzien						
	Uitgaven						

Algemeen

De uitgaven voor de Overige Hoge Colleges van Staat en Kabinetten nemen tot en met 2018 af door de bijdrage aan de taakstelling Rijk, agentschappen en uitvoerende ZBO's van de kabinetten Rutte-Verhagen en Rutte-Asscher.

Artikel 1

De uitgaven van de Raad van State zijn in 2016 hoger door investeringskosten voor de introductie van het programma Kwaliteit en Innovatie.

Artikel 4 Kanselarij der Nederlandse Orden

De Kanselarij der Nederlandse Orden maakt gebruik van een verouderd ICT-systeem voor de aanvraag van decoraties. Dit systeem wordt vervangen en leidt tot een ophoop van het budget in de jaren 2016 tot en met 2017.

Artikel 6 Kabinet van de Gouverneur van Aruba

Tegenvallers door de huidige dollarkoers zorgen voor een hogere raming in de jaren 2016 en 2017.

Artikel 7 Kabinet van de Gouverneur van Curaçao

Tegenvallers door de huidige dollarkoers zorgen voor een hogere raming in de jaren 2016 en 2017.

Artikel 8 Kabinet van de Gouverneur van Sint Maarten

Tegenvallers door de huidige dollarkoers zorgen voor een hogere raming in de jaren 2016 en 2017.

Algemene Zaken

III Algemene Zaken		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		62,7	63,5	62,1	62,1	62,2	63,9
totaal niet-belastingontvangsten		7,1	6,8	6,7	6,7	6,7	6,7
1	Bevorderen eenheid regeringsbeleid						
	Uitgaven	58,7	59,5	58,1	58,1	58,2	59,9
	Ontvangsten	4,6	4,4	4,4	4,4	4,4	4,4
4	Kabinet van de Koning						
	Uitgaven	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4
	Ontvangsten	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4
5	Cie voor toezicht op de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten						
	Uitgaven	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6

Artikel 1 Bevorderen eenheid regeringsbeleid

Dit artikel bestaat onder andere uit de bijdrage voor het agentschap Dienst Publiek en Communicatie, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) en de Rijksvoorlichtingsdienst (RVD).

Artikel 4 Kabinet van de Koning (KvK)

Het Kabinet van de Koning (KvK) draagt zorg voor de ambtelijke ondersteuning van de Koning bij de uitoefening van zijn staatsrechtelijke taken en fungeert als schakel tussen Koning en ministers. Het beschikbare budget blijft constant.

Artikel 5 Commissie van Toezicht betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CTIVD)

Commissie van Toezicht betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CTIVD) is ingesteld bij de [Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten uit 2002 \(WIV 2002\)](#). Zij houdt toezicht op de rechtmatigheid van de uitvoering van deze wet en de [Wet veiligheidsonderzoeken \(Wvo\)](#). De Commissie toetst zowel het handelen van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) als de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) aan de juridische kaders die er voor deze diensten bestaan.

Koninkrijksrelaties

IV Koninkrijksrelaties		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		274,0	291,9	272,0	124,0	123,1	123,1
totaal niet-belastingontvangsten		42,8	36,5	36,5	36,5	36,5	36,5
1	Waarborgfunctie						
	Uitgaven	72,7	70,9	66,6	61,6	61,6	61,6
	Ontvangsten	5,4	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9
4	Bevorderen sociaal-economische structuur						
	Uitgaven	19,1	14,7	13,3	14,6	14,6	14,6
	Ontvangsten	9,0	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2
5	Schuldsanering/lopende inschrijving/leningen						
	Uitgaven	149,9	187,0	172,4	28,5	28,5	28,5
	Ontvangsten	28,4	28,4	28,4	28,4	28,4	28,4
6	Apparaat						
	Uitgaven	16,3	18,1	17,5	17,1	16,2	16,2
7	Nominaal en onvoorzien						
	Uitgaven	16,0	1,3	2,2	2,2	2,2	2,2

Algemeen

De begroting van Koninkrijksrelaties is vanaf 2016 geherstructureerd (zie Kamerstukken II, vergaderjaar 2014–2015, [34 000, nr. 42](#)).

Artikel 1 Waarborgfunctie

Er is besloten tot tijdelijke versterking van de rechtshandhaving in Sint Maarten. In 2016, 2017 en 2018 liggen de budgetten daarom hoger. Daarnaast is er in 2017 en 2018 sprake van vervangingsinvesteringen voor de Kustwacht. De ontvangsten in 2016 liggen hoger door hogere bijdragen van de landen aan de Kustwacht als gevolg van de wisselkoersen.

Artikel 4 Bevorderen sociaal-economische structuur

In 2016 liggen de uitgaven hoger door het amendement Van Laar/Segers en een extra impuls vanuit SZW voor de integrale projecten BES. Daarnaast zijn de ontvangsten in 2016 hoger door onder andere de definitieve afrekening uit de Stichting Ontwikkeling Nederlandse Antillen (SONA), de terugontvangst van een deel van de Nederlandse bijdrage aan *Fondo Desarrollo Aruba* (FDA).

Artikel 5 Schuldsanering/lopende inschrijving/leningen

Uit hoofde van de beleidsmatige verantwoordelijkheid van de Minister van BZK voor de schuldsanering van de voormalige Nederlandse Antillen worden de meerjarige aflossings- en rentereeksen verantwoord op hoofdstuk IV. Vanwege het verloop in het aflossings- en renteschema nemen de uitgaven na 2018 af.

Artikel 6 Apparaat

Door de geplande oprichting van de integriteitskamer Sint Maarten zijn de budgetten in 2017, 2018 en 2019 verhoogd.

Artikel 7 Nominaal en onvoorzien

Deze middelen zijn gereserveerd voor het meerjarig opvangen van valutaschommelingen. Wisselkoerstegenvallers worden vanuit deze reservering gedekt, wisselkoersmeevallers komen ten gunste van deze reservering. De systematiek van deze reservering wordt aan de hand van voorgenoemde principe nader uitgewerkt.

Horizontale Toelichting

Buitenlandse Zaken

V Buitenlandse Zaken		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		8.299,0	7.541,0	8.514,4	8.408,8	8.562,6	8.813,5
totaal niet-belastingontvangsten		3.414,20	640,9	653,7	666,7	680,1	700,5
43	Europese Samenwerking						
	Uitgaven	8.299,0	7.541,0	8.514,4	8.408,8	8.562,6	8.813,5
	Ontvangsten	3.414,2	640,9	653,7	666,7	680,1	700,5

Relatie begroting van Buitenlandse Zaken en de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS)

De begroting van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bestaat uit HGIS uitgaven/ontvangsten en niet-HGIS uitgaven/ontvangsten. De HGIS uitgaven en ontvangsten worden toegelicht in de horizontale toelichting van de HGIS. De niet-HGIS uitgaven en ontvangsten worden hieronder toegelicht.

Artikel 3 Europese Samenwerking

De meerjarige ontwikkeling van het artikel Europese samenwerking wordt bepaald door de doorwerking van de jaarlijkse nominale ontwikkeling van de EU-begroting in de Nederlandse afdrachten aan en ontvangsten van de EU.

Veiligheid en Justitie

VI Veiligheid en Justitie		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		13.396,9	12.531,6	11.644,0	11.490,0	11.488,0	11.374,7
totaal niet-belastingontvangsten		2.364,2	2.046,0	1.896,5	1.793,7	1.804,7	1.761,5
31	Nationale Politie						
	Uitgaven	5.589,6	5.539,4	5.450,4	5.486,7	5.488,3	5.417,5
	Ontvangsten	17,9	16,5	0,5	0,5	0,5	0,5
32	Rechtspleging en rechtsbijstand						
	Uitgaven	1.614,2	1.469,9	1.418,2	1.395,4	1.387,6	1.386,5
	Ontvangsten	231,9	291,7	274,9	284,6	294,8	294,8
33	Veiligheid en criminaliteitsbestrijding						
	Uitgaven	726,5	671,9	653,8	649,9	645,5	641,2
	Ontvangsten	1.491,2	1.305,2	1.337,6	1.390,1	1.391,6	1.349,2
34	Straffen en Beschermen						
	Uitgaven	2.904,5	2.575,0	2.519,6	2.533,2	2.527,4	2.526,9
	Ontvangsten	97,6	99,5	100,3	101,1	101,3	101,3
36	Contraterrorisme en Nationaal Veiligheidsbeleid						
	Uitgaven	252,4	257,9	257,4	256,2	256,2	256,2
37	Vreemdelingen						
	Uitgaven	1.830,3	1.627,3	984,7	708,5	708,7	709,1
	Ontvangsten	330,9	306,4	156,6			
91	Apparaatsuitgaven kerndepartement						
	Uitgaven	426,1	386,2	379,0	370,1	369,0	370,1
	Ontvangsten	154,7	26,7	26,6	17,4	16,4	15,7
92	Nominaal en onvoorzien						
	Uitgaven	50,1	0,8	- 22,2	87,0	102,3	64,3
	Ontvangsten	40,0					
93	Geheim						
	Uitgaven	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1

De totale uitgaven voor Veiligheid & Justitie zijn voor de periode 2016–2018 opgehoogd om o.a. extra inspanning bij politie, OM en rechtspraak en de verhoogde asielinstroom op te kunnen vangen. In de jaren daarna wordt het oorspronkelijk uitgavenniveau vastgehouden. De daling in de ontvangsten wordt onder meer verklaard door tegenvallers op de ontvangsten uit boeten en transacties.

Artikel 31 Nationale Politie

De Nationale Politie groeit in enkele jaren naar het met de vorming van de Nationale Politie beoogde pad. Zowel bij begrotingsbrief van november 2015 als bij Miljoenennota 2016 zijn structureel middelen toegekend om specifieke problematiek op te vangen en extra investeringen te doen.

Artikel 32 Rechtspleging en rechtsbijstand

De uitgaven op dit artikel dalen tot en met 2019 naar aanleiding van maatregelen bij de rechtsbijstand en een daling van de bijdrage aan de rechtspraak in verband met de efficiëncytaakstelling uit het regeerakkoord Rutte II.

Artikel 33 Veiligheid en criminaliteitsbestrijding

De daling in de uitgaven op dit artikel tussen 2016 en 2018 wordt voornamelijk veroorzaakt door de efficiëncytaakstelling uit het regeerakkoord.

Artikel 34 Straffen en beschermen

De uitgaven op dit artikel tonen op termijn een dalende reeks vanwege de doorverdeling van de taakstellingen op personeel en materieel uit o.a. het regeerakkoord en de maatregelen uit het Masterplan DJI. Daarnaast

Horizontale Toelichting

stijgen de geraamde ontvangsten vanaf 2016 door o.a. het kostendekkend maken van de administratiekostenvergoeding CJIB.

Artikel 36 Contraterrorisme en Nationaal Veiligheidsbeleid

Dit betreft het budget voor contraterrorisme en nationaal veiligheidsbeleid. De uitgaven op dit artikel stijgen in 2017 en dalen daarna licht vanwege de efficiency taakstelling uit het regeerakkoord Rutte II.

Artikel 37 Vreemdelingen

De uitgaven voor vreemdelingen tonen een dalende reeks. Er zijn in het regeerakkoord diverse maatregelen genomen om de toelatingsprocedures te versnellen en fraude tegen te gaan. De uitgaven zijn tot en met 2018 naar boven bijgesteld vanwege de verhoogde asielinstroom in 2015–2017. De extra kosten voor eerstejaars asielopvang van asielzoekers uit DAC-landen worden conform OESO DAC-systematiek toegerekend aan ontwikkelingssamenwerking (ODA). Hierdoor ontvangt VenJ in 2016 tot en met 2018 middelen van de begroting van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Artikel 91 Apparaatsuitgaven kerndepartement

De apparaatsuitgaven dalen vanwege de efficiencytaakstelling die bij het regeerakkoord Rutte II is opgenomen. De hoge ontvangst in 2016 wordt veroorzaakt door de tariefsverlaging van het Rijksvastgoedbedrijf en de daarbij terugontvangen middelen.

Artikel 92 Nominaal en Onvoorzien

Artikel 92 is een verdeelartikel. Dit niet-beleidsartikel wordt uitsluitend gebruikt voor het parkeren van nog te verdelen loon- en prijsbijstellingen, het tijdelijk parkeren van andere nog te verdelen middelen en nog te verdelen taakstellingen.

Artikel 93 Geheim

De uitgaven op artikel 93 blijven stabiel.

Binnenlandse Zaken

VII Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven	902,5	742,1	651,8	672,0	697,2	654,8
totaal niet-belastingontvangsten	204,1	69,9	64,9	64,7	64,7	64,4
61 Openbaar bestuur en democratie						
Uitgaven	39,8	30,6	25,3	25,3	25,4	25,4
Ontvangsten	25,7	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0
62 Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst						
Uitgaven	228,1	212,7	213,4	218,4	227,4	227,4
Ontvangsten	12,7	12,7	12,7	12,7	12,7	12,7
66 Dienstverlenende en innovatieve overheid						
Uitgaven	184,9	161,7	88,1	90,1	90,1	90,1
Ontvangsten	4,9	5,4	0,5	0,4	0,4	0,4
67 Arbeidszaken overheid						
Uitgaven	33,3	30,3	29,4	27,5	26,8	26,9
Ontvangsten	1,3	0,8	0,8	0,8	0,8	0,5
71 Centraal Apparaat						
Uitgaven	415,1	305,5	294,2	292,2	282,1	283,9
Ontvangsten	108,5	14,1	13,9	13,8	13,8	13,8
72 Algemeen						
Uitgaven	1,2	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2
Ontvangsten		15,0	15,0	15,0	15,0	15,0
73 Nominaal en onvoorzien						
Uitgaven				17,1	44,2	
74 VUT-fonds						
Ontvangsten	51,0					

Artikel 61 Openbaar bestuur en democratie

De hogere uitgaven in 2016 en 2017 hebben voornamelijk betrekking op de kosten voor het referendum over het associatieverdrag met Oekraïne in 2016, voor de monitor Sociaal Domein in 2016 en 2017 en voor de activiteiten met betrekking tot de interbestuurlijke relaties in 2016 en 2017. De ontvangsten betreffen de bijdragen van de waterschappen ten behoeve van de Waarderingskamer. Deze zijn in 2016 conform de huidige kostenverdeelsleutel. In opdracht van het bestuurlijk overleg WOZ wordt deze momenteel opnieuw bezien.

Artikel 62 Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst

De operationele capaciteit van de AIVD wordt in een oplopende reeks uitgebreid ter versterking van contraterrorisme en om radicalisering tegen te kunnen gaan (Kamerstukken II, vergaderjaar 2014–2015, [29 754, nr. 302](#)).

Artikel 66 Dienstverlenende en innovatieve overheid

Een deel van de gereserveerde middelen voor de Generieke Digitale Infrastructuur (GDI) is tot en met 2017 uitgekeerd aan BZK als opdrachtgever van een groot deel van de GDI-voorzieningen, waaronder eID, DigiD en MijnOverheid. Vanaf 2018 staat een deel van de middelen nog op de Aanvullende Post. De ontvangsten in 2016 en 2017 zijn afrekeningen van opdrachten (o.a. ICTU).

Artikel 67 Arbeidszaken overheid

Het budget neemt af doordat het beroep op de pensioenregelingen van (voormalige) Nederlandse ambtenaren uit de voormalige overzeese gebiedsdelen en hun nagelaten betrekkingen in de komende jaren afneemt.

Horizontale Toelichting

Artikel 71 Centraal Apparaat

Vanwege de taakstelling Rijk, agentschappen en uitvoerende ZBO's uit het Regeerakkoord Rutte-Verhagen en Rutte-Asscher nemen de uitgaven aan het Centraal Apparaat de komende jaren af. In 2016 zijn de uitgaven en ontvangsten hoger vanwege de jaarlijkse desalderingen voor de Dienstverleningsafspraken tussen de SSO's onderling en de inkomsten van overige departementen en derden voor het gebruik van diensten van DocDirect.

Artikel 72 Algemeen

De vanaf 2017 te realiseren ontvangsten voor de GDI worden voorlopig geboekt op de begroting van BZK.

Artikel 73 Nominaal onvoorzien

De incidentele budgettaire effecten als gevolg van het wetsvoorstel Stroomlijnen invordering worden gereserveerd op de begroting. Deze middelen zijn overgeboekt van de begroting van Wonen en Rijksdienst naar de begroting van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelatie op het artikel voor nominaal en onvoorzien.

Artikel 74 VUT-fonds

De liquiditeitsbehoefte van het VUT-fonds is afhankelijk van het moment dat naar verwachting gebruik wordt gemaakt van de regeling Flexibel Pensioen en Uittreden (FPU). De uitgaven en ontvangsten fluctueren met het verwachte gebruik. In 2016 lost het VUT-fonds haar lening volledig af, wat resulteert in hogere ontvangsten.

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

VIII Onderwijs, Cultuur en Wetenschap		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		38.722,9	37.105,8	37.924,8	37.726,0	37.671,7	37.878,5
totaal niet-belastingontvangsten		1.312,5	1.341,6	1.415,7	1.466,0	1.544,6	1.611,5
1	Primair onderwijs						
	Uitgaven	10.275,0	10.245,6	10.205,5	10.108,9	10.036,0	9.979,2
	Ontvangsten	16,7	8,7	17,7	8,7	8,7	8,7
3	Voortgezet onderwijs						
	Uitgaven	7.921,7	7.927,9	7.881,0	7.799,7	7.701,8	7.623,0
	Ontvangsten	10,2	7,4	7,4	7,4	7,4	7,4
4	Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie						
	Uitgaven	4.137,3	4.217,2	4.317,7	4.290,5	4.275,7	4.248,2
	Ontvangsten	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
6	Hoger beroepsonderwijs						
	Uitgaven	2.834,6	2.811,5	2.893,5	2.875,1	2.897,1	2.985,9
	Ontvangsten	1,5	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
7	Wetenschappelijk onderwijs						
	Uitgaven	4.282,5	4.262,2	4.290,8	4.296,5	4.336,1	4.423,5
	Ontvangsten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
8	Internationaal onderwijsbeleid						
	Uitgaven	13,0	10,5	10,3	9,7	9,7	9,7
	Ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
9	Arbeidsmarkt en personeelsbeleid						
	Uitgaven	230,6	179,7	176,8	168,8	165,5	173,4
	Ontvangsten	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
11	Studiefinanciering						
	Uitgaven	5.834,1	4.537,6	5.303,6	5.384,2	5.446,8	5.527,6
	Ontvangsten	814,8	865,2	921,4	983,3	1.051,7	1.123,8
12	Tegemoetkoming studiekosten						
	Uitgaven	88,9	89,2	88,6	88,2	86,5	84,8
	Ontvangsten	3,0	3,1	3,1	3,0	3,0	2,9
13	Lesgeld						
	Uitgaven	7,2	6,7	6,5	6,4	6,4	6,4
	Ontvangsten	249,4	246,3	248,2	252,6	255,9	257,8
14	Cultuur						
	Uitgaven	792,8	798,0	794,8	794,2	793,4	790,7
	Ontvangsten	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
15	Media						
	Uitgaven	1.019,1	962,7	976,9	973,5	987,6	990,0
	Ontvangsten	206,5	199,5	206,5	199,5	206,5	199,5
16	Onderzoek en wetenschappen						
	Uitgaven	1.024,9	950,3	973,2	925,0	923,4	921,8
	Ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
25	Emancipatie						
	Uitgaven	13,4	14,2	15,2	15,0	15,4	15,4
	Ontvangsten	0,2					
91	Nominaal en onvoorzien						
	Uitgaven		- 150,1	- 244,4	- 244,4	- 244,4	- 136,1
95	Apparaatskosten						
	Uitgaven	247,9	242,4	234,8	234,6	234,5	234,8
	Ontvangsten	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6

Het OCW-budget blijft de komende jaren redelijk stabiel. De uitgaven bij de onderwijsartikelen volgen in grote mate de ontwikkelingen van leerlingen- en studentenaantallen. Het lagere budget in 2017 wordt met name verklaard door een aantal grote kasschuiven bij de ov-studentenkaart. Daarnaast is per 2017 een structurele lumpsum- en subsidietaakstelling doorgevoerd ter dekking van de ruilvoetproblematiek en om de OCW-begroting sluitend te maken. Deze is naar rato over de artikelen verdeeld. Ten slotte worden er per 2017 enkele structurele ramingsbijstellingen gedaan.

Horizontale Toelichting

Artikel 1 Primair Onderwijs

Bij het *Primair onderwijs* (PO) neemt het budget per saldo af. Dit wordt veroorzaakt door demografische ontwikkelingen die leiden tot een lagere instroom van leerlingen en een lagere raming van gewichtenleerlingen waardoor het budget voor de gewichtenregeling en het onderwijs achterstandenbeleid (OAB) neerwaarts wordt bijgesteld. De toevoegingen door middelen uit het Regeerakkoord Rutte II en de Begrotingsafspraken 2014 wegen hier deels tegenop.

Artikel 3 Voortgezet Onderwijs

Ook bij het *Voortgezet onderwijs* (VO) is per saldo sprake van een licht dalend budget. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door dalende leerlingaantallen. Daartegenover staat de toevoeging van de middelen uit de Begrotingsafspraken 2014.

Artikel 4 Beroepsonderwijs en Volwasseneducatie

Het budget van *Beroepsonderwijs en Volwasseneducatie* (BVE) stijgt per saldo enigszins. Wijzigingen in de budgetten zijn het gevolg van de toegevoegde middelen uit het Regeerakkoord Rutte II en veranderende studentenaantallen. Daarnaast worden er per 2018 middelen aan de begroting toegevoegd voor een uitgavenregeling op het gebied van Permanent Leren in verband met de afschaffing van de fiscale aftrekpost voor scholingsuitgaven.

Artikel 6 Hoger beroepsonderwijs en Artikel 7 Wetenschappelijk onderwijs

In het *Hoger Onderwijs* (HO, artikel 6 en 7) is sprake van stijgende budgetten. Dit is enerzijds het gevolg van de toegevoegde middelen uit het Regeerakkoord Rutte II. Anderzijds wordt de regeling stimulering Bèta/techniek en bekostiging van postinitiële masteropleidingen in het hbo beëindigd per 2018 en worden de budgetten naar beneden bijgesteld als gevolg van de lumpsum- en subsidietaakstelling.

Artikel 8 Internationaal onderwijsbeleid

De uitgaven aan *Internationaal onderwijsbeleid* zijn in 2016 hoger dan in de jaren erna in verband met het Europees voorzitterschap.

Artikel 9 Arbeidsmarkt en personeelsbeleid

Het budget voor *Arbeidsmarkt en personeelsbeleid* daalt in 2017 per saldo omdat middelen zijn overgeheveld naar de onderwijsartikelen ten behoeve van professionalisering van het onderwijspersoneel. Ook is er sprake van aflopende subsidies van onder andere de «impuls lerarentekorten», de regeling «versterking samenwerking lerarenopleidingen en scholen» en «projecten regionale arbeidsmarktproblematiek».

Artikel 11 Studiefinanciering

Het dalende budget bij *Studiefinanciering* wordt met name verklaard door dalende uitgaven aan de basisbeurs. Stijgende budgetten aan uitstaande leningen wegen hier deels tegenop. Het lagere budget in 2017 wordt verklaard door een kasschuif bij de ov-studentenkaart uit het jaar 2017 naar 2016 en 2018. De ontvangsten stijgen omdat er de komende jaren meer wordt afgelost. Dit wordt veroorzaakt doordat er meer wordt geleend.

Horizontale Toelichting

Artikel 12 Tegemoetkoming studiekosten en Artikel 13 Lesgelden

De uitgaven en ontvangsten bij *Tegemoetkoming studiekosten* en *Lesgelden* wijzigen nauwelijks en volgen bij *Tegemoetkoming studiekosten* de leerlingenaantallen in het voortgezet onderwijs en bij *Lesgelden* de leerlingenaantallen in het mbo.

Artikel 14 Cultuur

Het budget voor *Cultuur* blijft redelijk stabiel. Dit is enerzijds het gevolg van een aflopende subsidie voor de Koninklijke Bibliotheek en dalende budgetten voor erfgoed vanaf 2017. Anderzijds worden er per 2017 middelen aan de begroting toegevoegd voor een uitgavenregeling op het gebied van monumentenbeleid in verband met de afschaffing van de fiscale aftrekpost voor monumenten.

Artikel 15

Het budget voor *Media* is per 2017 lager vanwege een korting uit het Regeerakkoord Rutte II. Daartegenover staat een toevoeging van middelen uit de Begrotingsafspraken 2014.

Artikel 16 Onderzoek en Wetenschappen

Het budget *Onderzoek en Wetenschappen* (OWB) daalt vanwege de maatregelen «schrappen subsidies» en de taakstelling «A1 Rijksoverheid» uit het Regeerakkoord Rutte II.

Artikel 25 Emancipatie

Het licht stijgende budget voor *Emancipatie* wordt verklaard door decentralisatie-uitkeringen voor vrouwen- en LHBTI- emancipatiebeleid vanaf 2018.

Artikel 91 Nominaal en onvoorzien

Op het artikel *Nominaal en onvoorzien* is sprake van een structurele ramingsbijstelling van 150 mln. vanaf 2017. Daarnaast is sprake van een incidentele ramingsbijstelling voor de jaren 2018 tot en met 2020 van 94 mln.

Artikel 95 Apparaatskosten

De *Apparaatskosten* nemen af als gevolg van de maatregelen uit de regeerakkoorden Rutte I en II.

Nationale Schuld

IXA Nationale Schuld (Transactiebasis)		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		9.111,7	8.452,7	7.764,3	7.110,8	6.712,5	6.858,6
totaal niet-belastingontvangsten		13.275,1	8.413,5	11.403,2	9.391,1	8.285,4	6.353,0
1	Financiering staatsschuld						
	Uitgaven	7.577,9	6.920,0	6.232,1	5.579,1	5.181,1	5.326,1
	Ontvangsten	5.664,0	1.871,0	2.228,0	2.405,0	2.371,5	2.265,5
2	Kasbeheer						
	Uitgaven	1.533,8	1.532,7	1.532,2	1.531,6	1.531,4	1.532,5
	Ontvangsten	7.611,1	6.542,5	9.175,2	6.986,1	5.913,9	4.087,5

Artikel 1 Financiering Staatsschuld

Dit artikel heeft betrekking op de extern gefinancierde staatsschuld. De uitgaven bestaan uit de rentelasten en aflossingen van vaste en vlottende schuld. De ontvangsten bestaan uit rentebaten en uitgifte van schuld. De hoogte van de aflossingen van de bestaande schuld liggen vast als gevolg van eerder gemaakte keuzes ten aanzien van de schuldfinanciering. De verwachte schulduitgifte is gedaald doordat de financieringsbehoefte van het Rijk is afgenomen.

Artikel 2 Kasbeheer

Op dit artikel staan de geldstromen die betrekking hebben op het schatkistbankieren van aan de schatkist gelieerde instellingen. De uitgaven bestaan enerzijds uit de rentevergoeding over de saldi die in de schatkist worden aangehouden door baten-lastendiensten, RWT's (Rechtspersoon met een Wettelijke Taak) en sociale fondsen. Anderzijds bestaan de uitgaven uit verstrekte leningen aan baten-lastendiensten en RWT's en, in sommige jaren, uit een afname van het rekening-couranttegoed van deze instellingen of van de sociale fondsen. De ontvangsten bestaan uit rentebaten en aflossingen op leningen door deelnemers aan het schatkistbankieren, alsmede toenemende rekening-courant saldi. De schommelingen van de ontvangsten op dit artikel worden veroorzaakt door fluctuerende aflossingen van uitgezette leningen in het kader van het geïntegreerd middelenbeheer en met name bij de ramingen van de rekening-courant saldi van de sociale fondsen.

Financiën

IXB Financien		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		9.240,5	6.544,6	6.554,9	6.397,1	6.002,8	5.960,1
totaal niet-belastingontvangsten		7.527,8	2.525,0	2.490,7	2.487,1	2.436,8	2.542,9
1	Belastingen						
	Uitgaven	3.393,6	2.922,9	2.750,2	2.645,1	2.587,1	2.573,8
	Ontvangsten	842,0	879,2	887,9	906,0	893,7	891,7
2	Financiële Markten						
	Uitgaven	23,9	21,3	21,5	21,3	21,3	21,3
	Ontvangsten	50,4	13,9	13,0	11,0	11,0	11,0
3	Financ. act. Publiek-Private sector						
	Uitgaven	2.436,2	169,5	369,5	299,5	17,9	14,7
	Ontvangsten	6.327,4	1.316,6	1.262,7	1.252,7	1.230,0	1.479,9
4	Internationale Fin. Betrekkingen						
	Uitgaven	76,1	100,7	75,1	66,1	24,2	10,2
	Ontvangsten	7,0	3,8	3,8	7,0	12,3	18,1
5	Exportkrediet- en investeringsverzekering						
	Uitgaven	88,1	88,1	88,1	88,1	88,1	88,1
	Ontvangsten	247,0	257,1	269,2	256,2	235,6	88,1
6	BTW-Compensatiefonds						
	Uitgaven	2.922,9	2.922,9	2.922,9	2.922,9	2.922,9	2.922,9
7	Beheer materiele activa						
	Uitgaven	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
	Ontvangsten	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
10	Nominaal en onvoorzien						
	Uitgaven	56,3	90,7	99,6	126,1	113,5	101,0
21	Centraal Apparaat						
	Uitgaven	243,1	228,1	227,6	227,7	227,5	227,7
	Ontvangsten	52,2	52,6	52,4	52,4	52,4	52,4

Artikel 1 Belastingen

De dalende trend in de uitgaven bij de Belastingdienst is het gevolg van taakstellingen op het apparaat van de Belastingdienst uit de regeerakkoorden Rutte I en II en besparingen in het kader van de Investeringsagenda. De oploop in de ontvangsten is het gevolg van ramingsbijstellingen op de niet-belastingontvangsten. De raming van de Belasting- en Invorderingsrente (BIR) heeft vanwege een verhoogd tarief van de belasting- en invorderingsrente een opwaartse oploop.

Artikel 2 Financiële Markten

De hogere uitgaven in 2016 worden veroorzaakt door incidentele extra kosten voor het CDFD in verband met een piek in het aantal afgenomen examens. Deze piek leidt ook tot hogere ontvangsten in 2016. De overige ontvangsten in 2016 worden verklaard door de schuldconversie van KNM en de opbrengsten uit verbeurde dwangsommen en opgelegde bestuurlijke boetes door de toezichhouders (AFM en DNB) aan onder toezicht staande financiële instellingen uit de financiële sector. Deze opbrengsten komen voor een deel (surplus boven de 2,5 mln.) ten gunste van de Staat (TK 33957-19).

Artikel 3 Financieringsactiviteiten publiek-private sector

De hogere uitgaven en ontvangsten in 2016 worden veroorzaakt door de overdracht van schuldtitels van Propertize en de verkoopopbrengst van de aandelen van Propertize. De Staat neemt de uitstaande staatsgegarandeerde schuld van Propertize met een waarde van 2,35 mld. over. De koper stort via Propertize eenzelfde bedrag bij de Staat, vermeerderd met de opgelopen rente. In 2017, 2018 en 2019 zijn er hogere uitgaven door een kapitaalinjectie aan TenneT. Eind 2015 heeft TenneT de Staat als enig

Horizontale Toelichting

aandeelhouder verzocht om extra kapitaal ter beschikking te stellen om de wettelijk verplichte investeringen in het Nederlandse net te realiseren. Vanaf 2017 zal TenneT 780 mln. ontvangen, verspreid over drie jaren. Deze financiële transactie is niet relevant voor het EMU-saldo en het uitgavenkader. De hogere ontvangst in 2016 wordt verklaard door de verkoop van ASR. De opbrengst van de eerste tranche van de beursgang van ASR is 1.057 mln. De ontvangsten lopen de komende jaren af door een lagere winstafracht van DNB en minder dividendontvangsten van financiële instellingen.

Artikel 4 Internationale Financiële betrekkingen

Vanwege de voorgenomen deelname als Founding Member aan de nieuwe Aziatische investeringsbank (AIIB) zijn de uitgaven hoger. In 2016 worden twee termijnen betaald, in de jaren 2017–2019 wordt telkens één termijn betaald. Daarnaast dalen de winsten van de SMP-leningen, waardoor er ook minder hoeft te worden doorgegeven aan Griekenland. De terugloop in de uitgavenreeks wordt verder verklaard door een vooruitbetaling van de Nederlandse contributiebijdrage aan de Wereldbank voor 2017 (IDA17) die vooruit wordt betaald in 2016 ter optimalisatie van het kasritme van de Staat. De ontvangstenraming kent vanaf 2019 een oploop vanwege verwachte hogere rente-opbrengsten op de leningen aan Griekenland.

Artikel 5 Exportkrediet- en investeringsverzekering

De hoogte van de ontvangsten met betrekking tot de exportkredietverzekering (EKV) worden voornamelijk bepaald door de terugbetaling van Argentinië, naar aanleiding van het schuldenakkoord met de Club van Parijs (Zie ook Kamerbrief 2013–2014, [33 750 IX, nr. 29](#)). In 2020 wordt de laatste terugbetaling verwacht.

Artikel 6 BTW-compensatiefonds

Op dit artikel wordt het BTW-compensatiefonds (BCF) verantwoord. Het BCF wordt uit het gemeente- en provinciefonds gefinancierd. De meerjarige raming is gebaseerd op realisatiecijfers over 2015. De uitgaven aan het BCF zijn stabiel de komende jaren, het gemeente- en provinciefonds fungeren als ventiel bij een onder- of overschrijding. Een onder- of overschrijding komt ten laste of ten gunste van het gemeente- en provinciefonds.

Artikel 7 Beheer materiële activa

De uitgaven en ontvangsten op dit artikel betreffen sinds de overheveling van het RVOB naar het Ministerie van BZK in 2013 alleen nog de programmiddelen van Domeinen Roerende Zaken. De raming voor de komende jaren is stabiel.

Artikel 10 Nominaal en onvoorzien

Vanaf 2017 zijn op dit artikel de kosten opgenomen voor het werkbedrijf «Switch» van de Belastingdienst. Het budget voor «Switch» neemt toe tot en met 2019 en daalt in de jaren hierna tot nihil. De schuldconversie van de Koninklijke Nederlandse Munt is gedekt met onbestemde middelen op nominaal en onvoorzien. Verder staan er middelen gereserveerd voor mogelijke tegenvallers op de ontvangsten van de BIR. Op basis van de realisaties is te zien dat met name bij VPB een flink gedragseffect optreedt. Het gevolg hiervan is dat belastingplichtigen eerder aan hun verplichtingen voldoen en er dus minder ontvangsten in het kader van de BIR worden gerealiseerd.

Horizontale Toelichting

Artikel 21 Centraal Apparaat

De dalende trend in de uitgaven op dit artikel wordt voornamelijk veroorzaakt door taakstellingen op het apparaat van het Ministerie van Financiën.

Horizontale Toelichting

Defensie

X Defensie		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		8.062,5	8.347,0	8.470,5	8.550,4	8.527,1	8.387,3
totaal niet-belastingontvangsten		267,1	366,7	372,8	299,4	261,0	262,0
1	Opdracht Inzet						
	Uitgaven	3,3	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1
2	Taakuitvoering Zeestrijdkrachten						
	Uitgaven	728,3	721,5	716,7	727,6	733,9	736,9
	Ontvangsten	15,6	16,2	16,2	16,2	16,2	16,2
3	Taakuitvoering Landstrijdkrachten						
	Uitgaven	1.214,3	1.251,3	1.263,7	1.273,9	1.288,1	1.299,9
	Ontvangsten	19,5	11,5	11,5	11,5	11,5	11,5
4	Taakuitvoering Luchstrijdkrachten						
	Uitgaven	672,9	681,7	695,3	688,4	692,8	695,4
	Ontvangsten	13,2	12,3	12,3	12,3	12,3	12,3
5	Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee						
	Uitgaven	352,6	338,8	335,2	337,0	336,9	337,3
	Ontvangsten	4,4	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6
6	Investeringen Krijgsmacht						
	Uitgaven	1.372,8	1.640,5	1.792,5	1.956,7	1.846,2	1.681,3
	Ontvangsten	77,9	161,8	173,6	116,7	77,0	69,2
7	Ondersteuning krijgsmacht door Defensie						
	Materieel Org						
	Uitgaven	781,9	830,3	832,4	834,8	863,1	869,8
	Ontvangsten	42,9	43,4	43,4	43,4	43,4	43,4
8	Ondersteuning krijgsmacht door Cdo Diensten- centra						
	Uitgaven	1.151,8	1.145,5	1.120,2	1.101,8	1.114,0	1.102,5
	Ontvangsten	58,3	75,9	73,8	69,7	69,5	69,5
9	Algemeen						
	Uitgaven	106,9	95,7	96,6	96,3	96,0	96,5
10	Centraal apparaat						
	Uitgaven	1.621,7	1.580,7	1.542,0	1.498,9	1.491,0	1.507,9
	Ontvangsten	35,2	41,1	37,4	25,0	26,5	35,3
11	Geheime uitgaven						
	Uitgaven	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4
12	Nominaal en onvoorzien						
	Uitgaven	50,6	52,4	67,4	26,6	56,8	51,3
91	Centraal apparaat						
	Uitgaven						

Het meerjarige verloop van de totale uitgaven wordt verklaard door de doorwerking van de maatregelen uit de nota In het belang van Nederland, het Regeerakkoord, de extra middelen die zijn toegevoegd bij verschillende begrotingsonderhandelingen, maatregelen ter versterking van de veiligheidsketen en het pakket ter versterking van de basisgereedheid van de krijgsmacht

Het meerjarige verloop van de totale niet-belastingontvangsten wordt verklaard door de uitfasering van de verkoopopbrengsten als gevolg van de maatregelen die Defensie in de voorgaande jaren heeft genomen aangevuld met het afstoten van overtollig materieel en onroerend goed.

Hieronder worden per artikel de belangrijkste ontwikkelingen besproken. In de begroting zelf is een uitputtende opsomming van de effecten van de maatregelen op alle artikelen opgenomen.

Horizontale Toelichting

Artikel 1 Opdracht Inzet

Op dit artikel wordt de inzet van de krijgsmacht begroot. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan door de leden gemeenschappelijk gefinancierde (common funded) Navo- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. De hogere uitgavenruimte op dit artikel in 2017 volgt uit de doorwerking van hogere ontvangsten in verband met Navo-missies.

Artikel 2 Taakuitvoering Zeestrijdkrachten

Op dit artikel lopen de uitgaven eerst terug en daarna op. Het teruglopen wordt verklaard door de maatregelen uit de nota In het belang van Nederland. Het kabinet heeft in verschillende stappen middelen toegevoegd aan de Defensiebegroting. De uitgaven lopen daarom weer op.

Artikel 3 Taakuitvoering Landstrijdkrachten

Dit artikel laat een wisselend verloop van de uitgaven zien. Dit wordt enerzijds verklaard door de maatregelen uit de nota In het belang van Nederland. Anderzijds doordat dit kabinet in verschillende stappen middelen heeft toegevoegd aan de Defensiebegroting.

Artikel 4 Taakuitvoering Luchtstrijdkrachten

Dit artikel laat een wisselend verloop van de uitgaven zien. Dit wordt enerzijds verklaard door de maatregelen uit de nota In het belang van Nederland. Anderzijds doordat dit kabinet in verschillende stappen middelen heeft toegevoegd aan de Defensiebegroting.

Artikel 5 Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee

Het verloop op dit artikel hangt samen met de versterkende maatregelen in de veiligheidsketen die in 2015 zijn ingezet en die een structureel verhoogde inzet van de Koninklijke Marechaussee vragen.

Artikel 6 Investerings Krijgsmacht

Het verloop van dit artikel wordt verklaard doordat maatregelen uit de nota In het belang van Nederland structureel hun beslag krijgen. Daarnaast zorgen achtereenvolgens de extra middelen uit de begrotingsonderhandelingen 2014 en 2015 voor een oploop. Herijkingen van de investeringsplannen zorgen daarnaast voor een verschuiving van het budget naar latere jaren.

Artikel 7 Defensie Materieel Organisatie

Het verloop van de uitgaven op dit artikel hangt samen met de herschikking tussen exploitatie en instandhouding van wapensysteem gerelateerde budgetten naar aanleiding van materieel verwervingsprojecten.

Artikel 8 Commando Dienstencentra

Het verloop op dit artikel hangt samen met de eerder getroffen maatregelen op het personeelslogistieke domein.

Artikel 9 Algemeen

De uitgaven op dit artikel betreffen het exploitatiedeel van de bijdragen aan de NAVO, verschillende subsidies en overige (departementsbrede) uitgaven. De piek in 2016 wordt veroorzaakt door de uitgaven ten behoeve van het EU voorzitterschap.

Horizontale Toelichting

Artikel 10 Centraal Apparaat

Dit artikel toont de apparaatskosten van de bestuursstaf en de MIVD en de defensiebrede pensioenen, uitkeringen en wachtgelden. De fluctuatie in de budgetten wordt met name veroorzaakt door fluctuatie in de ramingen van pensioenen, uitkeringen en wachtgelden.

Artikel 12 Nominaal en Onvoorzien

De stand op dit artikel betreft het restsaldo van de nog niet uitgedeelde meerjarige loon- en prijsbijstelling.

Horizontale Toelichting

Infrastructuur en Milieu

XII Infrastructuur en Milieu						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven	8.003,4	7.971,4	8.320,4	8.429,0	8.571,6	8.776,9
totaal niet-belastingontvangsten	246,0	244,3	240,7	240,7	240,7	240,7
11 Integraal waterbeleid						
Uitgaven	37,0	44,9	30,2	30,4	30,4	30,7
Ontvangsten		3,0				
13 Ruimtelijke Ontwikkeling						
Uitgaven	118,3	102,3	98,9	90,6	98,3	186,5
Ontvangsten	9,0	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8
14 Wegen en verkeersveiligheid						
Uitgaven	35,7	34,4	28,4	27,5	27,7	29,2
Ontvangsten	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8
15 OV-keten						
Uitgaven	5,6					
Ontvangsten	6,2					
16 Openbaar vervoer en spoor						
Uitgaven	26,7	32,9	12,2	13,1	13,6	14,1
17 Luchtvaart						
Uitgaven	27,0	12,7	11,9	11,8	9,7	7,3
Ontvangsten	10,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
18 Scheepvaart en havens						
Uitgaven	25,3	26,7	16,2	13,1	10,2	3,7
19 Klimaat						
Uitgaven	65,4	54,9	52,6	50,2	49,1	49,0
Ontvangsten	189,6	224,0	224,0	224,0	224,0	224,0
20 Lucht en geluid						
Uitgaven	30,1	30,4	43,5	31,5	31,5	31,5
21 Duurzaamheid						
Uitgaven	20,8	20,9	20,7	18,2	18,7	19,0
Ontvangsten	2,2					
22 Omgevingsveiligheid en milieurisico's						
Uitgaven	36,0	33,8	51,1	55,4	62,7	63,2
Ontvangsten	2,1	0,7	0,2	0,2	0,2	0,2
23 Meteorologie, seismologie en aardobservatie						
Uitgaven	34,0	40,9	43,9	47,9	37,4	37,4
24 Handhaving en toezicht						
Uitgaven	119,0	109,6	106,8	106,8	106,8	106,8
25 Bijdrage BDU						
Uitgaven	893,9	888,3	866,8	866,8	865,3	854,7
26 Bijdrage investeringsfondsen						
Uitgaven	6.085,4	6.168,3	6.598,0	6.732,3	6.880,4	7.013,5
97 Algemeen departement						
Uitgaven	103,8	50,5	50,8	50,2	49,9	49,8
Ontvangsten	2,0	2,2	2,0	2,0	2,0	2,0
98 Apparaatsuitgaven Kerndepartement						
Uitgaven	339,2	319,9	288,4	283,3	279,5	279,9
Ontvangsten	17,9	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5
99 Nominaal en onvoorzien						
Uitgaven	0,1	0,0	0,1	0,0	0,6	0,5

Artikel 11 Integraal waterbeleid

De toename van de uitgaven in 2017 komt doordat het project versterking iconwaarde Afsluitdijk in dat jaar zal worden uitgevoerd. Er zijn ontvangsten in 2017, omdat het Ministerie van OCW en het Deltafonds een financiële bijdrage leveren aan dit project. De structureel lagere stand vanaf 2018 t.o.v. 2016 is onder andere het gevolg van een lagere bijdrage aan RWS voor opdrachten rond algemeen waterbeleid en het aflopen van de bijdrage van lenM aan medeoverheden voor het Synergieprogramma Kaderrichtlijn Water.

Horizontale Toelichting

Artikel 13 Ruimtelijke Ontwikkeling

De terugloop aan middelen in de jaren 2016 tot en met 2020 wordt grotendeels veroorzaakt door meerjarige budgetoverboekingen naar BZK voor uitkeringen aan Gemeenten en Provincies in het kader van het Bodemconvenant 2016–2020, alsmede door een kasschuif tussen 2016 en latere jaren voor het Meerjarenprogramma Bodem. Deze schuif stemt budgetten en planning beter op elkaar af. Omdat het Bodemconvenant afloopt in 2020, wordt het budget vanaf 2021 weer teruggeboekt naar de begroting van lenM. Dit verklaart de hogere stand in 2021 op dit artikel.

Artikel 14 Wegen en verkeersveiligheid

De daling na 2017 is het gevolg van het aflopen van projecten binnen het programma Beter Benutten.

Artikel 15 OV-keten

De reeks is na begrotingsjaar 2016 overgeboekt naar artikel 16, omdat artikel 15 vanaf begrotingsjaar 2017 wordt samengevoegd met artikel 16 Spoor tot het nieuwe artikel 16 Openbaar vervoer en spoor.

Artikel 16 Openbaar vervoer en spoor

Het budget stijgt in 2017 als gevolg van de artikelsamenvoeging met artikel 15 OV-keten. Vanaf 2018 daalt per saldo de omvang van dit artikel, doordat de subsidieregelingen Bodemsanering NS en Beheersing GSM-R interferentie stoppen in respectievelijk 2017 en 2018. GSM-R is een radiosysteem dat wordt gebruikt in treinen. De subsidieregeling is een tegemoetkoming in de kosten die spoorvervoerders moeten maken voor de aanpassing of vervanging van aanwezige GSM-R-treinradio's.

Artikel 17 Luchtvaart

De daling van de uitgaven op dit artikel na 2016 is het gevolg van het aflopen van de bijdrage aan RWS voor de uitvoering van de masterplannen luchthavens Caribisch Nederland. De daling van de ontvangsten vanaf 2017 is het gevolg van het stopzetten van de GIS-heffing voor luchtvaartmaatschappijen. Het Geluidsisolatieprogramma Schiphol (GIS 3) loopt de komende jaren af en de hieraan gekoppelde heffing wordt stopgezet.

Artikel 18 Scheepvaart en havens

De hogere budgetten in 2016 en 2017 zijn het gevolg van de extra middelen die in deze jaren beschikbaar zijn gemaakt voor activiteiten en subsidies in het kader van het meerjarenprogramma van de Topsector Logistiek. Dit meerjarenprogramma loopt af in 2020. Dit verklaart de daling van de budgetten in 2021.

Artikel 19 Klimaat

Het hogere budget in 2016 en 2017 is het gevolg van herschikking van budgetten binnen de begroting voor het bereiken van de doelstellingen uit het Energieakkoord en het uitvoeren van extra maatregelen om klimaatverandering tegen te gaan. Daarnaast is er sprake van extra inzet voor de programma's Partnership for Market Readiness (PMR) en Carbon Pricing Leadership Coalition (CPLC).

Artikel 20 Lucht en geluid

De piek in 2018 wordt veroorzaakt doordat de financiële afwikkeling en nabetaling in het kader van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit in dat jaar is voorzien.

Horizontale Toelichting

Artikel 21 Duurzaamheid

De daling na 2018 is het gevolg van een beperkte afname van het opdrachtenbudget voor duurzame productketens.

Artikel 22 Omgevingsveiligheid en Milieurisico's

De verhoging vanaf 2017 is het gevolg van extra uitgaven in het kader van de Impuls omgevingsveiligheid (IOV) en van aanvullend budget voor de financiering van het in te stellen verbod op asbestdaken.

Artikel 23 Meteorologie, seismologie en aardobservatie

De daling van de budgetten vanaf 2020 is het gevolg van de lagere contributie van het KNMI aan EUMETSAT, het Europese programma voor aardobservatie.

Artikel 24 Handhaving en toezicht

De uitgaven zijn in 2016 hoger dan daarna. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door een bijdrage van lenM aan de Inspectie voor Leefomgeving en Transport voor met name ICT.

Artikel 25 Bijdrage BDU

De budgetten van de Brede Doeluitkering zijn in de jaren 2016 en 2017 hoger dan daarna. Dit komt door overboekingen uit het Infrastructuurfonds voor het programma Beter Benutten in 2016 en voor de realisatie van een fietsenstalling bij Amsterdam CS in 2017.

Artikel 26 Bijdrage investeringsfondsen

De ontwikkeling van dit artikel wordt toegelicht in de horizontale toelichting van het Infrastructuurfonds en het Deltafonds.

Artikel 97 Algemeen departement

Op het artikel 97 worden diverse lenM-brede programma uitgaven verantwoord. Dit betreft onder andere de uitgaven van lenM voor het onderhoud, exploitatie en aanschaf van het regeringsvliegtuig. In de brief (Kamerstukken II, 2015–2016, [33 400, nr. 79](#)) van 8 juli 2016 is de Tweede Kamer geïnformeerd over de aanschaf van een vervangend Regeringsvliegtuig. De kosten daarvan liggen naar verwachting in de range van 50 à 90 mln. Ter dekking hiervan heeft het kabinet als eerste stap 40 mln. toegevoegd aan de begroting van lenM. Dit verklaart de hogere begrotingsstand in 2016 t.o.v. de andere jaren op dit artikel.

Artikel 98 Apparaatuitgaven kerndepartement

De uitgaven aan apparaat nemen af als gevolg van verschillende taakstellingen (Rutte I, Rutte II en de inkoopstaakstelling uit de Begrotingsafspraken 2014).

Horizontale Toelichting

Economische Zaken

XIII Economische Zaken		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		5.183,6	4.894,1	5.058,0	5.630,1	6.290,8	6.198,8
totaal niet-belastingontvangsten		3.512,4	3.770,9	4.044,9	4.690,2	5.259,5	5.161,7
1	Goed functionerende economie en markten						
	Uitgaven		183,1	176,0	174,9	174,6	174,4
	Ontvangsten		30,9	30,9	30,9	30,9	30,9
2	Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen						
	Uitgaven		812,2	787,2	784,2	786,0	780,3
	Ontvangsten		114,3	111,0	112,9	110,8	111,6
3	Toekomstfonds						
	Uitgaven		145,1	178,9	157,7	164,9	173,4
	Ontvangsten		36,4	40,6	42,6	47,6	56,6
4	Een doelmatige en duurzame energievoorziening						
	Uitgaven		1.900,7	2.176,4	2.790,7	3.466,1	3.381,7
	Ontvangsten		3.426,7	3.718,2	4.379,2	4.952,2	4.846,5
5	Meerjarenprogramma Nationaal Coördinator Groningen						
	Uitgaven		77,6	22,4	21,6	19,9	14,9
6	Een concurr., duurz.en veilige agro-, viss.- en voedselket.						
	Uitgaven		514,8	496,3	481,8	475,5	476,2
	Ontvangsten		57,4	49,8	47,6	47,4	47,4
7	Groen onderwijs van hoge kwaliteit						
	Uitgaven		803,2	783,1	770,6	760,2	755,3
	Ontvangsten		0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
8	Natuur en biodiversiteit						
	Uitgaven		124,5	115,1	119,8	120,0	120,0
	Ontvangsten		69,3	56,4	39,1	32,7	30,8
11	Goed functionerende economie en markten						
	Uitgaven	191,5					
	Ontvangsten	115,3					
12	Een sterk innovatievermogen						
	Uitgaven	524,8					
	Ontvangsten	50,8					
13	Een excellent ondernemingsklimaat						
	Uitgaven	274,9					
	Ontvangsten	61,9					
14	Een doelmatige en duurzame energievoorziening						
	Uitgaven	1.872,7					
	Ontvangsten	2.942,6					
15	Meerjarenprogramma Nationaal Coördinator Groningen						
	Uitgaven	116,6					
16	Een concurr., duurz.en veilige agro-, viss.- en voedselket.						
	Uitgaven	545,1					
	Ontvangsten	57,6					
17	Groen onderwijs van hoge kwaliteit						
	Uitgaven	812,9					
	Ontvangsten	0,1					
18	Natuur, regio en ruimte						
	Uitgaven	189,0					
	Ontvangsten	120,8					
19	Toekomstfonds						
	Uitgaven	250,8					
	Ontvangsten	129,3					
40	Apparaat						
	Uitgaven	405,3	332,8	322,7	328,8	323,5	322,6
	Ontvangsten	34,1	35,8	37,8	37,8	37,8	37,8
41	Nominaal en onvoorzien						
	Uitgaven						

Horizontale Toelichting

De begroting van EZ heeft met ingang van 2017 een nieuwe artikelindeling:

Was (Begroting 2016)	Wordt (Begroting 2017)
11. Goed functionerende economie en markten	1. Goed functionerende economie en markten
12. Een sterk innovatievermogen / 13. Een excellent ondernemingsklimaat/ 18. Regiodeel	2. Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen
19. Toekomstfonds	3. Toekomstfonds
14. Een doelmatige en duurzame energievoorziening	4. Een doelmatige en duurzame energievoorziening
15. Meerjarenprogramma Nationaal Coördinator Groningen (vanaf 1e supplettoire begroting 2016)	5. Meerjarenprogramma Nationaal Coördinator Groningen
16. Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens	6. Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens
17. Groen onderwijs van hoge kwaliteit	7. Groen onderwijs van hoge kwaliteit
18. Natuur (exclusief Regio)	8. Natuur en biodiversiteit
40. Apparaat	40. Apparaat
41. Nominaal en Onvoorzien	41. Nominaal en Onvoorzien

Artikel 1 Goed functionerende economie en markten

De uitgaven op dit artikel hebben met name betrekking op de financiering van het CBS, Agentschap Telecom en bijdragen in het kader van de Metrologiewet. Het dalende verloop van de uitgaven wordt veroorzaakt door invulling van de taakstelling op de Rijksoverheid (inclusief ZBO's) op voornoemde organisaties. De ontvangsten op artikel 1 vloeien voornamelijk voort uit boetes die door de Autoriteit Consument en Markt en Agentschap Telecom worden geïnd en ontvangsten uit hoofde van uitgifte van radio- en mobiele communicatiefrequenties. De opbrengsten van de verlenging van de 2.100 MHz vergunning à 70,9 mln. veroorzaken de hoge inkomsten in 2016.

Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen

De uitgaven op dit artikel zijn met name bedoeld voor bijdragen aan (inter)nationale organisaties, bijdragen aan TNO en de KVK en subsidies voor innovatie en regionale ontwikkeling. De dalende uitgavenreeks wordt met name verklaard doordat de uitfinanciering van beëindigde subsidies/regelingen afloopt en de mede daarmee verband houdende afnemende bijdrage aan RVO.nl als gevolg van de krimp in het opdrachtenpakket. De ontvangsten zijn met name afkomstig vanuit de garantie BMKB en Garantie Ondernemersfinanciering, de Rijksoctrooiwet en de luchtvaartkredietregeling.

Artikel 3 Toekomstfonds

De uitgaven van het Toekomstfonds zijn in 2016 hoger dan in de daaropvolgende jaren doordat ondermeer het geld dat niet in 2015 is uitgegeven aan fundamenteel en toegepast onderzoek en de regionale ontwikkelingsmaatschappijen is doorgeschoven naar 2016 (i.v.m. 100% eindejaarsmarge op het Toekomstfonds blijven in enig jaar niet bestede middelen ook in een volgend jaar beschikbaar). De kasmiddelen voor fundamenteel en toegepast onderzoek worden in het verwachte kasritme verspreid over de jaren 2018 t/m 2021. De ontvangsten zijn in 2016 hoger door de

Horizontale Toelichting

verkoop van een deel van de aandelen in regionale ontwikkelingsmaatschappijen en daarnaast door dividendontvangsten.

Artikel 4 Een doelmatige en duurzame energievoorziening

De uitgaven op dit artikel stijgen door de oplopende uitgaven aan de SDE+-regeling (Stimulering Duurzame Energieproductie+). Deze uitgaven stijgen doordat in het Energieakkoord voor duurzame energie is afgesproken dat Nederland in 2020 een aandeel van 14% hernieuwbare energieproductie heeft (en in 2023 16%). De totale ontvangsten op artikel 14 worden voornamelijk bepaald door de aardgasbaten en de ODE (Opslag Duurzame Energie). De aardgasbaten zijn gemiddeld 2,5 mld. De ODE – waarmee de uitgaven aan de SDE+ worden gefinancierd – stijgt van 0,5 mld. in 2016 naar 2,3 mld. in 2020 in verband met toenemende uitgaven aan de SDE+ zoals vastgelegd in het Energieakkoord.

Artikel 5 Meerjarenprogramma Nationaal Coördinator Groningen

Voor de aanpak van de aardbevingsproblematiek als gevolg van de gaswinning in de provincie Groningen is een meerjarenprogramma opgezet dat tot doel heeft te voorzien in een duurzame versterking van de leefbaarheid en het economisch perspectief in de provincie Groningen. Voor dit doel wordt in totaal 244,2 mln. uit de gasbaten beschikbaar gesteld voor uitvoering van het meerjarenprogramma in de jaren 2016 tot en met 2024. Dit geld zal in aanvulling op de 1,2 mld. uit het bestuurlijk akkoord worden ingezet voor Groningen samenhangend met aardbevingen.

Artikel 6 Een concurrerende, duurzame en veilige agro-, visserij en voedselketen

De uitgaven op dit artikel dalen onder andere door een kasschuif naar voren van de Investeringsregeling Milieuvriendelijke maatregelen en het aflopen van de regeling fijnstofmaatregelen en de investeringsregeling Duurzame stallen. Verder daalt de bijdrage aan RVO.nl. Doordat de onttrekkingen uit de begrotingsreserves afnemen (er wordt minder geld uit de reserve gehaald en toegevoegd aan de begroting van artikel 6) dalen de ontvangsten.

Artikel 7 Groen onderwijs van hoge kwaliteit

Het budget van dit artikel is bestemd voor onderwijs en de toepassing van kennis in het groene domein. De oorzaken van de daling in de uitgaven zijn het gevolg van dalende subsidies en wijzigingen in het aantal leerlingen.

Artikel 8 Natuur en biodiversiteit

Op dit artikel staan de uitgaven voor natuur en beleid op het gebied van biodiversiteit. De uitgaven gaan met name naar Staatsbosbeheer, RVO.nl en rente en aflossingen voor bestaande leningen. De ontvangsten zijn voor een groot deel afkomstig van de landinrichtingsrente. Door de afnemende verkoop van gronden dalen de totale ontvangsten.

Artikel 40 Apparaat

De daling van de uitgaven op dit artikel zijn met name het gevolg van de taakstellingen op personeel en materieel.

Sociale Zaken en Werkgelegenheid

XV Sociale Zaken en Werkgelegenheid						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven	31.856,4	33.601,5	34.236,5	34.663,3	34.660,7	34.728,6
totaal niet-belastingontvangsten	1.884,9	1.768,3	1.782,2	1.796,5	1.812,5	1.792,2
1 Arbeidsmarkt						
Uitgaven	22,8	16,0	20,8	20,3	20,5	20,5
Ontvangsten	24,0	24,0	24,0	24,0	24,0	24,0
2 Bijstand, Participatiewet en Toeslagenwet						
Uitgaven	6.708,7	6.802,1	6.980,6	7.068,2	7.113,1	7.179,7
Ontvangsten	36,9	2,6	2,6	2,6		
3 Arbeidsongeschiktheid						
Uitgaven	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9
4 Jonggehandicapten						
Uitgaven	3.254,2	3.239,8	3.213,5	3.259,3	3.292,8	3.328,0
5 Werkloosheid						
Uitgaven	56,3	190,3	66,1	68,2	90,2	112,9
6 Ziekte en zwangerschap						
Uitgaven	7,3	7,4	7,5	7,6	7,8	8,0
Ontvangsten	0,4					
7 Kinderopvang						
Uitgaven	2.441,2	2.598,0	2.710,9	2.750,5	2.778,1	2.802,6
Ontvangsten	1.495,0	1.426,5	1.424,8	1.417,9	1.429,0	1.431,6
8 Oudedagsvoorziening						
Uitgaven	24,3	24,9	23,9	25,0	25,0	26,0
Ontvangsten	2,1					
9 Nabestaanden						
Uitgaven	1,2	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4
10 Tegemoetkoming ouders						
Uitgaven	5.471,0	5.560,6	5.533,1	5.505,6	5.475,9	5.452,6
Ontvangsten	294,2	285,8	288,3	290,2	298,4	273,0
11 Uitvoeringskosten						
Uitgaven	436,1	434,5	388,3	350,7	335,8	336,5
Ontvangsten	16,3					
12 Rijksbijdragen						
Uitgaven	12.806,3	13.957,9	14.027,1	13.904,8	13.888,2	13.877,6
13 Integratie en maatschappelijke samenhang						
Uitgaven	280,6	323,4	307,5	240,9	205,9	176,1
Ontvangsten	0,8	0,6	0,2			
96 Apparaat						
Uitgaven	270,0	277,9	279,4	295,7	293,7	295,4
Ontvangsten	15,2	28,8	42,3	61,8	61,1	63,6
98 Algemeen						
Uitgaven	39,9	37,7	31,7	37,7	34,3	32,7
99 Nominaal en onvoorzien						
Uitgaven	35,8	128,9	643,8	1.126,6	1.097,1	1.077,7

Artikel 2 Bijstand, Participatiewet, Toeslagenwet

De uitgaven op artikel 2 lopen op, met name als gevolg van een oplopend macrobudget participatiewet. Deze oploep hangt samen met de invoering van een aantal wetswijzigingen vanaf 2015 (zoals de Participatiewet) en het extra beroep op de bijstand als gevolg van de verhoogde asielin-stroom. Daarnaast nemen ook de uitgaven voor de inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW) de komende jaren toe. Dit wordt verklaard door de verhoging van de AOW-leeftijd, waardoor mensen langer in de IOAW zitten. Daarnaast volgt de IOAW-instroom met vertraging de conjunctuur. Het grootste deel van de IOAW-instroom is immers eerst 3 jaar WW-gerechtigd geweest. De TW-uitgaven hangen samen met de volumeontwikkelingen in de moederwetten. De TW-uitgaven nemen de komende jaren af, omdat alle moederwetten behalve de WIA naar verwachting meerjarig een dalend verloop vertonen.

Horizontale Toelichting

Artikel 4 Jonggehandicapten

Vanaf 2015 is de Wajong alleen nog toegankelijk voor personen die duurzaam geen mogelijkheden tot arbeidsparticipatie hebben. Hierdoor is de instroom sterk gedaald en sinds 2015 kleiner dan de uitstroom. Dit zet zich naar verwachting door in 2017, waardoor het volume van 2016 op 2017 daalt. Desondanks stijgen de verwachte uitgaven, doordat de gemiddelde uitkering sterker stijgt dan de daling in volume. De nieuwe instroom heeft duurzaam geen arbeidsmogelijkheden en zal daarom een volledige uitkering ontvangen, terwijl van de personen die uitstromen een deel slechts een gedeeltelijke uitkering heeft, omdat zij wel werken. De gemiddelde leeftijd van de Wajongers neemt toe, waardoor het percentage Wajongers dat een uitkering krijgt gebaseerd op het minimumjeugdloon afneemt. Het aantal mensen dat op grond van de studieregeling nog een uitkering van 25% van het wettelijk minimumloon ontvangt neemt af.

Artikel 7 Kinderopvang

In 2017 is de kinderopvangtoeslag structureel met 200 mln. verhoogd. Daarnaast leidt de wet harmonisatie peuterspeelzaalwerk en kinderopvang per 2018 tot extra uitgaven. Door deze wet zijn gemeenten niet meer verantwoordelijk voor de financiering van het huidige peuterspeelzaalwerk voor kinderen met recht op kinderopvangtoeslag. De ouders van deze kinderen kunnen vanaf 2018 kinderopvangtoeslag aanvragen.

Artikel 10 Tegemoetkoming ouders

De veruit grootste posten van artikel 10 zijn de Algemene Kinderbijslag Wet (AKW) en de Wet Kindgebonden budget (WKB). Het kabinet heeft het budget voor de WKB structureel met 130 mln. verhoogd per 2017. Het budgettaire beslag van beide regelingen kent een licht dalend verloop vanaf 2017 door afname van het aantal kinderen onder de 18 jaar.

Artikel 12 Rijksbijdragen

De grootste post Rijksbijdragen betreft de rijksbijdrage aan het Ouderdomsfonds. Deze stijgt in 2017. Dit komt voornamelijk door een stijging van de uitkeringslasten. Daarnaast stijgt de inkomensondersteuning AOW. De premie-inkomsten dalen. Daardoor stijgt de rijksbijdrage ook in latere jaren. De uitkeringslasten blijven in latere jaren nagenoeg gelijk.

Artikel 96 Apparaat

De uitgaven en ontvangsten nemen jaarlijks toe door opname van de Rijks schoonmaakorganisatie RSO in de begroting van SZW.

Premiegefinancierde Sociale Zekerheid

SOCIALE VERZEKERINGEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven	56.609,7	57.040,6	58.506,0	58.706,5	59.511,0	60.633,1
totaal niet-belastingontvangsten	377,0	365,5	371,6	378,4	386,4	395,7
3 Arbeidsongeschiktheid						
Uitgaven	9.285,0	9.474,9	9.699,8	9.965,6	10.290,3	10.646,7
5 Werkloosheid						
Uitgaven	5.759,8	5.498,9	5.287,3	5.086,2	4.871,3	4.723,0
Ontvangsten	377,0	365,5	371,6	378,4	386,4	395,7
6 Ziekte en zwangerschap						
Uitgaven	2.616,6	2.632,8	3.395,6	2.958,6	2.970,3	2.997,7
8 Oudedagsvoorziening						
Uitgaven	36.994,7	37.477,2	38.158,9	38.793,7	39.453,6	40.317,7
9 Nabestaanden						
Uitgaven	422,8	410,3	391,1	379,8	376,2	372,6
11 Uitvoeringskosten						
Uitgaven	1.530,8	1.546,5	1.573,3	1.522,5	1.549,2	1.575,4

Artikel 3 Arbeidsongeschiktheid

Er zijn twee regelingen voor arbeidsongeschikte werknemers: de Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA) en de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO). De WIA vervangt sinds 2006 de WAO. De komende jaren stijgen de uitkeringslasten WIA. Dit is het gevolg van het feit dat de WIA een relatief nieuwe regeling is die nog niet het structurele niveau heeft bereikt.

In de WAO is er alleen nog instroom door de herleving van uitkeringen. Er worden dan ook nauwelijks nog nieuwe WAO-uitkeringen toegekend. Tegelijkertijd worden er in 2017 21.000 uitkeringen beëindigd. Hierdoor dalen de uitkeringslasten WAO. In latere jaren gaat de daling van de uitkeringslasten minder snel dan in 2016. De totale uitgaven aan arbeidsongeschiktheid (WAO/WIA/WAZ) laten in de periode 2016–2021 een stijging zien. Deze wordt voornamelijk veroorzaakt door de geleidelijke verhoging van de AOW-leeftijd waardoor de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen langer doorlopen.

Artikel 5 Werkloosheid

Het herstel van de arbeidsmarkt zet in 2016 en 2017 naar verwachting verder door. De ramingen van het CPB geven voor 2016 een dalende werkloosheid aan, terwijl deze in 2017 ongeveer stabiel lijkt te blijven. Dit leidt tot een daling van de WW-uitgaven voor de komende jaren. Onder meer de aanpassing van het besluit passende arbeid, de invoering van inkomensverrekening en de duurverkorting hebben daarbij in de komende jaren naar verwachting al een licht neerwaarts effect op de uitkeringslasten.

Artikel 6 Ziekte en Zwangerschap

De uitkeringslasten Ziektewet (ZW) nemen de komende jaren af. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door een daling van het aantal zieke werklozen.

Vanaf 2018 nemen de uitkeringslasten ZW toe. Dit komt omdat de transitievergoeding dat jaar voor het eerst budgettair beslag kent.

Horizontale Toelichting

De transitievergoeding is onderdeel van het arbeidsmarktpakket, waartoe in april 2016 is besloten. De overheid compenseert werkgevers voor de kosten van de transitievergoeding van langdurig arbeidsongeschikten. Omdat er sprake is van terugwerkende kracht is het bedrag voor de transitievergoeding in 2018 aanzienlijk hoger dan in latere jaren.

De uitkeringslasten voor de Wet arbeid & zorg (WAZO) laten een lichte stijging zien. De stijging hangt samen met de CBS-prognose dat het aantal geboorten de komende jaren enigszins toeneemt. Vanaf 2019 wordt uit deze middelen bovendien de uitbreiding van het kraamverlof met 3 dagen gefinancierd.

Artikel 8 Oudedagsvoorziening

Als gevolg van de stijgende levensverwachting en de vergrijzing neemt het AOW-volume de komende jaren toe. Door de stapsgewijze verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd sinds 2013 – en de versnelling van deze verhoging vanaf 2016 – wordt de toename afgevlakt. De uitkeringslasten AOW stijgen tot 2019 als gevolg van de toename van het volume. In 2019 dalen de uitkeringslasten van de AOW als gevolg van de ingeboekte besparing door de kostendelersnorm in de AOW. Het totale budget voor oudedagsvoorziening blijft wel stijgen als gevolg van de stijging op de inkomensondersteuning AOW (IOAOW) en de geraamde loon- en prijsbijstelling (nominaal). Als gevolg van de stijgende levensverwachting en de vergrijzing van de bevolking stijgt het aantal mensen dat recht heeft op de IOAOW jaarlijks. Door de stapsgewijze verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd wordt deze stijging evenwel afgevlakt.

Artikel 9 Nabestaanden

De uitkeringslasten in de Algemene Nabestaandenwet (ANW) dalen omdat de instroom van nieuwe nabestaanden in de Anw kleiner is dan de uitstroom van personen die recht hebben op de Anw en de voorganger van de huidige Anw, de Algemene Weduwen- en Wezenwet (AWW). AWW-gerechtigden stromen de komende jaren voornamelijk uit vanwege het bereiken van de AOW-gerechtigde leeftijd.

Artikel 11 Uitvoeringskosten

De uitvoeringskosten van het UWV en de SVB wijzigen gedurende de jaren als gevolg van beleidswijzigingen en van volumeontwikkelingen in de onderscheiden wetten.

Volksgezondheid, Welzijn en Sport

XVI Volksgezondheid, Welzijn en Sport						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven	14.624,7	14.366,2	14.421,0	14.601,9	15.063,4	15.334,3
totaal niet-belastingontvangsten	195,8	89,5	94,5	92,9	92,8	92,8
1 Volksgezondheid						
Uitgaven	604,9	653,1	643,6	656,7	651,0	650,7
Ontvangsten	7,4	7,4	7,4	10,9	10,9	10,9
2 Curatieve zorg						
Uitgaven	4.228,8	3.816,8	3.418,5	3.103,1	3.173,4	3.222,7
Ontvangsten	61,0	61,0	61,0	61,0	61,0	61,0
3 Langdurige zorg en ondersteuning						
Uitgaven	3.734,0	3.768,1	3.756,7	3.799,4	3.854,2	3.918,4
Ontvangsten	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4
4 Zorgbreed beleid						
Uitgaven	939,8	915,4	910,8	913,7	904,4	897,7
Ontvangsten	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9
5 Jeugd						
Uitgaven	202,9	115,5	61,9	70,8	72,5	55,9
Ontvangsten	82,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5
6 Sport en bewegen						
Uitgaven	66,5	126,7	128,5	128,0	128,6	128,5
Ontvangsten	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
7 Oorlogsgetroffenen en Herinneringen Tweede Wereldoorlog						
Uitgaven	311,4	273,5	257,9	242,2	227,9	214,0
Ontvangsten	5,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
8 Tegemoetkoming specifieke kosten						
Uitgaven	4.261,9	4.448,1	4.993,0	5.437,6	5.801,0	5.996,4
9 Algemeen						
Uitgaven	21,8	24,3	28,5	31,6	36,6	36,6
Ontvangsten	0,3					
10 Apparaatsuitgaven						
Uitgaven	301,7	258,0	251,4	249,7	244,9	244,6
Ontvangsten	25,6	6,7	11,7	6,6	6,5	6,5
11 Nominaal en Onvoorzien						
Uitgaven	- 48,9	- 33,4	- 29,7	- 31,1	- 31,1	- 31,1
Ontvangsten	5,0					

Artikel 1 Volksgezondheid

De uitgaven voor gezondheidsbescherming, ziektepreventie en gezondheidsbevordering op het artikel Volksgezondheid lopen licht op tussen 2016 en 2017. Deze oploop wordt grotendeels veroorzaakt door meer opdrachten voor vaccinonderzoek (vanaf 2017), bekostiging van de Niet invasieve prenatale test (NIPT) en bekostiging van het project «Lokaal verbinden» (vanaf 2018).

Artikel 2 Curatieve zorg

De afloop op dit artikel in de jaren 2016 t/m 2018 wordt verklaard door de afloop in de rijksbijdrage aan het zorgverzekeringsfonds die voor 4 jaar is afgesproken om het effect van de overhevelingen naar de Zvw in het kader van de hervorming langdurige zorg op de premie te dempen. Daarnaast zijn de (resterende) schadevergoeding aan het Erasmus MC (85 mln. in 2016 en 81 mln. in 2017) en het programma ICT in ziekenhuizen (35 mln. per jaar van 2017 t/m 2019) verwerkt in de standen.

Artikel 3 Maatschappelijke Ondersteuning en Langdurige Zorg

Dit artikel neemt aan de uitgavenkant toe door een stijging van de bijdrage in kosten van kortingen (BIKK) in de Wlz. De hoogte van deze rijksbijdrage hangt o.a. samen met de ontwikkeling van verschillende

Horizontale Toelichting

tarieven in de inkomstenbelasting die leiden tot wijzigingen in de ontvangsten in het Wlz-fonds, waar deze rijksbijdrage voor compenseert. Per 2017 zijn de uitvoeringskosten van de SVB voor pgb's binnen de Wlz overgeheveld van begrotingsartikel 3 naar het budget beheerskosten in het Budgettair Kader Zorg.

Artikel 4 Zorgbreed Beleid

De uitgaven op het artikel Zorgbreed beleid kennen een stabiel verloop.

Artikel 5 Jeugd

Het artikel Jeugd laat een afname zien van de uitgaven. In de jaren 2015, 2016 en 2017 is het budget hoger dan in latere jaren doordat er tijdelijk extra middelen beschikbaar zijn voor transitiekosten van de decentralisatie. De extra ontvangsten in 2016 betreft egalisereserves van provincies nu deze sinds 1 januari 2015 niet meer verantwoordelijk zijn voor de provinciale jeugdzorg.

Artikel 6 Sport en Beweging

Het verschil tussen 2016 en latere jaren op dit artikel is grotendeels te verklaren door de jaarlijkse storting in het Gemeentefonds voor buurt-sportcoaches van ca. 47 mln. Deze storting vindt plaats lopende het begrotingsjaar.

Artikel 7 Oorlogsgetroffenen en Herinneringen Tweede Wereldoorlog

Door afname van het aantal verzetsdeelnemers en oorlogsgetroffenen WOII vertonen de uitgaven aan pensioenen en uitkeringen op dit artikel een dalende trend.

Artikel 8 Tegemoetkoming Specifieke Zorgkosten

De toename van de uitgaven op dit artikel geeft met name de ontwikkeling van de zorgtoeslag weer. De toename is met name het gevolg van de ontwikkeling van de zorgpremie.

Artikel 9 Algemeen

Op artikel 9 vinden geen bijzonderheden plaats.

Artikel 10 Apparaatsuitgaven

De uitgaven op dit artikel hebben vanaf 2017 een stabiel verloop. De piek in de uitgaven en ontvangsten in 2016 wordt met name veroorzaakt door overhevelingen en desalderingen ten behoeve van de projectdirectie Anthonie van Leeuwenhoekterrein.

Artikel 11 Nominaal en Onvoorzien

Het verloop op dit artikel wordt grotendeels verklaard door de taakstellende onderuitputting op de VWS-begroting. De taakstellende onderuitputting is vanaf 2016 structureel verhoogd. De taakstellende onderuitputting wordt gezien in de uitvoering ofwel in de loop van het jaar concreet ingevuld met onderuitputting waarvan bij aanvang van het jaar nog niet bekend is waar deze precies optreedt.

Premiegefinancierde zorg

PREMIEGEFINANCIERD BUDGETTAIR KADER ZORG						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven	64.798,9	66.480,2	69.456,0	72.388,9	75.925,2	79.918,0
totaal niet-belastingontvangsten	5.020,9	5.002,4	5.183,7	5.379,9	5.580,3	5.819,3
11 Zorgverzekeringswet						
Uitgaven	44.975,5	46.456,2	48.407,2	50.390,3	52.672,6	55.198,6
Ontvangsten	3.194,8	3.187,1	3.350,0	3.509,2	3.665,1	3.859,6
12 Wet langdurige zorg						
Uitgaven	19.823,4	20.024,0	21.048,9	21.998,6	23.252,6	24.719,4
Ontvangsten	1.826,1	1.815,3	1.833,7	1.870,6	1.915,1	1.959,6

Artikel 11 Zorgverzekeringswet

De uitgaven onder de Zorgverzekeringswet tonen tot en met 2017 een gematigde stijging. Deze stijging wordt aan de volumekant met name veroorzaakt door factoren zoals demografie, technologische ontwikkeling in combinatie met open pakketinstroom en epidemiologie. Deze stijging is tot en met 2017 minder hoog dan eerder is geraamd. Dit komt onder andere door het dempende effect van de gesloten hoofdlijnaakkoorden die doorlopen tot en met 2017. Ook het succesvolle preferentiebeleid bij de geneesmiddelen heeft de groei van de zorguitgaven doen afnemen. De extrapolatiejaren 2018 t/m 2021 presenteren de uitgavengroei conform de nieuwe MLT. De nieuwe MLT gaat uit van een hoger groeitempo dan de tot nu toe gerealiseerde groei in de huidige kabinetsperiode.

Artikel 12 Wet langdurige zorg

De beperkte oploep tussen 2016 en 2017 in de uitgaven voor de Wet langdurige zorg (Wlz) wordt met name verklaard door de doorwerking van de overhevelingen en ingeboekte besparingen in het kader van de hervorming van de langdurige zorg (HLZ). De besparingen die zijn gehaald worden onder andere gedempt doordat er tegenvallers zijn bij de PGB's en doordat het extramuraliseringstempo minder hoog is dan gedacht. Daarnaast is de taakstelling op de Wlz vanaf 2017 teruggedraaid, waardoor de uitgaven in 2017 stijgen ten opzichte van 2016 in plaats van dalen zoals in de begroting 2016 was gepresenteerd. Voor 2018 en verder geldt net zoals in artikel 11 dat de uitgavengroei aansluit bij het geraamde groeitempo in de nieuwe MLT.

Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

XVII Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven						
totaal niet-belastingontvangsten	16,4	18,1	15,7	13,4	13,1	9,8
45 Versterkte kaders voor ontwikkeling Ontvangsten	16,4	18,1	15,7	13,4	13,1	9,8

Relatie begroting voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS)
De begroting van het ministerie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking bestaat enkel uit HGIS uitgaven, maar uit HGIS en niet-HGIS ontvangsten. De HGIS uitgaven en ontvangsten worden toegelicht in de horizontale toelichting van de HGIS. De niet-HGIS ontvangsten worden hieronder toegelicht.

Artikel 5 Versterkte kaders voor ontwikkeling

De fluctuaties in de ontvangsten betreffen rente-inkomsten en restituties uit leningen van de Nederlandse Investeringsbank voor Ontwikkelingslanden (NIO). Deze NIO leningen zijn in het verleden aangegaan en lopen tot uiterlijk 2038. Tot die tijd worden de ontvangsten uit rente en restituties verantwoord op de begroting van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Wonen en Rijksdienst

XVIII Wonen & Rijksdienst		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		4.247,6	4.312,2	4.586,1	4.679,5	4.660,8	4.851,3
totaal niet-belastingontvangsten		848,9	563,8	563,8	577,8	593,9	547,7
11	Woningmarkt						
	Uitgaven	3.867,8	4.104,0	4.193,2	4.310,8	4.494,1	4.683,4
	Ontvangsten	476,3	425,0	425,0	439,1	455,2	409,0
12	Woonomgeving en bouw						
	Uitgaven	189,6	64,5	247,4	220,6	18,3	19,0
	Ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
13	Kwaliteit Rijksdienst						
	Uitgaven	23,5	18,2	16,1	16,8	13,4	13,5
	Ontvangsten	9,3					
16	Uitvoering rijksvastgoedbeleid						
	Uitgaven	166,7	125,5	129,3	131,3	135,0	135,4
	Ontvangsten	363,2	138,7	138,7	138,6	138,6	138,6

Artikel 11 Woningmarkt

Het budget huurtoeslag neemt toe, met name vanwege extra instroom van huurtoeslag aanvragers, boveninflatoire huurverhogingen die leiden tot hogere huurtoeslaguitgaven en doordat de huurtoeslag in nominale prijzen wordt gepresenteerd. Voor de noodzakelijke structurele ombuiging heeft het kabinet dekking buiten de huurtoeslag gevonden. De uitgaven voor de huurtoeslag worden vanaf 2017 tevens structureel met 150 mln. verhoogd als onderdeel van het koopkrachtpakket, gericht op een evenwichtig koopkrachtbeeld.

Artikel 12 Woonomgeving en bouw

Dit artikel toont incidenteel hogere uitgaven in 2016, 2018 en 2019. In het Woonakkoord is overeengekomen om het Fonds Energiebesparing Huursector te vormen. De niet bestede middelen uit 2015 zijn meegenomen naar 2016. Conform afspraken binnen het Energieakkoord voor duurzame groei is in de jaren 2018 en 2019 totaal 400 mln. beschikbaar voor de stimulering van energiebesparende projecten binnen de huursector.

Artikel 13 Kwaliteit Rijksdienst

De middelen voor het verbeteren van de kwaliteit van de Rijksdienst worden besteed aan arbeidsmarktprojecten via het A&O-fonds, het realiseren van in-, door- en uitstroom van rijksambtenaren, en projecten om samenwerking op het gebied van ICT, professioneel en verantwoord inkopen en rijksbrede arbeidsmarktcommunicatie te stimuleren. De daling in de periode 2018–2021 wordt vooral veroorzaakt doordat het budget voor arbeidsmarktcommunicatie is verlaagd. De ontvangsten in 2016 hebben vooral betrekking op het terugstorten van het surplus door FMH.

Artikel 16 Uitvoering rijksvastgoedbeleid

De hogere ontvangsten in 2016 betreft het surplus Eigen Vermogen van de voormalige Rijksgebouwendienst (RGD). De hogere uitgaven in 2016 betreft enerzijds het afkopen van de egalisatievordering bij de HoCoSta's en anderzijds het uitboeken van de plan- en beheerkosten vanaf 2017.

Gemeentefonds

B Gemeentefonds		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		28.150,2	27.143,2	26.967,3	26.843,4	26.687,8	26.627,7
totaal niet-belastingontvangsten							
2	Apparaat Uitgaven	83,8	91,9	24,7	24,7	24,7	24,7
3	Programma Uitgaven	18.050,9	17.544,1	17.489,1	17.449,4	17.401,6	17.302,9
4	Integratie-uitkering sociaal Domein Uitgaven	10.015,5	9.507,2	9.453,6	9.369,3	9.261,5	9.300,1

Artikel 2 Apparaat

Dit artikel heeft voornamelijk betrekking op bijdragen aan de VNG en het daaraan gelieerde Kwaliteitsinstituut van Nederlandse Gemeenten (KING). In 2016 en 2017 zijn ter versterking van de uitvoeringskracht van gemeenten onder andere extra middelen toegekend voor de uitvoering door de VNG van specialistische en/of landelijk georganiseerde taken in het sociaal domein.

Artikel 3 Programma

De daling in de programma uitgaven wordt verklaard door de bezuinigingen op het GF naar aanleiding van regeerakkoord Rutte II en het financieel akkoord uit januari 2013. De daling van 2016 naar 2017 is daarnaast het gevolg van diverse decentralisatie-uitkeringen die tijdelijk van aard zijn en/of waarvoor alleen voor 2016 middelen naar het gemeentefonds zijn overgeheveld.

Artikel 4 Integratie uitkering sociaal domein

De daling in dit budget hangt voornamelijk samen met de bezuinigingen met betrekking tot de sociale werkvoorziening uit het Regeerakkoord. Dit betreft onder meer beperken van de toegang tot de Wajong voor volledig en duurzaam arbeidsongeschikten en het stop zetten van de instroom in de Wsw in combinatie met nieuwe voorzieningen voor beschermt werken.

Horizontale Toelichting

Provinciefonds

C Provinciefonds						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven	2.411,0	2.199,6	2.032,6	2.025,2	2.018,7	1.944,1
totaal niet-belastingontvangsten						
1 Provinciefonds						
Uitgaven	2.411,0	2.199,6	2.032,6	2.025,2	2.018,7	1.944,1

Artikel 1 Provinciefonds

De daling in de uitgaven is het gevolg van diverse decentralisatie-uitkeringen die tijdelijk van aard zijn en/of waarvoor alleen voor 2016 en/of 2017 middelen naar het provinciefonds zijn overgeheveld.

Infrastructuurfonds

A Infrastructuurfonds		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		5.787,1	5.878,3	6.240,4	6.262,8	6.356,6	6.234,0
totaal niet-belastingontvangsten		5.579,5	5.878,3	6.240,4	6.262,8	6.356,6	6.234,0
12	Hoofdwegennet						
	Uitgaven	2.294,2	2.355,0	2.491,8	2.570,3	2.644,4	2.665,5
	Ontvangsten	72,3	126,2	81,4	79,5	105,5	86,2
13	Spoorwegen						
	Uitgaven	2.260,9	2.228,9	2.141,1	2.098,3	2.158,1	2.257,2
	Ontvangsten	301,5	185,3	314,3	200,6	195,7	200,7
14	Regionaal, lokale infra						
	Uitgaven	150,8	216,3	332,2	184,4	146,5	110,4
	Ontvangsten						
15	Hoofdvaarwegennet						
	Uitgaven	986,5	872,6	1.030,4	1.125,9	958,3	839,4
	Ontvangsten	99,0	93,7	120,6	127,9	100,2	59,5
17	Megaprojecten Verkeer en Vervoer						
	Uitgaven	130,2	181,2	203,5	274,4	343,7	361,6
	Ontvangsten	41,4	22,7	28,6	60,8	67,6	64,4
18	Overige uitgaven en ontvangsten						
	Uitgaven	- 35,5	24,3	41,3	9,5	105,6	
	Ontvangsten						
19	Bijdrage andere begrotingen Rijk						
	Ontvangsten	5.065,2	5.450,5	5.695,5	5.793,9	5.887,6	5.823,2

Artikel 12 Hoofdwegennet

De uitgaven binnen dit artikel kennen een stijgend verloop. Dit verloop hangt samen met de planning van de uitgaven van de diverse aanlegprojecten (zowel realisatie als verkenningen en planuitwerkingen) in de komende jaren. De uitgaven zijn tijdelijk hoger in de jaren 2018–2021, met name omdat in deze jaren er veel middelen worden voorzien voor een aantal aanlegprojecten: A1/A6/A9 Schiphol-Amsterdam-Almere, A12/A15 Ressen-Oudbroeken, A27/A12 Ring Utrecht, A16 Rotterdam, A24 Blankenburgtunnel, A28 Knooppunt Hoevelaken en A4/A44 Rijnlandroute.

Artikel 13 Spoorwegen

De uitgaven op artikel 13 zijn bestemd voor de aanleg en het beheer en de vervanging van de spoorwegen. De uitgaven binnen dit artikel kennen een relatief glad verloop. De beperkte fluctuaties zijn het gevolg van het optimaliseren van het kasritme en het aanpassen van de budgetten aan de beschikbare capaciteit voor spoorwerkzaamheden.

Artikel 14 Regionaal, lokale infra

De uitgaven op artikel 14 hangen samen met grote projecten die regionale overheden aanleggen. De fluctuatie binnen het artikel is groot door de planning van deze grote regionale projecten. Zo worden er in 2017–2019 hoge uitgaven verwacht voor onder andere HOV-NET Zuid-Holland Noord, Rotterdamse Baan en Utrecht, Tram naar de Uithof. Daarnaast wordt het Regiospecifiek Pakket Zuiderzeelijn (RSP-ZZL) uit dit artikel gefinancierd en ook daarvoor ligt een aanzienlijk deel van de uitgaven in 2017–2019.

Artikel 15 Hoofdvaarwegennet

De toename in de uitgaven en ontvangsten in de jaren 2018–2020 wordt enerzijds veroorzaakt door de realisatie van het project Nieuwe Sluis Terneuzen en door de ontvangsten van derden voor dit project. Anderzijds wordt de stijging veroorzaakt door de aanleg van het DBFM-project Zeetogang IJmond in diezelfde periode.

Horizontale Toelichting

Artikel 17 Megaprojecten Verkeer en Vervoer

De uitgaven op dit artikel lopen op doordat de uitgaven voor de megaprojecten ERTMS en ZuidasDok sterk oplopen richting 2021 in verband met de programmering van deze projecten. De geraamde ontvangsten betreffen voornamelijk de bijdragen van medeoverheden aan het project ZuidasDok.

Artikel 18 Overige uitgaven en ontvangsten

De uitgavenstand in 2016 is het gevolg van een kasschuif van 2016 naar 2017 ten behoeve van het generale beeld waartoe in 2015 is besloten. De budgetten in de jaren vanaf 2017 bestaan voornamelijk uit reserveringen voor de implementatie van de Omgevingswet. De hoge stand in 2020 is het gevolg van een kasschuif van 2017 naar 2020 ten behoeve van het generale beeld. De ontvangst in 2016 betreft het voordelig saldo over 2015 dat bij Voorjaarsnota 2016 is toegevoegd aan de begroting van het Infrastructuurfonds.

Artikel 19 Bijdrage andere begrotingen Rijk

Op de ontvangstenzijde van dit artikel komt de voeding binnen vanuit de begroting van Infrastructuur en Milieu (HXII).

Horizontale Toelichting

Diergezondheidsfonds

F Diergezondheidsfonds						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven	44,0	32,6	32,6	32,6	32,6	32,6
totaal niet-belastingontvangsten	30,6	32,6	32,6	32,6	32,6	32,6
1 Bewaking en bestrijding van dierziekten						
Uitgaven	44,0	32,6	32,6	32,6	32,6	32,6
Ontvangsten	30,6	32,6	32,6	32,6	32,6	32,6

Op de begroting van het Diergezondheidsfonds (DGF) worden meerjarig de reguliere uitgaven voor bewaking en bestrijding van dierziekten opgenomen. Dekking vindt plaats door bijdragen van de sector via een heffing, de EU en het Rijk. Tevens is het eindsaldo 2015 van 13,4 mln. in 2016 toegevoegd bij de uitgaven en ontvangsten.

Accres Gemeentefonds

ACCRES GEMEENTEFONDS		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven			212,9	700,6	1.167,9	1.670,5	2.069,4
totaal niet-belastingontvangsten							
1	Accres gemeentefonds Uitgaven			420,4	820,5	1.250,2	1.591,0
2	Reservering BCF Uitgaven		212,9	280,2	347,4	420,4	478,4

Artikel 1 Accres gemeentefonds

Het accres van het gemeentefonds wordt berekend door de mutatie van de netto gecorrigeerde rijksuitgaven (NGRU) als groeivoet te nemen over de grondslag, gevormd door gemeentefonds. De stijging van accessen wordt veroorzaakt door een stijging van de netto gecorrigeerde rijksuitgaven. Bijlage 9 van de Miljoenennota geeft de onderbouwing van de netto gecorrigeerde rijksuitgaven, en daarmee van de jaarlijkse accresontwikkeling, weer.

Artikel 2 Reservering Btw compensatiefonds (BCF)

Het plafond van het BCF is per 2015 gekoppeld aan de accrespercentages zoals deze volgen uit de normeringssystematiek voor het gemeentefonds. Het plafond wordt aangepast voor taakmutaties (zoals decentralisaties) die gepaard gaan met onttrekkingen of toevoegingen aan het BCF. Als het plafond overschreden wordt, komt het verschil ten laste van het gemeentefonds en het provinciefonds. Bij een realisatie lager dan het plafond, komt het verschil ten gunste van het gemeentefonds en het provinciefonds. De toevoeging of onttrekking wordt over het gemeentefonds en het provinciefonds verdeeld conform de aandelen van de gezamenlijke gemeenten en provincies in het BCF in het gerealiseerde jaar.

Accres Provinciefonds

ACCRES PROVINCIEFONDS		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven			29,8	97,1	157,7	222,8	274,5
totaal niet-belastingontvangsten							
1	Accres provinciefonds						
	Uitgaven			57,0	107,3	161,3	204,2
2	Reservering BCF						
	Uitgaven		29,8	40,1	50,3	61,5	70,3

Artikel 1 Accres provinciefonds

Het accres het provinciefonds wordt berekend door de mutatie van de netto gecorrigeerde rijksuitgaven (NGRU) als groeivoet te nemen over de grondslag, gevormd door het provinciefonds. De stijging van accessen wordt veroorzaakt door een stijging van de netto gecorrigeerde rijksuitgaven. Bijlage 9 van de Miljoenennota geeft de onderbouwing van de netto gecorrigeerde rijksuitgaven, en daarmee van de jaarlijkse accresontwikkeling, weer.

Artikel 2 Reservering Btw compensatiefonds (BCF)

Het plafond van het BCF is per 2015 gekoppeld aan de accrespercentages zoals deze volgen uit de normeringsystematiek voor het provinciefonds. Het plafond wordt aangepast voor taakmutaties (zoals decentralisaties) die gepaard gaan met onttrekkingen of toevoegingen aan het BCF. Als het plafond overschreden wordt, komt het verschil ten laste van het gemeentefonds en het provinciefonds. Bij een realisatie lager dan het plafond, komt het verschil ten gunste van het gemeentefonds en het provinciefonds. De toevoeging of onttrekking wordt over het gemeentefonds en het provinciefonds verdeeld conform de aandelen van de gezamenlijke gemeenten en provincies in het BCF in het gerealiseerde jaar.

Horizontale Toelichting

BES-fonds

H BES-fonds						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven	33,4	32,6	32,7	32,8	32,8	32,8
totaal niet-belastingontvangsten						
1 BES-fonds						
Uitgaven	33,4	32,6	32,7	32,8	32,8	32,8

Artikel 1 BES-fonds

Via het BES-fonds krijgen de eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba (Caribisch Nederland) middelen toebedeelt om hun publieke taken naar behoren uit te voeren. In 2016 is de vrije uitkering incidenteel opgehoogd ter bevordering van de economische ontwikkeling van de BES.

Deltafonds

J Deltafonds		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		1.285,1	904,7	1.098,1	1.088,8	1.170,3	1.343,7
totaal niet-belastingontvangsten		1.225,7	904,7	1.098,1	1.088,8	1.170,3	1.343,7
1	Investeren in waterveiligheid						
	Uitgaven	705,8	536,7	572,1	559,6	505,0	846,1
	Ontvangsten	198,6	186,8	192,6	150,4	177,4	153,4
2	Investeren in zoetwatervoorziening						
	Uitgaven	39,9	39,0	41,5	33,6	35,5	32,4
	Ontvangsten	6,7		3,0			
3	Beheer, Onderhoud en vervanging						
	Uitgaven	213,6	169,5	163,9	159,9	112,4	129,5
5	Netwerkgebonden kosten en overige uitgaven						
	Uitgaven	296,4	133,4	285,7	281,5	428,8	273,4
6	Bijdrage ten laste van begroting Hoofdstuk XII						
	Ontvangsten	1.020,2	717,9	902,5	938,4	992,9	1.190,3
7	Investeren in Waterkwaliteit						
	Uitgaven	29,5	26,1	34,9	54,2	88,5	62,2
	Ontvangsten	0,2					

Artikel 1 Investeren in waterveiligheid

De jaarlijkse uitgaven op het artikel investeren in waterveiligheid variëren. Het verloop hangt samen met de planning van de uitgaven van de diverse aanlegprojecten (zowel realisatie als verkenningen en planuitwerkingen) in de komende jaren. Op dit artikel worden met name de projecten binnen het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP), Ruimte voor de Rivier, Maaswerken en de Afsluitdijk gefinancierd. De piek in 2021 wordt met name verklaard door uitgaven aan het HWBP.

Artikel 2 Investeren in zoetwatervoorziening

Het lagere budget vanaf 2019 wordt met name verklaard doordat het project Besluit Beheer Haringvlietsluizen in 2018 wordt opgeleverd.

Artikel 3 Beheer onderhoud en vervanging

De budgetten voor beheer, onderhoud en vervanging tonen een dalende trend. Dit wordt onder andere veroorzaakt door de afname van de bijdrage aan RWS binnen het domein van waterveiligheid.

Artikel 5 Netwerkgebonden kosten en overige uitgaven

Op dit artikel worden de apparaatskosten van RWS en de Deltacommissaris geraamd alsmede de investeringsruimte, de overige netwerkgebonden uitgaven van RWS en programma-uitgaven van de Deltacommissaris die niet direct aan de afzonderlijke projecten uit dit Deltafonds zijn toe te wijzen. De lage stand in 2017 en de hoge stand in 2020 worden veroorzaakt door een kasschuif van 2017 naar 2020 ten behoeve van het generale beeld. De ontvangst in 2016 betreft het voordelig saldo over 2015 dat bij Voorjaarsnota 2016 is toegevoegd aan de begroting van het Deltafonds.

Artikel 6 Bijdragen ten laste van begroting Hoofdstuk XII

Dit artikel betreft de voeding van het Deltafonds vanuit de begroting van Infrastructuur en Milieu (HXII).

Horizontale Toelichting

Artikel 7 Investeren in Waterkwaliteit

Op dit artikel worden maatregelen op het gebied van waterkwaliteit ten behoeve van de Kaderrichtlijn Water (KRW) verantwoord. De oploop van het budget tot en met 2020 wordt veroorzaakt door de realisatie van de 2^e en 3^e tranche KRW. De piek in 2020 wordt met name verklaard door het budget voor de Verruiming vaargeul Westerschelde.

Prijsbijstelling

PRIJSBIJSTELLING		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven			190,7	644,5	1.151,3	1.710,7	2.359,9
totaal niet-belastingontvangsten							
1	Rijksbegroting in enge zin						
	Uitgaven		180,5	609,9	1.080,2	1.588,5	2.180,3
2	SZA						
	Uitgaven		2,2	5,3	9,3	13,7	18,9
3	ZORG						
	Uitgaven		0,8	1,9	3,3	5,1	8,3
4	Niet-relevant						
	Uitgaven		7,2	27,4	58,6	103,4	152,5

Op de aanvullende post Prijsbijstelling worden de middelen gereserveerd die worden gebruikt om de prijsgevoelige uitgaven op de diverse begrotingen te compenseren voor de prijsontwikkeling. Deze compensatie wordt jaarlijks van deze aanvullende post overgeboekt naar de departementale begrotingen. De oploop in de cijfers ontstaat doordat voor elk jaar een tranche wordt gereserveerd om de begrotingsuitgaven (zoals deze op de afzonderlijke begrotingen zijn opgenomen) van constante naar lopende prijzen te brengen.

Horizontale Toelichting

Arbeidsvoorwaarden

Arbeidsvoorwaarden		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven			925,0	1.984,3	2.954,7	4.096,6	5.288,8
totaal niet-belastingontvangsten							
1	arbeidsvoorwaardenruimte ijklijn RB-eng Uitgaven		869,6	1.863,3	2.797,5	3.892,2	5.018,5
2	arbeidsvoorwaardenruimte ijklijn SZ Uitgaven		48,7	106,3	141,2	183,3	240,4
3	arbeidsvoorwaardenruimte ijklijn Z Uitgaven		5,3	12,5	17,9	25,0	36,6
4	indexering rijksbijdragen Uitgaven		1,3	2,2	- 1,9	- 3,9	- 6,7

Op de aanvullende post Arbeidsvoorwaarden worden de middelen gereserveerd die nodig zijn om de loongevoelige uitgaven op de *Rijksbegroting, Sociale Zekerheid en Zorg* op het uitgavenpeil van het desbetreffende jaar te brengen. De oploop in de cijfers ontstaat doordat jaarlijks een structurele reservering wordt opgenomen teneinde de begrotingsuitgaven (zoals deze op de afzonderlijke begrotingen zijn opgenomen) van constante naar lopende prijzen te brengen. Bij de niet-kaderrelevante uitgaven (nr.4) is de afloop vanaf 2019 te verklaren door de gekozen financieringsconstructie van het vroegpensioen (UKW) voor militairen. De min wordt veroorzaakt door een lening die Defensie vanaf dat jaar gaat terugbetalen. De lening is ingezet om de tijdelijke extra UKW lasten te financieren.

Horizontale Toelichting

Koppeling uitkeringen

Koppeling Uitkeringen		2016	2017	2018	2019	2020	2021
	totaal uitgaven		193,9	383,1	572,9	804,6	1.093,7
	totaal niet-belastingontvangsten		1,9	2,0	3,1	4,8	8,6
2	Bijstand, Participatiewet en Toeslagenwet Uitgaven		76,3	143,3	201,9	268,8	360,2
3	Arbeidsongeschiktheid Uitgaven		0,0	0,0	0,0	0,1	0,1
4	Jonggehandicapten Uitgaven		55,8	101,7	150,2	203,1	265,0
5	Werkloosheid Uitgaven		1,0	1,6	3,3	5,8	9,4
6	Ziekte en zwangerschap Uitgaven		0,2	0,3	0,4	0,5	0,6
7	Kinderopvang Uitgaven		36,6	83,0	119,6	166,9	225,2
8	Oudedagsvoorziening Uitgaven		0,4	0,8	1,3	1,7	2,2
9	Nabestaanden Uitgaven		0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
10	Tegemoetkoming ouders Uitgaven		23,5	52,4	96,1	157,7	230,8
	Ontvangsten		1,9	2,0	3,1	4,8	8,6

Op de aanvullende post Koppeling Uitkeringen worden de uitgaven voor de indexerings van de begrotingsgefinancierde sociale-zekerheidsuitgaven geraamd. De mutaties in uitgaven op de artikelen komen met name tot stand door aanpassingen van de WKA (Wet koppeling met afwijkingsmogelijkheden)-index, door wijzigingen in prijsontwikkeling en door grondslageffecten bij de uitkeringen en programma-uitgaven. Aanpassing van de WKA-index en prijsontwikkeling vinden plaats op basis van CPB-cijfers. De uitgaven betreffen jaarlijkse tranches voor de komende vijf jaar, dit verklaart de oploop op de verschillende artikelen.

Aanvullende Post

Algemeen		2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven		- 2.266,5	145,9	396,8	355,1	335,5	335,5
totaal niet-belastingontvangsten							
4	Eindejaarsmarge						
	Uitgaven	- 2.334,6	- 209,6	- 3,8			
55	Diversen						
	Uitgaven	68,1	355,5	400,6	355,1	335,5	335,5

Op de aanvullende post Algemeen staan middelen waarvan op het moment van reservering de definitieve aanwending nog niet kan worden aangegeven. Daarnaast staat op de aanvullende post de in=uit-taakstelling op artikel 4 eindejaarsmarge.

Artikel 4 Eindejaarsmarge

Departementen kunnen onbestede middelen in 2015 met behulp van de eindejaarsmarge doorschuiven naar 2016. HGIS middelen kunnen worden doorgeschoven naar de drie opvolgende jaren. Als tegenhanger van de uitgekeerde eindejaarsmarges is de in=uit taakstelling op de aanvullende post ingeboekt, onder de veronderstelling dat departementen ieder jaar een soortgelijk bedrag doorschuiven met behulp van de eindejaarsmarge. Op basis van verwachte onderuitputting voor 2016 die hoger is dan de maximale eindejaarsmarges (1% van het gecorrigeerde begrotingstotaal) is de in=uit taakstelling opgehoogd. De in=uit taakstelling voor 2016 is reeds voor 125 mln. ingevuld en zal gedurende de uitvoering van het begrotingsjaar worden ingevuld met onderuitputting.

Artikel 55 Diversen

De stand op artikel 55 wordt hoofdzakelijk gevormd door reserveringen voor de Investeringsagenda van de Belastingdienst, de Generieke Digitale Infrastructuur van de Rijksoverheid en intensiveringen bij V&J.

Homogene Groep Internationale Samenwerking

HOMOGENE GROEP INTERNATIONALE SAMENWERKING						
	2016	2017	2018	2019	2019	2020
Totaal uitgaven	5.255,7	4.131,4	4.188,4	4.159,1	4.179,7	4.387,7
Totaal niet-belastingontvangsten	328,9	183,3	134,7	134,6	134,5	134,4
5. Buitenlandse Zaken						
Uitgaven	1.411,2	1.338,5	1.354,9	1.339,3	1.374,0	1.379,1
Ontvangsten	64,9	64,9	64,9	64,9	64,9	64,9
Artikel 41: Internationale rechtsorde en eerbiediging mensenrechten						
Uitgaven	114,0	110,2	108,9	108,9	109,0	109,0
Artikel 42: Veiligheid en stabiliteit						
Uitgaven	301,8	250,6	246,7	246,1	245,1	245,1
Ontvangsten	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
Artikel 43: Europese Samenwerking						
Uitgaven	224,0	215,7	207,2	207,2	207,2	207,2
Ontvangsten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Artikel 44: Consulaire belangenbehartiging						
Uitgaven	50,4	48,5	48,8	48,2	48,2	48,2
Ontvangsten	42,1	42,1	42,1	42,1	42,1	42,1
Artikel 46: Nominaal en onvoorzien						
Uitgaven	- 9,5	34,2	85,4	84,1	121,4	126,2
Artikel 47: Apparaat						
Uitgaven	730,5	679,2	658,0	644,9	643,2	643,5
Ontvangsten	21,4	21,4	21,4	21,4	21,4	21,4
6. Veiligheid en Justitie						
Uitgaven	34,3	49,2	32,7	32,7	32,7	32,7
7. Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties						
Uitgaven	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
8. Onderwijs, Cultuur en Wetenschap						
Uitgaven	63,0	56,8	56,8	56,8	56,8	56,8
9B. Financien						
Uitgaven	522,8	23,4	275,7	275,7	254,6	193,0
10. Defensie						
Uitgaven	304,1	339,2	329,2	329,2	329,2	328,9
Ontvangsten	16,8	33,8	6,7	6,7	6,7	6,7
12. Infrastructuur en Milieu						
Uitgaven	26,8	23,0	20,5	20,5	20,5	21,3
Ontvangsten	5,9	2,5				
13. Economische Zaken						
Uitgaven	52,8	49,5	48,4	47,1	47,1	47,1
15. Sociale Zaken en Werkgelegenheid						
Uitgaven	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
16. Volksgezondheid, Welzijn en Sport						
Uitgaven	5,1	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
17. Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking						
Uitgaven	2.834,8	2.246,1	2.064,5	2.052,1	2.059,1	2.323,0
Ontvangsten	241,3	82,1	63,1	63,0	62,9	62,8

Horizontale Toelichting

	2016	2017	2018	2019	2019	2020
Artikel 41: Duurzame handel en investeringen						
Uitgaven	514,3	497,0	493,6	435,5	403,5	483,5
Ontvangsten	93,0	23,1	4,1	4,0	3,9	3,8
Artikel 42: Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water						
Uitgaven	642,8	660,1	668,3	667,0	667,0	673,5
Artikel 43: Sociale vooruitgang						
Uitgaven	854,3	727,5	725,0	723,9	723,9	713,9
Artikel 44: Vrede en veiligheid voor ontwikkeling						
Uitgaven	894,1	469,1	396,8	400,3	400,3	400,3
Artikel 45: Versterkte kaders voor ontwikkeling						
Uitgaven	- 70,6	- 107,6	- 219,2	- 174,6	- 135,5	51,9
Ontvangsten	148,3	59,0	59,0	59,0	59,0	59,0

De *Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS)* is een budgettaire overzichtconstructie, waarin de uitgaven aan internationale samenwerking van de verschillende departementen worden gebundeld. Het uitgavniveau van de HGIS wordt aangepast voor macro-economische ontwikkelingen.

Het merendeel van de HGIS-uitgaven wordt verantwoord via de begroting van *Buitenlandse Zaken* en de begroting voor *Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking*. Daarom wordt het verloop van de HGIS-uitgaven van deze twee begrotingen per artikel toegelicht. Voor de overige begrotingen wordt de toelichting per departement gepresenteerd.

5. Buitenlandse Zaken

Artikel 2 Veiligheid en stabiliteit

Het budget voor bevordering van veiligheid, stabiliteit en rechtsorde in internationaal verband is in het jaar 2016 hoger dan overige jaren, hoofdzakelijk vanwege de jaarlijkse overheveling vanuit het Budget Internationale Veiligheid (BIV) van de begroting van het Ministerie van Defensie die bij Voorjaarsnota wordt verwerkt.

Artikel 3 Europese samenwerking

Nederland heeft in 2016 voor de 12^e keer het voorzitterschap van de Europese Unie verzorgd, waardoor artikel 43 hogere uitgaven voor het jaar 2016 laat zien. Hogere uitgaven in 2017 worden verklaard door een wijziging in de liquiditeitsbehoefte op de totale begroting van het Europees Ontwikkelingsfonds (EOF) waarbij middelen van 2016 naar 2017 zijn geschoven. Het Nederlandse aandeel verschuift daarmee evenredig.

Artikel 6 Nominaal en onvoorzien

Het budget op dit artikel loopt de komende jaren op. De budgettaire ruimte betreft met name een HGIS-reservering voor de loon- en prijs-indexatie en voor overige onvoorziene uitgaven. Ook worden prijscorrecties voor het non-ODA deel van de HGIS op dit artikel verwerkt.

Artikel 7 Apparaat

Dit artikel laat een daling in de uitgaven zien. Dit is het gevolg van de regeerakkoordmaatregelen A1 (Rijksoverheid incl. ZBO's) en H89 (Reductie postennetwerk).

6. Veiligheid en Justitie

De daling in de uitgaven tot aan 2018 betreffen afnemende bijdragen in de huisvestingskosten van Eurojust en Europol. Waarbij in 2017 eenmalig hogere uitgaven zichtbaar zijn als gevolg een kasschuif van huisvestingsmiddelen voor Eurojust van 2016 naar 2017.

7. Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

De HGIS middelen van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties betreffen enkele attachés.

8. Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Zoals beschreven in de Kamerbrief *Wat de Wereld Verdient, een Nieuwe Agenda voor Hulp en Handel* van 5 april 2013 (TK 33 625 nr. 1) wordt de ODA bijdrage aan kennisinstellingen op de begroting van OCW structureel verlaagd. Dit is het gevolg van de regeerakkoordmaatregel H85 (Ontwikkelingshulp).

9B. Financiën

Een deel van de contributiebijdragen aan de Wereldbank zijn eerder gedaan dan vooraf gepland, waardoor schommelingen in de HGIS uitgaven van het Ministerie van Financiën ontstaan.

10. Defensie

De crisisbeheersingsoperaties in Afghanistan (Resolute Support), Irak (ISIS coalitie) en Mali (MINUSMA) leiden tot verhoogde uitgaven in de jaren 2016 en 2017. Dit wordt gefinancierd binnen het Budget Internationale Veiligheid (BIV). De hogere ontvangsten in 2016 en 2017 worden verklaard doordat in deze jaren teruggaven worden verwacht vanuit de Verenigde Naties voor kosten die worden gemaakt voor de MINUSMA-missie in Mali.

12. Infrastructuur en Milieu

De hogere HGIS uitgaven van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu in 2016 en 2017 hangen samen met de start van het nieuwe programma Water Internationaal in 2016 als opvolger van het programma HGIS Partners voor Water. De ontvangsten in 2016 en 2017 worden verklaard door afloop van het COR-reductieprogramma Clean Development Mechanism (CDM) waardoor middelen op dit fonds vrijvallen.

13. Economische Zaken

De hogere HGIS uitgaven in de jaren 2016 en 2017 komen voort uit de inzet van de eindejaarsmarge HGIS 2015. Deze middelen zijn toegevoegd aan de begroting van Economische Zaken ten behoeve van de attachénetwerken van EZ: Innovatie attaché netwerk (IA), Netherlands Foreign Investment Agency (NFIA) en het Landbouwradenetwerk (LAN).

15. Sociale Zaken en Werkgelegenheid

De HGIS middelen van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid betreffen enkele attachés.

16. Volksgezondheid, Welzijn en Sport

De HGIS middelen van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport betreffen enkele attachés.

17. Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

Artikel 1 Duurzame handel en investeringen

De fluctuaties in uitgaven op dit artikel komen voort uit de aanpassing van het kasritme van het Dutch Good Growth Fund (DGGF). Met het DGGF wordt beoogd het speerpunt voor een versterkte private sector en een verbeterd investeringsklimaat in ontwikkelingslanden te realiseren. De hogere ontvangst in 2016 betreft de vrijval van de begrotingsreserves van de instrumenten Faciliteit Opkomende Markten (FOM) en Finance for International Business (FIB), die worden stopgezet en afgebouwd ten gunste van het nieuwe fonds voor handelsbevordering DTIF.

Artikel 2 Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water

Dit artikel toont stijgende uitgaven. Zoals omschreven in de Kamerbrief *Wat de Wereld Verdient, een Nieuwe Agenda voor Hulp en Handel* van 5 april 2013 (TK [33 625 nr. 1](#)) neemt het budget op het speerpunt van duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water de komende jaren toe.

Artikel 3 Sociale vooruitgang

Dit artikel laat dalende uitgaven zien. Dit is het gevolg van beleidskeuzes zoals omschreven in de Kamerbrief *Wat de Wereld Verdient, een Nieuwe Agenda voor Hulp en Handel* van 5 april 2013 (TK [33 625 nr. 1](#)). Binnen dit artikel stijgen de uitgaven op het speerpunt seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en een halt aan de verspreiding van HIV/Aids. Hier staat tegenover dat de uitgaven die niet tot de speerpunten behoren dalen. Het gaat om uitgaven met betrekking tot het maatschappelijk middenveld en onderwijs- en onderzoeksactiviteiten.

Artikel 4 Vrede en veiligheid voor ontwikkeling

Het budget op dit artikel is in het jaar 2016 hoger dan in overige jaren hoofdzakelijk vanwege extra middelen voor opvang in de regio Syrië, de Nederlandse bijdrage aan de faciliteit voor vluchtelingen in Turkije (Turkey Refugee Facility) en een overheveling vanuit het Budget Internationale Veiligheid (BIV) van de begroting van het Ministerie van Defensie.

Artikel 5 Versterkte kaders voor ontwikkeling

Dit betreft onder andere het parkeer- en verdeelartikel van de begroting voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Op dit artikel worden aanpassingen als gevolg van de BNI-ontwikkeling opgenomen. Op dit moment is er sprake van een zogenoemde BNI-minreeks. De hogere ontvangst in 2016 hangt samen met een extra ontvangst in verband met de beëindiging van een lening aan de International Finance Corporation (IFC) voor een post-financiële crisis activiteit.

Consolidatie

Consolidatie						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
totaal uitgaven	- 6.085,4	- 6.168,3	- 6.598,0	- 6.732,3	- 6.880,4	- 7.013,5
totaal niet-belastingontvangsten	- 6.085,4	- 6.168,3	- 6.598,0	- 6.732,3	- 6.880,4	- 7.013,5
1 Nog niet toegerekend						
Uitgaven	- 6.085,4	- 6.168,3	- 6.598,0	- 6.732,3	- 6.880,4	- 7.013,5
Ontvangsten	- 6.085,4	- 6.168,3	- 6.598,0	- 6.732,3	- 6.880,4	- 7.013,5

De post Consolidatie wordt gebruikt voor het corrigeren van de Rijksbegroting voor dubbelstellingen die ontstaan door het bruto-boeken van bijdragen. Het bruto-boeken houdt in dat zowel het departement dat bijdraagt, als het departement dat ontvangt de uitgaven op zijn begroting opneemt. Het ontvangende departement raamt daarnaast de te ontvangen bijdragen ook aan de ontvangstenkant van de begroting. Hierdoor wordt het rekenkundig niveau van de totale rijksuitgaven en de rijksontvangsten hoger dan het feitelijk niveau. Op de post Consolidatie wordt hiervoor gecorrigeerd. De hoogte van de post wordt in belangrijke mate bepaald door de bijdragen van de begroting van Infrastructuur & Milieu aan het Infrastructuurfonds.

11. Verticale toelichting

De verticale toelichting bevat een cijfermatig overzicht voor alle begrotingen van budgettaire veranderingen die zich hebben voorgedaan in de uitgaven en niet-belastingontvangsten sinds de Miljoenennota 2016. Dit overzicht sluit aan op de mutaties zoals gepresenteerd in de ontwerpbegrotingen van de departementen.

Per begroting wordt een cijfermatig overzicht gepresenteerd van de voornaamste mutaties, gevolgd door een toelichting hierop. Voor een meer gedetailleerde toelichting op de mutaties wordt verwezen naar de afzonderlijke suppletoire begrotingen.

De Verticale Toelichting onderscheidt drie categorieën mutaties:

1. mee- en tegenvallers;
2. beleidsmatige mutaties;
3. technische mutaties.

Alle overboekingen, desalderingen, statistische correcties en mutaties die niet tot een ijklijn behoren, zijn in de laatste categorie «technische mutaties» geclusterd. Overigens hebben sommige overboekingen en desalderingen wél een beleidsmatig karakter. Dit komt tot uitdrukking in de toelichtingen. Ingeval samenhangende mutaties in meerdere categorieën voorkomen, worden deze eenmaal toegelicht.

De totalen per begroting worden in eerste instantie gepresenteerd exclusief de bedragen die onder de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) vallen. Door middel van een aansluitregel wordt het deel van de begroting dat onder HGIS valt, zichtbaar gemaakt. De veranderingen die optreden binnen het HGIS-deel van de begroting worden gepresenteerd en toegelicht in de verticale toelichting van alle HGIS-uitgaven. De laatste regel geeft per begroting de totaalstand inclusief HGIS.

De ondergrens voor mutaties die apart zichtbaar worden in de tabellen is afhankelijk van de omvang van de begroting en verschilt voor de verschillende categorieën mutaties. De post diversen bevat de mutaties die onder de ondergrens vallen en wordt in beginsel alleen toegelicht indien zich bijzonderheden voordoen.

Verticale Toelichting

Samenvattend overzicht mutaties per MJN 2017 t.o.v. MJN 2016

Bedragen in miljoenen euro's		Mutaties uitgaven 2017	Mutaties ontvangsten 2017
<i>Departementale begrotingen</i>			
I	De Koning	0,9	0,0
IIA	Staten Generaal	4,6	- 0,9
IIB	Hoge Colleges van Staat en Kabinetten	9,4	0,0
III	Algemene Zaken	0,7	0,0
IV	Koninkrijksrelaties	- 0,8	0,0
V	Buitenlandse Zaken	- 76,1	42,2
VI	Veiligheid en Justitie	1.419,1	530,5
VII	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	149,9	13,0
VIII	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	1.206,0	- 40,0
IXA	Nationale Schuld	- 2.340,3	772,8
IXB	Financiën	299,5	- 387,0
X	Defensie	262,5	78,3
XII	Infrastructuur en Milieu	- 348,2	6,4
XIII	Economische Zaken	98,0	- 2.724,6
XV	Sociale Zaken en Werkgelegenheid	1.422,1	37,6
XVI	Volksgesondheid, Welzijn en Sport	- 572,7	- 2,1
XVII	Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking	0,0	0,0
XVIII	Wonen en Rijksdienst	681,8	- 20,4
<i>Overig</i>			
	Sociale Zekerheid	- 272,1	3,3
	Budgettair kader Zorg	- 744,8	- 117,6
	Gemeentefonds	219,3	0,0
	Provinciefonds	49,2	0,0
	Infrastructuurfonds	- 187,5	- 187,5
	Diergezondheidsfonds	1,9	1,9
	Accres Gemeentefonds	6,6	0,0
	Accres Provinciefonds	9,6	0,0
	BES fonds	0,0	0,0
	Deltafonds	- 184,2	- 184,2
	Prijsbijstelling	- 690,6	0,0
	Arbeidsvoorwaarden	- 801,3	0,0
	Koppeling Uitkeringen	- 213,6	- 4,0
	Aanvullende Post Algemeen	- 728,1	0,0
	Consolidatie	437,0	437,0
	Homogene Groep Internationale Samenwerking	- 582,4	6,5

Verticale Toelichting

De Koning

I DE KONING: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	40,6	40,6	40,5	40,6	40,6	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	
	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	
	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	
Extrapolatie						41,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	41,3	41,4	41,4	41,4	41,4	41,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	41,3	41,4	41,4	41,4	41,4	41,5

I DE KONING: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Verticale Toelichting

Staten-Generaal

IIA STATEN-GENERAAL: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	139,6	139,6	136,2	134,7	134,7	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	2,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
	2,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	4,7	4,6	4,5	4,5	4,5	
	4,7	4,6	4,5	4,5	4,5	
Extrapolatie						139,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	7,6	4,6	4,5	4,5	4,5	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	147,2	144,2	140,7	139,2	139,2	139,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	147,2	144,2	140,7	139,2	139,2	139,5

IIA STATEN-GENERAAL: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	5,2	5,2	5,2	5,2	5,2	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	- 0,9	- 0,9	- 0,9	- 0,9	- 0,9	
	- 0,9	- 0,9	- 0,9	- 0,9	- 0,9	
Extrapolatie						4,2
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 0,9	- 0,9	- 0,9	- 0,9	- 0,9	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	4,3	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	4,3	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2

Diversen (beleidsmatige mutaties- uitgaven)

Onder de post diversen vallen hoofdzakelijk de verschillende activiteiten die de Tweede Kamer in het kader van het Nederlands EU-voorzitterschap in 2016 heeft ondernomen. Daarnaast betreft dit de uitloop van projecten uit 2015.

Diversen (technische mutaties – uitgaven)

Hieronder vallen onder andere de structurele aanpassing voor de kosten van de fractiekostenregeling conform amendement 34 485 IIA en de uitkering van de loon- en prijsbijstelling tranche 2016. Deze tranche bestaat uit een vergoeding voor sociale werkgeverslasten en de contract-loonontwikkeling. Daarbovenop ontvangen departementen bij de loonbijstelling incidentele compensatie voor een deel van de kosten voor werkgevers van de herstelopslag van het ABP voor 2016.

Verticale Toelichting

Tot slot worden CAO middelen van de Aanvullende Post overgemaakt naar de departementale begrotingen. Overheidswerkgevers en drie centrales van overheidspersoneel hebben een bovensectorale overeenkomst loonruimte publieke sector gesloten. Ter financiering van de afspraak is 400 mln. gereserveerd op de Aanvullende Post.

Diversen (ontvangsten)

Dit betreft hoofdzakelijk de structurele aanpassing van de ontvangstenraming van de Tweede Kamer als gevolg van het amendement 34 485 IIA.

Hoge Colleges van Staat en Kabinetten

IIB OVERIGE HOGE COLLEGES VAN STAAT EN KABINETTEN: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	109,3	105,6	104,6	104,6	104,7	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	6,0	6,7	2,9	2,9	2,9	
	6,0	6,7	2,9	2,9	2,9	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	3,8	2,7	2,7	2,7	2,7	
	3,8	2,7	2,7	2,7	2,7	
Extrapolatie						109,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	9,8	9,4	5,6	5,6	5,6	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	119,1	115,0	110,2	110,2	110,4	109,7
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	119,1	115,0	110,2	110,2	110,4	109,7

IIB OVERIGE HOGE COLLEGES VAN STAAT EN KABINETTEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	5,7	5,7	5,7	5,7	5,7	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						5,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	5,8	5,7	5,7	5,7	5,7	5,7
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	5,8	5,7	5,7	5,7	5,7	5,7

Diversen (beleidsmatige mutaties- uitgaven)

De meerjarige bijstelling voor het Hoger Beroep Vreemdelingen leidt tot een verhoging van de uitgavenraming van de Raad van State voor 2016 en verder. Daarnaast zorgen de tegenvallers in het budgettaire beeld van de kabinetten van de Gouverneur door de huidige dollarkoers voor een verhoging van de uitgaven bij de kabinetten voor de jaren 2016 en 2017. Tot slot betreft dit in 2016 investeringskosten bij de Raad van State voor de introductie van het programma Kwaliteit en Innovatie.

Diversen (technische mutaties – uitgaven)

Hieronder valt onder meer de uitkering van de loon- en prijsbijstelling tranche 2016. Deze tranche bestaat uit een vergoeding voor sociale werkgeverslasten en de contractloonontwikkeling. Daarbovenop ontvangen departementen bij de loonbijstelling incidentele compensatie

Verticale Toelichting

voor een deel van de kosten voor werkgevers van de herstelopslag van het ABP voor 2016.

Tot slot worden CAO middelen van de Aanvullende Post overgemaakt naar de departementale begrotingen. Overheidswerkgevers en drie centrales van overheidspersoneel hebben een bovensectorale overeenkomst loonruimte publieke sector gesloten. Ter financiering van de afspraak is 400 mln. gereserveerd op de Aanvullende Post.

Diversen (technische mutaties – ontvangsten)

Onder deze post valt de bijdrage van de politie voor uitgifte en beheer van de politiemedailles aan de Kanselarij der Nederlandse Orden.

Verticale Toelichting

Algemene Zaken

III ALGEMENE ZAKEN: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	63,2	62,7	61,4	61,4	61,4	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	- 1,4	0,7	0,7	0,7	0,7	
	- 1,4	0,7	0,7	0,7	0,7	
Extrapolatie						63,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 0,4	0,7	0,7	0,7	0,7	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	62,7	63,5	62,1	62,1	62,2	63,9
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	62,7	63,5	62,1	62,1	62,2	63,9

III ALGEMENE ZAKEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	6,8	6,8	6,7	6,7	6,7	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						6,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	7,1	6,8	6,7	6,7	6,7	6,7
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	7,1	6,8	6,7	6,7	6,7	6,7

Diversen (beleidsmatige en technische mutaties – uitgaven en ontvangsten)

Dit betreft bij de uitgaven onder andere een saldo van het bijboeken van de eindejaarsmarge (0,6 mln.) en van de CAO-middelen vanuit de Aanvullende Post (0,4 mln.). Bij de ontvangsten betreft het met name de winstuitkering (0,2 mln.) van het agentschap Dienst Publiek en Communicatie (DPC).

Verticale Toelichting

Koninkrijksrelaties

IV KONINKRIJKSRELATIES: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	257,5	292,6	268,4	124,1	123,2	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Wisselkoers	12,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 2,8	- 0,4	3,7	0,0	0,0	
Technische mutaties	9,2	- 0,4	3,7	0,0	0,0	
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	7,3	- 0,4	- 0,1	- 0,1	- 0,1	
Niet tot een ijklijn behorend						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie	7,3	- 0,4	- 0,1	- 0,1	- 0,1	123,1
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	16,5	- 0,8	3,6	- 0,1	- 0,1	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	274,0	291,9	272,0	124,0	123,1	123,1
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	274,0	291,9	272,0	124,0	123,1	123,1

IV KONINKRIJKSRELATIES: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	36,5	36,5	36,5	36,5	36,5	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	6,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie	6,3	0,0	0,0	0,0	0,0	36,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	6,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	42,8	36,5	36,5	36,5	36,5	36,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	42,8	36,5	36,5	36,5	36,5	36,5

Wisselkoers

Voor het meerjarig opvangen van valutaschommelingen is in 2016 incidenteel 12 mln. gereserveerd. Deze reservering zal door BZK verder worden aangevuld vanuit de middelen die staan op artikel 7.3 onvoorzien. Wisselkoerstegenvallers worden vanuit deze reservering gedekt, wisselkoersmeevallers komen ten gunste van deze reservering. De systematiek van deze reservering wordt aan de hand van voorgenoemde principes nader uitgewerkt.

Diversen (beleidsmatige mutaties – uitgaven)

In de periode 2016–2018 wordt de rechtshandhaving op Sint Maarten versterkt. Binnen de waarborgfunctie vindt hiervoor deels herprioritering plaats. De vervangingsinvesteringen in het materieel van de Kustwacht in

Verticale Toelichting

het Caribisch gebied komen pas in 2018 in plaats van 2016 tot betaling. Het hiermee vrijgekomen budget is deels doorgeschoven naar 2018 en wordt daarnaast ingezet in 2016 en 2017 voor het opvangen van wisselkoersschommelingen.

Diverse (technische mutaties – uitgaven)

In 2016 zijn de uitgaven hoger door het amendement Van Laar/Segers voor kinderrechten en een extra impuls vanuit SZW voor de integrale projecten BES. Ook valt hieronder de uitkering van de loon- en prijsbijstelling tranche 2016. Deze tranche bestaat uit een vergoeding voor sociale werkgeverslasten en de contractloonontwikkeling. Daarbovenop ontvangen departementen bij de loonbijstelling incidentele compensatie voor een deel van de kosten voor werkgevers van de herstelopslag van het ABP voor 2016.

Vanaf 2016 is een gedeelte van de apparaatskosten overgeheveld naar de begroting van het Ministerie van Binnenlandse Zaken (H VII).

Tot slot worden CAO middelen van de Aanvullende Post overgemaakt naar de departementale begrotingen. Overheidswerkgevers en drie centrales van overheidspersoneel hebben een bovensectorale overeenkomst loonruimte publieke sector gesloten. Ter financiering van de afspraak is 400 mln. gereserveerd op de Aanvullende Post.

Diversen (technische mutaties – ontvangsten)

Onder de post diversen vallen onder andere de definitieve afrekening uit de Stichting Ontwikkeling Nederlandse Antillen (SONA) en de terugontvangst van een deel van de Nederlandse bijdrage aan *Fondo Desaroyo Aruba* (FDA).

Verticale Toelichting

Buitenlandse Zaken

V BUITENLANDSE ZAKEN: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	7.650,8	7.617,1	7.947,9	8.158,3	8.299,8	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
1. tweede terugbetaling naheffing 2014	- 268,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
2. restitutie bruto nabetalings 2015	- 66,2	0,0	0,0	0,0	0,0	
3. restitutie invoerrechten	- 37,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
4. restitutie additionele overige inkomsten	- 69,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
5. teruggave surplus 2015	- 62,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
6. voorjaarsraming ec en aanpassing raming invoerrechten	144,0	248,0	247,5	252,9	257,0	
7. omboeken nederlandse korting	1.007,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
8. eu begroting 2017	0,0	- 330,4	333,3	- 1,8	0,0	
Diversen	0,7	6,4	- 14,3	- 0,7	5,8	
Extrapolatie	648,2	- 76,0	566,5	250,4	262,8	8.813,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	648,2	- 76,1	566,5	250,5	262,9	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	8.299,0	7.541,0	8.514,4	8.408,8	8.562,6	8.813,5
Totaal Internationale samenwerking	1.411,2	1.338,5	1.354,9	1.339,3	1.374,0	1.379,1
Stand Miljoenennota 2017	9.710,2	8.879,5	9.869,3	9.748,1	9.936,6	10.192,6

V BUITENLANDSE ZAKEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	2.402,9	598,7	610,8	623,2	635,9	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
6.voorjaarsraming ec en raming perceptiekostenvergoeding	17,9	42,2	42,8	43,5	44,2	
7. omboeken nederlandse korting	1.007,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 14,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie	1.011,2	42,2	42,8	43,5	44,2	700,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	1.011,3	42,2	42,8	43,5	44,2	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	3.414,2	640,9	653,7	666,7	680,1	700,5
Totaal Internationale samenwerking	64,9	64,9	64,9	64,9	64,9	64,9
Stand Miljoenennota 2017	3.479,1	705,8	718,6	731,7	745,0	765,4

Algemeen

De omvang van de nationale afdrachten wordt bepaald door de omvang van de Europese begroting. Tegelijkertijd is de omvang van de Nederlandse afdrachten ook relatief ten opzichte van de overige lidstaten. De EU ontvangt namelijk haar inkomsten uit verschillende afdrachten van de lidstaten, zoals invoerrechten, BTW-afdrachten en BNI-afdrachten. Deze EU-inkomsten worden ook wel de «eigen middelen» van de EU genoemd. Nederland ontvangt op de EU-afdrachten een jaarlijkse korting. Deze korting is opgebouwd uit een lager tarief voor BTW-afdrachten en een vaste korting (lumpsum) op de BNI-afdrachten.

Verticale Toelichting

Hieronder vindt u verschillende mutaties op de raming van het Nederlandse deel van de EU-afdrachten die in begrotingsjaar 2016 tot nu toe hebben plaatsgevonden.

Achtste aanvullende begroting 2015 (DAB8)

Een deel van de mutaties is het gevolg van de vertraagde aanname van de Draft Amending Budget 8 (DAB8) door het Europees Parlement. Door de vertraagde aanname doen zich de volgende meevallers voor in het jaar 2016 in plaats van in het jaar 2015 die het Nederlandse deel van de afdrachten verlagen:

1. *Tweede terugbetaling naheffing 2014*: De tweede terugbetaling van de naheffing over 2014 wordt, door de vertraging van de aanname van de DAB8 door het Europees Parlement, in 2016 verwerkt. Gecombineerd met valuta-effecten (samenhangend met de wisselkoers van de Britse Pond) komt de restitutie op 269 mln.
2. *Restitutie over bruto nabetaling 2015*: Met de nacalculatie zijn in 2015 enkele grondslagen van de BTW en BNI-afdrachten opwaarts bijgesteld. De opwaartse bijstellingen van de grondslagen vloeiden voort uit de bronnenrevisie die in 2014 plaatsvond en uit een nieuwe herziening door het CBS in samenwerking met DNB, waardoor de nationale rekeningen en de betalingsbalans beter op elkaar aansluiten. Dit heeft voor Nederland in 2015 geleid tot een bruto nabetaling. Door de vertraagde aanname van de DAB8 door het Europees Parlement ontvangt Nederland een restitutie over de bruto nabetaling in 2016.
3. *Restitutie invoerrechten*: Door de vertraagde aanname van DAB8 ontvangt Nederland het Nederlands aandeel in de hogere dan geraamde invoerrechten in 2016.
4. *Restitutie additionele overige inkomsten*: Door de vertraagde aanname van de DAB8 door het Europees Parlement ontvangt Nederland het Nederlandse aandeel in o.a. de hogere boeteinkomsten van de Europese Commissie in 2016.

5. Teruggave surplus 2015

Op 15 april presenteerde de Europese Commissie het surplus over de Europese begroting van 2015. Dit surplus wordt gerestitueerd aan de lidstaten. De Nederlandse afdrachten zijn zodoende in 2016 verlaagd met 62 miljoen euro.

6. Voorjaarsraming 2016 EC en raming invoerrechten

De voorjaarsraming (Spring Forecast) 2016 van de Europese Commissie is verwerkt in de Nederlandse afdrachten. Bij de voorjaarsraming worden geen nieuwe EU-uitgaven geautoriseerd, maar vinden verschuivingen plaats in de financiering door actualisatie van BNI-ramingen, de BTW-grondslag en de invoerrechten. Deze actualisatie wijzigt de omvang van de afdrachten van de lidstaten. Voor Nederland volgt uit de actualisatie van de Europese Commissie bij voorjaarsraming een opwaartse bijstelling van de Nederlandse afdracht voor 2016 en verder. Dit onder andere naar aanleiding van een verhoging van de raming van de invoerrechten, een hogere BTW-grondslag en een hogere BNI-raming.

Hiernaast worden de niet-belastingontvangsten aangepast. Mede naar aanleiding van de voorjaarsraming van de EC is de raming van de invoerrechten en de daaraan gekoppelde perceptiekostenvergoeding in de Nederlandse afdrachten per saldo met structureel 40 mln. verhoogd.

7. Omboeken Nederlandse korting 2016

De Nederlandse korting over de jaarlijkse afdrachten wordt doorgaans verrekend met de maandelijkse betalingen aan de Europese begroting. In de begroting is de korting verrekend met de afzonderlijke componenten (lagere afdrachten) en is zodoende niet als niet-belastingontvangst verwerkt. Omdat de ratificatie van het Eigen Middelenbesluit waarschijnlijk in het najaar van 2016 wordt afgerond, kan de korting over 2016 niet meer worden verrekend met de maandelijkse betalingen. De korting wordt als eenmalige ontvangst aan Nederland gerestitueerd (kasontvangst), conform de ontvangst van de korting over de jaren 2014–2015. In de begroting wordt de korting over 2016 daarom omgeboekt van de uitgavenzijde (artikel 3.1) naar de niet-belastingontvangsten (artikel 3.10). De omvang van de totale afdrachten wijzigt hierdoor niet.

8. EU Begroting 2017

De raming van de Nederlandse afdrachten is gebaseerd op de omvang van het betalingsplafond van het Meerjarig Financieel Kader (MFK). De jaarlijkse EU-begroting laat doorgaans een beperkte marge tot dit plafond, waardoor wijzigingen in de omvang van de EU-begroting of de inzet van de speciale instrumenten niet direct leiden tot wijzigingen in de raming van de Nederlandse afdrachten.

Op 30 juni heeft de EC de EU begroting voor 2017 gepresenteerd. Op 18 juli is een Raadscompromis bereikt voor de onderhandelingen over de begroting voor 2017 dat ruim 9 mld. onder het betalingsplafond voor 2017 ligt. Deze grote marge komt voort uit de vertragingen die zich voordoen bij de uitvoering van de structuur- en cohesiefondsen.

Hoewel de EU begroting voor 2017 nog niet vast staat, geeft de omvang van de marge tot het betalingsplafond aanleiding om, bij uitzondering, af te wijken van het betalingsplafond als uitgangspunt voor de raming van de Nederlandse afdrachten in 2017. Het is namelijk aannemelijk dat de vertragingen bij de implementatie van het Cohesiebeleid – grotendeels verantwoordelijk voor deze marge – gedurende de uitvoering van de begroting niet ingelopen zullen worden.

Voor de raming van de Nederlandse afdrachten voor 2017 wordt voorgesteld om de EU-begroting, met een marge voor o.a. de inzet van speciale instrumenten, als uitgangspunt te nemen. Uitgaande van het Nederlandse BNI aandeel in de afdrachten betekent dit dat de raming van de Nederlandse afdrachten in 2017 verlaagd wordt met ca. 0,3 mld. De Europese Commissie verwacht dat de vertraging bij de structuur- en Cohesiefondsen in 2018 zal worden ingelopen, waardoor de lagere betalingen voor 2017 doorschuiven naar 2018. Voor 2018 wordt derhalve de raming van de Nederlandse afdrachten verhoogd met hetzelfde bedrag (0,3 mld.). De marginale mutatie in 2019 is het gevolg van de doorwerking van deze kasschuif op de korting die het Verenigd Koninkrijk ontvangt en de bijdragen die de overige lidstaten daaraan betalen.

Diversen (uitgaven)

Conform de MFK-verordening wordt het Meerjarig Financieel Kader (MFK) ieder jaar technisch aangepast voor de inzet van enkele speciale instrumenten. Deze technische aanpassing zorgt voor een bijstelling van de Nederlandse afdrachten in de jaren 2017–2020, die cumulatief een verlaging van 2,8 mln. betekent.

Verticale Toelichting

Veiligheid en Justitie

VI VEILIGHEID EN JUSTITIE: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	11.411,6	11.111,7	10.679,5	10.711,1	10.732,3	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Asiel: coa	659,7	464,3	238,1	0,0	0,0	
Asiel: dienst terugkeer & vertrek (dt&v)	7,9	15,7	15,7	0,0	0,0	
Asiel: gemeentelijk versnellingsarrangement	39,8	77,2	32,4	0,0	0,0	
Asiel: ind	83,5	55,8	0,0	0,0	0,0	
Asiel: nidos	133,5	112,0	0,0	0,0	0,0	
Asiel: politie vreemdelingen	48,5	16,0	0,0	0,0	0,0	
Asiel: rechtspraak (rvdr)	13,9	16,2	0,0	0,0	0,0	
Cao politie	92,4	27,0	27,0	27,0	27,0	
Doorverdelen maatschappelijke prioriteiten						
venj	0,0	- 333,5	- 328,3	- 332,5	- 332,5	
Extra middelen om	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	
Extra middelen rechtspraak	20,0	25,0	25,0	25,0	25,0	
Herijking huurverlaging rvb	0,0	- 26,0	0,0	- 108,0	- 104,0	
Incidentele meevallers dji	- 40,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Intensivering fraudebestrijding	5,0	17,0	20,0	20,0	20,0	
Investering prestaties nationale politie	96,0	252,0	226,0	301,0	276,0	
Inzet prijsbijstelling	0,0	- 18,7	- 17,6	- 18,0	- 18,0	
Kasschuif	- 2,3	- 38,0	- 50,0	44,0	46,0	
Kasschuif aflossing egalisatieschuld rvb	180,3	- 60,8	- 70,0	- 26,1	- 23,3	
Kasschuif maatschappelijke prioriteiten	0,0	- 44,0	- 72,6	39,0	57,7	
Kostprijsontwikkeling dji	0,0	27,0	17,1	13,2	13,0	
Kwaliteitsverbetering rechtspraak	0,0	35,0	35,0	35,0	35,0	
Maatregelen strafrechtketen	0,0	- 1,0	- 30,7	- 51,2	- 57,2	
Oplossen knelpunten	0,0	104,5	114,9	11,5	- 5,2	
Overige problematiek en meevallers	0,4	- 29,3	- 20,0	3,4	8,8	
Reactie commissie wolfsen	- 1,0	66,0	65,0	49,0	39,0	
Samenwerking bedrijfsvoering venj	0,0	- 10,0	- 15,0	- 15,0	- 15,0	
Splitsing Raad van State	0,0	0,7	18,0	12,9	11,3	
Taakstelling strafrechtketen	0,0	30,0	60,0	60,0	60,0	
Diversen	90,4	51,6	23,1	31,7	34,9	
	1.442,6	846,7	328,1	136,9	113,5	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Friciekosten huisvesting masterplan dji	58,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Intensiveringsmiddelen veiligheid (np)	0,0	0,0	77,1	77,1	77,1	
Loonbijstelling	186,9	164,3	159,1	159,6	160,0	
Maatschappelijke prioriteiten venj	0,0	333,5	328,3	332,5	332,5	
Middelen cao-akkoord	70,1	70,1	70,1	70,1	70,1	
Nabetaling coa-afrekening 2015	65,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Teruggave rvb-middelen 2016	130,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	32,2	5,3	1,8	2,6	2,7	
Extrapolatie	542,8	573,2	636,4	641,9	642,4	11.374,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	1.985,3	1.419,9	964,5	778,9	755,7	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	13.396,9	12.531,6	11.644,0	11.490,0	11.488,0	11.374,7
Totaal Internationale samenwerking	34,3	49,2	32,7	32,7	32,7	32,7
Stand Miljoenennota 2017	13.431,3	12.580,8	11.676,7	11.522,7	11.520,7	11.407,5

Verticale Toelichting

VI VEILIGHEID EN JUSTITIE: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	1.517,1	1.515,5	1.534,0	1.552,4	1.565,8	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Boeten en transacties maatregelen	26,5	47,9	46,8	50,5	62,2	
Eu-vergoeding relocatie asielzoekers	27,0	27,0	0,0	0,0	0,0	
Herijking huurverlaging rvb	40,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Intrekken verhoging griffierechten	- 24,1	- 24,5	- 25,3	- 26,3	- 26,2	
Inzet asielreserve	238,9	334,4	165,7	0,0	0,0	
Meevaller cross border enforcement richtlijn -baten	10,9	12,4	14,0	15,5	17,1	
Opbrengst grote schikkingen	358,0	142,0	151,0	152,0	146,0	
Opbrengst intensivering fraudebestrijding	8,0	26,0	35,0	78,0	80,0	
Oplossen knelpunten	0,0	- 15,0	- 15,0	- 15,0	- 15,0	
Tegenvaller boeten en transacties	- 40,7	- 47,9	- 46,8	- 50,5	- 62,2	
Verhogen afpakraming	0,0	32,0	33,0	29,0	29,0	
Verlaging eigen bijdrage strafproces	- 27,0	- 10,0	- 11,0	- 11,0	- 11,0	
Diversen	4,1	- 10,6	- 1,6	2,3	2,3	
	621,6	513,7	345,8	224,5	222,2	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Asielreserve onttrekking coa-afrekening 2015	65,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Teruggave rvb-middelen 2016	130,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	29,9	16,8	16,8	16,8	16,8	
	225,5	16,8	16,8	16,8	16,8	
Extrapolatie						1.761,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	847,1	530,5	362,5	241,3	238,9	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	2.364,2	2.046,0	1.896,5	1.793,7	1.804,7	1.761,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	2.364,2	2.046,0	1.896,5	1.793,7	1.804,7	1.761,5

Asiel algemeen

Door de verhoogde asielinstroom is de begroting van het Ministerie van Veiligheid en Justitie zowel in het najaar van 2015 (zie ook de migratiebijlage bij de Najaarsnota 2015) als bij Voorjaarsnota 2016 en Ontwerpbegroting 2017 op verschillende punten aangepast. Deze verticale toelichting maakt de voorgestelde wijzigingen inzichtelijk, uitgesplitst naar organisatieonderdeel.

Asiel: coa

De hogere kosten voor VenJ op het gebied van asiel zijn gebaseerd op een asielinstroom van 58.000 in 2016 en 42.000 in 2017. De kosten onder deze post zijn voor de opvang van asielzoekers.

Asiel: dienst terugkeer & vertrek (dt&v)

Door de verhoogde asielinstroom heeft de Dienst Terugkeer & Vertrek hogere kosten voor het begeleiden van vreemdelingen die niet in Nederland kunnen blijven. Vanwege de doorlooptijd van de asielprocedure vindt een groot deel van de kostenstijging in 2017 en 2018 plaats.

Asiel: gemeentelijk versnellingsarrangement

In de migratiebijlage bij Najaarsnota 2015 (Kamerstuk [34 350, nr. 1](#)) is aangekondigd dat er door het afgesloten bestuursakkoord met medeoverheden in 2016 middelen beschikbaar komen voor gemeenten en woningcorporaties. Het gemeentelijk versnellingsarrangement (GVA) maakt hier

Verticale Toelichting

onderdeel van uit. Het GVA is inzetbaar door gemeenten als individuele, tijdelijke huisvestingsoplossing als permanente huisvesting niet mogelijk is. Het budget komt via het COA bij gemeenten.

Asiel: ind

In verband met de verhoogde asielinstream heeft de Immigratie- en Naturalisatiedienst extra kosten voor het behandelen van de asielaanvragen. In deze post is de doelmatigheidsaankoop van 7 mln. in 2016 verwerkt, waartoe bij Najaarsnota is besloten. De overige variatie in de bedragen wordt veroorzaakt doordat extra personeel in de loop van 2016 is aangenomen en pas in 2017 een vol jaar in dienst is.

Asiel: nidos

Door de verhoogde asielinstream heeft Nidos extra kosten voor de voogdij en opvang van alleenstaande minderjarige vreemdelingen.

Asiel: politie vreemdelingen

De politie maakt in 2016 en 2017 extra kosten in verband met de verhoogde asielinstream, zowel voor de eerste identificatie van asielzoekers, als voor de inzet als gevolg van verstoringen van de openbare orde.

Asiel: rechtspraak (rvdr)

De Raad voor de Rechtspraak heeft extra kosten in verband met de verhoogde asielinstream.

Cao politie

Binnen de reservering uit de begrotingsbrief van 20 november 2015 (Kamerstuk [34 300 VI, nr. 23](#)) is dit jaar 43 mln. beschikbaar ter dekking van de in 2015 afgesloten cao Nationale Politie. De beschikbare middelen voor de Politie-cao in 2015 zijn niet tot uitbetaling gekomen in 2015. Daarom zijn deze middelen (49,4 mln.) door middel van een kasschuif doorgeschoven naar 2016, waardoor het bedrag in 2016 hoger uitvalt dan in de jaren daarna.

Doorverdelen maatschappelijke prioriteiten venj & Maatschappelijke prioriteiten venj

Het kabinet heeft 450 mln. vrijgemaakt voor maatschappelijke prioriteiten op de begroting van het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Een deel van deze middelen staat vooralsnog op de Aanvullende Post. Een aantal grotere posten wordt in deze VT toegelicht, kleinere posten vallen onder diversen.

Extra middelen om

Naar aanleiding van de begrotingsbrief van november 2015 is er in een nota van wijziging structureel 15 mln. beschikbaar gesteld op de begroting van VenJ voor investeringen ict bij het Openbaar Ministerie.

Extra middelen rechtspraak

In de begrotingsbrief van november 2015 is er structureel 25 mln. beschikbaar gesteld op de begroting van VenJ voor de Raad voor de Rechtspraak voor de financiering van het digitaliseringsprogramma KEI.

Verticale Toelichting

Herijking huurverlaging rvb

Een herijking van de tarieven die het Rijksvastgoedbedrijf voor het Rijkshuisvestingssysteem leidt tot een meevaller in de huurlasten. Deze meevaller, een verlaging van de toekomstige uitgaven, is als dekking ingezet in de begrotingsbrief van november 2015.

Incidentele meevallers dji

Diverse incidentele meevallers bij DJI, waaronder vrijval binnen het Van Werk Naar Werk-budget leiden tot een incidentele meevaller van 40,4 mln. in 2016.

Intensivering fraudebestrijding

In de begrotingsbrief van november 2015 is er een investering gedaan in de aanpak van witwassen en corruptie. Dit zal naar verwachting leiden tot extra ontvangsten (zie ook *Ontvangsten – Opbrengst intensivering fraudebestrijding*).

Investering prestaties nationale politie

Dit is een structurele investering waarmee de Nationale Politie de ontwikkeling van haar organisatie en het presterend vermogen kan waarmaken, zoals opgenomen in het inrichtingsplan en de herijkingsnota. Een deel van de middelen komt uit de reservering uit de begrotingsbrief van 20 november 2015. In die brief zijn er intensiveringsmiddelen beschikbaar gesteld t.b.v. de Nationale Politie.

Inzet prijsbijstelling

De prijsbijstelling tranche 2016 wordt vanaf 2017 ingehouden en ingezet ter dekking van de VenJ-problematiek.

Kasschuif

In het kader van de begrotingsbrief van november 2015 is er structureel 250 mln. vrijgemaakt t.b.v. de begroting van VenJ. Hierbij is ook structureel 250 mln. aan dekking aangeleverd. Om de dekkingsvoorstellen in het juiste ritme te brengen, is er een kasschuif nodig. De kasschuif is op de begroting van VenJ ingepast.

Kasschuif aflossing egalisatieschuld rvb

Egalisatie via de balans van het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) is volgens de Regeling agentschappen niet toegestaan. De resterende egalisatieschuld voor de VenJ-organisaties moet worden afgelost aan het RVB. Om deze af te lossen wordt (deels) gebruik gemaakt van een meerjarige kasschuif.

Kasschuif maatschappelijke prioriteiten

Dit is een kasschuif binnen de begroting van VenJ om de besteding van de extra middelen uit de Miljoenennota in het juiste ritme te brengen.

Kostprijsontwikkeling dji

Een aantal ontwikkelingen heeft invloed op de bij DJI gehanteerde dagprijzen, zoals de verhoogde doorstroom van arrestanten. Ook is er sprake van een licht stijgende behoefte aan forensische zorg.

Kwaliteitsverbetering rechtspraak

De Raad voor de Rechtspraak heeft financiële ruimte voor een structurele investering in de kwaliteit van de rechtspraak gekregen.

Verticale Toelichting

Maatregelen strafrechtketen

Ter invulling van een deel van de taakstelling op de strafrechtketen neemt VenJ maatregelen als het doorbelasten garantstelling faillissementscuratoren (1 mln.), en de modernisering van civiele rechtspleging, onder meer vereenvoudiging hoger beroep en cassatie, verruiming collectieve afdoening en vereenvoudiging bewijs- en beslagrecht (14 mln.) en het beperken van de voorlopige hechtenis (8 mln.).

Oplossen knelpunten (uitgaven en niet-belastingontvangsten)

De middelen voor maatschappelijke prioriteiten worden deels gebruikt om verschillende kleinere knelpunten bij de VenJ-organisaties op te lossen.

Overige problematiek en meevallers

Op de post nominaal en onvoorzien zijn bedragen op- en afgeboekt voor problematiek binnen de VenJ-begroting.

Reactie commissie wolfsen

De maatregelen die genomen worden in het kader van de rechtsbijstand naar aanleiding van het onderzoek door de Commissie Wolfsen leiden tot besparingsverliezen bij de stelselherziening rechtsbijstand.

Samenwerking bedrijfsvoering venj

In de begrotingsbrief van november 2015 is opgenomen dat binnen de apparaatsuitgaven van VenJ structureel 15 mln. zal worden vrijgemaakt. Deze besparing wordt gerealiseerd door een verdergaande samenwerking van de diverse bedrijfsvoeringsdiensten binnen het gehele ministerie.

Splitsing Raad van State

De splitsing van de Raad van State brengt kosten met zich mee voor de organisaties ressorterend onder VenJ.

Taakstelling strafrechtketen

In 2015 is afgesproken dat de strafrechtketen verder wordt geoptimaliseerd. Hiervoor is taakstellend in 2015 en 2016 30 mln. en structureel vanaf 2017 60 mln. ingeboekt op de begroting van VenJ. In de eerste jaren heeft VenJ de besparing die wordt gerealiseerd door de tariefsverlaging van het Rvb ingezet. De taakstelling wordt vanaf 2017 concreet ingevuld, zie ook Uitgaven – maatregelen strafrechtketen.

Diversen (beleidsmatige mutaties)

Deze post is een optelling van verschillende kleinere mutaties, waaronder extra middelen t.b.v. de aanbevelingen van de Commissie Hoekstra (10 mln. structureel) en extra middelen voor innovatie en ontwikkeling voor het NFI (5 mln. structureel) in het kader van de begrotingsbrief van november 2015. Ook extra kosten voor asiel (rechtsbijstand en Vluchtelingenwerk Nederland) vallen onder deze post (respectievelijk ca. 14 mln. en 1 mln.). Bij begrotingsbrief van november 2015 is aangekondigd dat het wetsvoorstel verhoging griffierechten wordt ingetrokken (zie ook *Ontvangsten – intrekken verhoging griffierechten*). De dekking van het mislopen van de besparing op de uitgaven bedraagt 8 mln. structureel. Daarnaast bestaat deze post uit verschillende kleine mutaties kleiner dan 5 mln.

Frictiekosten huisvesting masterplan dji

Voor de uitvoering van het Masterplan DJI worden er middelen (t.b.v. frictiekosten vastgoed) van de Aanvullende Post overgeheveld naar de begroting van VenJ.

Verticale Toelichting

Intensiveringsmiddelen veiligheid (np)

De bij Regeerakkoord gereserveerde middelen ten behoeve van veiligheid zijn vanuit de Aanvullende Post bij Financiën structureel ter beschikking gesteld aan de begroting van VenJ, vanaf 2018. De middelen voor 2017 zijn reeds eerder ter beschikking gesteld.

Loonbijstelling

De loonbijstelling tranche 2016 wordt overgemaakt naar de departementale begrotingen. Deze tranche bestaat uit een vergoeding voor sociale werkgeverslasten en de contractloonontwikkeling. Daarbovenop ontvangen departementen bij de loonbijstelling incidentele compensatie voor een deel van de kosten voor werkgevers van de herstelopslag van het ABP voor 2016.

Middelen cao-akkoord

Overheidswerkgevers en drie centrales van overheidspersoneel hebben een bovensectorale overeenkomst loonruimte publieke sector gesloten. Ter financiering van de afspraak is 400 mln. gereserveerd op de Aanvullende Post. Deze middelen worden naar rato overgemaakt naar de departementale begrotingen.

Nabetaling coa-afrekening 2015

Als gevolg van de verhoogde asielinstream in 2015 vindt er een nabetaling plaats voor de kosten van het COA in dat jaar.

Teruggave rvb-middelen 2016 (uitgaven en niet-belastingontvangsten)

Een nieuw kostprijsmodel van het rijksvastgoedbedrijf leidt voor de periode 2016–2020 tot lagere tarieven. Voor VenJ betekent dit voor 2016 een extra ontvangst van 130,6 mln. en daarmee verhoging van de uitgavenruimte.

Diversen (technische mutaties)

De post diversen is een optelling van verschillende mee- en tegenvallers, waaronder een desaldering van 15 mln. bij JustID (zie ook Ontvangsten – Diversen (technische mutaties)).

Boeten en transacties maatregelen

Een deel van de tegenvaller bij Boeten & Transacties wordt voor 2016 en verder gedekt door het nemen van maatregelen op het terrein van verkeershandhaving en door de indexering van verkeersboetes op te nemen in de meerjarenraming (zie ook *Ontvangsten – tegenvaller boeten en transacties*).

Eu-vergoeding relocatie asielzoekers

Nederland ontvangt een Europese vergoeding voor de relocatie van vluchtelingen die gelijk wordt gedeeld tussen de VenJ (2016) en BHOS-begroting (2017). Het BHOS deel wordt voor 2017 overgeheveld naar de begroting van BHOS. In de begrotingsbrief van november 2015 is opgenomen dat het VenJ-deel wordt ingezet ter dekking van de extra middelen voor de IND en Nidos die bij Najaarsnota 2015 zijn toegekend. De inzet van het BHOS-deel wordt toegelicht bij het onderdeel HGIS.

Herijking huurverlaging rvb

Een herijking van de tarieven van het Rijkshuisvestingssysteem leidt tot een meevaller in de huurlasten. Deze meevaller is als dekking ingezet in de begrotingsbrief van november 2015 (zie ook *Uitgaven – Herijking huurverlaging rvb*).

Verticale Toelichting

Intrekken verhoging griffierechten

In de begrotingsbrief van november 2015 is aangekondigd dat het wetsvoorstel aanpassing griffierechten wordt ingetrokken.

Inzet asielreserve

De beschikbare middelen in de asielreserve worden ingezet ten behoeve van de dekking van de kosten voor de hogere asielinstroom (zie ook *Uitgaven – Asiel: coa*).

Meevaller cross border enforcement richtlijn -baten

De toepassing van de cross-borderrichtlijn maakt het mogelijk eenvoudiger kentekengegevens tussen EU-lidstaten uit te wisselen en daardoor om meer boetes te innen, waardoor de raming voor boeten en transacties kan worden opgehoogd.

Opbrengst grote schikkingen

In de zaak met het telecombedrijf Vimpelcom is er in 2016 een schikking getroffen van 358 mln. Ten opzichte van de raming voor 2016 voor schikkingen groter dan 10 mln., (100 mln.) is 258 mln. meer ontvangen. Dit bedrag komt ten gunste van het generaal beeld. In de begrotingsbrief van november 2015 is opgenomen dat (gelet op de ontwikkeling van grote schikkingen in de laatste jaren) voor schikkingen groter dan 10 mln. een aparte post ad. 100 mln. wordt opgenomen op de begroting van VenJ. Omdat de voorspelbaarheid per jaar zeer beperkt is, is besloten dat afwijkingen in de realisatie op dit onderdeel niet ten laste of ten gunste van de begroting van VenJ komen, maar binnen het rijksbrede uitgavenkader worden opgevangen. Bij ontwerp begroting 2017 is voor de periode 2017–2020 de raming voor de opbrengst uit grote schikkingen verhoogd.

Opbrengst intensivering fraudebestrijding

De investering in de aanpak van witwassen en corruptie (zie *Uitgaven – Intensivering fraudebestrijding*) zal naar verwachting leiden tot extra ontvangsten op de begroting van VenJ olopend tot 80 mln. in 2020.

Tegenvaller boeten en transacties

Als gevolg van o.a. de verhoging van de maximumsnelheid naar 130 km/u op een aantal snelwegen en het opnemen van gedragseffecten in de verkeersboeteraming, doet zich een structurele tegenvaller voor.

Verhogen afpakraming

De raming van de opbrengst uit afpakken van crimineel vermogen is vanaf 2017 structureel verhoogd met circa 30 mln.

Verlaging eigen bijdrage strafproces

In de begrotingsbrief van november 2015 is aangekondigd dat het wetsvoorstel eigen bijdrage strafproces wordt verzacht. De forfaitaire bedragen worden met 25% verlaagd ten opzichte van het eerdere wetsvoorstel.

Diversen (beleidsmatige mutaties)

Deze post bestaat uit verschillende kleinere mutaties, waaronder het intrekken van de Wet eigen bijdrage detentie (9,7 mln. structureel) in het kader van de begrotingsbrief in november 2015.

Verticale Toelichting

Asielreserve onttrekking COA-afrekening 2015

De subsidieafrekening 2015 met het COA wordt betaald uit de asielreserve. Daartoe komt deze eerst als ontvangst op de begroting van VenJ binnen.

Diversen (technische mutaties)

De post diversen is een optelling van verschillende mee- en tegenvallers, waaronder een desaldering van 15 mln. bij JustID (zie ook Uitgaven – Diversen technische mutaties).

Verticale Toelichting

Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

VII BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	683,1	592,2	584,6	587,5	588,0	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Ejm hxviii	- 102,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Referendum oekraïne	31,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	13,0	- 2,6	- 11,9	- 10,7	- 14,7	
	- 57,9	- 2,6	- 11,9	- 10,7	- 14,7	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Bijdrage gf referendum 6 april	- 30,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Bijdrage sso fmh	47,6	46,0	44,8	44,4	44,3	
Dva ontvangsten	65,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Ejm huurtoeslag 2015	132,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Wetsvoorstel stroomlijnen	0,0	0,0	0,0	17,1	44,2	
Diversen	62,2	106,4	34,3	33,7	35,4	
	277,3	152,4	79,1	95,2	123,9	
Extrapolatie						654,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	219,4	149,9	67,2	84,6	109,2	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	902,5	742,1	651,8	672,0	697,2	654,8
Totaal Internationale samenwerking	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Stand Miljoenennota 2017	902,6	742,2	651,9	672,2	697,4	654,9

VII BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	42,0	57,0	56,9	56,7	56,7	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Dva ontvangsten	65,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	46,0	13,0	8,0	8,0	7,9	
Niet tot een ijklijn behorend						
Herfasering vut-fonds	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	161,0	13,0	8,0	8,0	7,9	
Extrapolatie						64,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	162,0	13,0	8,0	8,0	7,9	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	204,1	69,9	64,9	64,7	64,7	64,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	204,1	69,9	64,9	64,7	64,7	64,4

Verticale Toelichting

EJM hxviii en EJM huurtoeslag 2015

De begrotingstechnische verwerking van de eindejaarsmarge van de begroting voor Wonen en Rijksdienst (XVIII) loopt via de begroting van Binnenlandse Zaken (VII). De overschrijding bij de huurtoeslag in 2016 (132,5 mln.) leidt per saldo tot een negatieve eindejaarsmarge voor Wonen en Rijksdienst op de begroting van BZK (132,5 mln.).

Referendum Oekraïne

De totaal geraamde kosten voor het referendum over het associatieverdrag met Oekraïne bedragen 35 mln. Aan de begroting van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) wordt hiervoor een bedrag van 31,5 mln. toegevoegd.

Diversen (beleidsmatige mutaties – uitgaven)

Dit betreft onder meer structurele kosten in verband met het instellen van een Huis voor de Klokkenluiders, kosten voor de Operatie Basisregistratie Personen en inzet van het surplus eigen vermogen van de voormalige onderdelen van het Rijksvastgoedbedrijf.

Bijdrage GF referendum 6 april

Dit betreft een bijdrage aan het Gemeentefonds (GF) voor de organisatie van het referendum over het associatieverdrag met Oekraïne van 6 april.

Bijdrage SSO FMH

In het kader van het programma Herinrichting Governance Bedrijfsvoering Rijk worden voorstellen uitgewerkt voor een effectieve aansturing van de SSO's. Na P-Direkt vorig jaar is FMHaaglanden de tweede SSO waar het centraal opdrachtgeverschap wordt belegd bij het bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Om centraal opdrachtgeverschap mogelijk te maken worden ook de middelen van verschillende begrotingen centraal bij BZK belegd.

DVA ontvangsten (uitgaven en ontvangsten)

De ontvangsten en uitgaven die voortvloeien uit de Dienstverleningsovereenkomsten 2016 (DVA) betreffen de dienstverlening van het kerndepartement aan de baten lastenagentschappen en van de batenlastenagentschappen onderling.

Wetsvoorstel stroomlijnen

De incidentele budgettaire effecten als gevolg van het wetsvoorstel Stroomlijnen invordering worden gereserveerd op de begroting. Deze middelen zijn overgeboekt van de begroting van Wonen en Rijksdienst naar de begroting van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelatie op het artikel voor nominaal en onvoorzien.

Diversen (technische mutaties- uitgaven)

Ten behoeve van de Generieke Digitale Infrastructuur zijn vanuit de Aanvullende Post voor 2016 en 2017 de gereserveerde middelen overgeheveld.

Verder valt hieronder onder meer de uitkering van de loon- en prijsbijstelling tranche 2016. Deze tranche bestaat uit een vergoeding voor sociale werkgeverslasten en de contractloonontwikkeling. Daarbovenop ontvangen departementen bij de loonbijstelling incidentele compensatie voor een deel van de kosten voor werkgevers van de herstelopslag van het ABP voor 2016.

Verticale Toelichting

Tot slot worden CAO middelen van de Aanvullende Post overgemaakt naar de departementale begrotingen. Overheidswerkgevers en drie centrales van overheidspersoneel hebben een bovensectorale overeenkomst loonruimte publieke sector gesloten. Ter financiering van de afspraak is 400 mln. gereserveerd op de Aanvullende Post.

Diversen (technische mutaties en mee- en tegenvallers- ontvangsten)

Hieronder vallen onder meer de afrekening Logius, centralisatie FMH en de inkomsten van Doc-direct ter dekking van hun personele en materiële uitgaven. Daarnaast verloopt de bijdrage van de agentschappen van BZK voor het centraal opdrachtgeverschap FMH via de ontvangsten. Als laatste is invulling gegeven aan het amendement over de fractiekostenregeling ([34 485 IIA Nr.3](#)). Het gaat om een structurele reeks van 2,6 mln. waarvoor in 2016 en 2017 dekking is gevonden en met ingang van 2018 ten laste van het budget «subsiëring politieke partijen» is geboekt.

Herfasering VUT-fonds

De liquiditeitsbehoefte van het VUT-fonds is afhankelijk van het moment dat naar verwachting gebruik wordt gemaakt van de regeling Flexibel Pensioen en Uittreden (FPU). De uitgaven en ontvangsten fluctueren met het verwachte gebruik. In 2016 lost het VUT-fonds haar lening volledig af, wat resulteert in hogere ontvangsten.

Verticale Toelichting

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

VIII ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	36.792,8	35.899,7	35.931,7	35.890,1	35.890,2	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
Referentieraming 2016	69,9	57,0	70,2	84,7	77,6	
Diversen	- 8,6	- 13,6	- 10,7	5,5	17,6	
	61,3	43,4	59,5	90,2	95,2	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Aanschaf rembrandts	80,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Aftrek scholingsuitgaven	0,0	0,0	- 127,2	- 127,2	- 127,2	
Digitale taken rijksarchieven (dtr)	43,6	5,7	5,8	5,8	5,9	
Eindejaarsmarge (inzet)	- 325,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
Eindejaarsmarge (toevoeging)	325,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
Herstelopslag abp 2016	36,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Instroom asielzoekers	62,0	77,0	35,0	5,5	0,0	
Kasschuif (dtr)	- 43,6	10,2	10,7	11,2	11,6	
Kasschuif ov-kaart	391,1	- 497,1	106,0	0,0	0,0	
Kasschuif studievoorschot	0,0	0,0	0,0	26,7	- 26,7	
Kasschuif verevening actieplan leerkracht	0,0	0,0	0,0	0,0	- 61,3	
Kasschuif wetenschap	0,0	0,0	50,0	0,0	0,0	
Lumpsum- en subsidietaakstelling	- 46,8	- 254,9	- 254,9	- 254,9	- 254,9	
Monumentenaf trek	0,0	- 25,0	- 25,0	- 25,0	- 25,0	
Ramingsbijstelling	0,0	- 150,0	- 150,0	- 150,0	- 150,0	
Ramingsbijstelling 2017-2020	0,0	94,3	0,0	0,0	0,0	
Diversen	14,5	15,0	- 20,1	- 14,8	- 18,0	
	537,2	- 724,8	- 369,7	- 522,7	- 645,6	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Aftrek scholingsuitgaven	0,0	0,0	218,0	218,0	218,0	
D32 intensivering onderwijs (tranche 2017)	0,0	185,0	185,0	185,0	185,0	
D32 studievoorschot	0,0	0,0	200,0	173,3	262,7	
Loonbijstelling	757,1	716,4	714,8	711,8	710,6	
Monumentenaf trek	0,0	57,0	57,0	57,0	57,0	
Politieke prioriteiten	0,0	67,0	67,0	67,0	67,0	
Politieke prioriteiten: lumpsum- en subsidie- taakstelling	0,0	133,0	133,0	133,0	133,0	
Prijsbijstelling	56,4	55,9	55,7	55,5	55,4	
Diversen	41,6	44,8	27,6	20,6	22,7	
Niet tot een ijklijn behorend						
Autonome raming studiefinanciering nr	436,1	605,5	633,7	635,1	606,3	
Diversen	40,4	22,8	11,5	12,1	14,1	
	1.331,6	1.887,4	2.303,3	2.268,4	2.331,8	
Extrapolatie						37.878,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	1.930,0	1.206,0	1.993,1	1.835,8	1.781,5	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	38.722,9	37.105,8	37.924,8	37.726,0	37.671,7	37.878,5
Totaal Internationale samenwerking	63,0	56,8	56,8	56,8	56,8	56,8
Stand Miljoenennota 2017	38.785,8	37.162,5	37.981,6	37.782,8	37.728,5	37.935,3

Verticale Toelichting

VIII ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	1.337,2	1.381,6	1.450,2	1.508,7	1.585,4	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
Rente studiefinanciering	- 60,6	- 69,8	- 72,7	- 71,0	- 69,1	
Diversen	- 8,8	- 10,3	- 10,1	- 10,3	- 11,0	
	- 69,4	- 80,1	- 82,8	- 81,3	- 80,1	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	5,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
	5,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	24,5	22,0	31,0	22,0	22,0	
Niet tot een ijklijn behorend						
Diversen	14,7	18,0	17,3	16,6	17,4	
	39,2	40,0	48,3	38,6	39,4	
Extrapolatie						1.611,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 24,7	- 40,0	- 34,5	- 42,7	- 40,7	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	1.312,5	1.341,6	1.415,7	1.466,0	1.544,6	1.611,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	1.312,5	1.341,6	1.415,7	1.466,0	1.544,6	1.611,5

Referentieraming 2016

In de begroting is de actuele raming van de leerlingen- en studentenaantallen verwerkt. Uit de referentieraming 2016 blijkt dat in het primair onderwijs het aantal leerlingen in de jaren 2016 tot en met 2019 hoger is dan in de referentieraming 2015; echter, op termijn wordt dit lager. In het voortgezet onderwijs en het wetenschappelijk onderwijs zijn de leerlingen- en studentenaantallen hoger, terwijl in het hoger beroepsonderwijs het aantal juist lager is.

Diversen (mee- en tegenvallers)

Dit betreft de actualisering van de raming van de studiefinanciering. Hieruit volgt een structurele tegenvaller, door onder andere meer omzettingen van de prestatiebeurs in een gift in het hoger onderwijs en meer omzettingen van de ov-studentenkaart in een gift.

Aanschaf Rembrandts

Op de cultuurbegroting 2015 was 80 mln. extra beschikbaar gesteld om de portretten van Rembrandt aan te schaffen (gedekt uit hogere dividendontvangsten op artikel 3 van begrotingshoofdstuk 9 en een opwaartse ontvangstenraming en desaldering op het museaal aankoopfonds). Omdat de betaling plaats heeft gevonden in 2016, is deze dekking meegenomen in de eindejaarsmarge 2015.

Aftrek scholingsuitgaven (beleidsmatige en technische mutatie)

In de begeleidende brief bij het Belastingplan 2016 is een aantal onderzoeken ter vereenvoudiging van het belastingstelsel aangekondigd. Onderzoek van het CPB naar de fiscale aftrekpost scholingsuitgaven heeft ertoe geleid dat deze aftrekpost per 1 januari 2018 zal worden afgeschaft en vervangen door een meer gerichte uitgavenregeling op de begroting van OCW. Deze twee mutaties betreffen de toevoeging van budget voor

Verticale Toelichting

de uitgavenregeling aan de begroting van OCW (218 mln.) en de korting op deze uitgavenregeling ter dekking van de ruilvoetproblematiek en om de begroting van OCW sluitend te maken. De korting bedraagt 127,2 mln. van 2018 tot en met 2022 en per 2023 106 mln.

Digitale Taken Rijksarchieven (DTR)

Er wordt van 2017 tot en met 2020 in totaal 43,6 mln. ingezet ter dekking van de apparaatskosten bij het Nationaal Archief in het kader van het programma Digitale Taken Rijksarchieven (DTR). Dit bedrag wordt gedekt uit de eindejaarsmarge 2015 en met een kasschuif naar de betreffende jaren verschoven. Ter dekking van de programmakosten van de extra digitale taken van het Nationaal Archief wordt er van 2017 tot en met 2020 circa 5,8 mln. gebudgetteerd.

Eindejaarsmarge (toevoeging en inzet)

De eindejaarsmarge 2015 is toegevoegd aan de OCW begroting. Van de eindejaarsmarge wordt 43,6 mln. ingezet voor het DTR programma, 36,4 mln. ter dekking van de ABP herstelopslag in 2016 en 117,9 mln. ter dekking van uitvoeringsproblematiek in 2016. De resterende 128,1 mln. hangt samen met overlopende verplichtingen 2015–2016 (waaronder de aanschaf van de schilderijen van Rembrandt).

Herstelopslag ABP 2016

36,4 mln. van de eindejaarsmarge wordt ingezet ter dekking van de ABP herstelopslag 2016.

Instroom asielzoekers

Door de toename van het aantal minderjarige asielzoekers neemt ook het beroep op de regelingen voor aanvullende bekostiging toe, waar scholen met asielzoekerskinderen een beroep op kunnen doen. Hierdoor zijn er tegenvallers ontstaan.

Kasschuif (DTR)

Dit deel van de eindejaarsmarge 2015 wordt geschoven naar 2017 tot 2020 ter dekking van de apparaatkosten van het programma DTR bij het Nationaal Archief.

Kasschuif OV-kaart

Ter optimalisatie van het kasritme van de staat wordt een deel van de betalingen aan de vervoersbedrijven voor de ov-studentenkaart voor het jaar 2017 verschoven naar de jaren 2016 en 2018.

Kasschuif studievoorschot

De Strategische Agenda hoger onderwijs en onderzoek 2015–2025 «De waarde(n) van weten» schetst hoe de middelen die vrijkomen door de invoering van het studievoorschot worden besteed. Om over de jaren heen de vrijgekomen middelen in overeenstemming te brengen met deze investeringsreeks, is een kasschuif van 2020 naar 2019 nodig.

Kasschuif verevening Actieplan LeerKracht

Deze kasschuif tussen 2020 en 2021 is nodig om de maatregelen uit het Actieplan LeerKracht van Nederland en de dekking ervan met elkaar in evenwicht te brengen.

Verticale Toelichting

Kasschuif wetenschap

De middelen voor een intensivering in onderzoek staan op de Aanvullende Post in het jaar 2021 en worden bij de begroting 2017 toegevoegd aan de OCW begroting. Via een kasschuif naar 2018 worden deze middelen naar het juiste jaar gebracht, conform het Regeerakkoord Rutte II.

Lumpsum- en subsidietaakstelling

De lumpsumbekostiging en subsidies worden gekort ter dekking van de ruilvoetproblematiek en om de begroting van OCW sluitend te maken.

Monumentenaf trek (beleidsmatige en technische mutatie)

De fiscale regeling monumentenaf trek wordt per 2017 beëindigd en omgezet in een meer gerichte uitgavenregeling op de begroting van OCW. Deze twee mutaties betreffen de toevoeging van budget voor de uitgavenregeling aan de begroting van OCW (57 mln.) en de korting op deze uitgavenregeling ter dekking van de ruilvoetproblematiek en om de begroting van OCW sluitend te maken (25 mln.).

Politieke prioriteiten

Het kabinet stelt 200 mln. beschikbaar voor politieke prioriteiten op het gebied van OCW. Dit deel van het budget wordt besteed aan een aantal doelen, namelijk aanvullende bekostiging voor asielzoekerskinderen in hun tweede jaar in het primair onderwijs (15 mln.), het gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (5 mln.), een compensatie van schoolkosten van minderjarige mbo'ers uit gezinnen met lage inkomens (10 mln.), het bevorderen van kansengelijkheid in het onderwijs (25 mln.), het toezicht van de Inspectie van het Onderwijs (2 mln.) en cultuur (10 mln.).

Politieke prioriteiten: lumpsum- en subsidietaakstelling

Het grootste deel van de 200 mln. voor politieke prioriteiten (133 mln.) wordt gebruikt om de lumpsum- en subsidietaakstelling te verzachten.

Ramingsbijstelling

Een structurele ramingsbijstelling van 150 mln. wordt ingezet ter dekking van de ruilvoetproblematiek en om de begroting van OCW sluitend te maken. Deze bijstelling wordt bij de Voorjaarsnota 2017 doorverdeeld over de beleidsartikelen, nadat rekening is gehouden met de budgettaire mutatie op basis van de referentie- en studiefinancieringsraming 2017.

Ramingsbijstelling 2017–2020

In de begroting 2016 is een incidentele bijstelling ingeboekt van 94,3 mln. voor de jaren 2017 tot en met 2020. Voor 2017 is deze nu doorverdeeld over de verschillende beleidsartikelen.

Diversen (beleidsmatige mutaties)

Deze post bestaat onder andere uit overlopende verplichtingen van 2015 naar verdere jaren. Voorbeelden hiervan zijn het project Leven Lang Leren, de onderwijshuisvesting in Caribisch Nederland en de problematiek rondom het ROC Leiden. Ook bevat deze post de intensivering in de cultuursector van 10 mln. in 2016 als gevolg van het amendement [34 300 VIII, nr. 118](#). Daarnaast bevat deze post de OCW-middelen uit het uitwerkingsakkoord met de VNG als gevolg van de asielproblematiek ter hoogte van 11 mln. in 2016 en 2017, en de dekking van de uitgaven in het kader van het programma vernieuwing studiefinanciering (PVS) bij DUO. De meerjarige tegenvaller bestaat voornamelijk uit een structurele neerwaartse bijstelling van 10 mln. op de gewichtenregeling per 2017

Verticale Toelichting

door intensievere controle en een structurele neerwaartse bijstelling van 10 mln. op het monumentenbudget per 2018.

D32 intensivering onderwijs (tranche 2017)

Dit betreft de laatste tranche van 185 mln. van de investeringsreeks voor onderwijs en onderzoek uit het Nationaal Onderwijsakkoord (NOA). Deze middelen zijn overgemaakt van de Aanvullende Post naar de OCW begroting.

D32 studievoorschot

De investeringsmiddelen die vrijkomen door de invoering van het studievoorschot worden vanuit de Aanvullende Post toegevoegd aan de OCW begroting.

Loonbijstelling

De loonbijstelling tranche 2016 van 480 mln. is overgemaakt naar de OCW begroting. Dit bestaat uit een vergoeding voor sociale werkgeverslasten en de contractloonontwikkeling. Daarbovenop ontvangen departementen incidentele compensatie voor een deel van de kosten voor werkgevers van de herstelopslag van het ABP voor 2016 (voor OCW 36,6 mln.). Verder hebben overheidswerkgevers en drie centrales van overheidspersoneel een bovensectorale overeenkomst loonruimte publieke sector gesloten. Ter financiering van de afspraak is 400 mln. gereserveerd op de Aanvullende Post. Deze middelen zijn overgemaakt naar de departementale begrotingen. OCW ontvangt hier 232 mln. van.

Prijsbijstelling

Dit betreft de toevoeging van het kaderrelevante deel van de prijsbijstelling tranche 2016.

Diversen (technische, kaderrelevante mutaties)

Deze post is het saldo van een aantal desalderingen, overboekingen, een deel van de lumpsum- en subsidietaakstelling en de teruggave van overschotten bij het Rijksvastgoedbedrijf en FM Haaglanden.

Autonome raming studiefinanciering (niet-kaderrelevant)

De niet-kaderrelevante raming studiefinanciering laat een tegenvaller zien. Dit komt doordat meer studenten zijn gaan lenen. Daarnaast gaat ook het gemiddeld geleende bedrag per student langzaam omhoog.

Diversen (technische, niet-kaderrelevante mutaties)

Dit betreft de budgettaire verwerking van het niet-kaderrelevante deel van de prijsbijstelling tranche 2016 en het niet-kaderrelevante deel van referentieraming 2016. Het laatste wordt in 2016 grotendeels veroorzaakt door de hogere uitgaven aan rentedragende leningen. Vanaf 2018 neemt het aantal hbo-studenten af, wat leidt tot een lager niet-kaderrelevant deel van de referentieraming.

Rente studiefinanciering

De raming voor studiefinanciering 2016 laat lagere renteontvangsten zien vanwege de lagere rentestand.

Diversen (beleidsmatige mutaties niet-belastingontvangsten)

Er worden meer ontvangsten verwacht op het artikel voortgezet onderwijs, welke worden ingezet ter dekking van de lumpsum- en subsidietaakstelling in 2016. De ontvangstenraming van de afrekening van

Verticale Toelichting

subsidies aan o.a. CITO, SLO en ITS wordt voor 2016, op basis van de realisaties over de afgelopen jaren, naar boven bijgesteld.

Diversen (technische, kaderrelevantie mutaties niet-belastingontvangsten)

Dit betreft grotendeels desalderingen, zoals een terugstorting van 15 mln. aan het Participatiefonds als gevolg van onterechte declaraties van wachtgeld en ook is de raming van de reclameopbrengsten van de STER met 9 mln. opwaarts bijgesteld.

Diversen (technische, niet-kaderrelevante mutaties)

De raming voor ontvangsten op de hoofdsom van de studieleningen is opwaarts bijgesteld, onder andere door extra inzet van DUO op de invordering van schulden.

Verticale Toelichting

Nationale Schuld (Transactiebasis)

IXA NATIONALE SCHULD (TRANSACTIEBASIS): UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	9.150,4	10.793,0	11.754,5	12.424,0	13.045,8	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	- 2,1	0,1	0,1	0,1	0,1	
Niet tot een ijklijn behorend						
Rentelasten	0,3	0,0	- 217,5	- 333,1	- 460,6	
Rentelasten kasbeheer	- 18,0	- 290,5	- 181,8	- 173,2	- 148,8	
Rentelasten vaste schuld	- 390,0	- 1.294,0	- 2.787,0	- 4.003,0	- 4.923,0	
Rentelasten vlottende schuld	21,0	- 1.106,0	- 1.154,0	- 1.154,0	- 1.151,0	
Verstrekke leningen	350,0	350,0	350,0	350,0	350,0	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie	- 38,8	- 2.340,4	- 3.990,2	- 5.313,2	- 6.333,3	6.858,6
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 38,8	- 2.340,3	- 3.990,2	- 5.313,2	- 6.333,3	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	9.111,7	8.452,7	7.764,3	7.110,8	6.712,5	6.858,6
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	9.111,7	8.452,7	7.764,3	7.110,8	6.712,5	6.858,6

IXA NATIONALE SCHULD (TRANSACTIEBASIS): NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	7.068,1	7.640,7	7.808,0	7.839,0	6.907,1	
Technische mutaties						
Niet tot een ijklijn behorend						
Aflossingen leningen	816,6	246,7	236,1	235,8	252,0	
Aflossingen leningen rwt	56,2	57,3	82,2	104,6	359,4	
Beeindiging rentederivaten	4.253,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Mutatie in rekening courant sociale fondsen	1.258,3	614,1	3.291,3	899,4	- 187,9	
Rente derivaten lang	- 518,0	- 718,0	- 417,0	11,0	361,0	
Rentebaten kasbeheer	89,5	247,5	64,7	41,9	388,9	
Rentebaten vlottende schuld	249,0	331,0	344,0	264,0	211,0	
Diversen	2,4	- 5,8	- 6,2	- 4,7	- 6,1	
Extrapolatie	6.207,0	772,8	3.595,1	1.552,0	1.378,3	6.353,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	6.207,0	772,8	3.595,2	1.552,1	1.378,3	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	13.275,1	8.413,5	11.403,2	9.391,1	8.285,4	6.353,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	13.275,1	8.413,5	11.403,2	9.391,1	8.285,4	6.353,0

Rentelasten kasbeheer

De raming van de aan deelnemers aan schatkistbankieren te betalen rente is bijgewerkt met de actuele rentetarieven en veranderingen in de middelen die de deelnemers bij de schatkist aanhouden.

Verticale Toelichting

Rentelasten vaste schuld

De raming van de rentelasten vaste schuld is flink naar beneden bijgesteld ten opzichte van Miljoenennota 2016. Dit wordt voor het grootste deel veroorzaakt door de neerwaarts aangepaste rentetarieven in de MEV-raming en de middellangetermijnverkenning (MLT) van het CPB. Daarnaast is de verwachte financieringsbehoefte gedaald.

Rentelasten vlottende schuld

De raming van de rentelasten vlottende schuld is naar beneden bijgesteld vanwege de neerwaarts aangepaste rentetarieven in de MEV-raming en de middellangetermijnverkenning (MLT) van het CPB en doordat de verwachte financieringsbehoefte is gedaald.

Verstreckte leningen

Gewijzigde inzichten in het leengedrag van agentschappen en RWT's (Rechtspersonen met een wettelijke taak) leiden tot een aanpassing van de voorziene uitgaven.

Aflossingen leningen en aflossingen leningen rwt's

Gewijzigde inzichten in het leengedrag van Baten- en Lastendiensten en RWT's leiden tot een aanpassing van de voorziene uitgaven. Naar verwachting wordt er in 2016 en latere jaren meer afgelost op de leningen die in het kader van schatkistbankieren zijn verstrekt.

Beëindiging rentederivaten

Er is sprake geweest van het voortijdige beëindiging van een aantal rentederivaten. Bij het beëindigen van een rentederivaat wordt de actuele marktwaarde van het derivaat verrekend tussen beide partijen. In dit geval was de marktwaarde voor de Staat positief en is er dus sprake van eenmalige ontvangsten. Daar staat tegenover dat na de beëindiging er geen rente meer wordt betaald of ontvangen (zie rente derivaten lang).

Mutatie in rekening courant sociale fondsen

De inleg van sociale fondsen is gewijzigd als gevolg van mutaties in de premieontvangsten en de premiegefinancierde uitgaven.

Rente derivaten lang

Als gevolg van de voortijdige beëindiging van derivaten dalen de rentebaten uit derivaten. Doordat op de nu beëindigde derivaten netto rente werd ontvangen daalt de raming van de ontvangen rente uit derivaten. Daarnaast is de raming bijgewerkt met de neerwaarts aangepaste rentetarieven uit de MEV-raming en de middellangetermijnverkenning (MLT) van het CPB.

Rentebaten kasbeheer

De raming van de te ontvangen rente van deelnemers aan schatkistbankieren te ontvangen rente is bijgewerkt met de actuele rentetarieven en veranderingen in de vorderingen (vanuit leningen en roodstand op de rekening-courant) op de deelnemers.

Rentebaten vlottende schuld

Vanwege de neerwaarts aangepaste rente en daarmee een negatief geworden rente op kortlopende leningen is een deel van de rente vlottende schuld niet langer als een negatieve uitgave geboekt, maar als een positieve ontvangst.

Verticale Toelichting

Financiën

IXB FINANCIËN: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	6.547,2	6.245,1	6.090,9	5.996,2	5.893,0	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Belasting- en invorderingsrente	- 76,3	- 55,3	- 60,4	- 42,6	- 54,6	
Bijstelling bcf	58,6	65,1	69,5	70,3	70,3	
Reservering bir	55,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Tekort spoor ii	15,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	51,9	- 0,8	- 9,1	- 14,6	- 15,0	
	105,3	9,0	0,0	13,1	0,7	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Investeringsagenda	166,7	46,1	40,4	37,0	36,3	
Loonbijstelling	46,5	41,5	39,7	38,6	37,7	
Diversen	64,6	51,4	37,3	35,8	35,1	
Niet tot een ijklijn behorend						
Kapitaalinjectie tennet	0,0	150,0	350,0	280,0	0,0	
Overdracht schuldtitels propertize	2.379,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Uitkering winst griekenland	- 85,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	16,4	1,4	- 3,6	- 3,6	0,0	
Extrapolatie	2.587,9	290,4	463,8	387,8	109,1	5.960,1
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	2.693,3	299,5	463,9	401,0	109,8	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	9.240,5	6.544,6	6.554,9	6.397,1	6.002,8	5.960,1
Totaal Internationale samenwerking	522,8	23,4	275,7	275,7	254,6	193,0
Stand Miljoenennota 2017	9.763,3	6.568,0	6.830,6	6.672,8	6.257,4	6.153,2

Verticale Toelichting

IXB FINANCIEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	3.104,5	2.912,0	2.837,9	2.706,8	2.614,6	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Belasting- en invorderingsrente	- 76,3	- 55,3	- 60,4	- 42,6	- 54,6	
Boetes en dwangsommen dnb	21,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Dividenden en afdrachten staatsdeelnemingen	310,0	110,0	45,0	105,0	95,0	
Premie exportkredietverzekeringen	0,0	38,8	28,8	26,4	28,0	
Winstafdracht dnb	- 160,0	- 217,0	- 170,0	- 150,0	- 119,0	
Diversen	5,4	10,3	10,7	7,1	5,5	
	100,6	- 113,2	- 145,9	- 54,1	- 45,1	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	- 10,3	- 24,6	- 24,6	- 24,6	- 24,4	
Niet tot een ijklijn behorend						
Dividend financiële instellingen	378,5	- 37,4	- 37,4	- 37,4	- 37,4	
Overdracht schuldtitels propertize	2.379,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Renteontvangsten griekenland	- 16,0	- 82,5	- 82,5	- 79,3	- 76,1	
Verkoop aandelen propertize	843,8	0,0	0,0	0,0	0,0	
Verkoop eerste tranche asr	1.057,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
Winstafdracht dnb	- 331,0	- 123,0	- 52,0	- 21,0	7,0	
Diversen	21,5	- 6,3	- 4,8	- 3,3	- 1,8	
Extrapolatie	4.322,6	- 273,8	- 201,3	- 165,6	- 132,7	2.542,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	4.423,3	- 387,0	- 347,2	- 219,7	- 177,8	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	7.527,8	2.525,0	2.490,7	2.487,1	2.436,8	2.542,9
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	7.527,8	2.525,0	2.490,7	2.487,1	2.436,8	2.542,9

Belasting- en invorderingsrente en reservering BIR (beleidsmatige mutaties, uitgaven en ontvangsten)

De Belasting- en invorderingsrente (BIR) wordt bij zowel de uitgaven als de ontvangsten naar beneden bijgesteld op basis van de realisaties over het jaar 2015. Deze bijstelling is het gevolg van het feit dat bij de invoering van de belastingrente en de introductie van de ondergrenzen het gedragseffect in de raming niet was meegenomen. Op basis van de realisaties is te zien dat met name bij VPB een flink gedragseffect optreedt. Het gevolg hiervan is dat belastingplichtigen eerder aan hun verplichtingen voldoen en er dus minder ontvangsten in het kader van de BIR binnenkomen. Daarom wordt voor mogelijk lagere ontvangsten een reservering getroffen van per saldo 56 mln.

Bijstelling bcf

De raming van het fonds is aangepast op basis van de jaarbeschikking over 2015, (geraamde) voorschotten en voorgenomen beleidsmutaties. De raming van het BTW-compensatiefonds is opwaarts bijgesteld. Een onder- of overschrijding komt ten laste of ten gunste van het gemeente- en provinciefonds.

Tekort spoor II

Een deel van de voorgenomen besparingen door vereenvoudiging van fiscale wetgeving uit het regeerakkoord (het zogenaamde spoor II traject) is niet gerealiseerd. Door het inzetten van onder andere de eindejaarsmarge wordt de taakstelling voor 2016 ingelost.

Verticale Toelichting

Investeringsagenda

Vanuit de Aanvullende Post zijn na beoordeling door het Investment Committee middelen vrijgegeven voor verschillende ICT-projecten, de uitstroomregeling (switch) en het aannemen van nieuw personeel in het kader van de Investeringsagenda (TK 31066–236).

Loonbijstelling

De loonbijstelling tranche 2016 wordt overgemaakt naar de departementale begrotingen. Deze tranche bestaat uit een vergoeding voor sociale werkgeverslasten en de contractloonontwikkeling. Daarbovenop ontvangen departementen bij de loonbijstelling incidentele compensatie voor een deel van de kosten voor werkgevers van de herstelopslag van het ABP voor 2016.

Kapitaalinjectie TenneT

Eind 2015 heeft TenneT de staat als enig aandeelhouder verzocht om extra kapitaal ter beschikking te stellen om de wettelijk verplichte investeringen in het Nederlandse net te realiseren. Op basis van een second opinion uitgevoerd door een extern deskundige is geconcludeerd dat de investeringsagenda in Nederland inderdaad tot een kapitaalbehoefte leidt. Vanaf 2017 zal TenneT 780 mln. ontvangen, verspreid over drie tranches. De kapitaalinjectie wordt betiteld als een financiële transactie. De kapitaalinjectie is niet relevant voor het EMU-saldo en het uitgavenkader.

Overdracht schuldtitels Propertize (uitgaven en ontvangsten)

De staat neemt de uitstaande staatsgegarandeerde schuld van Propertize met een waarde van 2,35 mld. over. De koper stort via Propertize eenzelfde bedrag bij de staat, vermeerderd met de opgelopen rente. De staatsgarantie op de financiering van Propertize komt daarmee te vervallen. De schuldtitels worden vervolgens in beheer gegeven bij het Agentschap (begroting IXA), waardoor er een uitgave wordt geboekt die even hoog is als de ontvangst.

Uitkering winst Griekenland

Op 24 mei 2016 is de Eurogroep een pakket schuldmaatregelen voor Griekenland overeengekomen. Een van de afspraken is dat vanaf begrotingsjaar 2017 de toekomstige SMP- en ANFA-winsten, conform de afspraak uit het tweede leningenprogramma, weer kunnen worden doorgegeven aan Griekenland. Dit betekent dat de SMP- en ANFA-winsten uit 2016 niet uitgekeerd zullen worden aan Griekenland.

Boetes en dwangsommen DNB

Dit betreft opbrengsten uit verbeurde dwangsommen en opgelegde bestuurlijke boetes door de toezichthouders (AFM en DNB) aan onder toezicht staande financiële instellingen uit de financiële sector. Deze opbrengsten komen voor een deel (surplus boven de 2,5 mln.) ten gunste van de Staat (TK 33957–19).

Dividenden en afdrachten staatsdeelnemingen

De raming van de reguliere staatsdeelnemingen is per saldo naar boven bijgesteld op basis van de laatste inzichten over de winstprognoses. Meerjarige meevallers doen zich voor bij o.a. TenneT, Schiphol en Holland Casino.

Verticale Toelichting

Premie exportkredietverzekeringen

De raming van de premieontvangsten is geactualiseerd voor de jaren 2017 t/m 2020, vanwege hogere premieontvangsten op de exportkredietverzekeringen is de raming naar boven bijgesteld.

Winstafdracht DNB (rijksbegroting enge zin, niet tot een ijklijn behorend, beleidsmatige mutaties en technische mutaties – ontvangsten)

Over boekjaar 2015 heeft DNB een voorziening, zogenaamde general risk provision van jaarlijks 500 mln. getroffen, voor de risico's van kwantitatieve verruiming. Het vormen van een voorziening gaat ten laste van de winstafdracht aan de Staat.

Dividend Financiële instellingen

De onder beheer van NLF1 staande financiële deelnemingen ABN AMRO, ASR, SNS Bank en Propertize hebben allemaal de jaarcijfers gepresenteerd. Als gevolg van deze cijfers is de raming van de dividenden van de financiële instellingen naar boven bijgesteld.

Renteontvangsten Griekenland

Vanwege een neerwaarts aangepaste rentevoet in de CPB-raming worden de geraamde renteontvangsten van Griekenland naar beneden bijgesteld.

Verkoop aandelen Propertize

De Nederlandse Staat heeft 28 juni j.l. een koopovereenkomst getekend met Lone Star Funds voor de verkoop van Propertize. Lone Star neemt, met haar consortium partner J.P. Morgan, Propertize over voor 895,3 mln., inclusief een voorwaardelijk bedrag van 22,5 mln. en rentebetaling van 29 mln.

Verkoop eerste tranche ASR

De opbrengst van de eerste tranche van de beursgang van ASR is 1.057 mln. De staat heeft 36,3% van de aandelen in ASR verkocht.

Diversen (uitgaven en ontvangsten: beleidsmatige en technische mutaties)

Dit betreft een som van mutaties van onder andere extra kosten voor de Belastingdienst vanwege uitvoeringskosten voor fiscale wet- en regelgeving en kosten voor de generieke digitale infrastructuur (GDI) en hogere ontvangsten door meer examenafnames van het Centrale Examenbank (CDFD).

Verticale Toelichting

Defensie

X DEFENSIE: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	7.852,4	8.084,5	8.102,2	8.117,9	8.063,5	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Biv trekkingsrechten def	51,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Ejm exploitatie	50,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
Ejm investeringen	79,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Financiering brigade speciale beveiligingsopdr (bsb)	20,8	0,0	0,0	0,0	0,0	
Geoefendheid	0,0	46,3	46,5	49,2	49,9	
Intensivering basisgereedheid	- 89,6	- 123,1	- 176,2	- 226,2	- 272,7	
Intensivering basisgereedheid doorverdeling	89,6	123,1	176,2	226,2	272,7	
Intensivering begroting defensie	0,0	- 300,0	- 300,0	- 300,0	- 300,0	
Intensivering grensbewaking kmar	25,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif herijking dip	- 200,0	- 150,0	0,0	67,0	217,0	
Kasschuif sbk	- 28,0	- 3,0	3,0	4,0	10,0	
Materiele gereedheid	0,0	75,9	72,6	68,8	69,0	
Personele gereedheid	0,0	45,9	51,0	51,6	52,3	
Reservering valutaschommelingen	40,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Risico bijdrage aan dubbele beheerslasten it	0,0	21,0	19,0	17,0	15,0	
Diversen	- 14,9	1,1	- 4,2	4,9	6,2	
	23,9	- 262,8	- 112,1	- 37,5	119,4	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Doorwerking verkoopopbrengsten business case personendienst auto's	0,0	22,6	37,0	20,5	20,5	
Doorwerking verkoopopbrengsten roerend goed	0,0	8,9	- 35,1	- 19,0	- 119,2	
Intensivering begroting defensie	0,0	300,0	300,0	300,0	300,0	
Loonbijstelling tranche 2016	88,9	78,1	77,8	78,5	79,0	
Uitkeren cao middelen	39,4	39,4	39,4	39,4	39,4	
Diversen	23,7	48,3	44,4	52,1	33,7	
Niet tot een ijklijn behorend						
Diversen	34,2	28,0	16,9	- 1,5	- 9,1	
Extrapolatie	186,2	525,3	480,4	470,0	344,3	8.387,3
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	210,1	262,5	368,3	432,5	463,7	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	8.062,5	8.347,0	8.470,5	8.550,4	8.527,1	8.387,3
Totaal Internationale samenwerking	304,1	339,2	329,2	329,2	329,2	328,9
Stand Miljoenennota 2017	8.366,6	8.686,2	8.799,7	8.879,7	8.856,4	8.716,2

Verticale Toelichting

X DEFENSIE: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	241,8	288,4	339,9	266,4	336,7	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Rijksbegroting in enge zin						
Bijstellen verkoopopbrengsten dienstprijzen						
auto's	0,0	22,6	37,0	20,5	20,5	
Bijstellen verkoopopbrengsten roerend goed	0,0	8,9	- 35,1	- 19,0	- 119,2	
Diversen	5,1	23,4	10,3	18,3	7,6	
Niet tot een ijklijn behorend						
Diversen	20,1	23,4	20,7	13,1	15,4	
Extrapolatie	25,2	78,3	32,9	32,9	- 75,7	
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	25,3	78,3	32,9	33,0	- 75,7	11,6
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	267,1	366,7	372,8	299,4	261,0	11,6
Totaal Internationale samenwerking	16,8	33,8	6,7	6,7	6,7	6,7
Stand Miljoenennota 2017	283,9	400,5	379,5	306,1	267,7	18,3

Biv trekkingsrechten def

Dit betreft de financiering van activiteiten die de inzet in bijvoorbeeld vredesmissies of fragiele staten in 2015 hebben ondersteund. Het gaat om zogeheten *enablers* zoals transportvliegtuigen en aan missies verbonden (na)zorgkosten voor uitgezonden defensiepersoneel.

Ejm exploitatie

Het exploitatiebudget wordt in 2016 opgehoogd met 50,1 mln. Dit is de overloop naar 2016 van de uitgaven die in 2015 niet tot betaling zijn gekomen en binnen de eindejaarsmarge (ejm) vallen. Deze middelen zijn meegenomen naar 2016.

Ejm investeringen

Het investeringsbudget wordt in 2016 opgehoogd met 79,4 mln. Dit is de overloop naar 2016 van de uitgaven die in 2015 niet tot betaling zijn gekomen. Voor het investeringsartikel geldt een 100% eindejaarsmarge.

Financiering brigade speciale beveiligingsopdr (bsb)

De inzet van de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) wordt vanuit het BIV gefinancierd ter hoogte van 20,7 mln. Defensie verzorgt op verzoek van Buitenlandse Zaken de beveiliging van diplomaten en ambassades in gebieden waar dat noodzakelijk is.

Geoefendheid

De generieke geoefendheid wordt verder op peil gebracht, ook met betrekking tot grootschalig optreden op hogere geweldsniveaus. Om dit mogelijk te maken wordt er geïnvesteerd in onder meer brandstof, oefenmunitie, operationele IT en verbindingsmiddelen. Door meer capaciteit aan te wenden voor initiële opleidingen, functieopleidingen en de opleiding «Veiligheid & Vakmanschap», kunnen organieke eenheden worden ontlast.

Verticale Toelichting

Intensivering basisgereedheid (doorverdeling)

Deze reeks betreft de doorverdeling naar de defensieonderdelen van het extra budget dat bij de begroting van 2016 aan de defensiebegroting was toegevoegd. Dit budget wordt ingezet om de basisgereedheid van de krijgsmacht in de komende jaren stapsgewijs te verbeteren door de personele en materiële gereedheid alsmede de geoefendheid te verhogen. Ook wordt geïnvesteerd in de ondersteuning en de bedrijfsvoering, onder meer in verwerving en IT. Een deel van het extra budget wordt gebruikt voor bijdragen aan de Very High Readiness Joint Taskforce (VJTF) en de verdere verdieping van internationale samenwerking.

Intensivering begroting Defensie

Het kabinet heeft voor de begroting van 2017 structureel 300 mln. beschikbaar gesteld voor Defensie, waarvan 197 mln. voor extra materiële en personele basisgereedheid en de geoefendheid van de krijgsmacht. 103 mln. wordt ingezet om Defensie te ontzien bij het dekken van de ruilvoettegevaller. Deze reeks betreft de doorverdeling naar de defensieonderdelen.

Intensivering grensbewaking KMar

Het kabinet zet naar aanleiding van de groei van de migratiestromen eenmalig extra geld in. Dit wordt besteed aan de inzet van de Koninklijke Marechaussee (KMar) voor bewaking van de Nederlandse grenzen.

Kasschuif herijking dip

De ramingen voor de investeringsprojecten worden periodiek herijkt, passend bij de laatste ontwikkelingen en behoeftes. Een kasschuif is nodig om het aangepaste verloop van de uitgaven mogelijk te maken.

Kasschuif sbk

De ramingen van pensioenen en uitgaven aan het Sociaal Beleidskader (SBK) zijn aangepast. Een kasschuif is nodig om het aangepaste verloop van de uitgaven mogelijk te maken.

Materiële gereedheid

Door het verhogen van de materiële gereedheid kan de krijgsmacht voldoen aan de aangescherpte eisen die de Navo aan de bondgenootschappelijke strijdkrachten stelt.

Personele gereedheid

De balans tussen personeelsbudget en het formatieplan wordt hersteld, waardoor de vulling van eenheden kan worden verbeterd.

Reservering valutaschommelingen

Het kabinet heeft in 2016 eenmalig 40 mln. vrijgemaakt om een reservering voor valutaschommelingen bij Defensie-investeringen aan te leggen. Hierdoor ontstaat er meer stabiliteit in de planningsprocessen.

Risico bijdrage aan dubbele beheerslasten it

De voorziening is bedoeld voor de extra kosten gedurende de transitieperiode naar de nieuwe IT, zoals dubbele beheerslasten, transitie- en migratiekosten.

Diversen (beleidsmatige mutaties)

Dit zijn diverse kleine mutaties waaronder interdepartementale overboeken voor onder andere de kustwacht en noodsleephulp.

Verticale Toelichting

Doorwerking verkoopopbrengsten business case personendienstauto's (uitgaven & niet-belastingontvangsten)

Defensie heeft besloten om het wagenpark voor niet-operationele dienstauto's in een sneller tempo te gaan vervangen. Door dit besluit nemen zowel de verkoopopbrengsten als de investeringsuitgaven toe en nemen de exploitatie-uitgaven af. Met deze mutaties is de doorwerking hiervan aan de uitgavenkant te zien.

Doorwerking verkoopopbrengsten roerend goed (uitgaven & niet-belastingontvangsten)

Het uitgavenkader wordt aangepast vanwege bijgestelde ontvangsten. De wijzigingen in de ontvangsten betreffen de neerwaartse bijstelling van de verkoopopbrengsten van groot materieel onder meer door het overdragen van de Leopard 2 tank aan Duitsland (- 18 mln.), daarnaast is de raming van de pantserhouwitser2000 op basis van actuele marktinformatie neerwaarts bijgesteld met 16 mln.

Intensivering begroting Defensie

Zie toelichting bij beleidsmatige mutaties.

Loonbijstelling tranche 2016 & uitkeren cao middelen

Ter dekking van het bovensectoraal akkoord en de ontwikkeling sociale lasten en pensioenlasten zijn de loonbijstelling tranche 2016 en de additionele middelen voor het bovensectoraal akkoord uitgekeerd aan de defensieonderdelen.

Diversen (technische mutaties)

Dit zijn diverse kleine mutaties waaronder de prijsbijstelling en de bijdrage voor de oprichting van de motoren onderhoudsfaciliteit f-135.

Diversen (niet-belastingontvangsten)

Dit zijn diverse kleine mutaties waaronder de ontvangsten van de stichting ziektekosten verzekering krijgsmacht als bijdrage voor de infrastructurele aanpassingen van het Centraal Militair hospitaal.

Verticale Toelichting

Infrastructuur en Milieu

XII INFRASTRUCTUUR EN MILIEU: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	8.155,7	8.319,6	8.332,2	8.371,6	8.343,3	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Dbfm-conversie zeetoegang ijmond	- 7,1	0,0	95,7	0,0	0,0	
Dbfm-conversie zeetoegang ijmond versnelingskosten	- 35,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Huisvesting	- 16,0	16,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif deltafonds	0,0	- 150,0	0,0	0,0	150,0	
Kasschuif infrastructuurfonds	0,0	- 100,0	0,0	0,0	100,0	
Ramingsbijstelling ienm	0,0	- 106,0	- 106,0	- 106,0	- 106,0	
Regeringsvliegtuig	40,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Toekenning eindejaarsmarge 2015	27,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 3,5	- 5,8	- 1,9	0,0	0,0	
	5,5	- 345,8	- 12,2	- 106,0	144,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Dbfm-conversie derde kolk beatrixsluis	- 3,6	- 37,1	- 43,1	- 42,4	1,9	
Dbfm-conversie zeetoegang ijmond	2,7	2,9	2,8	163,3	35,8	
Loon- en prijsbijstelling ienm	47,1	45,9	44,7	44,6	44,6	
Overboeking naar pf voor beter benutten	- 58,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Overboeking naar pf voor regiospecifiek pakket zuiderzeelijn	- 118,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 26,8	- 14,1	- 4,0	- 2,1	2,1	
	- 157,7	- 2,4	0,4	163,4	84,4	
Extrapolatie						8.776,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 152,4	- 348,2	- 11,8	57,4	228,3	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	8.003,4	7.971,4	8.320,4	8.429,0	8.571,6	8.776,9
Totaal Internationale samenwerking	26,8	23,0	20,5	20,5	20,5	21,3
Stand Miljoenennota 2017	8.030,2	7.994,4	8.341,0	8.449,5	8.592,2	8.798,3
XIII INFRASTRUCTUUR EN MILIEU: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	212,5	237,9	237,5	370,5	307,5	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	26,5	6,4	3,2	3,2	3,2	
Niet tot een ijklijn behorend						
Ets-veilingsopbrengsten	0,0	0,0	0,0	- 133,0	- 70,0	
Diversen	7,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	33,5	6,4	3,2	- 129,8	- 66,8	
Extrapolatie						240,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	33,5	6,4	3,2	- 129,8	- 66,8	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	246,0	244,3	240,7	240,7	240,7	240,7
Totaal Internationale samenwerking	5,9	2,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	251,9	246,8	240,7	240,7	240,7	240,7

Verticale Toelichting

DBFM-conversie Zeetoeegang IJmond (Beleidsmatige en Technische mutaties)

DBFM staat voor Design, Build, Finance en Maintain. DBFM is een type contract waarbij lenM het ontwerp, de bouw, de financiering en het meerjarig onderhoud van een infraproject uitbesteed aan één aannemersconsortium. In ruil hiervoor ontvangt het consortium een periodieke beschikbaarheidsvergoeding van lenM. In 2015 is de DBFM-aanbesteding van het project Zeetoeegang IJmond afgerond. De nieuwe, grotere zeesluis zal ruimte bieden aan grotere zeeschepen. Om de beschikbaarheidsvergoedingen te kunnen betalen, zet lenM de aanleg- en onderhoudsbudgetten voor dit project in de begroting om in een reeks met beschikbaarheidsvergoedingen.

Huisvesting

De geplande verhuizing van het ministerie naar het nieuwe pand is verschoven van 2016 naar 2017. Het verhuishudget van 16 mln. verschuift mee van 2016 naar 2017.

Kasschuif Deltafonds & Kasschuif Infrastructuurfonds

Ten behoeve van het generale beeld schuift lenM in totaal 250 mln. van 2017 naar 2020. Deze schuif bestaat uit een kasschuif van 150 mln. op het Deltafonds en van 100 mln. op het Infrastructuurfonds.

Regeringsvliegtuig

Het Kabinet is voornemens om het huidige regeringsvliegtuig te vervangen. In de brief (Kamerstukken II, 2015–2016, [33 400, nr. 79](#)) van 8 juli 2016 is de Tweede Kamer geïnformeerd over de aanschaf van een vervangend regeringsvliegtuig. De kosten daarvan liggen naar verwachting in de range 50 à 90 mln. Ter dekking hiervan heeft het kabinet als eerste stap 40 mln. toegevoegd aan de begroting voor 2016 van lenM.

Toekenning eindejaarsmarge 2015

Bij Eerste suppletoire begroting is de eindejaarsmarge toegevoegd aan de begroting van lenM. Een deel hiervan wordt ingezet voor de subsidieregeling Beheersing GSM-R interferentie. GSM-R is een radiosysteem dat wordt gebruikt in treinen. De toegevoegde middelen zijn subsidiemiddelen waarvan in 2015 geen gebruik is gemaakt, maar die naar verwachting dit jaar wel zullen worden uitgekeerd. Daarom zijn de subsidiemiddelen toegevoegd aan de begroting voor 2016.

Ramingsbijstelling lenM

Ter dekking van de ruilvoetproblematiek wordt vanaf 2017 jaarlijks 106 mln. gekort op de budgetten van lenM. Hiervan wordt 12 mln. toegerekend aan de begroting van lenM, 81 mln. aan het Infrastructuurfonds en 13 mln. aan het Deltafonds. Op de fondsen wordt de ramingbijstelling opgevangen binnen de investeringsruimte tot en met 2028.

DBFM-conversie Derde Kolk Beatrixsluis

In 2016 is de DBFM-aanbesteding van het project Derde Kolk Beatrixsluis afgerond. De derde sluis kolk zal eraan bijdragen dat het scheepvaartverkeer de Prinses Beatrixsluis ook in de toekomst vlot en veilig kan passeren. Conform afgesproken systematiek worden de aanleg- en onderhoudsbudgetten voor dit project op de begroting omgezet in een DBFM-reeks, zodat lenM de beschikbaarheidsvergoedingen kan uitkeren aan het aannemersconsortium.

Verticale Toelichting

Loon- en prijsbijstelling lenM

De loon- en prijsbijstelling tranche 2016 is toegevoegd aan de begrotingen van lenM.

Overboeking naar PF voor Beter Benutten

Diverse provincies ontvangen een bijdrage van lenM voor projecten binnen het programma Beter Benutten. De middelen zijn afkomstig van het Infrastructuurfonds en zijn via de begroting van lenM overgeboekt naar het Provinciefonds.

Overboeking naar PF voor Regiospecifiek pakket Zuiderzeelijn

De provincies Friesland, Groningen, Drenthe en Flevoland ontvangen van lenM resp. 77 mln., 37 mln., 3 mln. en 3 mln. voor OV-projecten binnen het Regiospecifiek pakket Zuiderzeelijn (RSP). De middelen zijn afkomstig van het Infrastructuurfonds en zijn via de begroting van lenM overgeboekt naar het Provinciefonds.

DBFM-conversie Zeetoeegang IJmond versnellingskosten (Technische mutaties Niet tot een ijklijn behorend)

In 2015 is de DBFM-aanbesteding van het project Zeetoeegang IJmond afgerond. Oorspronkelijk stond dit project gepland in de periode 2025 tot en met 2027. Met de verschillende decentrale overheden is in 2009 een convenant gesloten om dit project te versnellen. De kosten die gepaard gaan met de versnelde aanleg worden afgedragen aan het Ministerie van Financiën.

Diversen (Technische mutaties Niet-belastingontvangsten)

Deze post bestaat met name uit 11,3 mln. aan ontvangsten van agent-schappen (met name RWS en ILT) voor centraal betaalde uitgaven voor ICT en facilitaire dienstverlening. De interne verrekening hiervan vindt door middel van facturering plaats.

ETS-veilingopbrengsten

De raming van de veilingopbrengsten van het Emission Trading System (ETS) ging ervan uit dat de niet geveilde emissierechten uit de jaren 2014 tot en met 2016 in latere jaren alsnog geveild konden worden. De Europese Raad en het Europees Parlement hebben echter besloten van deze mogelijkheid af te zien. Dit leidt tot een verlaging van de ontvangstenraming in de jaren 2019 en 2020. De opbrengsten voor ETS lopen via de begroting van lenM maar tellen mee in het inkomstenkader van het Rijk.

Verticale Toelichting

Economische Zaken

XIII ECONOMISCHE ZAKEN: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	4.856,6	4.796,1	4.954,3	5.504,7	6.180,2	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Eindejaarsmarge 2015	46,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Ets	0,2	- 22,0	0,0	0,0	0,0	
Fundamenteel en toegepast onderzoek	54,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Innovatiekrediet	18,6	- 0,7	- 0,7	- 0,6	- 0,6	
Kasschuif fundamenteel en toegepast onderzoek	- 51,0	0,0	22,5	18,5	5,5	
Landbouw btw	0,0	0,0	- 15,0	- 15,0	- 15,0	
Nvwa	18,5	30,5	24,5	18,7	18,7	
Regionale ontwikkelingsmaatschappijen	42,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Sde	0,0	- 35,0	- 25,0	0,0	0,0	
Seed	15,7	- 0,2	- 0,2	- 0,1	- 0,1	
Verduurzamingsopgave groningen	18,5	6,0	5,8	5,7	4,0	
Diversen	- 11,7	- 28,7	- 22,6	- 23,1	- 28,3	
	152,0	- 50,1	- 10,7	4,1	- 15,8	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Loonbijstelling (incl. compensatie herstel-premie)	37,9	33,8	32,7	32,6	32,3	
Diversen	19,0	45,6	68,0	75,8	81,1	
Niet tot een ijklijn behorend						
Meerjarenprogramma nationaal coördinator groningen	98,9	68,6	13,6	12,9	12,9	
Diversen	19,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
	174,9	148,0	114,3	121,3	126,3	
Extrapolatie	6.198,8					
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	327,0	98,0	103,7	125,4	110,5	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	5.183,6	4.894,1	5.058,0	5.630,1	6.290,8	6.198,8
Totaal Internationale samenwerking	52,8	49,5	48,4	47,1	47,1	47,1
Stand Miljoenennota 2017	5.236,4	4.943,6	5.106,4	5.677,2	6.337,9	6.245,9

Verticale Toelichting

XIII ECONOMISCHE ZAKEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	6.783,5	6.495,5	6.976,9	7.774,0	8.296,2	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Regionale ontwikkelingsmaatschappijen	20,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	22,3	19,0	10,0	4,7	4,7	
	42,3	19,0	10,0	4,7	4,7	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	9,3	7,4	15,7	22,6	24,1	
Niet tot een ijklijn behorend						
Bijstelling aardgasbaten	- 3.450,0	- 2.750,0	- 2.950,0	- 3.100,0	- 3.050,0	
Regionale ontwikkelingsmaatschappijen	74,0	3,0	0,0	0,0	0,0	
Verlenging umts-vergunningen	70,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 17,6	- 4,1	- 7,7	- 11,2	- 15,4	
	- 3.313,4	- 2.743,7	- 2.942,0	- 3.088,6	- 3.041,3	
Extrapolatie	5.161,7					
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 3.271,1	- 2.724,6	- 2.932,1	- 3.083,9	- 3.036,6	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	3.512,4	3.770,9	4.044,9	4.690,2	5.259,5	5.161,7
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	3.512,4	3.770,9	4.044,9	4.690,2	5.259,5	5.161,7

Eindejaarsmarge 2015

Dit betreft de reguliere eindejaarsmarge van EZ.

ETS

De ETS regeling is een regeling om de energie intensieve bedrijven te ontzien. Door de introductie van het Europese Emissiehandelssysteem (ETS) wordt de CO₂-prijs door de elektriciteitsproducenten aan de elektriciteitsgrootgebruikers doorberekend. De ETS regeling voorziet in compensatie hiervan. De CO₂-prijs is lager dan eerder geraamd, daardoor hoeven bedrijven minder gecompenseerd te worden en zijn er lagere uitgaven in 2016 en 2017. Tegelijkertijd worden de niet bestede middelen aan ETS in 2015 toegevoegd aan de begroting 2016, waardoor er in 2016 per saldo een stijging plaatsvindt.

Fundamenteel en toegepast onderzoek

De niet bestede middelen in 2015 worden toegevoegd aan de begroting 2016. De regeling die voor Smart Industry wordt uitgewerkt wordt gefinancierd vanuit het Toekomstfonds. Daarom worden de middelen van het amendement Smart Industry (5 mln.) overgeheveld van artikel 12 naar artikel 19 (omdat het mutaties in 2016 betreffen wordt hier nog de oude artikelindeling gebruikt).

Innovatiekrediet

Er wordt een ramingsbijstelling toegepast, omdat er jaarlijks minder aan innovatiekrediet wordt verstrekt dan geraamd. De niet bestede middelen van 2015 worden toegevoegd aan de begroting 2016.

Kasschuif fundamenteel en toegepast onderzoek

De kasmiddelen voor fundamenteel en toegepast onderzoek (Toekomstfonds) worden in het verwachte kasritme verspreid over de jaren 2018 t/m 2021.

Verticale Toelichting

Landbouw BTW (beleidsmatige mutaties en diversen – technische mutaties)

Per 1 januari 2018 wordt de BTW-landbouwregeling afgeschaft. Zoals uit het Interdepartementaal Beleidsonderzoek Agro-, visserij-, en voedselketens (TK, [30 991 nr. 25](#)) blijkt draagt deze regeling in mindere mate bij aan de beleidsdoelen van artikel 6, te weten concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens. De landbouwregeling is een fiscale regeling uit het inkomstenkader. De mutaties vallen onder de beleidsmatige mutaties (reeks van 15 mln.) en technische mutaties (onder diversen). Het budgettaire effect op de begroting van EZ is per saldo nul.

NVWA

Het budget voor de NVWA wordt bijgesteld om het opdrachtenpakket in stand te houden, knelpunten in de bedrijfsvoering op te lossen en de in het Plan van Aanpak uitgewerkte veranderingen te realiseren.

Regionale ontwikkelingsmaatschappijen (uitgaven en ontvangsten, beleidsmatige en technische mutaties)

In 2016 verkoopt EZ een deel van het aandelenpakket in de NOM aan de Noordelijke provincies. De geschatte verkoopopbrengst bedraagt 45 mln., waarbij een deel van de ontvangst (3 mln.) wordt getemporeerd naar 2017. Dit laatste bedrag is wel afhankelijk van de winst die de NOM realiseert op de deelnemingenportefeuille. De opbrengst komt ten gunste van het generale beeld. Daarnaast wordt naar verwachting 20 mln. aan dividend ontvangen van de NOM. De verkoopopbrengst van 32 mln. in het kader van de aandelenverkoop LIOF zal in 2016 in plaats van 2015 worden gerealiseerd. Deze opbrengst is samen met 10 mln. dividendontvangsten NOM (gerealiseerd in 2015) beschikbaar voor herinvesteringen in andere Regionale ontwikkelingsmaatschappijen.

SDE

De uitgavenraming aan de SDE subsidies wordt in het juiste kasritme gezet in verband met het later uitbetalen van duurzame energie subsidies.

Seed

De niet bestede middelen in 2015 worden toegevoegd aan de begroting 2016.

Verduurzamingsopgave Groningen

Voor het verduurzamen van 10.000 te versterken woningen in Groningen trekt EZ in de periode 2016 t/m 2020 40 mln. uit.

Diversen (beleidsmatige mutaties RBG eng uitgaven)

Dit betreft diverse mutaties waaronder het stoppen van de voeding van de interne begrotingsreserve Apurement, omdat de reserve naar huidige inzichten toereikend is.

Loonbijstelling (incl. compensatie herstell premie)

De loonbijstelling tranche 2016 wordt overgemaakt naar de departementale begrotingen. Deze tranche bestaat uit een vergoeding voor sociale werkgeverslasten en de contractloonontwikkeling. Daarbovenop ontvangen departementen bij de loonbijstelling incidentele compensatie voor een deel van de kosten voor werkgevers van de herstellopslag van het ABP voor 2016.

Verticale Toelichting

Diversen (technische mutaties RBG eng uitgaven)

Dit betreft diverse mutaties waaronder 14,2 mln. aan middelen voor het CAO akkoord: overheidswerkgevers en drie centrales van overheidspersoneel hebben een bovensectorale overeenkomst loonruimte publieke sector gesloten. Ter financiering van de afspraak is 400 mln. gereserveerd op de Aanvullende Post. Deze middelen worden overgemaakt naar de departementale begrotingen. Er wordt 23 mln. toegevoegd aan het Toekomstfonds (onderdeel MKB-financiering) voor startups/mkb/groeibedrijven, ten laste van de beschikbare 50 mln. aan fiscale middelen voor start-ups. Vanaf 2018 is er structureel 13 mln. beschikbaar voor Ruimtevaart. Hiermee kan Nederland op lange termijn blijven investeren in ESA-programma's.

Meerjarenprogramma Nationaal Coördinator Groningen

Eenmalig wordt 244 mln. in de jaren 2016 tot en met 2024 uit de gasbaten ingezet. Dit geld zal in aanvulling op de 1,2 mld. uit het bestuurlijk akkoord worden ingezet voor Groningen samenhangend met aardbevingen.

Diversen (technische mutaties niet tot een ijklijn behorend uitgaven)

Dit betreft onder andere een mutatie waarbij de beschikbare kasmiddelen voor de rentedragende lening aan ECN met 20 mln. worden verhoogd. De totale hoofdsom van maximaal 82 mln. blijft ongewijzigd.

Diversen (beleidsmatige mutaties RBG eng ontvangsten)

Dit betreft diverse mutaties waaronder 7,8 mln. aan ontvangsten als gevolg van verkoop van BBL-grond (Bureau Beheer Landbouwgronden).

Diversen (technische mutaties RBG eng ontvangsten)

Dit betreft onder andere de garantstelling aardwarmte waarvoor meer provisies worden verwacht dan nu geraamd.

Bijstelling aardgasbaten

De aardgasbaten zijn naar beneden bijgesteld door macro-economische ontwikkelingen en volumebeperking.

Verlenging UMTS-vergunningen

De opbrengsten van de verlenging van de 2.100 MHz vergunning bedragen 70,9 mln. in 2016.

Diversen (technische mutaties niet tot een ijklijn behorend ontvangsten)

Dit betreft onder andere een restitutie aan Veronica van 15,8 mln. ter uitvoering van een uitspraak van het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb).

Verticale Toelichting

Sociale Zaken en Werkgelegenheid

XV SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	31.766,7	32.179,4	32.726,3	33.414,4	33.843,0	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	1,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
Sociale zekerheid						
Aio	- 13,1	- 30,1	- 34,8	- 35,4	- 34,3	
Bijstand	14,0	35,5	205,5	208,8	167,4	
Kinderopvangtoeslag	22,7	- 24,8	9,7	14,0	22,3	
Kindgebonden budget	38,4	12,9	3,7	- 4,1	- 14,0	
Leningen inburgering	49,6	90,2	110,0	95,4	60,7	
Overbruggingsregeling	- 16,9	- 12,8	- 8,3	- 6,8	- 7,8	
Uitvoeringskosten reparatie dagloonbesluit ww	0,0	18,0	0,0	0,0	0,0	
Voorinburgering	14,2	16,3	11,0	- 0,4	- 0,6	
Ww	0,0	113,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	30,8	- 13,0	- 25,3	- 27,0	- 24,5	
	140,8	205,2	271,5	244,5	169,2	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Kasschuiven rbg-eng	- 55,9	- 32,6	48,3	40,7	2,3	
Diversen	- 1,6	6,0	1,5	1,2	1,2	
Sociale zekerheid						
Herschikking uitvoeringskosten uww	- 40,3	- 37,9	- 36,8	- 36,3	- 36,1	
Herziening wml	0,0	19,0	30,0	24,0	24,0	
Intensivering kinderopvangtoeslag	14,8	- 21,1	1,9	22,6	29,6	
Kaseffect ww	- 23,4	- 23,4	- 23,4	- 23,4	- 23,4	
Kasschuiven sza	90,3	- 123,6	- 10,9	37,3	4,2	
Kraamverlof dekking	0,0	- 40,0	- 29,0	- 59,9	- 59,8	
Maatschappelijke begeleiding	51,3	57,7	42,5	10,4	9,6	
Nominale ontwikkeling	177,8	180,5	182,9	185,0	186,4	
Ouderenwerkloosheid	0,0	34,0	34,0	0,0	0,0	
Participatiebudget	68,0	68,0	0,0	0,0	0,0	
Re-integratie wajong	- 35,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stroomlijning belastingplan	0,0	0,0	0,0	10,9	23,1	
Verdeling doorstart naar werk	- 19,8	- 27,0	- 1,3	0,0	0,0	
Voorfinanciering bijstand	85,0	90,0	- 10,6	- 21,9	- 21,9	
Diversen	26,3	- 3,9	- 33,7	- 10,6	- 23,0	
	337,5	145,7	195,4	180,0	116,2	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Doorstart naar werk	- 31,3	- 55,5	- 33,3	0,0	0,0	
Verdeling doorstart naar werk	9,9	26,3	30,8	0,0	0,0	
Diversen	11,8	45,0	38,7	7,7	7,4	
Sociale zekerheid						
Doorstart naar werk	31,3	55,5	33,3	0,0	0,0	
Gf stopzetten dec.uitk wet oke	0,0	0,0	35,0	35,0	35,0	
Intensivering akw	100,0	103,7	103,7	103,7	103,7	
Intensivering kinderopvangtoeslag	0,0	200,0	200,0	200,0	200,0	
Intensivering wkb	0,0	130,0	130,0	130,0	130,0	
Kansrijk opgroeien	0,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
Participatiebudget uitwerkingsakkoord	- 136,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Verdeling doorstart naar werk	- 9,9	- 26,3	- 30,8	0,0	0,0	
Voorschoolse voorziening peuters	- 10,0	- 20,0	- 30,0	- 40,0	- 50,0	
Diversen	- 13,4	- 66,6	- 49,7	- 36,3	- 40,6	
Niet tot een ijklijn behorend						
Bikk aow	14,5	- 45,0	- 151,3	- 255,5	- 359,5	
Lkv	0,0	0,0	0,0	145,0	100,0	
Rijksbijdrage kraamverlof	0,0	0,0	0,0	57,0	57,0	
Rijksbijdrage vermogenstekort ouderdoms-						
fonds	- 359,5	651,0	693,1	403,4	274,9	
Diversen	4,0	- 27,0	- 26,2	- 25,5	- 25,3	

Verticale Toelichting

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Extrapolatie	- 388,6	1.071,1	1.043,3	824,5	532,6	
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	89,8	1.422,1	1.510,3	1.248,9	817,7	34.728,6
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	31.856,4	33.601,5	34.236,5	34.663,3	34.660,7	34.728,6
Totaal Internationale samenwerking	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Stand Miljoenennota 2017	31.856,9	33.601,9	34.237,0	34.663,8	34.661,2	34.729,0

XV SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	1.724,0	1.730,7	1.720,2	1.745,0	1.740,6	
Mee- en tegenvallers						
Sociale zekerheid						
Akw	21,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Kinderopvangtoeslag	62,6	2,7	2,6	- 3,3	2,1	
Kindgebonden budget	32,6	42,6	44,3	35,4	31,4	
Ontvangsten sociale werkvoorziening en participatiebudget	20,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	22,1	1,5	5,3	3,9	6,1	
Beleidsmatige mutaties	159,0	46,8	52,2	36,0	39,6	
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	- 0,8	- 0,7	0,2	0,1	- 0,3	
Sociale zekerheid						
Intensivering kinderopvangtoeslag	0,0	3,1	11,5	18,8	24,0	
Stroomlijning invordering	0,0	0,0	0,0	10,9	23,1	
Diversen	4,3	- 12,1	- 12,1	- 12,1	- 12,1	
Technische mutaties	3,5	- 9,7	- 0,4	17,7	34,7	
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	- 3,1	- 0,6	9,1	- 3,1	- 3,4	
Sociale zekerheid						
Diversen	1,6	1,1	1,1	1,1	1,1	
Niet tot een ijklijn behorend						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie	- 1,5	0,5	10,2	- 2,0	- 2,3	1.792,2
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	160,9	37,6	62,0	51,6	71,9	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	1.884,9	1.768,3	1.782,2	1.796,5	1.812,5	1.792,2
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	1.884,9	1.768,3	1.782,2	1.796,5	1.812,5	1.792,2

AIO

De bijstelling wordt voornamelijk veroorzaakt doordat het aantal niet-westerse allochtonen dat de AOW-leeftijd bereikt lager uitvalt dan waar bij het opstellen van de vorige begroting rekening mee werd gehouden.

Bijstand

De raming van uitgaven aan de bijstand wordt per saldo opwaarts opgesteld. Deze totale bijstelling wordt met name veroorzaakt door lagere uitgaven als gevolg van een lagere werkloosheid en hogere uitgaven als gevolg van de verwerking van realisatiecijfers (volume en prijs) en verhoogde asielinstroom.

Verticale Toelichting

Kinderopvangtoeslag (uitgaven en inkomsten)

Deze bijstellingen worden vooral verklaard door kaseffecten en slechts in zeer beperkte mate door volumeontwikkeling. Vanwege hoger dan verwachte nabetalings en ontvangsten kinderopvangtoeslag over oude toeslagjaren zijn de uitgaven en inkomsten licht naar boven bijgesteld.

Kindgebonden budget (uitgaven en inkomsten)

De bijstelling wordt voornamelijk veroorzaakt door ontwikkelingen op het gebied van asielmigratie, aantal eenouderhuishoudens en aantal kinderen.

Leningen inburgering

De raming voor de leningen voor inburgering wordt naar boven bijgesteld als gevolg van de hogere asielinstroom en een hoger gemiddeld leenbedrag.

Overbruggingsregeling

Op basis van nieuwe uitvoeringsinformatie van de SVB wordt de uitgavenraming neerwaarts bijgesteld.

Uitvoeringskosten tegemoetkoming dagloonbesluit ww

Gereserveerde uitvoeringskosten ten behoeve van de eenmalige tegemoetkoming in het kader van de Overgangsregeling aanpassing Dagloonbesluit. De werkelijke kosten worden op basis van de uitvoeringstoets vastgesteld.

Voorinburgering

In het Uitwerkingsakkoord met gemeenten is overeengekomen dat het budget voor voorinburgering wordt verhoogd van 1.400 naar 2.000 euro per vergunninghouder. Daarnaast is er sprake van een hoger volume.

WW

Starters, herintreders, flexwerkers en werknemers die twee jaar ziek zijn geweest en aansluitend een beroep doen op de WW kunnen met de Overgangsregeling aanpassing Dagloonbesluit in aanmerking komen voor een eenmalige tegemoetkoming vanaf 1 april 2017. De overgangsregeling gaat gepaard met 113 mln. aan uitkeringslasten. Tegenover deze uitkeringslasten en de bijbehorende uitvoeringskosten staat een besparing op de premiegefinancierde uitkeringslasten WW.

Kasschuiven RBG-eng

Er wordt een aantal kasschuiven gedaan. De grootste betreft een kasschuif ten behoeve van het kasritme van de sectorplannen. Een deel van het budget voor de sectorplannen wordt – vanwege een gewijzigde liquiditeitsbehoefte – van 2016 en 2017 doorgeschoven naar 2018 en 2019.

Herschikking uitvoeringskosten UWW

Jaarlijks wordt het bekostigingsmodel van het UWW herijkt, waardoor er een schuif plaats vindt tussen de begrotingsgefinancierde en de premiegefinancierde uitvoeringskosten.

Herziening WML

Als gevolg van de herziening van het minimumjeugdloon stijgt de hoogte van de Wajong-uitkering voor jongeren onder de 23. De uitkeringslasten Wajong nemen daardoor toe. Daarnaast treedt een beperkte stijging van de werkloosheid op, wat leidt tot iets hogere uitgaven aan de WW en de bijstand.

Verticale Toelichting

Intensivering Kinderopvangtoeslag (beleidsmatig & technisch)

In het belastingplan 2016 is 200 mln. aan aanvullende middelen beschikbaar gekomen voor de kinderopvangtoeslag. De intensivering van 200 mln. is een saldo van de hogere uitgaven en ontvangsten. Als gevolg van kaseffecten en een ingroeipad (ouders passen niet direct hun gedrag aan) is het bedrag jaarlijks niet precies gelijk aan 200 mln.

Kaseffect WW

Als gevolg van de inkomstenverrekening krijgen WW-gerechtigden pas na afloop van de maand hun WW-uitkering uitbetaald. Door de verschuiving van lasten naar latere jaren treden er incidentele besparingen op.

Kasschuiven SZA

Als gevolg van een wijziging in de fasering van uitgaven binnen het kader SZA worden diverse kasschuiven gedaan. De grootste betreft een kasschuif op de re-integratie Wajong.

Kraamverlof dekking

De gereserveerde middelen voor het kraamverlof voor partners worden ingezet.

Maatschappelijke begeleiding

In het Bestuursakkoord Verhoogde Asielinstroom met gemeenten is overeengekomen dat het budget voor maatschappelijke begeleiding wordt verhoogd van 1.000 naar 2.370 euro per vergunninghouder. Daarnaast is er sprake van een hoger volume.

Nominale ontwikkeling

De toegekende loon- en prijsindexatie is verdeeld over de artikelen. Hiermee worden de begrotingsgefinancierde uitkeringen op het prijspeil van 2016 gebracht.

Ouderenwerkloosheid

In het kader van het actieplan «Perspectief voor vijftigplussers» zijn middelen vrijgemaakt voor de aanpak van ouderenwerkloosheid. Kern van de aanpak is om vijftigplussers te ondersteunen bij het vinden van nieuw werk, werknemers wendbaarder te maken en werkgevers minder terughoudend te laten zijn bij het aannemen van nieuw personeel.

Participatiebudget (beleidsmatig & technisch)

In het uitwerkingsakkoord Verhoogde Asielinstroom is afgesproken dat het Rijk aan gemeenten additionele middelen voor het participatiebudget beschikbaar stelt, zodat gemeenten maximaal kunnen inzetten op de integratie en participatie van vergunninghouders. Dit budget wordt via BZK aan de gemeenten beschikbaar gesteld.

Re-integratie Wajong

In 2015 zijn er minder re-integratietrajecten Wajong gestart. Hierdoor is in 2016 en 2017 minder budget nodig.

Stroomlijning belastingplan (uitgaven & ontvangsten)

De incidentele budgettaire effecten als gevolg van het wetsvoorstel Stroomlijnen invordering worden gereserveerd op de begroting.

Verdeling doorstart naar werk (beleidsmatig en technisch)

Vanuit het budget voor sectorplannen wordt geld ingezet voor de ondersteuning van transitie naar nieuw werk.

Verticale Toelichting

Er vindt een overboeking van het kader RBG-eng naar het kader SZA plaats en een verdeling van het budget naar verschillende artikelen op SZA.

Voorfinanciering bijstand

In het [Bestuursakkoord Verhoogde Asielinstroom](#) is een inter-temporele tegemoetkoming in 2016 en 2017 afgesproken, bedoeld om de feitelijke additionele kosten die gemeenten maken vanwege de verhoogde asielinstroom te dekken. De verrekening van de inter-temporele tegemoetkoming met de gemeentelijke budgetten Participatiewetuitkeringen vindt plaats vanaf 2018.

Doorstart naar werk (RBG-eng & SZA)

Vanuit het budget voor sectorplannen wordt geld ingezet voor de ondersteuning van transitie naar nieuw werk.

GF stopzetten uit Dec. Uit Wet Oke

De wet harmonisatie peuterspeelzaalwerk en kinderopvang leidt per 2018 tot extra uitgaven aan kinderopvangtoeslag. Kinderen van werkende ouders vallen altijd onder het bereik van de kinderopvangtoeslag. Deze wijziging leidt tot minder uitgaven voor gemeenten. De decentralisatieuitkering Wet Oké wordt daarom vanaf 2018 stop gezet. De middelen zijn vanuit het gemeentefonds overgeboekt naar SZW.

Intensivering AKW

Naar aanleiding van het belastingplan 2016 wordt er in 2016 100 mln. geïntenseerd op de AKW. Daarnaast is er een extra tegemoetkoming van 3,7 mln. voor alleenstaande of alleenverdienende ouders van een thuiswonend gehandicapt kind. Deze heeft – omdat achteraf wordt betaald- voor het eerst in 2017 een kaseffect.

Intensivering WKB

Het kabinet verhoogt het kindgebonden budget voor het 1^e en 2^e kind met 100 euro.

Kansrijk opgroeien

Om ervoor te zorgen dat ook kinderen die opgroeien in een gezin met een laag inkomen kansrijk kunnen opgroeien, stelt het Rijk structureel 100 mln. beschikbaar voor benodigheden in natura voor kinderen (0 tot 18 jaar), waardoor ze mee kunnen doen en die ze nu missen door armoede.

Voorschoolse voorziening peuters

Op dit moment gaan niet alle peuters naar een voorschoolse voorziening. Met gemeenten zijn bestuurlijke afspraken gemaakt om alle peuters te bereiken. Dit betreft de overboeking naar het Gemeentefonds om dit te realiseren.

Diversen (technisch)

Dit betreft onder andere verschillende overboekingen vanuit het kader SZA naar andere departementen.

BIKK AOW

Op basis van de Macro Economische Verkenning van het CPB is de raming voor de bijdrage in de kosten van de heffingskortingen (BIKK) aan het ouderdomsfonds neerwaarts bijgesteld. De bijstelling ontstaat doordat

Verticale Toelichting

in 2016 de heffingskortingen licht stijgen en deze vanaf 2017 weer licht dalen. De bijdrage in de kosten volgt de ontwikkeling van de heffingskortingen.

LKV

Als gevolg van de herziening van het minimumjeugdloon stijgen de loonkosten voor jongere werknemers. Om werkgevers tegemoet te komen in deze hogere loonkosten wordt een compensatieregeling binnen het loonkostenvoordeel (LKV) ingericht. Deze wordt gedekt uit een verhoging van de Aof-premie.

Rijksbijdrage vermogenstekort ouderdomsfonds

Op basis van de Macro Economische Verkenning van het CPB is de raming voor de rijksbijdrage aan het vermogenstekort van het ouderdomsfonds opwaarts bijgesteld. Dit komt door een daling van premieinkomsten en stijging van uitkeringslasten.

Rijksbijdrage Kraamverlof

Om uitvoeringstechnische redenen wordt het kraamverlof voor partners met enige vertraging per 1-1-2019 ingevoerd.

AKW (ontvangsten)

Begrotingsgefinancierde regelingen worden gedurende het jaar aan uitvoeringsinstanties bevoorschot en achteraf exact afgerekend. De afrekening AKW 2015 leidt in 2016 tot een terugbetaling.

Ontvangsten sociale werkvoorziening en participatiebudget

Deze ontvangsten betreffen de terugontvangsten van de sociale werkvoorziening (WSW) en het Participatiebudget in verband met onderrealisatie bij de WSW en terugvordering bij het Participatiebudget.

Intensivering Kinderopvangtoeslag

In het belastingplan 2016 is 200 mln. aan aanvullende middelen beschikbaar gekomen voor de kinderopvangtoeslag. De intensivering van 200 mln. is een saldo van de hogere uitgaven en ontvangsten. Dit betreft de ontvangsten.

Verticale Toelichting

Kader SZA

SOCIALE ZEKERHEID: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016	78.482,2	79.177,5	79.691,1	80.448,6	81.130,7	
Mee- en tegenvallers						
Sociale zekerheid						
Aio	- 13,1	- 30,1	- 34,8	- 35,4	- 34,3	
Anw	- 17,4	- 21,4	- 28,7	- 34,2	- 40,5	
Aow	205,7	272,8	367,9	365,7	364,2	
Bijstand	14,0	35,5	205,5	208,8	167,4	
Iva	- 45,0	- 34,6	- 28,4	- 33,1	- 36,6	
Kindgebonden budget	38,4	12,9	3,7	- 4,1	- 14,0	
Leningen inburgering	49,6	90,2	110,0	95,4	60,7	
Nominale ontwikkeling	- 44,1	381,7	763,6	1.131,3	1.635,1	
Wazo	- 36,4	- 43,7	- 35,6	- 26,1	- 19,9	
Ww	- 934,3	- 1.018,9	- 1.214,9	- 1.201,7	- 1.133,2	
Diversen	47,6	- 35,2	- 19,9	- 49,3	- 41,3	
	- 735,0	- 390,8	88,4	417,3	907,6	
Beleidsmatige mutaties						
Sociale zekerheid						
Business case dienstverlening ww	0,0	32,0	60,0	58,6	57,1	
Business case ww dienstverlening besparing	0,0	0,0	- 60,0	- 58,6	- 57,1	
Herziening wml	0,0	19,0	30,0	24,0	24,0	
Ict-projectportfolio	0,0	10,0	11,0	18,0	30,0	
Integraal plan herbeoordelingen	10,0	37,0	25,0	0,0	0,0	
Intensivering kinderopvangtoeslag	14,8	- 21,1	1,9	22,6	29,6	
Kaseffect ww	- 106,4	- 55,4	- 25,4	- 23,4	- 23,4	
Kasschuiven sza	17,0	- 85,6	9,4	38,8	17,9	
Kraamverlof	0,0	0,0	1,0	59,9	59,8	
Kraamverlof dekking	0,0	- 40,0	- 29,0	- 59,9	- 59,8	
Maatschappelijke begeleiding	51,3	57,7	42,5	10,4	9,6	
Ouderenwerkloosheid	0,0	34,0	34,0	0,0	0,0	
Participatiebudget	68,0	68,0	0,0	0,0	0,0	
Re-integratie wajong	- 35,0	- 15,0	0,0	0,0	0,0	
Reservering uitvoeringskosten	23,3	- 57,0	- 37,6	- 18,6	- 29,7	
Uitstel kostendelersnorm	0,0	0,0	156,7	11,0	0,0	
Voorfinanciering bijstand	85,0	90,0	- 10,6	- 21,9	- 21,9	
Ziektewet	- 10,8	- 45,9	- 77,5	- 96,7	- 117,0	
Diversen	22,8	16,9	- 20,5	- 6,2	2,5	
	140,0	44,6	110,9	- 42,0	- 78,4	
Technische mutaties						
Sociale zekerheid						
Brutering	31,8	- 397,7	- 515,6	- 412,0	- 419,7	
Doorstart naar werk	31,3	55,5	33,3	0,0	0,0	
Intensivering akw	100,0	103,7	103,7	103,7	103,7	
Intensivering kinderopvangtoeslag	0,0	200,0	200,0	200,0	200,0	
Intensivering wkb	0,0	130,0	130,0	130,0	130,0	
Kansrijk opgroeien	0,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
Participatiebudget uitwerkingsakkoord	- 136,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Transitievergoeding	0,0	0,0	787,0	223,0	188,0	
Voorschoolse voorziening peuters	- 10,0	- 20,0	- 30,0	- 40,0	- 50,0	
Diversen	- 27,0	- 97,4	- 53,7	- 8,8	- 7,9	
	- 9,9	74,1	754,7	295,9	244,1	
Extrapolatie						83.778,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 605,1	- 272,1	953,8	671,2	1.073,0	
Stand Miljoenennota 2017	77.877,1	78.905,4	80.645,0	81.119,7	82.203,7	

Verticale Toelichting

SOCIALE ZEKERHEID: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016	1.003,8	1.009,3	1.004,8	1.006,8	1.014,3	
Mee- en tegenvallers						
Sociale zekerheid						
Kinderopvangtoeslag	62,6	2,7	2,6	- 3,3	2,1	
Kindgebonden budget	32,6	42,6	44,3	35,4	31,4	
Ww	- 14,9	- 33,1	- 33,1	- 33,1	- 33,1	
Diversen	62,8	- 0,9	0,1	- 2,5	0,1	
Beleidsmatige mutaties	143,1	11,3	13,9	- 3,5	0,5	
Sociale zekerheid						
Diversen	3,1	- 9,0	- 0,5	17,6	35,0	
Technische mutaties	3,1	- 9,0	- 0,5	17,6	35,0	
Sociale zekerheid						
Diversen	1,6	1,1	1,1	1,1	1,1	
Extrapolatie	1,6	1,1	1,1	1,1	1,1	1.041,1
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	147,7	3,3	14,4	15,1	36,6	
Stand Miljoenennota 2017	1.151,5	1.012,6	1.019,1	1.021,9	1.050,9	

AIO

De bijstelling wordt voornamelijk veroorzaakt doordat het aantal niet-westerse allochtonen dat de AOW-leeftijd bereikt lager uitvalt dan waar bij het opstellen van de vorige begroting rekening mee werd gehouden.

ANW

De raming van de ANW wordt naar beneden bijgesteld op basis van nieuwe uitvoeringsinformatie van de SVB. Dit komt voornamelijk door een lager aantal ANW-gerechtigden.

AOW

De ramingsbijstelling heeft voornamelijk te maken met hogere uitgaven aan de partnertoeslag in de AOW i.v.m. het effect van de verhoging van de AOW-leeftijd op de partnertoeslag. Daarnaast is nieuwe uitvoeringsinformatie van de SVB in de ramingen verwerkt.

Bijstand

De raming van uitgaven aan de bijstand wordt per saldo opwaarts opgesteld. Deze totale bijstelling wordt met name veroorzaakt door lagere uitgaven als gevolg van een lagere werkloosheid en hogere uitgaven als gevolg van de verwerking van realisatiecijfers (volume en prijs) en verhoogde asielinstroom.

IVA

De IVA-uitgaven zijn naar beneden bijgesteld, voornamelijk door een lagere gemiddelde jaaruitkering.

Kindgebonden budget (uitgaven en inkomsten)

De bijstelling wordt voornamelijk veroorzaakt door ontwikkelingen op het gebied van asielmigratie, aantal eenouderhuishoudens en aantal kinderen.

Verticale Toelichting

Leningen inburgering

De raming voor de leningen voor inburgering wordt naar boven bijgesteld als gevolg van de hogere asielinstroom en een hoger gemiddeld leenbedrag.

Nominale ontwikkeling

Deze mutatie betreft een aanpassing in de geraamde nominale ontwikkeling binnen het SZA-kader als gevolg van CPB-ramingen van loon- en prijsontwikkeling en als gevolg van mutaties in uitgavenramingen binnen de Sociale Zekerheid.

WAZO

De raming van de WAZO-uitgaven wordt naar beneden bijgesteld. Het totaal aantal geboortes ligt lager dan eerder geraamd.

WW

De raming van de WW-uitgaven wordt neerwaarts bijgesteld. Deze bijstelling wordt voornamelijk veroorzaakt omdat de werkloosheid lager is dan eerder werd verwacht. Daarnaast zijn de realisatiecijfers van het UWV verwerkt.

Diversen (mee- en tegenvallers)

De post diversen bestaat uit meerdere mutaties. De grootste betreffen nieuwe ramingen in de toeslagenwet, WAO en ZW.

Business case Dienstverlening (incl. besparing)

Het UWV stapt over op een aanpak met meer gerichte, persoonlijke dienstverlening aan WW-gerechtigden. Hiervoor wordt structureel extra uitvoeringsbudget toegekend. Deze aanpak leidt tot een inverdieneffect op uitkeringslasten.

Herziening WML

Als gevolg van de herziening van het minimumjeugdloon stijgt de hoogte van de Wajong-uitkering voor jongeren onder de 23. De uitkeringslasten Wajong nemen daardoor toe. Daarnaast treedt een beperkte stijging van de werkloosheid op, wat leidt tot iets hogere uitgaven aan de WW en de bijstand.

ICT-projectportfolio

Er zijn middelen vrijgemaakt voor de Veranderagenda SVB en de projectportfolio van het UWV. Daarnaast zijn meerjarig middelen vrijgemaakt voor de dienstverlening aan mensen in de Wajong2010.

Integraal plan herbeoordelingen

Dit betreffen additionele middelen in het kader van het «integraal plan herbeoordelingen» om de achterstanden bij de sociaal-medische herbeoordelingen weg te werken.

Intensivering Kinderopvangtoeslag (beleidsmatig & technisch)

In het belastingplan is 200 mln. aan aanvullende middelen beschikbaar gekomen voor de kinderopvangtoeslag. De intensivering van 200 mln. is een saldo van de hogere uitgaven en ontvangsten. Als gevolg van kaseffecten en een ingroeipad (ouders passen niet direct hun gedrag aan) is het bedrag jaarlijks niet precies gelijk aan 200 mln.

Verticale Toelichting

Kaseffect WW

Als gevolg van de inkomstenverrekening krijgen WW-gerechtigden pas na afloop van de maand hun WW-uitkering uitbetaald. Door de verschuiving van lasten naar latere jaren treden er incidentele besparingen op. Een deel van deze besparing is eerder over meerdere jaren plat geslagen.

Kasschuiven SZA

Als gevolg van een wijziging in de fasering van uitgaven binnen het kader SZA worden diverse kasschuiven gedaan. De grootste betreft een kasschuif op de re-integratie Wajong.

Kraamverlof

Om uitvoeringstechnische redenen wordt het kraamverlof voor partners met enige vertraging per 1-1-2019 ingevoerd.

Maatschappelijke begeleiding

In het Bestuursakkoord Verhoogde Asielinstroom met gemeenten is overeengekomen dat het budget voor maatschappelijke begeleiding wordt verhoogd van 1.000 naar 2.370 euro per vergunninghouder. Daarnaast is er sprake van een hoger volume.

Ouderenwerkloosheid

In het kader van het actieplan «Perspectief voor vijftigplussers» zijn middelen vrijgemaakt voor de aanpak van ouderenwerkloosheid. Kern van de aanpak is om vijftigplussers te ondersteunen bij het vinden van nieuw werk, werknemers wendbaarder te maken en werkgevers minder terughoudend te laten zijn bij het aannemen van nieuw personeel.

Participatiebudget (beleidsmatig & technisch)

In het uitwerkingsakkoord Verhoogde Asielinstroom is afgesproken dat het Rijk aan gemeenten additionele middelen voor het participatiebudget beschikbaar stelt, zodat gemeenten maximaal kunnen inzetten op de integratie en participatie van vergunninghouders. Dit budget wordt via BZK aan de gemeenten beschikbaar gesteld.

Re-integratie Wajong

In 2015 zijn er minder re-integratietrajecten Wajong gestart. Hierdoor is in 2016 en 2017 minder budget nodig.

Reservering uitvoeringskosten

Dit betreft de inzet van vrijgevallen reserveringen ter dekking van uitvoeringskosten voor onder andere het integrale plan herbeoordelingen, ICT bij UWV & SVB en dienstverlening aan Wajong2010.

Uitstel kostendelersnorm

De invoering van de kostendelersnorm AOW is met een jaar uitgesteld. Dit leidt tot een besparingsverlies op de AOW.

Voorfinanciering bijstand

In het [Bestuursakkoord Verhoogde Asielinstroom](#) is een intertemporele tegemoetkoming in 2016 en 2017 afgesproken, bedoeld om de feitelijke additionele kosten die gemeenten maken vanwege de verhoogde asielinstroom te dekken. De verrekening van de inter-temporele tegemoetkoming met de gemeentelijke budgetten Participatiewetuitkeringen vindt plaats vanaf 2018.

Verticale Toelichting

Ziektewet

Het aantal zieke werklozen is in de raming afhankelijk gemaakt van de ontwikkeling van het aantal WW-gerechtigden. Dit leidt tot een neerwaartse bijstelling van het ZW-volume.

Brutering

Diverse uitkeringen zijn netto gekoppeld aan het netto minimumloon, maar kennen een ander bruto-netto traject dan het minimumloon. Wijzigingen in het bruto-netto traject van het minimumloon leiden tot aanpassing van het netto minimumloon. De uitkeringen die netto zijn gekoppeld aan het netto minimumloon, worden evenredig aangepast maar door het andere bruto-netto traject kan de bruto uitkering een afwijkende ontwikkeling vertonen ten opzichte van het bruto minimumloon. Het effect hiervan op de uitkeringslasten wordt het bruteringseffect genoemd. Het uitgavenkader SZA is voor dit effect gecorrigeerd.

Doorstart naar werk

Vanuit het budget voor sectorplannen wordt geld ingezet voor de ondersteuning van transitie naar nieuw werk.

Intensivering AKW

Naar aanleiding van het belastingplan wordt er in 2016 100 mln. geïntensiveerd op de AKW. Daarnaast is er een extra tegemoetkoming van 3,7 mln. voor alleenstaande of alleenverdienende ouders van een thuiswonend gehandicapt kind. Deze heeft – omdat achteraf wordt betaald- voor het eerst in 2017 een kaseffect.

Intensivering WKB

Het kabinet verhoogt het kindgebonden budget voor het 1^e en 2^e kind met 100 euro.

Kansrijk opgroeien

Om ervoor te zorgen dat ook kinderen die opgroeien in een gezin met een laag inkomen kansrijk kunnen opgroeien, stelt het Rijk structureel 100 mln. beschikbaar voor benodigdheden in natura voor kinderen (0 tot 18 jaar), waardoor ze mee kunnen doen en die ze nu missen door armoede.

Transitievergoeding

Als onderdeel van het arbeidsmarktpakket, waartoe in april 2016 is besloten, zijn wijzigingen aangebracht op het gebied van de transitievergoeding voor langdurig arbeidsongeschikten. Hiermee compenseert de overheid werkgevers voor de kosten van de transitievergoeding van langdurig arbeidsongeschikten. Omdat er sprake is van terugwerkende kracht is het bedrag in 2018 aanzienlijk hoger dan in latere jaren. De uitvoeringskosten van deze regeling zijn onderdeel van de weergegeven budgetten.

Voorschoolse voorziening peuters

Dit betreft een overboeking van SZW naar het gemeentefonds voor het bereiken van peuters die nu nog niet naar een voorschoolse voorziening gaan.

Diversen (technisch)

Dit betreft onder andere verschillende overboekingen naar andere departementen vanuit het kader SZA.

Verticale Toelichting

Kinderopvangtoeslag (ontvangsten)

De verwachte inkomsten kinderopvangtoeslag, met name 2016, zijn naar boven bijgesteld. Dit komt met name doordat er over toeslagjaar 2013 meer is terug gevorderd.

WW (ontvangsten)

Overheidswerkgevers zijn eigenrisicodrager voor de WW-uitkeringen, waardoor WW-uitkeringen van (ex)-overheidspersoneel ten laste komen van het Uitvoeringsfonds voor de Overheid (Ufo). Deze inkomsten betreffen het verhaal op het Ufo. Naar aanleiding van de Januarinota van het UWV zijn deze inkomsten neerwaarts bijgesteld.

Verticale Toelichting

Volksgesondheid, Welzijn en Sport

XVI VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	14.551,4	14.938,9	15.075,2	15.281,5	15.769,0	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Backpay	20,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Doorschuiven middelen subsidie transitie jeugd	73,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Taakstellende onderuitputting	- 33,0	- 36,1	- 33,0	- 33,0	- 33,0	
Uitvoeringskosten wanbetalers	- 20,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	44,4	- 0,9	8,4	0,9	- 3,6	
Zorg						
Correctie integrale tarieven	0,0	0,0	0,0	0,0	- 25,0	
Herstelpremie umc's	11,2	15,8	0,0	0,0	0,0	
Nipt	0,0	26,0	0,0	0,0	0,0	
Overheveling resterende middelen integrale tarieven	- 18,8	- 50,0	- 25,0	- 16,0	10,0	
Programma ict in ziekenhuizen	0,0	35,0	35,0	35,0	0,0	
Sectorale pensioenregeling voor umc's	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0	
Diversen	15,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	108,8	6,8	2,4	3,9	- 34,6	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Buurtsportcoaches	- 47,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
Loonbijstelling	31,6	29,9	29,1	29,2	29,1	
Pgb trekkingsrechten	47,6	35,1	0,0	0,0	0,0	
Diversen	30,0	61,7	72,3	79,8	69,6	
Zorg						
Schadeloosstelling erasmus mc	85,0	81,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 26,8	- 28,0	- 12,0	- 12,2	- 12,2	
Niet tot een ijklijn behorend						
Bikk w/z	14,6	- 85,7	- 263,1	- 436,8	- 610,3	
Maatregelen zorgtoeslag	0,0	352,0	352,0	352,0	352,0	
Rijksbijdrage 18-	0,0	- 216,2	- 260,9	- 292,5	- 286,0	
Stroomlijnen invordering belastingdienst	0,0	0,0	0,0	- 25,0	- 47,5	
Zorgtoeslag	- 170,4	- 809,3	- 573,9	- 377,9	- 165,7	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	- 35,5	- 579,5	- 656,5	- 683,4	- 671,0	
Extrapolatie						15.334,3
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	73,3	- 572,7	- 654,1	- 679,6	- 705,6	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	14.624,7	14.366,2	14.421,0	14.601,9	15.063,4	15.334,3
Totaal Internationale samenwerking	5,1	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
Stand Miljoenennota 2017	14.629,8	14.371,2	14.426,0	14.606,9	15.068,4	15.339,3

Verticale Toelichting

XVI VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	174,7	91,7	96,7	91,7	91,7	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	12,2	0,0	0,0	0,0	0,0	
	12,2	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	8,9	- 2,1	- 2,2	1,3	1,2	
	8,9	- 2,1	- 2,2	1,3	1,2	
Extrapolatie						92,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	21,1	- 2,1	- 2,2	1,3	1,2	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	195,8	89,5	94,5	92,9	92,8	92,8
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	195,8	89,5	94,5	92,9	92,8	92,8

Backpay

Eind 2015 is besloten om een financiële regeling te treffen voor de backpay. De backpay heeft in 2015 niet tot uitgaven geleid. De betalingen vinden plaats in 2016.

Doorschuiven middelen subsidie transitie jeugd

In de jeugdzorg zijn subsidies op grond van de subsidieregeling bijzondere transitiekosten Jeugd in 2015 lager uitgevallen dan geraamd. Er zijn minder instellingen in de financiële problemen gekomen dan eerder verwacht. De niet-bestede middelen in 2015 zijn via een kasschuif doorgeschoven naar en beschikbaar gehouden voor 2016.

Taakstellende onderuitputting

De taakstellende onderuitputting is vanaf 2016 verhoogd. De taakstellende onderuitputting wordt gezien in de uitvoering ofwel in de loop van het jaar concreet ingevuld met onderuitputting waarvan bij aanvang van het jaar nog niet bekend is waar deze precies optreedt.

Uitvoeringskosten wanbetalers

Met het oog op de invoering van de Wet verbetering wanbetalersmaatregelen is in 2015 de raming van zowel uitgaven als ontvangsten voor de wanbetalersregeling structureel verhoogd. De wet is per 1 juli 2016 in werking getreden. Voor 2016 volgt een incidentele meevaller bij de uitgaven van 20 mln.

Diversen (Beleidsmatige mutaties – Rijksbegroting in enge zin)

Deze post betreft onder andere middelen voor de kwaliteitsagenda gehandicaptenzorg, een kasschuif bij de regeling huisvestingslasten jeugdzorgplus, diverse kleine knelpunten op het apparaatsbudget en een knelpunt bij uitvoeringskosten van het CAK.

Correctie integrale tarieven

Bij de extrapolatie 2020 (bij ontwerpbegroting 2016) zijn abusievelijk de gereserveerde middelen voor de overgang naar integrale tarieven in het jaar 2020 gedeeltelijk buiten beschouwing gebleven. Deze omissie wordt nu hersteld.

Verticale Toelichting

Herstellpremie UMC's

VWS compenseert de UMC's voor hogere pensioenlasten van het ABP.

NIPT

De Niet Invasieve Prenatale Test (NIPT) is een screening tijdens de zwangerschap. Omdat eventuele opname in het basispakket afhankelijk is van de advisering van het Zorginstituut kan de NIPT als eerste test niet eerder dan per 2018 opgenomen worden in het basispakket. In 2017 zal de bekostiging lopen via een subsidieregeling ten laste van het begrotingsgefinancierd BKZ.

Overheveling resterende middelen integrale tarieven

De resterende middelen voor de overgang naar integrale tarieven op het begrotingsgefinancierd BKZ worden overgeheveld naar het premiegefinancierd BKZ.

Programma ICT in ziekenhuizen

Om de agenda van ziekenhuizen op gebied van ICT te faciliteren wordt gedurende drie jaar een jaarlijkse bijdrage van 35 mln. beschikbaar gesteld.

Sectorale pensioenregeling UMC's

Dit betreft een reservering van middelen ten behoeve van het creëren van een level playing field op het gebied van pensioenen door middel van sectoralisatie van UMC's binnen het ABP.

Diversen (Beleidsmatige mutaties – Zorg)

Deze post bestaat onder andere uit kosten voor de subsidieregeling integrale tarieven en hogere zorguitgaven Caribisch Nederland in verband met de dollarkoers.

Buurtsportcoaches

De brede impuls combinatiefunctie is een onderdeel van het programma «Sport en bewegen in de buurt». In 2016 hebben 373 gemeenten een aanvraag ingediend voor de brede impuls combinatiefuncties. Het Rijk draagt hieraan bij. De middelen worden toegevoegd aan de decentralisatie-uitkering buurtsportcoaches.

Loonbijstelling

De loonbijstelling tranche 2016 wordt overgemaakt naar de departementale begrotingen. Deze tranche bestaat uit een vergoeding voor sociale werkgeverslasten en de contractloonontwikkeling. Daarbovenop ontvangen departementen bij de loonbijstelling incidentele compensatie voor een deel van de kosten voor werkgevers van de herstelopslag van het ABP voor 2016.

Pgb trekkingsrechten

Vanuit het BKZ en vanuit gemeentes worden budgetten overgeboekt voor de uitvoeringskosten van de trekkingsrechten pgb.

Diversen – Technische mutaties – Rijksbegroting in enge zin

Deze post omvat verschillende overboekingen vanuit het BKZ waaronder middelen voor de uitvoering van «Waardigheid en trots», ter bevordering van zorgnetwerken om antibioticaresistentie te beheersen en voor verbeteracties voor mensen met verward gedrag.

Verticale Toelichting

Schadeloosstelling Erasmus MC

In een bindend advies is de schadevergoeding die VWS aan Erasmus MC moet betalen vanwege het niet nakomen van twee toezeggingen uit 2009 vastgesteld op 235,9 mln. (stand ultimo 2014, exclusief rente). VWS heeft in 2015 en 2016 een bedrag van 85 mln. betaald en het restant volgt in 2017. De middelen zijn naar Hoofdstuk XVI overgeboekt, maar blijven behoren tot het BKZ (begrotingsgefinancierde BKZ-uitgaven).

Diversen (Technische mutaties – Zorg)

Deze post bevat onder meer twee overboekingen naar OCW in het kader van herstellpremie UMC's en sectorale pensioenregeling UMC's en ook loon- en prijsbijstelling voor het begrotingsgefinancierde deel van het BKZ.

BIKK Wlz

Dit is de bijstelling Bijdrage in Kosten van Kortingen (BIKK) naar aanleiding van de actuele ramingen van het Centraal Planbureau. De meerjarige reeks is gebaseerd op de middellangetermijnverkenning van het CPB.

Maatregelen zorgtoeslag

In het kader van het koopkrachtpakket 2017 is de zorgtoeslag vanaf 2017 structureel verhoogd.

Rijksbijdrage 18-

Dit is de bijstelling van de Rijksbijdrage 18- naar aanleiding van de actuele ramingen van het Centraal Planbureau. De meerjarige reeks is gebaseerd op de middellangetermijnverkenning van het CPB.

Stroomlijnen invordering Belastingdienst

De incidentele budgettaire effecten voor de zorgtoeslag als gevolg van het wetsvoorstel Stroomlijnen invordering zijn verwerkt.

Zorgtoeslag

Dit is de bijstelling van de uitgavenraming zorgtoeslag naar aanleiding van de actuele ramingen van het Centraal Planbureau. De meerjarige reeks is gebaseerd op de middellangetermijnverkenning van het CPB.

Diversen (Niet-belastingontvangsten – Beleidsmatige mutaties – Rijksbegroting in enge zin)

Dit betreft een verhoging van de ontvangsten (en uitgaven) in verband met de tijdelijke projectdirectie ALT.

Verticale Toelichting

Budgettair Kader Zorg

ZORG: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016	72.883,9	74.290,9	77.509,4	80.801,7	84.628,8	
Mee- en tegenvallers						
Zorg						
Nominale ontwikkeling	- 288,5	- 252,8	- 260,3	- 268,5	- 278,7	
Ramingsbijstelling mlt 2018-2021	0,0	0,0	- 311,4	- 587,4	- 774,9	
Wijkverpleging	37,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Ziekenvervoer	- 36,9	- 11,9	- 11,9	- 11,9	- 11,9	
Zorg in natura	17,0	32,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 27,3	13,9	13,9	13,9	13,9	
	- 298,0	- 218,8	- 569,7	- 853,9	- 1051,6	
Beleidsmatige mutaties						
Zorg						
Beschikbaarheidsbijdrage opleidingen msz	0,0	- 9,0	- 26,0	- 26,0	- 26,0	
Besluitvorming overschrijdingen msz 2012 en 2013	- 70,0	- 29,0	0,0	0,0	0,0	
Correctie integrale tarieven	0,0	0,0	0,0	0,0	25,0	
Kasschuif msz-kader	- 68,8	0,0	25,0	34,0	10,0	
Migratie	27,1	81,0	95,4	95,4	95,4	
Nipt	0,0	26,0	26,0	26,0	26,0	
Nominaal en onverdeeld wlz	- 14,2	- 380,2	- 273,2	- 273,2	- 273,2	
Nominaal en onverdeeld zvw	- 471,9	- 732,7	- 755,5	- 808,9	- 879,9	
Nominale bijstellingen	109,9	71,0	46,5	17,9	- 49,3	
Pgb	0,0	122,0	193,0	193,0	193,0	
Programma ict in ziekenhuizen	0,0	35,0	35,0	35,0	0,0	
Schadeloosstelling erasmus mc	81,0	- 6,5	- 87,5	- 68,0	0,0	
Stringent pakketbeheer	0,0	0,0	- 25,0	- 25,0	- 25,0	
Substitutie zin	0,0	- 96,0	- 139,0	- 139,0	- 139,0	
Verwarde personen	1,5	26,0	35,0	38,0	34,5	
Diversen	62,8	64,2	37,6	47,0	33,4	
	- 342,6	- 828,2	- 812,7	- 853,8	- 975,1	
Technische mutaties						
Zorg						
Schrappen taakstelling wlz	0,0	400,0	400,0	400,0	400,0	
Diversen	- 93,3	- 97,9	- 91,8	- 95,8	- 84,2	
	- 93,3	302,1	308,2	304,2	315,8	
Extrapolatie						86 966,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 733,8	- 744,8	- 1074,1	- 1403,4	- 1710,9	
Stand Miljoenennota 2017	72.150,1	73.546,2	76.435,3	79.398,3	82.917,9	

Verticale Toelichting

ZORG: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016	5.042,8	5.120,0	5.245,0	5.436,9	5.585,0	
Mee- en tegenvallers						
Zorg						
Eigen bijdrage wlz	- 21,9	- 19,6	- 21,9	- 51,6	- 33,8	
Eigen risico zvw	0,0	- 98,0	- 75,0	- 75,0	- 75,0	
Ramingsbijstelling mlt 2018–2021	0,0	0,0	35,6	69,6	104,1	
	- 21,9	- 117,6	- 61,3	- 57,0	- 4,7	
Beleidsmatige mutaties						
Zorg						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						5.819,3
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 21,9	- 117,6	- 61,3	- 57,0	- 4,7	
Stand Miljoenennota 2017	5.020,9	5.002,4	5.183,7	5.379,9	5.580,3	

Nominale ontwikkeling

De raming van de loon- en prijsbijstelling is aangepast op basis van de meest recente macro-economische ramingen van het CPB.

Ramingsbijstelling MLT 2018–2021

Deze bijstelling van de totale zorguitgaven betreft de technische verwerking van de middellangetermijnverkenning 2018–2021 van het CPB.

Wijkverpleging

Op basis van de voorlopige realisatiecijfers van het Zorginstituut Nederland (ZiNI) wordt de raming van de uitgaven aan wijkverpleging in 2016 met ca 38 mln. verhoogd. Er wordt een hogere patiënteninstroom verwacht als gevolg van demografische ontwikkelingen en extramuralisering.

Ziekenvervoer

De uitgaven voor overig ziekenvervoer laten op basis van de voorlopige realisatiecijfers een meevaller zien. De meevaller wordt niet geheel structureel doorgetrokken in verband met de herijking van het referentiekader in 2017.

Zorg in natura

Dit betreffen extra Wlz-uitgaven in 2016 en 2017 vanwege het niet extramuraliseren van VG3. Er is geen doorwerking in 2018 en latere jaren omdat het Wmo-kader vanaf 2018 hierop zal worden aangepast.

Diversen (mee- en tegenvallers)

Dit betreft het saldo van diverse mee- en tegenvallers waaronder meevallers bij de geriatrische revalidatiezorg (- 36 mln.) en de grensoverschrijdende zorg (- 22 mln.) en tegenvallers bij de sector overig curatief (40 mln.) en geneesmiddelen (25 mln.).

Beschikbaarheidsbijdrage opleidingen MSZ

Het Capaciteitsorgaan heeft een voorstel gedaan voor de opleidingsplaatsen 2017–2019 voor de medische vervolgoopleidingen. Het aantal geraamde benodigde opleidingsplaatsen is lager dan voorheen, zodat de uitgavenraming neerwaarts bijgesteld kan worden.

Verticale Toelichting

Besluitvorming overschrijdingen MSZ 2012 en 2013

Naar aanleiding van bestuurlijk overleg met partijen van het bestuurlijk Hoofdlijnenakkoord MSZ is besloten dat in verband met de geconstateerde overschrijdingen in 2012 en 2013 resp. 70 mln. in mindering zal worden gebracht op het beschikbare macrokader in 2016 en 29 mln. in 2017.

Correctie integrale tarieven

Bij de extrapolatie 2020 (bij ontwerpbegroting 2016) zijn abusievelijk de gereserveerde middelen voor de overgang naar integrale tarieven in het jaar 2020 gedeeltelijk buiten beschouwing gebleven. Deze omissie wordt nu hersteld.

Kasschuif MSZ-kader

De niet benodigde middelen voor de overgang naar integrale tarieven blijven voor de sector MSZ beschikbaar. Via een kasschuif worden ze in het gewenste kasritme gebracht.

Migratie

De verhoogde instroom van asielzoekers leidt tot hogere zorguitgaven. Er worden extra uitgaven verwacht bij de curatieve zorg (o.a. MSZ, huisartsenzorg en ggz) en het gemeentelijk domein (preventie).

NIPT

De Niet Invasieve Prenatale Test (NIPT) is een screening tijdens de zwangerschap. Omdat eventuele opname in het basispakket afhankelijk is van de advisering van het Zorginstituut kan de NIPT als eerste test niet eerder dan per 2018 opgenomen worden in het basispakket. In 2017 zal de bekostiging derhalve lopen via een subsidieregeling ten laste van het begrotingsgefinancierd BKZ.

Nominaal en onverdeeld Wlz

Een deel van de gereserveerde groei ruimte op nominaal en onvoorzien is ingezet ter dekking van problematiek binnen de Wlz. Deze bestaat voornamelijk uit enkele (technische) ramingsbijstellingen, zoals de ruilvoetproblematiek (circa 170 mln.), grondslagverlegging van het loon- en prijsmodel en bijstelling van de opbrengst van de eigen bijdragen. Daarnaast is er een incidentele ramingsbijstelling van het Wlz-kader in 2017.

Nominaal en onverdeeld Zvw

Dit betreft ruimte met name als gevolg van het verschil tussen de oorspronkelijk beschikbaar gestelde middelen voor de curatieve zorg (groei ruimte) en de in de verschillende zorgakkoorden gemaakte afspraken over de toegestane groei in die sectoren.

Daarnaast vindt er een ramingsbijstelling plaats bij de groei ruimte bij de overige sectoren, omdat de uitgaven minder hard groeien dan eerder geraamd. Voorts is na verwerking van de gemaakte afspraken over de afwikkeling van de schadevergoeding aan Erasmus MC sprake van vrijval van gereserveerde middelen op de garantieregeling kapitaallasten.

Nominale bijstellingen

Dit betreft enkele technische aanpassingen en correcties van het loon- en prijsmodel, waaronder het grondslageffect door het invoeren van de nieuwe begrotingsstanden, vermindering van het aantal indicatoren voor de vaststelling van de loon- en prijsbijstelling en het vervroegen van het

Verticale Toelichting

moment waarop de loon- en prijsbijstelling Zvw wordt vastgesteld. Dit leidt eerst tot een per saldo tegenvaller, maar structureel tot een meevaller.

PGB

Cliënten met een Wlz-indicatie hebben keuzevrijheid qua leveringsvorm: zorg in natura of een persoonsgebonden budget (pgb). Het aantal cliënten met een voorkeur voor een pgb is hoger dan oorspronkelijk geraamd. Dit leidt tot hogere pgb-uitgaven. Daar staat tegenover dat het gebruik van zorg in natura minder snel groeit dan oorspronkelijk geraamd. De hogere toestroom pgb kan hierdoor gedeeltelijk worden gedekt door overheveling van middelen vanuit het kader voor zorg in natura naar het pgb-kader.

Programma ICT in ziekenhuizen

Om de agenda van ziekenhuizen op gebied van ICT te faciliteren wordt gedurende drie jaar een jaarlijkse bijdrage van 35 mln. beschikbaar gesteld.

Schadeloosstelling Erasmus MC

In een bindend advies is de schadevergoeding die VWS aan Erasmus MC moet betalen vanwege het niet nakomen van twee toezeggingen uit 2009 vastgesteld op 235,9 mln. (stand ultimo 2014, excl. rente). VWS heeft in 2015 en 2016 een bedrag van 85 mln. betaald en het restant volgt in 2017. Voor de betaling in 2016 is via een kasschuif 81 mln. toegevoegd aan de 4 mln. die voor 2016 was gereserveerd.

Stringent pakketbeheer

De RA taakstelling stringent pakketbeheer (75 mln. in 2016 en 225 mln. vanaf 2017) is ingevuld binnen de sectoren msz, ggz en hulpmiddelen. Vanaf 2018 wordt 25 mln. ingezet voor de dekking van pakketuitbreiding binnen het BKZ.

Substitutie ZiN

Cliënten met een Wlz-indicatie hebben keuzevrijheid qua leveringsvorm: zorg in natura (Zin) of een persoonsgebonden budget (pgb). Het aantal cliënten met een voorkeur voor pgb is hoger dan oorspronkelijk geraamd. Daar staat tegenover dat het gebruik van zorg in natura minder snel groeit dan oorspronkelijk geraamd. De hogere toestroom pgb kan hierdoor gedeeltelijk worden gedekt door overheveling van middelen vanuit het kader voor zorg in natura naar het pgb-kader.

Verwarde personen

Dit betreffen middelen voor verbeteracties voor mensen met verward gedrag. De middelen zijn voor een deel bestemd voor gemeenten en ketenpartners. Eén van de acties is een regeling voor onverzekerden. Een deel van de middelen is bestemd voor pilots/projecten in het land.

Diversen (beleidsmatige mutaties)

Dit betreft het saldo van diverse mutaties waaronder extra middelen ter bevordering van zorgnetwerken om antibioticaresistentie te beheersen, geraamde kosten van plastische chirurgie in het basispakket, lagere uitgaven voor gebitsprothesen, een reservering van middelen ten behoeve van het creëren van een level playing field op het gebied van pensioenen door middel van sectoralisatie van UMC's binnen het ABP en compensatie voor de UMC's voor hogere pensioenlasten van het ABP.

Verticale Toelichting

Schrappen taakstelling Wlz

Het kabinet heeft extra middelen vrijgemaakt voor de langdurige zorg vanaf 2017. Hierdoor is het mogelijk om de taakstelling op de Wlz van 500 mln. vanaf 2017 structureel terug te draaien. Het schrappen van de bezuiniging van 500 mln. wordt voor 400 mln. gedekt vanuit de middelen ten behoeve van maatschappelijke prioriteiten en voor 100 mln. gedekt door meevallers binnen de Wlz.

Diversen (technisch zorg)

Dit betreft het saldo van diverse ijklijnmutaties en overboekingen naar andere begrotingshoofdstukken.

Eigen bijdrage Wlz

Het lagere dan geraamde aantal cliënten in de intramurale ouderenzorg zorgt voor een tegenvaller bij de opbrengsten Wlz van circa 1%.

Eigen risico Zvw

De raming van de Zvw-uitgaven is structureel neerwaarts bijgesteld. Dit leidt ook tot een structureel lagere opbrengst van het eigen risico.

Ramingsbijstelling MLT 2018–2021

Deze bijstelling van de ontvangsten betreft de technische verwerking van de middellangetermijnverkenning 2018–2021 van het CPB.

Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking

XVII BUITENLANDSE HANDEL & ONTWIKKELINGSSAMENWERKING: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	2.834,8	2.246,1	2.064,5	2.052,1	2.059,1	2.323,0
Stand Miljoenennota 2017	2.834,8	2.246,1	2.064,5	2.052,1	2.059,1	2.323,0
XVII BUITENLANDSE HANDEL & ONTWIKKELINGSSAMENWERKING: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	16,4	18,1	15,7	13,4	13,1	
Technische mutaties						
Niet tot een ijklijn behorend						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	9,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	16,4	18,1	15,7	13,4	13,1	9,8
Totaal Internationale samenwerking	241,3	82,1	63,1	63,0	62,9	62,8
Stand Miljoenennota 2017	257,8	100,2	78,8	76,3	75,9	72,5

De begroting voor Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking bestaat uit HGIS uitgaven en ontvangsten, en niet-HGIS ontvangsten. De HGIS uitgaven en ontvangsten worden in de VT HGIS toegelicht. Er hebben zich geen mutaties voorgedaan op de niet-HGIS ontvangsten op de begroting van Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking.

Verticale Toelichting

Wonen & Rijksdienst

XVIII WONEN & RIJKSDIENST: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	3.760,4	3.630,3	4.009,7	4.208,6	4.201,6	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
Huurtoeslag: raming 2016–2021	230,0	485,5	401,7	350,3	348,9	
Huurtoeslag: realisatie 2015	132,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
	362,5	485,5	401,7	350,3	348,9	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Fonds energiebesparing huursector rfeii	72,8	0,0	0,0	0,0	0,0	
Huisvestingvoorziening	23,0	27,8	7,8	- 20,3	- 20,3	
Huurtoeslag 2016–2021 dekking	0,0	- 418,5	- 418,5	- 418,5	- 418,5	
Kasschuif rfe iii	35,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Overige kosten energieakkoord	- 15,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Teruggave surplus eigen vermogen rgd – venj	- 50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 25,8	- 4,9	8,7	1,9	- 5,0	
	40,0	- 395,6	- 402,0	- 436,9	- 443,8	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Energiebesparing eigenaar-bewoners	45,0	35,0	20,0	0,0	0,0	
Huurtoeslag: dekking tekort 2017	0,0	418,0	418,0	418,0	418,0	
Huurtoeslag: ejm 2015	- 132,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Huurtoeslag: koopkracht	0,0	150,0	150,0	150,0	150,0	
Surplus eigen vermogen rgd	135,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
Teruggave surplus eigen vermogen rgd	- 54,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	91,4	- 11,1	- 11,3	- 10,6	- 14,0	
	84,7	591,9	576,7	557,4	554,0	
Extrapolatie						4.851,3
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	487,2	681,8	576,4	470,8	459,2	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	4.247,6	4.312,2	4.586,1	4.679,5	4.660,8	4.851,3
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	4.247,6	4.312,2	4.586,1	4.679,5	4.660,8	4.851,3

Verticale Toelichting

XVIII WONEN & RIJKSDIENST: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	629,1	584,2	563,1	555,2	549,8	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	- 10,0	- 2,0	8,0	9,0	2,0	
Beleidsmatige mutaties	- 10,0	- 2,0	8,0	9,0	2,0	
Rijksbegroting in enge zin						
Kasschuif restitutie	22,7	- 16,1	- 5,3	- 1,3	0,0	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties	22,7	- 16,1	- 5,3	- 1,3	0,0	
Rijksbegroting in enge zin						
Surplus eigen vermogen rgd	135,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
Wetsvoorstel stroomlijnen	0,0	0,0	0,0	17,1	44,2	
Diversen	72,1	- 2,3	- 2,0	- 2,2	- 2,2	
Extrapolatie	207,2	- 2,3	- 2,0	14,9	42,0	547,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	219,8	- 20,4	0,7	22,6	44,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	848,9	563,8	563,8	577,8	593,9	547,7
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	848,9	563,8	563,8	577,8	593,9	547,7

Huurtoeslag (2015 realisatie en ejm, raming en dekking 2016–2021)

Bij de huurtoeslag is er sprake van tegenvallers, onder meer door de instroom van vergunninghouders, een lager niet-gebruik en een aanpassing van het heffingsvrije vermogen. Daarnaast resteert een nog niet gedekt tekort vanuit de begroting van eerdere jaren. Voor deze meerjarige tekorten is door het kabinet dekking buiten de huurtoeslag gevonden. De uitgaven voor de huurtoeslag worden vanaf 2017 tevens structureel met 150 mln. verhoogd als onderdeel van het koopkracht-pakket, gericht op een evenwichtig koopkrachtbeeld.

Fonds Energiebesparing Huursector (FEH) (Rfe ii)

Eind 2014 is het Fonds Energiebesparing Huursector (FEH) opengesteld voor woningcorporaties en voor overige verhuurders. Omdat het aantal aanvragen achter bleef bij de verwachtingen, zijn de niet bestede middelen meegenomen naar 2016.

Huisvestingvoorziening

Het Rijk en de gemeenten hebben afgelopen najaar afgesproken om een huisvestingsvoorziening voor 14.000 vergunninghouders te realiseren, bovenop de bestaande woningvoorraad. Voor deze huisvestingsvoorziening is een subsidieregeling ingesteld. Deze subsidieregeling wordt gefinancierd vanuit een besparing op de huurtoeslag die ontstaat doordat vergunninghouders in deze huisvestingsvoorziening geen recht op huurtoeslag hebben.

Kasschuif rfe iii en overige kosten energieakkoord

Niet bestede middelen uit het fonds energiebesparing (RFE III) worden ingezet ter dekking van uitvoeringsproblematiek bij het energielabel (15 mln.). Daarnaast is in het kader van de uitvoering van de motie De Vries

Verticale Toelichting

c.s. (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 300 XVIII, nr. 18](#)) een plan uitgewerkt om 20 mln. in te zetten voor het Fonds duurzaam funderingsherstel.

Surplus eigen vermogen rgd, teruggave surplus eigen vermogen rgd en teruggave VenJ (uitgaven en ontvangsten)

Het surplus aan eigen vermogen (EV) bij de voormalige Rijksgebouwendienst (Rgd) wordt afgeroomd. Deze middelen worden teruggegeven aan departementen, waarvan 50 mln. door VenJ reeds eerder is benut in de begrotingsbrief van november 2015.

Energiebesparing eigenaar-bewoners

In het kader van het Belastingplan 2016 heeft het kabinet 100 mln. vrijgemaakt voor o.a. een subsidieregeling om huiseigenaren (eigenaar-bewoners) te stimuleren energiebesparende maatregelen te nemen. Deze middelen zijn in 2016 t/m 2018 aan de begroting toegevoegd.

Diversen (uitgaven en ontvangsten)

Onder de post diversen valt in 2016 onder andere de eindejaarsmarge van het Nationaal Energiebespaarfonds, de achtervangvergoeding NHG (jaarlijks ontvangt het Rijk voor de achterborgstelling NHG een risicovergoeding), saneringsbijdrage aan De Woningstichting Geertruidenberg (WSG), surplus eigen vermogen FMH en de egalisatievorderingen van het Rijksvastgoedbedrijf aan de Hoge Colleges van Staat. Meerjarig is er sprake van het uitboeken van de verkoopkosten naar de betreffende departementen.

Wetsvoorstel stroomlijnen

De incidentele budgettaire effecten als gevolg van het wetsvoorstel Stroomlijnen invordering worden overgeboekt naar de begroting van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zodat deze gereserveerd worden op de begroting op het artikel voor nominaal onvoorzien.

Verticale Toelichting

Gemeentefonds

B GEMEENTEFONDS: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	27.338,7	26.923,8	26.703,1	26.567,8	26.385,8	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Wijziging betalingsverloop	41,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Sociale zekerheid						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Zorg						
Herverdeeeffecten hlz	0,0	- 226,1	- 185,6	- 184,4	- 177,2	
Diversen	14,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
	56,5	- 226,1	- 185,6	- 184,4	- 177,2	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Accres tranche 2015	99,1	49,6	49,6	49,6	49,6	
Accres tranche 2017	0,0	188,5	188,5	188,5	188,5	
Afrekening bcf	191,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Buurtsportcoaches	58,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Du peuterspeelzaalwerk	0,0	0,0	- 35,0	- 35,0	- 35,0	
Referendum associatieverdrag	30,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Reintegratie asielakkoord	136,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Uitvoeringskosten svb	0,0	- 35,1	0,0	0,0	0,0	
Voorschoolse voorziening peuters	10,0	20,0	30,0	40,0	50,0	
Diversen	49,6	28,7	25,7	27,3	28,2	
Sociale zekerheid						
Loonbijstelling tranche 2016	46,4	43,5	41,1	39,5	37,8	
Diversen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	
Zorg						
Hh wlz-clients	0,0	- 30,0	- 30,0	- 30,0	- 30,0	
Loon- en prijsbijstelling tranche 2016	107,5	105,8	105,5	105,6	105,4	
Middelen kalsbeek	0,0	41,7	41,7	41,7	52,1	
Diversen	26,6	32,6	32,6	32,6	32,6	
Extrapolatie	755,0	445,5	449,9	460,0	479,4	
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	811,5	219,3	264,2	275,5	302,0	26.627,7
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	28.150,2	27.143,2	26.967,3	26.843,4	26.687,8	26.627,7
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	28.150,2	27.143,2	26.967,3	26.843,4	26.687,8	26.627,7

B GEMEENTEFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Wijziging betalingsverloop

In 2015 is een gedeelte van het gemeentefonds niet uitbetaald aan gemeenten. Dit is veroorzaakt doordat de verdeelmaatstaven niet allemaal in 2015 definitief konden worden vastgesteld, waardoor niet kon worden overgegaan tot betaling aan gemeenten. Het resterende bedrag wordt in

Verticale Toelichting

2016 uitbetaald. Hiertoe wordt de begroting van het gemeentefonds voor 2016 verhoogd.

Herverdeeleffecten HLZ

In het BO van 24 augustus 2016 zijn de VNG en het Rijk overeengekomen om een aantal correcties door te voeren ten aanzien van de overheveling van budgetten in het kader van de hervorming van de langdurige zorg.

Diversen (Beleidsmatige mutaties Zorg)

Dit betreft de compensatie van centrumgemeenten voor de gevolgen van het nieuwe verdeelmodel voor beschermd wonen en de compensatie van gemeenten voor het mislopen van de eigen bijdrage voor huishoudelijke hulp, woningaanpassing en hulpmiddelen aan Wlz-cliënten die thuis wonen.

Accres

Dit betreft het aanpassen van de reeksen op basis van de uitkomsten van de normeringssystematiek in 2015 tot en met 2017. 2016 valt onder het kopje diversen.

Afrekening bcf

Het plafond van het Btw-compensatiefonds (BCF) is per 2015 gekoppeld aan de accrespercentages zoals deze volgen uit de normeringssystematiek voor het gemeentefonds. Het plafond wordt aangepast voor taakmutaties (zoals decentralisaties) die gepaard gaan met onttrekkingen of toevoegingen aan het BCF. Als het plafond overschreden wordt, komt het verschil ten laste van het gemeentefonds. Bij een realisatie lager dan het plafond, komt het verschil ten gunste van het gemeentefonds. De toevoeging of uitname wordt over het gemeentefonds en provinciefonds verdeeld conform de aandelen van de gezamenlijke gemeenten in het BCF in het gerealiseerde jaar. Bij Miljoenennota 2017 is het aandeel van gemeenten van 189,8 mln. in de geraamde ruimte onder het plafond voor 2016 toegevoegd aan het gemeentefonds. Samen met de definitieve afrekening over 2015 uit het voorjaar komt de post «afrekening bcf» voor 2017 uit op 191,6 mln.

Buurtsportcoaches

De brede impuls combinatiefunctionaris is een onderdeel van het programma «Sport en bewegen in de buurt». In 2016 doen 373 gemeenten mee aan de brede impuls. Het Rijk draagt hieraan bij. De middelen worden toegevoegd aan de decentralisatie-uitkering buurtsportcoaches.

Decentralisatie uitkering (Du) peuterspeelzaalwerk

Vanwege het onderbrengen van peuterspeelzalen onder de toeslagregeling, neemt het Rijk uitgaven over van gemeenten. Dit gaat gepaard met het stopzetten van de decentralisatie-uitkering in het kader van de Wet Oke in 2018. De middelen zijn vanuit het gemeentefonds overgeboekt naar SZW.

Referendum associatieverdrag

Dit betreft de middelen die beschikbaar zijn gesteld aan gemeenten voor hun kosten voor het organiseren en uitvoeren van het referendum over de Associatieovereenkomst tussen de Europese Unie en Oekraïne op 6 april 2016.

Verticale Toelichting

Reintegratie asielakkoord

In het uitwerkingsakkoord Verhoogde asielinstroom is overeengekomen dat gemeenten middelen ontvangen vanwege de extra kosten voor vergunninghouders op de gebieden werk en integratie, onderwijs en zorg. Deze specifieke middelen moeten er voor zorgen dat gemeenten maximaal kunnen inzetten op de integratie en participatie van vergunninghouders. Deze extra middelen geven gemeenten ook de ruimte om de ondersteuning van de bestaande uitkeringsgerechtigden volop overeind te houden. Deze middelen zijn beschikbaar gesteld vanuit het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Uitvoeringskosten Sociale Verzekeringsbank (SVB)

Dit betreft de gemeentelijke bijdrage aan de uitvoeringskosten van de SVB voor 2016 voor de uitvoering van het trekkingsrecht voor de Wmo 2015 en de Jeugdwet.

Voorschoolse voorziening peuters

Dit betreft een overboeking van SZW naar het gemeentefonds voor de uitvoering van de bestuurlijke afspraken tussen Rijk en gemeenten over een aanbod voor alle peuters. Via de afspraken zetten gemeenten zich actief in om een aanbod te realiseren voor de groep peuters zonder recht op kinderopvangtoeslag die nu niet naar een voorschoolse voorziening gaat.

Diversen (Technische mutaties Rijksbegroting in enge zin)

Dit betreft diverse mutaties, waaronder mutaties voor verschillende gemeenten vanuit de ministeries van IenM, EZ, VenJ, SZW en OCW voor de onderwerpen RSP Zuiderzeelijn, Nota Ruimte, Versterking veiligheidsketen, Faciliteitenbesluit opvangcentra, Actieplan Luchtkwaliteit, Kenniscentrum handhaving en naleving (VNG) en Leeuwarden Culturele Hoofdstad.

Loon- en prijsbijstelling tranche 2016 (Sociale zekerheid en Zorg)

Dit betreft het uitkeren van de loon- en prijsbijstelling aan de integratie-uitkering sociaal domein. De integratie-uitkering sociaal domein loopt niet mee in de reguliere normeringssystematiek van het gemeentefonds. Deze tranche bestaat uit een vergoeding voor sociale werkgeverslasten en de contractloonontwikkeling. Daarbovenop ontvangen departementen bij de loonbijstelling incidentele compensatie voor een deel van de kosten voor werkgevers van de herstelopslag van het ABP voor 2016.

Diversen (Technische mutaties Sociale zekerheid)

Het aantal beschut werkplekken op grond van de Participatiewet dat gemeenten sinds 1 januari 2015 hebben georganiseerd blijft sterk achter bij de verwachtingen. De Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft de Tweede Kamer met haar brief van 24 juni 2016 gemeld (Kamerstukken [34 352, nr.19](#)) dat gemeenten een financiële stimulans (een «bonus») ontvangen per gerealiseerde werkplek. Het doel van de bonus is om gemeenten te stimuleren daadwerkelijk beschut werkplekken te realiseren en in stand te houden.

Huishoudelijk hulp (Hh) Wlz-clienten

De middelen zijn bestemd voor de overheveling van huishoudelijke hulp voor Wlz-cliënten met een modulair pakket thuis (mpt) van de Wmo naar de Wlz vanaf 2017. De Informatievoorziening Sociaal Domein (ISD) – als onderdeel van de VNG – is gevraagd om deze uitbreiding per 1 januari 2017 mogelijk te maken. In het bestuurlijk overleg tussen VWS en de VNG

Verticale Toelichting

van 25 april 2016 is de uitname van 30 mln. per 1 januari 2017 akkoord bevonden, mits de uitbreiding van het Wlz-register ook per 1 januari 2017 kan plaatsvinden.

Middelen Kalsbeek

Het in het Regeerakkoord afgesproken budget voor de verbetering van de arbeidsmarktpositie van specifieke groepen medewerkers wordt vanaf 2017 structureel toegevoegd aan de integratie-uitkering Wmo. Gemeenten hebben hierdoor meer financiële slagkracht bij het realiseren van de beoogde vernieuwing van maatschappelijke ondersteuning, zoals thuisondersteuning. De middelen zijn onderdeel van het afsprakenpakket van 4 december 2015 tussen de VNG, de FNV, het CNV en het Ministerie van VWS

Diversen (Technische mutaties Zorg)

Dit betreft de overheveling van middelen van de begroting van het Ministerie van VWS. Vanaf 2016 worden middelen overgeheveld voor de afschaffing van de ouderbijdrage jeugdzorg. Gemeenten worden gecompenseerd voor gedeerde inkomsten door verhoging van het macrobudget Jeugd. Aanvullend worden vanaf 2017 middelen overgeheveld voor de orthocommunicatieve behandeling van patiënten met het autisme spectrum syndroom (ASS). De behandeling bleek onvoldoende effectief en daarom wordt de bestaande Wlz-subsidieregeling stop gezet. Jongeren met ASS krijgen vanaf 2017 een behandeling die onder de Jeugdwet valt. Daartoe wordt het macrobudget Jeugdhulp verhoogd.

Verticale Toelichting

Provinciefonds

C PROVINCIEFONDS: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	2.160,3	2.150,4	1.994,6	1.988,7	1.982,3	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	- 0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
	- 0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Accres tranche 2017	0,0	27,2	27,2	27,2	27,2	
Afrekening bcf	27,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
Beter benutten	58,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Programma impuls omgevingsveiligheid 2017	0,0	14,3	0,0	0,0	0,0	
Rsp zuiderzeelijn	118,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	45,8	7,7	10,8	9,3	9,2	
	250,8	49,2	38,0	36,5	36,4	
Extrapolatie	1.944,1					
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	250,7	49,2	38,0	36,5	36,4	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	2.411,0	2.199,6	2.032,6	2.025,2	2.018,7	1.944,1
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	2.411,0	2.199,6	2.032,6	2.025,2	2.018,7	1.944,1

C PROVINCIEFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie	0,0					
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Accres tranche 2017

Dit betreft het aanpassen van de reeksen op basis van de uitkomsten van de normeringssystematiek in 2017.

Afrekening bcf

Het plafond van het Btw-compensatiefonds (BCF) is per 2015 gekoppeld aan de accrespercentages zoals deze volgen uit de normeringssystematiek voor het provinciefonds. Het plafond wordt aangepast voor taakmutaties (zoals decentralisaties) die gepaard gaan met onttrekkingen of toevoegingen aan het BCF. Als het plafond overschreden wordt, komt het verschil ten laste van het provinciefonds. Bij een realisatie lager dan het plafond, komt het verschil ten gunste van het provinciefonds. De toevoeging of uitname wordt over het gemeentefonds en provinciefonds verdeeld conform de aandelen van de gezamenlijke gemeenten in het BCF in het gerealiseerde jaar. Bij Miljoenennota 2017 is het aandeel van provincies van 28,6 mln. in de geraamde ruimte onder het plafond voor 2016 toegevoegd aan het provinciefonds. Samen met de definitieve afrekening over 2015 uit het voorjaar komt de post «afrekening bcf» voor 2017 uit op 27,9 mln.

Verticale Toelichting

Beter benutten

Dit betreft een bijdrage van IenM aan provincies voor het programma Beter Benutten van mobiliteit.

Programma impuls omgevingsveiligheid

In het kader van de uitvoering van het Programma impuls omgevingsveiligheid wordt budget gedecentraliseerd naar het provinciefonds voor de periode 2015–2018. Eerder is het budget overgeboekt voor de jaren 2015 en 2016. Met deze mutatie wordt budget overgeboekt voor de uitvoering van de tussen partijen afgesproken programmering voor het jaar 2017.

RSP Zuiderzeelijn

In het kader van het Ruimtelijk Economisch Programma (REP) als onderdeel van het regiospecifiek pakket (RSP) Zuiderzeelijn worden middelen via een decentralisatie-uitkering beschikbaar gesteld aan de provincies Friesland, Groningen, Drenthe en Flevoland.

Diversen (beleidsmatige en technische mutaties – uitgaven)

Dit betreft diverse mutaties, waaronder mutaties voor verschillende provincies vanuit het Ministerie van IenM voor de onderwerpen bodemsanering, energieprojecten op de afsluitdijk, hydrologische maatregelen, het Deltaplan zoetwater en de aansluiting van Lelystad Airport.

Verticale Toelichting

Infrastructuurfonds

A INFRASTRUCTUURFONDS: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	5.784,0	6.065,8	5.962,1	6.061,7	6.225,8	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Inpassingovereenkomst a13/a16 rotterdam	0,0	- 28,4	0,0	0,0	0,0	
Ontvangstenschuiven binnen hoofdwegennet	- 52,7	18,5	30,0	1,2	- 59,2	
Ontvangstenschuiven binnen spoorwegen	- 129,9	- 4,9	121,2	- 6,2	- 6,4	
Saldo 2015	266,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 5,0	- 13,5	0,9	7,4	0,3	
	79,0	- 28,3	152,1	2,4	- 65,3	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Bijdrage aan pf voor beter benutten	- 58,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Bijdrage aan pf voor regiospecifiek pakket zuiderzeelijn	- 118,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Dbfm-conversie derde kolk beatrixsluis	- 3,6	- 37,1	- 43,1	- 42,4	1,9	
Dbfm-conversie zeetoegang ijmond	- 4,4	2,9	98,5	170,8	76,6	
Dbfm-conversie zeetoegang ijmond versnelingskosten	- 35,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif infrastructuurfonds	0,0	- 100,0	0,0	0,0	100,0	
Ramingsbijstelling infrastructuurfonds	0,0	- 81,0	- 81,0	- 81,0	- 81,0	
Uitvoeringsbesluit nieuwe sluis terneuzen	67,3	89,3	120,0	120,5	59,5	
Vaststelling bov-subsidie 2015	115,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 37,3	- 33,4	31,9	30,8	39,2	
	- 75,7	- 159,3	126,3	198,7	196,2	
Stand miljoenennota	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						6.234,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	3,2	- 187,5	278,3	201,1	130,8	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	5.787,1	5.878,3	6.240,4	6.262,8	6.356,6	6.234,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	5.787,1	5.878,3	6.240,4	6.262,8	6.356,6	6.234,0

A INFRASTRUCTUURFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	5.784,0	6.065,8	5.962,1	6.061,7	6.225,8	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Inpassingovereenkomst a13/a16 rotterdam	0,0	- 28,4	0,0	0,0	0,0	
Ontvangstenschuiven binnen hoofdwegennet	- 52,7	18,5	30,0	1,2	- 59,2	
Ontvangstenschuiven binnen spoorwegen	- 129,9	- 4,9	121,2	- 6,2	- 6,4	
Saldo 2015	59,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 5,0	- 13,5	0,9	7,4	0,3	
	- 128,6	- 28,3	152,1	2,4	- 65,3	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Bijdrage aan pf voor beter benutten	- 58,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Bijdrage aan pf voor regiospecifiek pakket zuiderzeelijn	- 118,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Dbfm-conversie derde kolk beatrixsluis	- 3,6	- 37,1	- 43,1	- 42,4	1,9	
Dbfm-conversie zeetoegang ijmond	- 4,4	2,9	98,5	170,8	76,6	
Dbfm-conversie zeetoegang ijmond versnelingskosten	- 35,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif infrastructuurfonds	0,0	- 100,0	0,0	0,0	100,0	

Verticale Toelichting

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ramingsbijstelling infrastructuurfonds	0,0	- 81,0	- 81,0	- 81,0	- 81,0	
Uitvoeringsbesluit nieuwe sluis terneuzen	67,3	89,3	120,0	120,5	59,5	
Vaststelling bov-subsidie 2015	115,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 37,3	- 33,4	31,9	30,8	39,2	
Niet tot een ijklijn behorend						
Saldo 2015	207,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	131,9	- 159,3	126,3	198,7	196,2	
Stand miljoenennota	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						6.234,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	3,2	- 187,5	278,3	201,1	130,8	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	5.787,1	5.878,3	6.240,4	6.262,8	6.356,6	6.234,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	5.787,1	5.878,3	6.240,4	6.262,8	6.356,6	6.234,0

Inpassingovereenkomst A13/A16 Rotterdam

In het najaar van 2015 is de inpassingovereenkomst van het project A13/A16 Rotterdam getekend. Dit project beoogt de A13 vanaf Rotterdam The Hague Airport rechtstreeks te verbinden met de A16 ter hoogte van het Terbregseplein. In de inpassingovereenkomst is afgesproken dat de regiobijdrage aan lenM wordt verlaagd met 7,6 mln. Daarnaast wordt 28,4 mln. in 2021 in plaats van in 2017 ontvangen.

Ontvangstenschuiven binnen hoofdwegennet & spoorwegen

Diverse bijdragen van derden aan infraprojecten zijn in de tijd verschoven, waardoor verschillende ontvangstenramingen zijn bijgesteld. De uitgavenramingen worden aangepast aan de nieuwe ontvangstenramingen, om zo binnen een modaliteit tot een sluitende programmering te komen. Voor het artikel spoor gaat het voornamelijk om de regiobijdrage van 127 mln. voor de aanleg van het verdiepte spoor bij Vught. Deze bijdrage wordt niet in 2016 maar in 2018 ontvangen.

Saldo 2015

Het voordelig saldo over 2015 is in 2016 toegevoegd aan de begroting van het Infrastructuurfonds. Het saldo 2015 bedraagt -266,6 mln. op de uitgaven en -59 mln. op de ontvangsten, waardoor het netto saldo (uitgaven minus ontvangsten) uitkomt op -207,6 mln. Het voordelig saldo was grotendeels het gevolg van onderuitputting op het begrotingsartikel spoorwegen. Het saldo is daarom vrijwel geheel toegevoegd aan dit begrotingsartikel.

Bijdrage aan PF voor Beter Benutten

Diverse provincies ontvangen een bijdrage van lenM voor projecten binnen het programma Beter Benutten. De middelen zijn afkomstig van het Infrastructuurfonds en zijn via de begroting van lenM overgeboekt naar het Provinciefonds.

Bijdrage aan PF voor Regiospecifiek pakket Zuiderzeelijn

De provincies Friesland, Groningen, Drenthe en Flevoland ontvangen van lenM resp. 77 mln., 37 mln., 3 mln. en 3 mln. voor concrete bereikbaarheidsprojecten binnen het Regiospecifiek pakket Zuiderzeelijn (RSP). De

Verticale Toelichting

middelen zijn afkomstig van het Infrastructuurfonds en zijn via de begroting van lenM overgeboekt naar het Provinciefonds.

DBFM-conversie Derde Kolk Beatrixsluis

DBFM staat voor Design, Build, Finance en Maintain. DBFM is een type contract waarbij lenM het ontwerp, de bouw, de financiering en het meerjarig onderhoud van een infraproject uitbesteed aan één aannemersconsortium. In ruil hiervoor ontvangt het consortium een periodieke beschikbaarheidsvergoeding van lenM. In 2016 is de DBFM-aanbesteding van het project Derde Kolk Beatrixsluis afgerond. De derde sluisolk zal eraan bijdragen dat het scheepvaartverkeer de Prinses Beatrixsluis ook in de toekomst vlot en veilig kan passeren. Conform reguliere systematiek worden de aanleg- en onderhoudsbudgetten voor dit project op de begroting omgezet in een DBFM-reeks, zodat lenM de beschikbaarheidsvergoedingen kan uitkeren aan het aannemersconsortium.

DBFM-conversie Zeetoegang IJmond

In 2015 is de DBFM-aanbesteding van het project Zeetoegang IJmond afgerond. De nieuwe, grotere zeesluis zal ruimte bieden aan grotere zeeschepen. Conform afgesproken systematiek worden de aanleg- en onderhoudsbudgetten voor dit project op de begroting omgezet in een DBFM-reeks, zodat lenM de beschikbaarheidsvergoedingen kan uitkeren aan het aannemersconsortium.

Kasschuif Infrastructuurfonds

Ten behoeve van het generale beeld schuift lenM in totaal 250 mln. van 2017 naar 2020. Deze kasschuif bestaat voor 100 mln. uit een kasschuif op het Infrastructuurfonds. De kasschuif loopt via het begrotingsartikel Overige uitgaven en ontvangsten van het fonds. De meerjarige programmering is niet aangepast als gevolg van deze kasschuif.

Ramingbijstelling Infrastructuurfonds

Ter dekking van de ruilvoetproblematiek wordt vanaf 2017 jaarlijks 106 mln. gekort op de budgetten van lenM. Hiervan wordt 81 mln. toegerekend aan het Infrastructuurfonds. Deze bijstelling is volgens de gebruikelijke verdeelsleutel verdeeld over de modaliteiten hoofdwegen, spoor en hoofdvaarwegen.

Uitvoeringsbesluit nieuwe sluis Terneuzen

In 2015 is het verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Vlaamse gewest voor de aanleg van de Nieuwe Sluis Terneuzen getekend en begin dit jaar is het uitvoeringsbesluit genomen. In het kader hiervan worden diverse bijdragen ontvangen: een bijdrage van Vlaanderen (495 mln.), een CEF-subsidie van de EU (48 mln.) en bijdragen van de Provincie Zeeland, de gemeente Terneuzen en Zeeland Seaports (gezamenlijk 10 mln.)

Vaststelling BOV-subsidie 2015

BOV staat voor beheer, onderhoud en vervanging. Jaarlijks ontvangt ProRail een BOV-subsidie van lenM om het spoor te onderhouden. In 2016 zal ProRail 115 mln. terugstorten aan lenM ter compensatie van niet-bestede subsidiemiddelen in 2015. Een deel van de niet-bestede middelen heeft betrekking op doorgeschoven activiteiten en wordt toegevoegd aan het budget voor BOV in 2016 (76,3 mln.). Het andere deel heeft betrekking op vervallen activiteiten en het afkomen van de egalisereserve van ProRail en wordt toegevoegd aan de investeringsruimte voor spoor (38,7 mln.).

Verticale Toelichting

Diversen (Technische mutaties)

Deze post bestaat voornamelijk uit een overboeking van 24,1 mln. in 2016 naar de Brede Doeluitkering op de begroting van lenM voor projecten binnen het programma Beter Benutten, en een overboeking van 16,0 mln. in 2017 naar de begroting van lenM voor het aanpakken van enkele resterende normoverschrijdingen van de luchtkwaliteit in Amsterdam en Rotterdam.

DBFM-conversie Zeetoegang IJmond versnellingskosten (Technische mutaties- Niet tot een ijklijn behorend)

In 2015 is de DBFM-aanbesteding van het project Zeetoegang IJmond afgerond. Oorspronkelijk stond dit project gepland in de periode 2025 tot en met 2027. Met de verschillende decentrale overheden is een convenant gesloten om dit project versneld te realiseren. De kosten die gepaard gaan met het naar voren halen van de aanlegbudgetten worden afgedragen aan het Ministerie van Financiën.

Verticale Toelichting

Diergezondheidsfonds

F DIERGEZONDHEIDSFONDS: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	30,6	30,6	30,6	30,6	30,6	
Technische mutaties						
Niet tot een ijklijn behorend						
Toevoeging eindsaldo 2015	13,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	0,0	1,9	1,9	1,9	1,9	
Extrapolatie	13,4	1,9	1,9	1,9	1,9	32,6
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	13,4	1,9	1,9	1,9	1,9	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	44,0	32,6	32,6	32,6	32,6	32,6
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	44,0	32,6	32,6	32,6	32,6	32,6

F DIERGEZONDHEIDSFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	30,6	30,6	30,6	30,6	30,6	
Technische mutaties						
Niet tot een ijklijn behorend						
Toevoeging eindsaldo 2015	13,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	0,0	1,9	1,9	1,9	1,9	
Extrapolatie	13,4	1,9	1,9	1,9	1,9	32,6
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	13,4	1,9	1,9	1,9	1,9	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	44,0	32,6	32,6	32,6	32,6	32,6
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	44,0	32,6	32,6	32,6	32,6	32,6

Toevoeging eindsaldo 2015

Het eindsaldo van 2015 wordt toegevoegd aan de begroting 2016.

Diversen (uitgaven en ontvangsten)

Dit betreft de bijgestelde raming voor de kosten en ontvangsten van de bewaking en bestrijding van dierziekten (uitvoeringskosten voor de inning van heffingen van respectievelijk 0,6 mln., 0,5 mln. en 0,8 mln.).

Verticale Toelichting

Accres Gemeentefonds

ACCRES GEMEENTEFONDS: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	246,7	206,3	476,0	807,0	1187,8	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Accres tranche 2015	99,1	49,6	49,6	49,6	49,6	
Accres tranche 2016	- 28,8	- 28,8	- 28,8	- 28,8	- 28,8	
Accres tranche 2017	0,0	221,7	221,7	221,7	221,7	
Accres tranche 2018	0,0	0,0	190,3	190,3	190,3	
Accres tranche 2019	0,0	0,0	0,0	118,0	118,0	
Accres tranche 2020	0,0	0,0	0,0	0,0	105,2	
Bijstelling bcf	- 47,0	- 20,1	7,6	26,0	42,8	
Diversen	- 6,2	- 6,5	- 6,6	- 6,7	- 6,8	
Technische mutaties	17,1	215,9	433,8	570,1	692,0	
Rijksbegroting in enge zin						
Accres tranche 2017	0,0	- 188,5	- 188,5	- 188,5	- 188,5	
Afrekening bcf	- 193,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 70,3	- 20,7	- 20,7	- 20,7	- 20,7	
Extrapolatie	- 263,8	- 209,2	- 209,2	- 209,2	- 209,2	2069,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 246,7	6,6	224,6	360,9	482,7	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	212,9	700,6	1167,9	1670,5	2069,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	0,0	212,9	700,6	1167,9	1670,5	2069,4

ACCRES GEMEENTEFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Accres tranches 2015–2020

Het accres kent jaarlijks twee bijstellingsmomenten, Voorjaarsnota en Miljoenennota, en één vaststellingsmoment, bij het Financieel Jaarverslag Rijk. Het definitieve accrespercentage over 2015 is -0,54 procent op basis van de stand van het FJR 2015. Op basis van dit vastgestelde accrespercentage heeft de afrekening dit voorjaar plaats gevonden. De accresen voor de jaren 2016 e.v. zijn aangepast aan de uitkomsten van de normeringsystematiek. De geraamde accresen voor 2016 en 2017 zijn overgeboekt naar het gemeentefonds.

Btw compensatiefonds (BCF)

Het plafond van het BCF is per 2015 gekoppeld aan de accrespercentages zoals deze volgen uit de normeringsystematiek voor het gemeentefonds. Het plafond wordt aangepast voor taakmutaties (zoals decentralisaties) die gepaard gaan met onttrekkingen of toevoegingen aan het BCF. Als het plafond overschreden wordt, komt het verschil ten laste van het gemeen-

Verticale Toelichting

tefonds en het provinciefonds. Bij een realisatie lager dan het plafond, komt het verschil ten gunste van het gemeentefonds en het provinciefonds. De toevoeging of onttrekking wordt over het gemeentefonds en het provinciefonds verdeeld conform de aandelen van de gezamenlijke gemeenten en provincies in het BCF in het gerealiseerde jaar.

Verticale Toelichting

Accres Provinciefonds

ACCRES PROVINCIEFONDS: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	26,0	20,3	56,4	98,1	146,1	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Accres tranche 2017	0,0	31,6	31,6	31,6	31,6	
Accres tranche 2018	0,0	0,0	26,1	26,1	26,1	
Diversen	7,0	8,4	13,4	32,3	49,5	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	- 33,0	- 30,4	- 30,4	- 30,4	- 30,4	
Extrapolatie	- 33,0	- 30,4	- 30,4	- 30,4	- 30,4	274,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 26,0	9,6	40,7	59,6	76,7	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	29,8	97,1	157,7	222,8	274,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	0,0	29,8	97,1	157,7	222,8	274,5

ACCRES PROVINCIEFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Accres tranches 2015–2020

Het accres kent jaarlijks twee bijstellingsmomenten, Voorjaarsnota en Miljoenennota, en één vaststellingsmoment, bij het Financieel Jaarverslag Rijk. Het definitieve accrespercentage over 2015 is – 0,54 procent op basis van de stand van het FJR 2015. Op basis van dit vastgestelde accrespercentage heeft de afrekening dit voorjaar plaats gevonden. De accessen voor de jaren 2016 e.v. zijn aangepast aan de uitkomsten van de normeringssystematiek. De geraamde accessen voor 2016 en 2017 zijn overgeboekt naar het provinciefonds.

Btw compensatiefonds (BCF)

Het plafond van het BCF is per 2015 gekoppeld aan de accrespercentages zoals deze volgen uit de normeringssystematiek voor het provinciefonds. Het plafond wordt aangepast voor taakmutaties (zoals decentralisaties) die gepaard gaan met onttrekkingen of toevoegingen aan het BCF. Als het plafond overschreden wordt, komt het verschil ten laste van het gemeentefonds en het provinciefonds. Bij een realisatie lager dan het plafond, komt het verschil ten gunste van het gemeentefonds en het provinciefonds. De toevoeging of onttrekking wordt over het gemeentefonds en het provinciefonds verdeeld conform de aandelen van de gezamenlijke gemeenten en provincies in het BCF in het gerealiseerde jaar.

Verticale Toelichting

BES-fonds

H BES-FONDS: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	33,4	32,7	32,7	32,8	32,8	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	32,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	33,4	32,7	32,7	32,8	32,8	32,8
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	33,4	32,7	32,7	32,8	32,8	32,8
H BES-FONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Verticale Toelichting

Deltafonds

J DELTAFONDS: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	1.211,5	1.088,8	1.119,9	1.135,8	1.027,9	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Ontvangstenschuiven	- 0,1	0,1	0,0	0,0	25,4	
Saldo 2015	55,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
	55,6	0,1	0,0	0,0	25,4	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Kasschuif deltafonds	0,0	- 150,0	0,0	0,0	150,0	
Vrijval hwbp-2	0,0	0,0	0,0	- 31,8	0,0	
Diversen	18,0	- 34,3	- 21,8	- 15,1	- 33,1	
	18,0	- 184,3	- 21,8	- 46,9	116,9	
Stand miljoenennota						
Extrapolatie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1.343,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	73,6	- 184,2	- 21,8	- 46,9	142,4	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	1.285,1	904,7	1.098,1	1.088,8	1.170,3	1.343,7
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	1.285,1	904,7	1.098,1	1.088,8	1.170,3	1.343,7

J DELTAFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	1.211,5	1.088,8	1.119,9	1.135,8	1.027,9	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Ontvangstenschuiven	- 0,1	0,1	0,0	0,0	25,4	
Diversen	- 3,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
	- 3,8	0,1	0,0	0,0	25,4	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Kasschuif deltafonds	0,0	- 150,0	0,0	0,0	150,0	
Vrijval hwbp-2	0,0	0,0	0,0	- 31,8	0,0	
Diversen	18,0	- 34,3	- 21,8	- 15,1	- 33,1	
Niet tot een ijklijn behorend						
Saldo 2015	59,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
	77,4	- 184,3	- 21,8	- 46,9	116,9	
Stand miljoenennota						
Extrapolatie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1.343,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	73,6	- 184,2	- 21,8	- 46,9	142,4	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	1.285,1	904,7	1.098,1	1.088,8	1.170,3	1.343,7
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	1.285,1	904,7	1.098,1	1.088,8	1.170,3	1.343,7

Verticale Toelichting

Ontvangstenschuiven

Diverse bijdragen van derden zijn in de tijd verschoven, waardoor de ontvangstenraming is bijgesteld. De uitgavenraming wordt aangepast aan de nieuwe ontvangstenraming, om zo binnen het Deltafonds tot een sluitende programmering te komen. Het betreft hier met name de bijdrage van de provincie Overijssel ten behoeve van het project IJsseldelta van 25,4 mln. die niet in 2021 maar in 2020 wordt ontvangen.

Saldo 2015

Het voordelig saldo over 2015 is in 2016 toegevoegd aan de begroting van het Deltafonds. In 2015 is er 55,7 mln. minder uitgegeven en 3,7 mln. meer ontvangen dan begroot, waardoor het netto saldo (uitgaven en ontvangsten) uitkomt op 59,4 mln. Het voordelig saldo werd met name veroorzaakt door onderuitputting binnen het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2) en binnen het programma Kaderrichtlijn Water. Het saldo is bij voorjaar 2016 toegevoegd aan de begroting, met name aan bovengenoemde twee programma's.

Kasschuif Deltafonds

Ten behoeve van het generale beeld schuift lenM 250 mln. van 2017 naar 2020. Dit bestaat voor 150 mln. uit een kasschuif op het Deltafonds. De kasschuif loopt via de investeringsruimte van het artikel Netwerkbonden kosten en overige uitgaven van het fonds. De meerjarige programmering is niet aangepast als gevolg van deze kasschuif.

Vrijval hwbp-2

Het tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2) kent een vrijval van middelen. Zoals afgesproken met de waterschappen komt deze vrijval ten goede van het budget voor het nieuwe HWBP om het investeringsniveau van dit nieuwe programma stapsgewijs te verhogen. De projecten binnen het nieuwe HWBP kennen een projectgebonden aandeel dat buiten het Deltafonds door de Waterschappen zelf wordt gefinancierd. Een deel van de vrijval binnen HWBP-2 wordt daarom teruggestort aan de waterschappen ter financiering van dit projectgebonden aandeel buiten het Deltafonds.

Diversen (Beleidsmatige mutaties)

Deze post bestaat voornamelijk uit de ramingbijstelling ter dekking van de ruilvoetproblematiek. Deze bijstelling bedraagt structureel circa 13 mln. vanaf 2017. Daarnaast bestaat deze post uit een bijdrage van cumulatief 37 mln. van het DF aan het IF voor de implementatie van de Omgevingswet. De middelen voor de implementatie worden begroot op artikel 18 van het IF.

Verticale Toelichting

Prijsbijstelling

PRIJSBIJSTELLING: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	436,8	881,3	1337,4	1804,6	2272,3	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
Nominale ontwikkeling	- 262,5	- 444,9	- 416,2	- 352,8	- 246,6	
Sociale zekerheid						
Diversen	- 3,4	- 6,3	- 8,3	- 9,3	- 9,9	
Zorg						
Diversen	- 0,1	- 0,5	- 0,4	- 0,2	- 0,5	
Beleidsmatige mutaties	- 266,0	- 451,7	- 424,9	- 362,3	- 257,0	
Rijksbegroting in enge zin						
Tranche 2017 venj begroting	0,0	- 35,0	- 32,8	- 33,4	- 33,5	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Sociale zekerheid						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Zorg						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties	0,0	- 35,0	- 32,8	- 33,4	- 33,5	
Rijksbegroting in enge zin						
Uitkeren tranche 2016	- 139,1	- 137,7	- 136,0	- 135,7	- 134,6	
Sociale zekerheid						
Diversen	- 2,0	- 2,0	- 1,9	- 1,9	- 1,9	
Zorg						
Diversen	- 0,6	- 0,7	- 0,7	- 0,7	- 0,7	
Niet tot een ijklijn behorend						
Nominale ontwikkeling	- 10,5	- 44,6	- 77,4	- 100,2	- 114,6	
Diversen	- 18,5	- 18,9	- 19,1	- 19,0	- 19,3	
Extrapolatie	- 170,7	- 203,9	- 235,1	- 257,5	- 271,1	2359,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 436,8	- 690,6	- 692,9	- 653,2	- 561,6	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	190,7	644,5	1151,3	1710,7	2359,9
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	0,0	190,7	644,5	1151,3	1710,7	2359,9
PRIJSBIJSTELLING: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Nominale ontwikkeling

De prijsbijstelling wordt berekend door de grondslag (de prijsgevoelige gedeelten van de departementale begrotingen) te vermenigvuldigen met de betreffende prijsontwikkeling. De prijsontwikkeling wordt geactualiseerd op basis van de ramingen van het CPB; dit is de nominale ontwikkeling. De prijsbijstelling tranches 2016 en 2017 zijn neerwaarts bijgesteld als gevolg van de lagere prijsontwikkeling. De tranches voor 2018 en

Verticale Toelichting

verder zijn aangepast met de gevolgen van de middellange termijn raming van het CPB.

Tranche 2017 van begroting

De prijsbijstelling tranche 2017 bestemd voor de begroting van Veiligheid en Justitie wordt ingezet voor het dekken van problematiek op deze begroting.

Uitkeren tranche 2016

De prijsbijstelling tranche 2016 is uitgekeerd aan de departementen.

Diversen

Bij de mee- en tegenvallers bevat de post diversen de nominale ontwikkeling van de prijsbijstelling voor de uitgavenkaders Sociale Zekerheid en Arbeidsmarktbeleid en het Budgettair Kader Zorg. Bij de technische mutaties bevat de post diversen het uitkeren van de prijsbijstelling tranche 2016 aan deze twee uitgavenkaders. Vanwege de kleine omvang van de betreffende mutaties vallen deze onder de post «diversen».

Verticale Toelichting

Arbeidsvoorwaarden

ARBEIDSVORWAARDEN: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	1.094,7	1.726,4	2.280,9	2.837,6	3.454,2	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
Nominale ontwikkeling	- 100,8	140,3	591,7	983,1	1.480,1	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Sociale zekerheid						
Nominale ontwikkeling	- 3,9	18,3	54,9	69,7	93,2	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Zorg						
Diversen	0,4	2,9	7,3	9,8	12,4	
	- 104,3	161,5	653,9	1.062,6	1.585,7	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Compensatie herstelopslag abp	62,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Sociale zekerheid						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Zorg						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	62,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Loonbijstelling tranche 2016	- 993,2	- 907,1	- 898,1	- 895,0	- 893,9	
Sociale zekerheid						
Loonbijstelling tranche 2016	- 53,0	- 49,4	- 46,8	- 44,8	- 42,9	
Zorg						
Diversen	- 4,9	- 5,4	- 5,4	- 5,5	- 5,6	
Niet tot een ijklijn behorend						
Diversen	- 1,4	- 0,9	- 0,1	- 0,2	- 0,9	
	- 1.052,5	- 962,8	- 950,4	- 945,5	- 943,3	
Extrapolatie						5.288,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 1.094,7	- 801,3	- 296,5	117,1	642,4	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	925,0	1.984,3	2.954,7	4.096,6	5.288,8
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	0,0	925,0	1.984,3	2.954,7	4.096,6	5.288,8

ARBEIDSVORWAARDEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Nominale ontwikkeling

Ten opzichte van de vorige Miljoenennota wordt de loonontwikkeling voor 2016 nu lager geraamd en voor 2017 en verder hoger. Deze ontwikkeling volgt uit de macro-bijstellingen, waaronder de middellange termijn raming van het CPB.

Verticale Toelichting

Compensatie herstelopslag ABP

Het ABP heeft besloten tot een herstelopslag van 1% per 1 april 2016. De daarbij horende stijging van de werkgeverslasten wordt voor een deel van de kosten in 2016 vergoed door een eenmalige verhoging van de loonbijstelling.

Loonbijstelling tranche 2016

De loonbijstelling tranche 2016 wordt overgemaakt naar de departementale begrotingen. Deze tranche bestaat uit een vergoeding voor sociale werkgeverslasten en de contractloonontwikkeling.

Verticale Toelichting

Koppeling Uitkeringen

KOPPELING UITKERINGEN: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	199,0	407,5	573,5	736,5	900,2	
Mee- en tegenvallers						
Sociale zekerheid						
Nominale ontwikkeling	- 20,1	- 9,7	0,5	22,3	85,2	
Diversen	0,1	3,2	6,1	3,1	- 1,0	
Beleidsmatige mutaties	- 20,0	- 6,5	6,6	25,4	84,2	
Sociale zekerheid						
Nominale ontwikkeling	- 177,8	- 182,2	- 184,2	- 186,8	- 188,9	
Diversen	0,6	- 1,9	- 0,4	- 2,7	- 6,0	
Technische mutaties	- 177,2	- 184,1	- 184,6	- 189,5	- 194,9	
Sociale zekerheid						
Brutering	- 2,4	- 31,3	- 26,8	- 19,9	- 11,1	
Diversen	0,7	8,3	14,4	20,4	26,3	
Extrapolatie	- 1,7	- 23,0	- 12,4	0,5	15,2	
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 199,0	- 213,6	- 190,4	- 163,6	- 95,5	1093,7
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	193,9	383,1	572,9	804,6	1093,7
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	0,0	193,9	383,1	572,9	804,6	1093,7

KOPPELING UITKERINGEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	1,2	5,9	10,6	15,5	20,4	
Mee- en tegenvallers						
Sociale zekerheid						
Nominale ontwikkeling	0,0	- 4,0	- 8,7	- 12,4	- 15,6	
Beleidsmatige mutaties	0,0	- 4,0	- 8,7	- 12,4	- 15,6	
Sociale zekerheid						
Diversen	- 1,2	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie	- 1,2	0,0	0,0	0,0	0,0	
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 1,2	- 4,0	- 8,7	- 12,4	- 15,6	8,6
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	1,9	2,0	3,1	4,8	8,6
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	0,0	1,9	2,0	3,1	4,8	8,6

Nominale ontwikkeling (mee- en tegenvallers)

De mutatie betreft een aanpassing in de geraamde nominale ontwikkeling binnen het SZA-kader als gevolg van CPB-ramingen van loon- en prijsontwikkeling en als gevolg van mutaties in uitgavenramingen binnen de Sociale Zekerheid.

Nominale ontwikkeling (beleidsmatige mutaties)

Dit is een overboeking naar de begroting van SZW om de begrotingsgefinancierde uitkeringen op prijspeil 2016 te brengen.

Verticale Toelichting

Aanvullende Post Algemeen

ALGEMEEN: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	1.011,1	874,0	1.284,6	1.213,6	1.293,0	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
In=uit taakstelling	- 2.508,9	- 22,9	- 3,8	0,0	0,0	
Invullen in=uit taakstelling	175,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif belastingdienst	38,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Vrijval reservering eu afdrachten	- 360,0	- 105,0	- 105,0	- 105,0	- 105,0	
Diversen	7,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Sociale zekerheid						
Diversen	- 0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Zorg						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	- 2.648,9	- 127,9	- 108,8	- 105,0	- 105,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Intensivering v&j	0,0	116,5	121,7	117,5	117,5	
Uitkeren b13 intensivering veiligheid	0,0	0,0	- 77,1	- 77,1	- 77,1	
Uitkeren d32 onderwijs en onderzoek	0,0	- 188,6	- 392,3	- 365,1	- 455,5	
Uitkeren middelen cao	- 400,0	- 400,0	- 400,0	- 400,0	- 400,0	
Uitkeren middelen gdi	- 18,9	- 103,3	0,0	0,0	0,0	
Uitkeren middelen investeringsagenda belastingdienst	- 166,7	- 46,1	- 40,4	- 37,0	- 36,3	
Uitkeren middelen vastgoed dji	- 58,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	15,0	62,5	50,2	49,3	50,2	
Zorg						
Middelen kalsbeek	0,0	- 41,7	- 41,7	- 41,7	- 52,1	
Diversen	0,0	0,6	0,6	0,6	0,7	
Extrapolatie	- 628,6	- 600,1	- 779,0	- 753,5	- 852,6	335,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	- 3.277,6	- 728,1	- 887,8	- 858,5	- 957,5	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	- 2.266,5	145,9	396,8	355,1	335,5	335,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	- 2.266,5	145,9	396,8	355,1	335,5	335,5

ALGEMEEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

In=uit taakstelling & invullen in=uit taakstelling

Departementen kunnen onbestede middelen in 2015 met behulp van de eindejaarsmarge doorschuiven naar 2016. HGIS middelen kunnen worden doorgeschoven naar de drie opvolgende jaren. Als tegenhanger van de uitgekeerde eindejaarsmarges is de in=uit taakstelling op de aanvullende post ingeboekt, onder de veronderstelling dat departementen ieder jaar een soortgelijk bedrag doorschuiven met behulp van de eindejaarsmarge. Op basis van verwachte onderuitputting voor 2016 die hoger is dan de maximale eindejaarsmarges (1% van het gecorrigeerde begrotingstotaal)

Verticale Toelichting

is de in=uit taakstelling opgehoogd. De in=uit taakstelling 2016 is voor 175 mln. reeds ingevuld en zal gedurende de uitvoering van het begrotingsjaar verder worden ingevuld met onderuitputting.

Kasschuif belastingdienst

Op de Aanvullende Post staan de middelen voor de Belastingdienst in kader van de investeringsagenda. Er heeft een kasschuif plaatsgevonden vanuit de onderbenutte middelen voor de Investeringsagenda uit 2015 naar 2016. De investeringen in de eerste noodzakelijke randvoorwaarden voor de uitvoering van de investeringsagenda waren voorzien voor 2015 en 2016. Onder meer vanwege de verplichting en wens te voldoen aan regels met betrekking tot aanbesteding, worden de uitgaven op een later moment gedaan dan in de oorspronkelijke planning, waardoor de middelen niet in 2015 tot besteding zijn gekomen.

Vrijval reservering EU-afdrachten

Op de Aanvullende Post waren nog drie reserveringen aangehouden voor de EU afdrachten, deze vallen alle drie vrij. Het betreft 105 mln. structureel voor de verwachte effecten in de jaren 2016 en verder n.a.v. de actualisatie van de raming bij Spring Forecast van de Europese Commissie. Met het verwerken van de effecten van de Spring Forecast in de EU-afdrachten wordt de reservering ingezet. Daarnaast valt een reservering van 105 mln. in 2016 vrij omdat er op basis van de nieuwe cijfers van het CBS voor Nederland wordt geen bruto nacalculatie wordt verwacht. Voor de invoering van ESA2010 waarvoor 150 mln. in 2016 was gereserveerd, worden evenmin budgettaire effecten verwacht. Er resteren geen reserveringen meer op de Aanvullende Post voor de EU-afdrachten.

Intensiveringen V&J

Het kabinet heeft 450 mln. vrijgemaakt voor maatschappelijke prioriteiten op de begroting van het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Een deel van deze middelen staat vooralsnog op de aanvullende post.

Uitkeren B13 intensivering veiligheid

De middelen van de Regeerakkoordreeks B13: intensivering Veiligheid worden volledig overgeheveld vanuit de Aanvullende Post naar de begroting van V&J.

Uitkeren D32 onderwijs en onderzoek

De middelen van de Regeerakkoordreeks D32: intensivering Onderwijs en Onderzoek worden volledig overgeheveld vanuit de Aanvullende Post naar de begroting van OCW.

Uitkeren middelen cao

Overheidswerkgevers en drie centrales van overheidspersoneel hebben een bovensectorale overeenkomst loonruimte publieke sector gesloten. Ter financiering van de afspraak is 400 mln. gereserveerd op de Aanvullende Post. Deze middelen worden overgemaakt naar de departementale begrotingen.

Uitkeren middelen gdi

Vanuit de Aanvullende Post zijn, ten behoeve van de Generieke Digitale Overheid en elektronische Identificatie Dienst, de gereserveerde middelen overgeheveld naar de betrokken begrotingen.

Verticale Toelichting

Uitkeren middelen investeringsagenda belastingdienst

Vanuit de Aanvullende Post zijn na beoordeling door het Investment Committee middelen vrijgegeven voor Switch en het aannemen van nieuw personeel in het kader van de Investeringsagenda (TK 31066–236).

Uitkeren middelen vastgoed dji

Voor de uitvoering van het Masterplan DJI zijn er middelen (t.b.v. frictiekosten vastgoed) van de Aanvullende Post overgeheveld naar de begroting van VenJ.

Diversen (technische mutaties – Rijksbegroting in enge zin)

Voor de nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv) wordt 20 mln. gereserveerd op de aanvullende post. Daarnaast heeft het kabinet de ambitie internationaal ondernemen sterk te bevorderen en in te spelen op de groeiende behoefte vanuit het bedrijfsleven en de kenniswereld aan internationale handels- en innovatiebevorderende diensten van de overheid. Daarom heeft het kabinet besloten om vanaf 2017 10 mln. structureel extra vrij te maken voor inspanningen die de concurrentiepositie van Nederland in het buitenland ten goede komen, zoals een betere follow up van economische missies en het effectiever maken van het internationale topsectorenbeleid. In afwachting van de nieuwe acties zijn de middelen geraamd op de aanvullende post. Tenslotte bevat deze diversen post nog enkele mutaties, zoals het indexerend van middelen op de aanvullende post met behulp van loon- en prijsbijstelling en een reservering van 10 mln. voor topsport.

Middelen Kalsbeek

Dit betreft de overheveling van de middelen van de Aanvullende Post naar het Gemeentefonds in verband met een pakket maatregelen gericht op een nieuw perspectief voor cliënten en medewerkers in het sociaal domein.

Verticale Toelichting

Consolidatie

CONSOLIDATIE: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	- 6.375,2	- 6.605,3	- 6.625,5	- 6.685,0	- 6.666,6	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Consolidatie	289,8	437,0	27,5	- 47,3	- 213,9	
Extrapolatie	289,8	437,0	27,5	- 47,3	- 213,9	- 7.013,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	289,8	437,0	27,5	- 47,3	- 213,9	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	- 6.085,4	- 6.168,3	- 6.598,0	- 6.732,3	- 6.880,4	- 7.013,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	- 6.085,4	- 6.168,3	- 6.598,0	- 6.732,3	- 6.880,4	- 7.013,5

CONSOLIDATIE: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016 (excl. IS)	- 6.375,2	- 6.605,3	- 6.625,5	- 6.685,0	- 6.666,6	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Consolidatie	289,8	437,0	27,5	- 47,3	- 213,9	
Extrapolatie	289,8	437,0	27,5	- 47,3	- 213,9	- 7.013,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	289,8	437,0	27,5	- 47,3	- 213,9	
Stand Miljoenennota 2017 (subtotaal)	- 6.085,4	- 6.168,3	- 6.598,0	- 6.732,3	- 6.880,4	- 7.013,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2017	- 6.085,4	- 6.168,3	- 6.598,0	- 6.732,3	- 6.880,4	- 7.013,5

De post Consolidatie wordt gebruikt voor het corrigeren van de Rijksbegroting voor dubbelstellingen die ontstaan door het bruto-boeken van bijdragen. Het bruto-boeken houdt in dat zowel het departement dat bijdraagt, als het departement dat ontvangt de uitgaven op zijn begroting opneemt. Het ontvangende departement raamt daarnaast de te ontvangen bijdragen ook aan de ontvangstenkant van de begroting. Hierdoor wordt het rekenkundig niveau van de totale rijksuitgaven en de rijksontvangsten hoger dan het feitelijk niveau. Op de post Consolidatie wordt hiervoor gecorrigeerd. De hoogte van de post wordt in belangrijke mate bepaald door de bijdragen van de begroting van Infrastructuur & Milieu aan het Infrastructuurfonds.

Verticale Toelichting

Homogene Groep Internationale Samenwerking

HOMOGENE GROEP INTERNATIONALE SAMENWERKING: UITGAVEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016	4.926,0	4.713,7	4.528,1	4.537,2	4.612,6	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Asiel 2015 en 2016	- 33,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Asielinstroom 2016: oda (bni-bijstelling)	- 86,7	- 140,1	- 136,0	- 136,0	- 136,1	
Asielinstroom 2016: stimuleren doorstroming	- 20,0	- 20,0	0,0	0,0	0,0	
Asielinstroom 2017	0,0	180,3	88,1	0,0	0,0	
Bijdrage ruilvoet hgis	0,0	- 64,9	- 64,9	- 64,9	- 64,9	
Biv trekkingsrecht	60,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Biv trekkingsrecht bz/bhos	- 60,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Biv trekkingsrechten def	- 51,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Bni bijstelling	- 169,5	- 165,1	- 167,7	- 156,8	- 132,6	
Bni ruimte (inzet)	23,5	10,4	2,7	- 1,0	- 77,7	
Dekking asielinstroom 2017	0,0	- 27,0	0,0	0,0	0,0	
Dggf	- 30,5	- 209,7	113,5	55,5	27,5	
Eindejaarsmarge hgis	85,7	22,9	3,8	0,0	0,0	
Eu vergoeding relocatie	0,0	27,0	0,0	0,0	0,0	
Financiering brigade speciale beveiligingsopdr. (bsb)	- 20,8	0,0	0,0	0,0	0,0	
Humanitaire hulp	0,1	15,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif begrotingsreserve fom/fib	- 55,3	13,7	13,0	11,6	9,5	
Kasschuif wereldbank	235,6	- 235,6	0,0	0,0	0,0	
Noodhulpfonds kasschuif	50,0	- 50,0	0,0	0,0	0,0	
Noodhulpfonds overschrijding	0,0	- 42,6	0,0	0,0	0,0	
Oda toerekening asiel 2015 en 2016	33,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Oda toerekening asielinstroom 2017	0,0	- 180,3	- 88,1	0,0	0,0	
Opvang in de regio syrie	191,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Opvang in de regio (turkey refugee fund)	93,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
Overig armoedebeleid	87,9	219,8	- 84,9	- 13,8	14,2	
Private sector en investeringsklimaat	- 48,5	- 58,9	- 42,4	- 40,7	- 40,7	
Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vrede	- 28,5	8,2	- 1,8	- 8,3	- 8,3	
Temporisering bni-bijstelling	0,0	88,2	10,5	- 31,5	- 31,5	
Diversen	8,4	20,3	12,7	6,2	6,1	
	264,8	- 588,4	- 341,5	- 379,7	- 434,5	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Begrotingsreserve fom/fib	69,1	1,9	1,8	1,7	1,6	
Diversen	- 4,1	4,1	0,0	0,0	0,0	
	65,0	6,0	1,8	1,7	1,6	
Extrapolatie						4.387,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	329,7	- 582,4	- 339,7	- 378,1	- 432,9	
Stand Miljoenennota 2017	5.255,7	4.131,4	4.188,4	4.159,1	4.179,7	4.387,9

Verticale Toelichting

HOMOGENE GROEP INTERNATIONALE SAMENWERKING: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Miljoenennota 2016	263,4	176,8	132,4	132,4	132,4	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	
Technische mutaties	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	
Rijksbegroting in enge zin						
Begrotingsreserve fom/fib	69,1	1,9	1,8	1,7	1,6	
Diversen	- 4,1	4,1	0,0	0,0	0,0	
	65,0	6,0	1,8	1,7	1,6	
Extrapolatie						134,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2016	65,5	6,5	2,3	2,2	2,1	
Stand Miljoenennota 2017	328,9	183,3	134,7	134,6	134,5	134,4

Asiel 2015 en 2016

De asielkosten 2015 bij het Centraal Opvang Asielzoekers (COA) die conform de OESO DAC-systematiek aan ODA worden toegerekend zijn hoger uitgekomen dan geraamd. Daarentegen zijn de kosten voor asielinstroom 2016 ten opzichte van de migratiebijlage bij de Najaarsnota 2015 neerwaarts bijgesteld vanwege nieuwe maatregelen in de asielketen. Dit leidt tot een per saldo verlaging van de ODA-toerekening. Daarom vindt een verrekening plaats met VenJ.

Asielinstroom 2016: ODA (BNI-bijstelling)

In de migratiebijlage bij Najaarsnota 2015 is gemeld dat de raming voor asielinstroom 2016 t.o.v. de ontwerpbegroting is bijgesteld naar 58.000. Dit leidt tot meerkosten voor eerstejaarsopvang van asielzoekers bij het COA die conform de OESO DAC-systematiek aan ODA worden toegerekend. Deze middelen worden overgeheveld naar de begroting van Veiligheid en Justitie. Ruimte binnen het ODA-budget als gevolg van hogere economische groei (BNI-bijstelling) uit de jaren 2016–2020 wordt ingezet als dekking. Hierdoor worden lopende programma's ontzien.

Asielinstroom 2016: stimuleren doorstroom

In de migratiebijlage bij Najaarsnota 2015 is het bestuursakkoord met medeoverheden gemeld waarbij de reservering op de BHOS-begroting wordt ingezet om doorstroom te stimuleren.

Asielinstroom 2017

De instroom van het aantal asielzoekers voor 2017 wordt bijgesteld naar 42.000. Dit leidt tot meerkosten voor eerstejaarsopvang van asielzoekers die conform de OESO DAC-systematiek aan ODA worden toegerekend. Deze middelen worden overgeheveld naar de begroting van Veiligheid en Justitie. De dekking is intertemporeel gevonden door het aanwenden van BNI-ruimte in de jaren 2019–2021 en het inzetten van meevallers.

Bijdrage ruilvoet HGIS

De HGIS bijdrage aan de dekking van de ruilvoetproblematiek wordt voor het ODA-deel (49 mln.) ingevuld op de begroting van BHOS waarbij juridische verplichtingen worden ontzien. Het non-ODA deel (16 mln.)

Verticale Toelichting

wordt ingevuld op de desbetreffende begrotingen van de HGIS-departementen.

BIV trekkingrecht

Het betreft de overheveling van middelen uit het Budget Internationale Veiligheid (BIV) naar de begrotingen van Defensie, Buitenlandse Zaken en Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking voor het financieren van uitgaven van deze departementen gerelateerd aan de internationale veiligheid.

BNI bijstelling en inzet

Naar aanleiding van de CEP raming van het CPB is het ODA budget bij Voorjaarnota neerwaarts bijgesteld en het non-ODA budget opwaarts bijgesteld. De bij CEP resterende BNI-ruimte in de jaren 2019–2021 is ingezet voor de verhoogde kosten voor eerstejaarsopvang van asielzoekers, versterkte bijdrage voor opvang in de regio toegezegd bij de Syrië-conferentie (25 mln.) en ter dekking van de per saldo negatieve BNI-ruimte in de jaren 2016–2018. Daarnaast is het HGIS budget bijgesteld naar aanleiding van de MEV en MLT raming van het CPB, vanaf 2021 is dit zowel voor het ODA als non-ODA budget per saldo een opwaartse bijstelling.

Dekking asielinstroom 2017

Nederland ontvangt een Europese vergoeding voor de relocatie van vluchtelingen (27 mln.). Daarnaast valt de bijdrage van Nederland voor de International Development Association (IDA) van de Wereldbank in 2021 lager uit (62 mln.). Deze meevallers worden intertemporeel ingezet om een deel van de eerstejaarsopvangkosten asielzoekers te dekken.

DGGF

Het Dutch Good Growth Fund (DGGF) heeft als doel het bevorderen van handel en investeringen van het MKB in ontwikkelingslanden en Nederlandse bedrijven die in ontwikkelingslanden willen investeren. Over de jaren 2014–2017 is 700 mln. beschikbaar om het fonds te voeden, waarna het DGGF moet revolveren. Het kasritme van het DGGF wordt aangepast zodat dit beter aansluit bij de liquiditeitsbehoefte.

Eindejaarsmarge HGIS

Aan de HGIS is de eindejaarsmarge toegevoegd die is doorverdeeld naar de HGIS-departementen. De HGIS eindejaarsmarge kan over maximaal drie jaar aangewend worden.

EU-vergoeding relocatie

Nederland ontvangt een Europese vergoeding voor de relocatie van vluchtelingen die wordt gedeeld door VenJ en BHOS. Bij Najaarsnota 2015 is de helft hiervan ingezet op de begroting van VenJ. Nu wordt de andere helft van de meevaller ingezet ter dekking van de eerstejaarsopvangkosten voor asielzoekers.

Financiering brigade speciale beveiligingsopdrachten (BSB)

Defensie voert in opdracht van Buitenlandse Zaken de beveiliging van een aantal hoog-risico posten uit.

Humanitaire hulp

Deze mutatie betreft hoofdzakelijk de verhoging van de bijdragen aan UNICEF en UNHCR zoals ook bedoeld met het amendement Ten Broeke en Servaes (TK 34 300 nr.17).

Verticale Toelichting

Kasschuif begrotingsreserves FOM/FIB (uitgaven en ontvangsten; beleidsmatige en technische mutaties)

De Faciliteit Opkomende Markten (FOM) en Finance for International Business (FIB) worden stopgezet en afgebouwd. De middelen uit de beschikbare begrotingsreserves van FOM en FIB die in 2016 en daarna vrijvallen worden ingezet voor een nieuw fonds voor handelsbevordering, het Dutch Trade and Investment Fond (DTIF). De kasschuif brengt de vrijkomende middelen in lijn met het gewenste kasritme voor het DTIF.

Kasschuif Wereldbank

Ter optimalisatie van het kasritme van de Staat wordt een deel van de Nederlandse contributiebijdrage aan de Wereldbank voor 2017 vooruitbetaald in 2016.

Noodhulpfondsen

Vanwege de humanitaire crises, de huidige migratiestromen en de recente geweldsuitbarstingen heeft in 2015 overschrijding (42,6 mln.) plaatsgevonden op het Noodhulpfonds die gecompenseerd wordt uit de beschikbare middelen voor 2017. Ook in 2016 wordt een groter beroep verwacht. Om die reden wordt 50 mln. van het budget in 2017 in 2016 ingezet door middel van een kasschuif.

ODA toerekening asiel 2015 en 2016

Per saldo wordt de ODA-toerekening voor asielkosten 2015 en 2016 verlaagd. Daarom vindt een verrekening plaats met VenJ. Zie ook de toelichting bij de post «asiel 2015 en 2016».

ODA toerekening asielinstroom 2017

Er worden middelen overgeleveld naar de begroting van Veiligheid en Justitie in verband met de aan ODA toegerekende meerkosten voor eerstejaarsopvang van asielzoekers 2017. Zie ook de toelichting bij de post «asielinstroom 2017».

Opvang in de regio Syrië

Zoals aangegeven in de artikel 100-brief (TK [27 925 nr. 570](#)) is tijdens de Syrië-conferentie van 4 februari jl. in Londen door Nederland een bijdrage van 25 mln. voor opvang in de regio Syrië toegezegd. Dit wordt gedekt uit BNI-ruimte in het 2020. In aanvulling daarop heeft het Kabinet in de Kamerbrief van 2 mei jl. (TK [19 637 nr.182](#)) aangegeven 166 mln. extra beschikbaar te stellen voor opvang in de regio Syrië.

Opvang in de regio (Turkey Refugee Fund)

Zoals gemeld in de kamerbrief van 11 januari jl. (TK [21 501 nr. 1074](#)) is op 25 november 2015 in Europees verband besloten om een «Turkey Refugee Facility» op te richten. De faciliteit heeft een omvang van 3 mld. cumulatief over de jaren 2016 en 2017. Het Nederlandse aandeel hierin bedraagt circa 94 mln. en wordt in het fonds gestort.

Overig armoedebeleid

De omvang van ODA is gekoppeld aan de omvang van de economie (het BNI). Deze mutatie is hoofdzakelijk het resultaat van de invulling van de zogenaamde BNI-bijstelling op het ODA-budget. De negatieve BNI ontwikkeling tijdens de recessie heeft een negatieve uitwerking voor de budgetten van de BHOS-begroting.

Verticale Toelichting

Private sector en investeringsklimaat

De budgetten voor diverse programma's worden verlaagd, waaronder het programma infrastructuurontwikkeling en versterking privaat ondernemerschap.

Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vrede

Door de onzekere politieke situatie in Zuid Soedan en Jemen zijn de gedelegeerde budgetten voor deze landen op het gebied van veiligheid en rechtsorde verlaagd.

Temporiseren BNI-bijstelling

Het effect van de BNI-bijstelling naar aanleiding van de MEV raming van het CPB wordt gedeeltelijk getemporeerd.

Diversen (beleidsmatige mutaties)

Deze mutatie betreft o.a. hogere uitgaven op gebied van voedselzekerheid en verbeterd waterbeheer. Daarnaast worden de middelen voor internationaal klimaatbeleid verhoogd vanwege versterkte centrale inzet op hernieuwbare energie.

Diversen (technische mutaties)

Dit betreft het saldo van verschillende desalderingen waaronder ontvangsten van de VN voor de deelname aan de missie in Mali.

Diversen (technische mutaties)

Dit betreft het saldo van verschillende desalderingen waaronder ontvangsten van de VN voor de Nederlandse deelname aan de missie in Mali.

12 Toelichting op de belastingontvangsten (internetbijlage)

12.1 Inleiding

Deze internetbijlage behorende bij de Miljoenennota 2017 geeft een toelichting op de raming van de belastingontvangsten voor 2016 en 2017 en gaat vervolgens dieper in op de ontwikkeling van enkele grote belastingsoorten op kas- en transactiebasis. Dit zijn achtereenvolgens de vennootschapsbelasting, de loon- en inkomstenbelasting en de omzetbelasting. In lijn met de Comptabiliteitswet worden de belastingontvangsten op kasbasis gepresenteerd. De raming komt overeen met paragraaf 3.5 en bijlage 2 van de Miljoenennota.

12.2 De belastingramingen voor 2016 en 2017

De volgende twee tabellen geven de opbouw weer van de belastingramingen. Tabel 12.2.1 toont de ontwikkeling van de realisaties in 2015 naar de Vermoedelijke Uitkomsten in 2016. Tabel 12.2.2 toont vervolgens de ontwikkeling van de Vermoedelijke Uitkomsten in 2016 naar de Ontwerp-begroting 2017. De tabellen zijn op kasbasis. Per belastingsoort is hierbij een opsplitsing gemaakt van de verandering van de ontvangsten naar autonome mutatie en endogene mutatie. **Autonome mutaties** zijn mutaties van de belastingopbrengsten als gevolg van fiscale beleidsmaatregelen of van overige maatregelen. **Endogene mutaties** zijn mutaties van de belastingopbrengsten als gevolg van de economische ontwikkeling.

Toelichting op de belastingontvangsten

Tabel 12.2.1 Raming belastingontvangsten 2016 op kasbasis (in miljoenen euro's)

	2015	Autonome mutaties	Endogene mutaties	Endogene mutatie in %	2016
Indirecte belastingen	74.895	756	2.162	2,9%	77.813
Invoerrechten	2.943	0	54	1,8%	2.997
Omzetbelasting	44.144	183	1.518	3,4%	45.846
Belasting op personenauto's en motorrijwielen	1.368	38	148	10,8%	1.554
Accijnzen	11.397	66	29	0,3%	11.493
– Accijns van lichte olie	4.099	6	46	1,1%	4.151
– Accijns van minerale oliën, anders dan lichte olie	3.754	– 1	10	0,3%	3.763
– Tabaksaccijns	2.413	60	– 21	– 0,9%	2.452
– Alcoholaccijns	324	0	– 2	– 0,7%	322
– Bieraccijns	440	0	4	0,8%	444
– Wijnaccijns	367	0	– 7	– 1,8%	361
Belastingen van rechtsverkeer	4.164	38	446	10,7%	4.648
– Overdrachtsbelasting	1.825	41	414	22,7%	2.280
– Assurantiebelasting	2.339	– 3	32	1,4%	2.368
Motorrijtuigenbelasting	3.974	– 35	43	1,1%	3.982
Belastingen op een milieugrondslag	4.727	228	– 34	– 0,7%	4.921
– Afvalstoffenbelasting	78	1	2	2,2%	80
– Energiebelasting	4.183	398	– 28	– 0,7%	4.553
– Waterbelasting	268	0	3	1,0%	271
– Brandstoffenheffingen	198	– 170	– 10	– 5,1%	18
Verbruiksbelasting van alcoholvrije dranken e.a.	207	54	– 12	– 5,8%	249
Belasting op zware motorrijtuigen	148	0	4	2,4%	151
Verhuurderheffing	1.345	185	– 35	– 2,6%	1.495
Bankbelasting	478	0	0	0,0%	478
Directe belastingen	71.636	– 647	2.562	3,6%	73.551
Loon- en inkomstenbelasting kas	50.332	– 337	– 158	– 0,3%	49.837
Dividendbelasting	3.115	– 316	243	7,8%	3.043
Kansspelbelasting	468	0	8	1,6%	475
Vennootschapsbelasting	16.107	1	2.406	14,9%	18.514
– Gassector kas	500	0	– 250	– 50,0%	250
– Niet-gassector kas	15.607	1	2.656	17,0%	18.264
Successierechten	1.614	5	64	4,0%	1.682
Overige belastingontvangsten	208	1	0	0,0%	209
Totaal belastingen op kasbasis	146.739	110	4.724	3,2%	151.574

Toelichting op de belastingontvangsten

Tabel 12.2.2 Raming belastingontvangsten 2017 op kasbasis (in miljoenen euro's)

	2016	Autonome mutaties	Endogene mutaties	Endogene mutatie in %	2017
Indirecte belastingen	77.813	208	2.262	2,9%	80.283
Invoerrechten	2.997	0	169	5,6%	3.166
Omzetbelasting	45.846	5	1.562	3,4%	47.413
Belasting op personenauto's en motorrijwielen	1.554	7	67	4,3%	1.628
Accijnzen	11.493	43	47	0,4%	11.582
– Accijns van lichte olie	4.151	1	13	0,3%	4.165
– Accijns van minerale oliën, anders dan lichte olie	3.763	– 1	18	0,5%	3.780
– Tabaksaccijns	2.452	44	1	0,1%	2.497
– Alcoholaccijns	322	0	0	0,1%	322
– Bieraccijns	444	0	5	1,1%	449
– Wijnaccijns	361	0	9	2,6%	370
Belastingen van rechtsverkeer	4.648	34	376	8,1%	5.057
– Overdrachtsbelasting	2.280	34	325	14,3%	2.639
– Assurantiebelasting	2.368	0	50	2,1%	2.418
Motorrijtuigenbelasting	3.982	– 37	58	1,5%	4.003
Belastingen op een milieugrondslag	4.921	– 29	– 37	– 0,7%	4.856
– Afvalstoffenbelasting	80	6	2	2,0%	88
– Energiebelasting	4.553	– 17	– 41	– 0,9%	4.495
– Waterbelasting	271	0	2	0,8%	273
– Brandstoffenheffingen	18	– 19	1	3,9%	0
Verbruiksbelasting van alcoholvrije dranken e.a.	249	6	5	2,0%	260
Belasting op zware motorrijtuigen	151	0	4	2,3%	155
Verhuurderheffing	1.495	180	11	0,0%	1.686
Bankbelasting	478	0	0	0,0%	478
Directe belastingen	73.551	1.410	4.526	6,2%	79.487
Loon- en inkomstenbelasting kas	49.837	1.357	4.354	8,7%	55.548
Dividendbelasting	3.043	5	176	5,8%	3.224
Kansspelbelasting	475	0	12	2,5%	487
Vennootschapsbelasting	18.514	53	– 92	– 0,5%	18.475
– Gassector kas	250	0	50	20,0%	300
– Niet-gassector kas	18.264	53	– 142	– 0,8%	18.175
Successierechten	1.682	– 5	75	4,5%	1.752
Overige belastingontvangsten	209	0	0	0,0%	209
Totaal belastingen	151.574	1.619	6.787	4,5%	159.979

12.3 Nadere toelichting

De raming voor de totale belastingontvangsten in 2016 komt 4,8 miljard euro hoger uit dan de realisatie van de totale belastingontvangsten in 2015 (zie tabel 12.2.1). Deze stijging is het saldo van de autonome mutatie van 0,1 miljard euro en de endogene ontwikkeling van 4,7 miljard euro. Voor 2017 geldt een toename van de totale belastingontvangsten op kasbasis met 8,4 miljard euro ten opzichte van 2016. Dit is het totaal van een autonome mutatie van 1,6 miljard euro en een endogene ontwikkeling van 6,8 miljard euro (zie tabel 12.2.2). De hierna volgende paragrafen geven een nadere toelichting op deze autonome en endogene mutaties.

12.3.1 Autonome mutaties

De belastingontvangsten in 2016 nemen met 0,1 miljard euro toe als gevolg van fiscale en overige maatregelen. In tabel 12.3.1 staat aangegeven welke wijzigingen sinds de Miljoenennota 2016 hebben plaatsgevonden.

Tabel 12.3.1 Effecten autonome maatregelen op belastingontvangsten in 2016 op kasbasis in mln euro

	Kas 2016
Totaal maatregelen, zoals gemeld in Miljoenennota 2016 (internetbijlage)	– 185
Mutatie vanwege nabetalingen	0
Mutatie vanwege beleid	295
Totaal maatregelen	110

Beleidsmatige wijzigingen vloeien voort uit het Regeerakkoord 2012–2017 en de maatregelen die het kabinet sindsdien heeft genomen. Daarnaast hebben er autonome mutaties plaatsgevonden als gevolg van nabetalingen tussen het Rijk en de sociale fondsen. Deze nabetalingen vinden plaats, omdat via de inkomensheffing en de loonheffing de belastingen en premies volksverzekeringen geïntegreerd worden geheven. De verdeling van deze ontvangsten tussen het Rijk en de sociale fondsen gebeurt op basis van voorlopige verdeelsleutels. Wanneer de Belastingdienst de gegevens over de feitelijke inkomens van mensen binnen heeft, kan nauwkeurig worden bepaald welk deel van de heffingen naar het Rijk had gemoeten en welk deel naar de sociale fondsen. Bij de loonheffing gebeurt dit na twee jaar, omdat dan het grootste deel van de aanslagen en aangiften is afgehandeld. Bij de inkomensheffing gebeurt dit om dezelfde reden pas na vier jaar. Hierdoor vinden er in de jaren nadat een transactiejaar is afgesloten nog nabetalingen plaats tussen het Rijk en de sociale fondsen. Tabel 12.3.1 laat zien dat dit in 2016 dit tot geen mutatie in de belastingontvangsten voor het Rijk heeft geleid ten opzichte van wat in Miljoenennota 2016 aan nabetalingen werd verwacht. Omdat het hier onderlinge nabetalingen betreft tussen premieontvangsten (volksverzekeringen) en de ontvangsten uit de loon- en inkomstenbelasting, zijn eventuele verschuivingen sowieso niet relevant voor het EMU-saldo of het lastenbeeld.

Voor 2017 bedraagt de geraamde autonome mutatie van de belastingontvangsten van per saldo 1,6 miljard euro (tabel 12.2.2). Deze mutatie betreft voor 0,7 miljard euro aan verwachte onderlinge nabetalingen tussen premieontvangsten (volksverzekeringen) en ontvangsten uit de loon- en inkomstenbelasting. Deze verschuivingen zijn hierboven vermeld niet relevant voor het EMU-saldo. Het echte – dat wil zeggen voor het EMU-saldo relevante – beleidsmatige deel van de autonome mutatie bij de belastingontvangsten (exclusief premieontvangsten) betreft de mutatie van 0,9 miljard euro. Een toelichting op de beleidsmatige mutatie van de *totale* belasting- en premieontvangsten is te vinden in bijlage 2 van de Miljoenennota 2016.

12.3.2 Endogene mutaties

De belastingontvangsten (exclusief premies volksverzekeringen) nemen in 2017 met 6,8 miljard euro toe als gevolg van de endogene ontwikkeling. Dit betekent een groei van 4,5 procent. Bijlage 2 van de Miljoenennota bevat een toelichting van de endogene ontwikkeling voor het totaal van de belasting- en premieontvangsten. Dat zijn de totale belastingen inclusief premies volksverzekeringen, premies werknemersverzekeringen en premies zorgverzekeringen. Deze paragraaf geeft voor enkele specifieke belastingsoorten een nadere toelichting op de endogene ontwikkeling. De aandacht gaat hierbij uit naar de vennootschapsbelasting, de loon- en inkomensheffing (de som van het belastingdeel en het

premededeel van de loon- en inkomensheffing) en de omzetbelasting, die bij elkaar meer dan 80 procent van de totale belastingontvangsten inclusief premies volksverzekeringen vormen.

12.3.2.1 Vennootschapsbelasting

Bij de vennootschapsbelasting wordt onderscheid gemaakt tussen een deel dat afkomstig is van bedrijven uit de gassector en een deel dat afkomstig is van bedrijven uit de niet-gassector. Voor de vennootschapsbelasting afkomstig uit de gassector wordt een aparte raming opgesteld op basis van de winstontwikkeling in die sector, die in belangrijke mate afhangt van de beursprijs van TTF-gas, de olieprijs en de ontwikkeling van de dollarkoers. Voor een toelichting op de aardgasbatenraming, inclusief de vpb-afdracht uit de gassector, wordt verwezen naar de begroting van Economische zaken, (Begroting XIII). Deze internetbijlage bespreekt alleen de ontwikkeling van de vpb-opbrengst in de niet-gassector.

Voor een nader inzicht in de ontwikkeling van de kasontvangsten volgt een korte toelichting op het proces van aanslagoplegging. De heffing van de vennootschapsbelasting vindt in eerste instantie plaats via voorlopige aanslagen. In januari wordt een inschatting gemaakt van de winst voor dat jaar op basis van winsten uit de afgelopen twee jaren, eventueel gecorrigeerd voor verwachtingen betreffende de winsten van dat jaar zelf. Op basis hiervan worden voorlopige aanslagen verstuurd. Vervolgens geven bedrijven in juli of augustus van datzelfde jaar T een eerste voorlopige inschatting van de winstontwikkeling. Op basis van deze voorlopige schatting kan een bijstelling van de voorlopige aanslag plaatsvinden. In juli / augustus van het daaropvolgende jaar (T+1) vindt vervolgens de voorlopige aangifte plaats en dit kan wederom leiden tot een nadere voorlopige aanslag. Afhankelijk van de omvang van het bedrijf en de aard van de aangifte vindt in een van de daaropvolgende jaren de definitieve vaststelling van de winst plaats. Meestal wordt circa driekwart van de uiteindelijke aanslagopleggingen reeds in het eerste jaar via voorlopige aanslagen ontvangen, maar dit percentage fluctueert wel.

Voor het opstellen van de begroting zijn de kasontvangsten van de vennootschapsbelasting relevant. Daarom is het van belang hoe het verloop van aanslagoplegging zich vertaalt in kasontvangsten. Tabel 12.3.1 toont de ontwikkeling van de totale kasopbrengst per jaar met een opsplitsing naar transactiejaar. Hieruit blijkt duidelijk dat het grootste deel van de opbrengst in een bepaald jaar voortkomt uit de voorlopige aanslagen over dat jaar zelf. Deze opbrengst stijgt nog door bijstellingen in de voorlopige aanslagen over voorgaande jaren, maar als gevolg van verliesverrekening is de bijdrage van jaar T-3 en ouder over het algemeen negatief.

Tabel 12.3.1 Opbrengst en ontwikkeling van de vennootschapsbelasting (exclusief gas) op kasbasis naar transactiejaar (in miljoenen euro's)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Jaar T	10.146	9.597	10.220	11.578	13.401	14.544
Jaar T-1	1.097	2.002	2.671	3.837	4.839	3.869
Jaar T-2	576	323	821	445	624	382
Jaar T-3	- 243	- 295	- 154	- 152	- 120	- 143
Jaar T-4 en ouder	- 1.372	- 929	- 447	- 101	- 479	- 475
Totaal kasopbrengst VPB niet-gas	10.204	10.697	13.111	15.607	18.264	18.175

Per saldo is de verwachte endogene mutatie van 2015 naar 2016 2,7 miljard euro bij de niet-gassector. Beleidsmaatregelen hebben in 2016 per saldo vrijwel geen effect op de ontvangsten. De totale mutatie in 2016 komt daarom uit op 2,7 miljard euro. In 2017 bedraagt de endogene afname van de vpb-ontvangsten bij de niet-gassector naar verwachting -0,1 miljard euro. Beleidsmaatregelen met betrekking tot de vpb zoals die in het Belastingplan 2017, andere fiscale wetgeving en eerdere belastingplannen zijn opgenomen leiden per saldo tot 53 miljoen euro hogere ontvangsten in 2017. Per saldo bedraagt de totale toename in de vpb-ontvangsten van de niet-gassector in 2017 afgerond -0,1 miljard euro.

12.3.2.2 Loon- en inkomensheffing

De loonheffing is een voorheffing van de inkomensheffing. In de eerste instantie dragen particulieren maandelijks loonbelasting af op basis van hun inkomen uit arbeid. Na het verstrijken van het kalenderjaar moet vervolgens voor 1 april van het volgende jaar belastingaangifte worden gedaan. Op basis hiervan wordt bepaald hoeveel belasting in totaal verschuldigd is (met inachtneming van andere bronnen van inkomen, belastingkortingen en aftrekposten). Wanneer dit bedrag hoger is dan de reeds betaalde loonheffing, moet men het resterende bedrag aan inkomensheffing voldoen. Wanneer de verschuldigde belasting lager is, krijgt men geld terug van de Belastingdienst. Hierdoor zijn per saldo de opbrengsten van de inkomensheffing negatief. In onderstaande analyse wordt gekeken naar de ontwikkeling van de loon- en inkomensheffing. Dit betreft naast de belasting tevens de ontvangsten premies volksverzekeringen welke geïntegreerd worden geheven. Voor analysedoeleinden zijn de ontvangsten op heffingsniveau beter bruikbaar, omdat deze eenvoudiger kunnen worden waargenomen. De premieontvangsten worden echter niet in deze internetbijlage verantwoord.

Loonheffing

De raming van de loonheffing vindt net als bij de vennootschapsbelasting op transactiebasis plaats. Het ontvangstopatroon van de transactieopbrengst in de kas is bij de loonheffing echter veel stabielier dan bij de vpb. Daarnaast geldt dat de transactieopbrengst ook aanzienlijk sneller wordt ontvangen en binnen drie maanden na afloop van het jaar bijna volledig gerealiseerd is. Hierdoor treden minder grote verschillen op tussen de ontwikkeling van de transactieopbrengst en de kasopbrengst dan bij de vpb.

Tabel 12.3.2 Ontwikkeling loonheffing op transactiebasis (in miljoenen euro's)

	2015	2016	2017
Opbrengst op transactiebasis	95.172	94.440	98.897
Mutatie		- 732	4.457
waarvan endogeen		2.434	2.098
waarvan autonoom		- 3.167	2.359
Endogene groei in procenten		2,6%	2,2%

In tabel 12.3.2 is de (geraamde) endogene ontwikkeling van de loonheffing in 2016 en 2017 te zien. De verwachte endogene ontwikkeling bedraagt in 2016 2,4 miljard euro. In 2017 wordt een endogene groei van 2,1 miljard euro verwacht. De ontwikkeling van de loonheffing is afhankelijk van de ontwikkeling van de totale belastbare loonsom. De

ontwikkeling van de totale belastbare loonsom wordt bepaald door de groei van het arbeidsvolume, de stijging van de contractlonen, de hoogte van verschillende premies en de ontwikkeling van uitkeringen en pensioenen. Onderstaande tabel geeft een overzicht van enkele gegevens uit de Macro Economische Verkenning 2017 van het CPB.

Tabel 12.3.3 Relevante economische indicatoren voor de loonheffing

	2016	2017
Arbeidsvolume in arbeidsjaren	1,3%	0,7%
Contractloonstijging	1,8%	1,6%
Incidentele loonstijging	0,4%	0,3%
Tabelcorrectiefactor	0,5%	0,3%
Arbeidsinkomensquote marktsector	0,79	0,79

Uit de economische indicatoren kan de ontwikkeling van de loonheffing worden verklaard. In 2016 neemt de werkgelegenheid toe met 1,3 procent. De contractloonstijging komt uit op van 1,8 procent en ook de incidentele loonontwikkeling zorgt met 0,4 procent voor een plus. Dat leidt gezamenlijk tot een endogene ontwikkeling van de loonheffing in 2016 van 2,4 miljard. In 2017 neemt de werkgelegenheid met 0,7 procent toe. De loonontwikkeling valt met een contractloonontwikkeling en een incidentele loonstijging van respectievelijk 1,6 procent en 0,3 procent positief uit. Per saldo leidt dit in 2017 tot een endogene ontwikkeling van de loonheffing van 2,1 miljard euro.

Inkomensheffing

De ontvangsten uit de inkomensheffing zijn het saldo van de belastingontvangsten van particulieren en zelfstandige ondernemers. Voor de particulieren geldt de loonheffing als voorheffing. Bij de inkomensheffing voor particulieren hebben de ontvangsten dan ook betrekking op bijtel- en aftrekposten en heffingskortingen die niet via de loonheffing zijn verrekend. Bij de zelfstandigen wordt de ontwikkeling daarnaast ook bepaald door de winstontwikkeling.

De raming van de ontvangsten van de inkomensheffing is opgesteld op basis van de autonome maatregelen, de geraamde endogene ontwikkeling en de kasrealisaties tot en met juli.

Tabel 12.3.4 Ontwikkeling inkomensheffing op transactiebasis (in miljoenen euro's)

	2015	2016	2017
Inkomensheffing op transactiebasis	- 3.111	- 2.126	- 1.039
mutatie		985	1.087
waarvan endogeen		1.298	551
waarvan autonoom		- 313	536

De endogene ontwikkeling van de ontvangsten inkomensheffing is in zowel 2016 als 2017 positief, met een groei van respectievelijk 1,3 en 0,6 miljard euro. Onderliggend is er sprake van een negatieve ontwikkeling van de hypotheekrenteaf trek. Dit heeft met vertraging een positief effect op de ontvangsten uit de inkomensheffing tot gevolg. Tegelijkertijd trekken de winsten van zelfstandigen, die belastingplichtig zijn voor de inkomstenbelasting weer aan in beide jaren.

12.3.2.3 Omzetbelasting

De omzetbelasting is de grootste belastingsoort en verantwoordelijk voor circa 30 procent van de totale belastingontvangsten. De endogene groei van de omzetbelasting wordt vooral bepaald door de waardeontwikkeling van de bestedingen waarop btw rust, te weten de particuliere consumptie, de overheidsinvesteringen en de investeringen in woningen. De ramingen van het CPB voor deze bestedingscategorieën zijn samengevat in onderstaande tabel.

Tabel 12.3.5 Raming van de procentuele ontwikkeling van bestedingen in 2016 en 2017

	2016	2017
Particuliere consumptie, waardemutatie	1,6%	2,5%
Investerings in woningen, waardemutatie	11,5%	7,4%
Overheidsinvesteringen, waardemutatie	-2,6%	0,5%

Bij de particuliere consumptie speelt ook de samenstelling van de consumptie een rol, omdat er verschillende bestedingscategorieën zijn waarvoor een verschillend btw-tarief geldt. Bij laagconjunctuur is het bijvoorbeeld geen ongebruikelijk verschijnsel dat er een verschuiving plaatsvindt van consumptie waarvoor een hoger tarief geldt («luxe goederen») naar consumptie waarvoor een laag btw-tarief geldt. Hierdoor neemt het gemiddelde btw-tarief over de totale particuliere consumptie af en daarmee de btw-ontvangsten.

De ontwikkeling van de btw-ontvangsten op transactiebasis bedraagt naar verwachting 1,5 miljard in 2016. Ook in 2017 wordt een positieve ontwikkeling van 1,8 miljard verwacht.

Tabel 12.3.6 Raming van de omzetbelasting op transactiebasis (in miljoenen euro's)

	2015	2016	2017
Omzetbelasting op transactiebasis	44.470	46.292	47.753
mutatie		1.461	1.822
waarvan endogeen		1.470	1.691
waarvan autonoom		-9	131
Endogene mutatie in procenten		3,1%	3,8%

De ontwikkeling van de btw-ontvangsten wordt voor een groot deel bepaald door de waardeontwikkeling van de particuliere consumptie. Deze is in 2016 positief: 1,6 procent. De investeringen in woningen vallen met een mutatie van 11,5 procent flink positief uit. Daar staat een kleine min tegenover door overheidsinvesteringen die met 2,6 procent afnemen. Op basis van de ontwikkeling van deze relevante macro-economische indicatoren wordt per saldo een positieve endogene ontwikkeling (1,5 miljard euro) van de btw-ontvangsten op transactiebasis in 2016 verwacht. In 2017 nemen de particuliere consumptie en de investeringen in woningen toe met respectievelijk 2,5 en 7,4 procent. De overheidsinvesteringen ontwikkelen zich met 0,5 procent in 2017 gematigd positief. Per saldo leidt dit tot een positieve endogene ontwikkeling (1,7 miljard) van de btw-ontvangsten op transactiebasis.

13 Toelichting op de belastinguitgaven, inkomstenbeperkende regelingen en overige fiscale regelingen

13.1 Inleiding

In deze internetbijlage zijn de cijfers over het budgettaire belang van fiscale regelingen opgenomen voor de jaren 2011–2015. Deze gegevens worden dit jaar voor het eerst opgenomen in de Miljoenennota, met als doel het inzicht bieden in de ontwikkeling van het budgettaire belang van fiscale regelingen in recente jaren. Voorts worden individuele regelingen nader toegelicht. Voor elke belastinguitgave bevat de toelichting een korte beschrijving van de regeling, de doelstelling van de regeling zoals deze is vastgesteld in relevante wetgeving, het beleidsverantwoordelijk departement en informatie over de laatst uitgevoerde en/of geplande beleidsevaluaties.

Met ingang van dit jaar is aan de toelichting van elke individuele regeling toegevoegd wat de *ramingsgrond* is. In de meeste gevallen zijn cijfers ramingen op basis van vaste rekenregels. De informatiebasis, ook wel ramingsgrond, verschilt van post tot post. In het ene uiterste volgt het budgettaire belang direct uit de aangiften (zoals de afdrachtsverminderingen in de loonbelasting), in het andere uiterste is er geen enkele informatie over het feitelijk gebruik, omdat het gebruik niet hoeft te worden aangegeven (zoals bijvoorbeeld de vrijstelling in box 3 voor voorwerpen van kunst en wetenschap) en ook cijfers van het CBS en andere gegevensbronnen weinig aanknopingspunten bieden voor een benadering van het budgettaire belang. Tussen deze twee uitersten zitten regelingen waarvan het budgettaire belang is berekend op basis van rekenregels, zoals bijvoorbeeld de aftrekposten in de inkomstenbelasting, waar de aftrekpost blijkt uit de belastingaangiften en waarvan het budgettaire belang wordt berekend door de belastingheffing met en zonder de aftrekpost met elkaar te vergelijken. Doordat de rekenregel wordt gehanteerd dat elke aftrekpost de laatste is, zijn de bedragen feitelijk niet optelbaar.¹ Daarnaast is het hier vermelde budgettaire belang niet hetzelfde als de opbrengst in het geval dat een regeling wordt afgeschaft, onder andere door gedragseffecten bij belastingplichtigen en budgettaire samenloop tussen regelingen. In de tabel met de cijfers 2011–2015 zijn alleen die regelingen opgenomen, waar informatie aan ten grondslag ligt. De benodigde informatie is vaak beschikbaar tot 2013. Dit geldt met name voor de regelingen in de inkomstenbelasting en de vennootschapsbelasting. Over het algemeen zijn de cijfers voor 2014 en 2015 dus niet alleen afhankelijk van rekenregels maar ook aannames over de omvang van de aftrekpost.

---

¹ Als voor twee regelingen afzonderlijk het verschil in belastingheffing wordt berekend met en zonder deze aftrekposten, is het berekende budgettaire belang kleiner dan als voor de twee samen het budgettaire belang wordt berekend, omdat dan een groter deel van deze aftrekposten in een hogere schijf terecht komt.

Toelichting op de belastinguitgaven

Tenzij anders vermeld, hebben bedragen en tarieven in de toelichting betrekking op het belastingjaar 2016. Bij het kopje evaluaties zijn jaartallen opgenomen, deze betreffen het beoogde jaar waarin de evaluatie wordt afgerond. Voor regelingen waarvan het budgettair belang beperkt is, wordt geen evaluatie gepland, overeenkomstig het afwegingskader in de beleidsdoorlichting over de evaluaties van belastinguitgaven.²

13.2 Overzicht 2011–2015

Tabel 13.2.1 Belastinguitgaven in de belastingen op inkomen, winst en vermogen 2011–2015, budgettair belang op transactiebasis in lopende prijzen (x € miljoen)¹

	2011	2012	2013	2014	2015
Verlaging lastendruk op ondernemingen					
a) algemeen					
Zelfstandigenaftrek ²	1.760	1.647	1.733	1.494	1.536
Extra zelfstandigenaftrek starters ²	102	101	106	78	80
Startersaftrek bij arbeidsongeschiktheid	1	2	1	1	1
FOR, niet omgezet in lijfrente	64	54	52	51	51
Meewerkaftrek	8	8	8	8	7
Stakingsaftrek	18	17	16	15	15
Bedrijfsopvolgingsfaciliteit in successiewet	391	355	459	402	402
Landbouwvrijstelling in de inkomstenbelasting	1.773	1.630	1.268	1.293	1.319
b) investeringen in het algemeen					
Kleinschaligheidsinvesteringsaftrek	373	366	360	374	406
Aftrek speur- en ontwikkelingswerk	6	8	8	8	8
Research & Development Aftrek (RDA)	–	135	202	255	238
c) investeringen ten behoeve van het milieu					
VAMIL	22	33	56	25	30
Energie-investeringsaftrek (EIA)	118	96	139	124	107
Milieu-investeringsaftrek (MIA)	46	76	169	58	102
Bosbouwvrijstelling	4	3	4	5	5
Vrijstelling vergoeding bos- en natuurbeheer	8	8	6	7	7
Verlaging lastendruk op arbeid					
a) gericht op werkgevers					
Afdrachtvermindering zeevaart	103	106	110	113	113
Afdrachtvermindering speur- en ontwikkelingswerk WBSO	915	729	766	780	761
b) gericht op werknemers					
Feestdagenregeling	56	58	50	50	–
Verlaging fiscale bijtelling IB (zeer) zuinige auto's	209	323	546	653	851
Ouderschapsverlofkorting	104	106	130	130	–
Levensloopverlofkorting	7	7	83	4	17
Werkbonus					
Verlaging lastendruk op inkomsten uit vermogen					
Ouderentoeslag forfaitair rendement	109	119	124	129	134
Vrijstelling groen beleggen forfaitair rendement	62	55	54	53	53
Vrijstelling spaarloon- en premiespaarregeling forfaitair rendement	9	10	2	1	1
Vrijstelling rechten op kapitaalsuitkering bij overlijden forfaitair rendement	19	22	23	25	26
Vrijstelling rechten op bepaalde kapitaalsuitkeringen forfaitair rendement	786	837	892	896	925
Aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld	360	398	412	509	559
Aftrek kosten monumentenwoning	73	54	54	55	56
Heffingskorting groen beleggen	57	35	34	34	34
Persoonsgebonden aftrekpost durfkapitaal	4	7	4	2	2

² Kamerstukken II 2009/2010, 31 935, nr. 6.

Toelichting op de belastinguitgaven

	2011	2012	2013	2014	2015
Overige regelingen					
Aftrek voor scholingsuitgaven (studiekosten)	212	210	225	233	228
Giffenaftrek	320	311	345	347	350

¹ «-» = regeling is in dat jaar niet van toepassing; «0» = budgettair belang van de regeling.

² Met ingang van de Miljoenennota 2017 is de berekeningswijze van de budgettaire derving door de zelfstandigenaftrek en de extra zelfstandigenaftrek voor starters ingrijpend gewijzigd. Deze nieuwe berekeningswijze is toegepast op de cijfers vanaf 2014. Cijfers uit eerdere jaren zijn hier dus niet mee te vergelijken.

Tabel 13.2.2 Belastinguitgaven in de kostprijsverhogende belastingen 2011 – 2015, budgettair belang op transactiebasis in lopende prijzen (x € miljoen)¹

	2011	2012	2013	2014	2015
Energiebelasting					
Verlaagd tarief glastuinbouw	80	68	83	81	102
Teruggaaf kerkgebouwen	7	7	7	9	7
Teruggaaf non-profit	25	28	27	22	19
Teruggaaf grootverbruik	8	8	7	3	5
Verlaagd tarief lokaal opgewekte duurzame energie	0	0	0	0	0
Omzetbelasting verlaagd tarief					
Boeken, tijdschriften, week- en dagbladen	408	412	444	432	440
Bibliotheken (verhuur boeken), musea e.d.	142	148	166	168	174
Kermissen, attractieparken, sportwedstrijden en -accommodatie	327	353	405	419	422
Circussen, bioscopen, theaters en concerten	149	188	237	229	234
Sierteelt	206	211	230	227	234
Arbeidsintensieve diensten	433	380	881	1.089	931
Vervoer van personen (w.o. openbaar vervoer)	520	545	615	630	650
Logiesverstrekking (incl. kamperen)	508	489	557	594	658
Voedingsmiddelen horeca	1.394	1.468	1.653	1.674	1.767
Omzetbelasting – vrijstellingen					
Sportclubs	46	45	46	47	43
Post	119	110	106	102	38
Vakbonden, werkgeversorg., politieke partijen, kerken	171	169	176	184	173
Fondswerving	49	48	50	52	49
Omzetbelasting – speciale regelingen					
Kleine ondernemersregeling	110	120	124	130	141
Accijnzen					
Verlaagd tarief kleine brouwerijen	1	1	1	1	2
Vrijstelling communautaire wateren	1.348	1.298	1.169	1.220	1.604
Vrijstelling accijns luchtvaartuigen	1.831	1.794	1.869	2.105	2.233
Belastingen op personenauto's en motorrijwielen					
Teruggaaf ambulance	2	3	1	1	0
Teruggaaf taxi's	70	61	43	42	35
Motorrijtuigbelasting					
Nihiltarief OV-bussen op LPG	0	0	0	0	0
Vrijstelling MRB motorrijtuigen ouder dan 40 jaar inclusief overgangsregeling	158	198	207	77	73
Vrijstelling taxi's	50	52	51	50	49
Vrijstelling reinigingsdiensten	1	1	1	1	1
Vrijstelling wegebouw	0	0	0	0	0
Vrijstelling ambulances	2	2	2	3	3
Nihiltarief MRB zeer zuinige auto's	108	190	277	28	41
Overige vrijstellingen	2	3	3	3	3
Overdrachtsbelasting					
Vrijstelling overdrachtsbelasting bedrijfsoverdracht in familiesfeer	16	15	13	16	16
Vrijstelling overdrachtsbelasting stedelijke herstructurering	4	0	0	2	3
Vrijstelling landinrichting	1	1	1	1	1

Toelichting op de belastinguitgaven

	2011	2012	2013	2014	2015
Vrijstelling Bureau Beheer Landbouwgronden	7	11	3	8	4
Vrijstelling cultuurgrond	97	103	110	104	110
Vrijstelling natuurgrond	4	3	2	3	3

¹ «-» = regeling is in dat jaar niet van toepassing; «0» = budgettair belang van de regeling.

Tabel 13.2.3 Inkomstenbepalende regelingen 2011–2015, budgettair belang op transactiebasis in lopende prijzen (x € miljard)

	2011	2012	2013	2014	2015
Eigen woning	11,3	11,2	11,0	10,1	9,3
Pensioenen (inclusief box 3)	11,7	12,5	13,7	12,8	12,9

Tabel 13.2.4 Overige fiscale regelingen 2011–2015, budgettair belang op transactiebasis in lopende prijzen (x € miljoen)¹

	2011	2012	2013	2014	2015
Inkomstenbelasting / Loonbelasting /					
Vennootschapsbelasting					
30%-regeling ²	596	628	651	699	806
Aftrek specifieke zorgkosten	0	0	330	287	290
MKB-winstvrijstelling	1.121	1.155	1.364	1.456	1.469
Innovatiebox	605	743	811	996	1.186
Heffingskortingen					
Algemene heffingskorting	22.391	22.865	22.865	21.782	22.516
Arbeidskorting	10.230	10.005	9.685	11.746	12.982
Inkomensafhankelijke combinatiekorting	1.430	1.709	1.657	1.637	1.670
Jonggehandicaptenkorting	151	160	169	177	177
Alleenstaande ouderenkorting	456	476	498	505	518
Ouderenkorting	1.530	1.628	2.376	2.374	2.417
Niet-verzilverbare kortingen	2.512	2.687	2.651	3.045	3.211
Energiebelasting					
Salderingsregeling	4	18	32	46	58
Belastingvermindering per aansluiting	2.489	2.467	2.379	2.449	2.471
Omzetbelasting verlaagd tarief					
Geneesmiddelen en hulpmiddelen	1.410	1.458	1.602	1.634	1.756
Water	165	156	175	194	192
Voedingsmiddelen niet verstrekt in horeca	5.304	5.890	6.668	7.091	7.334
Motorrijtuigbelasting					
Verschillende kwarttarieven	90	102	106	118	125
Verlaagd tarief bestelauto ondernemer	688	700	713	738	765
Verlaagd tarief bestelauto gehandicapte	12	13	14	14	15
Vrijstelling politie- en defensievoertuigen	9	11	12	13	14
Schenk- en erfbelasting					
Eenmalige vrijstelling t.b.v. eigen woning	29	27	315	778	30
Verhuurderheffing					
Heffingsvermindering	-	-	-	0	30

¹ «-» = regeling is in dat jaar niet van toepassing; «0» = budgettair belang van de regeling.

² De daadwerkelijke inkomstenderving door de regeling is minder dan het hier vermelde budgettair belang, aangezien zonder de regeling de werkelijke kosten belastingvrij vergoed kunnen worden.

13.3 Toelichting individuele regelingen

Verlaging lastendruk op ondernemingen

a) Algemeen

Regeling:	<i>Zelfstandigenaftrek</i>
Beschrijving:	De zelfstandigenaftrek is een ondernemersaftrek in de inkomstenbelasting van 7.280 euro voor ondernemers die voldoen aan het urencriterium en die aan het begin van het kalenderjaar de pensioengerechtigde leeftijd nog niet hebben bereikt. Na de pensioengerechtigde leeftijd wordt de zelfstandigenaftrek gehalveerd.
Doelstelling:	Het stimuleren van ondernemerschap.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>Ondernemen makkelijker én leuker? Evaluatie zelfstandigenaftrek en enkele andere fiscale instrumenten gericht op ondernemerschap</i> , EIM, 2005, Kamerstukken II 2005/2006, 29 949, nr. 56 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Omvang aftrekpost integrale aangiftecijfers inkomstenbelasting t/m 2013. Bijbehorende budgettair belang is berekend met MIMOSI-model van CPB, op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling:	<i>Extra zelfstandigenaftrek starters</i>
Beschrijving:	Startende ondernemers die in één of meer van de vijf voorgaande jaren geen ondernemer waren en bij wie in die periode niet meer dan tweemaal de zelfstandigenaftrek is toegepast, hebben recht op een extra zelfstandigenaftrek van 2.123 euro.
Doelstelling:	Het stimuleren van ondernemerschap en het bevorderen van de bereidheid om startersrisico te lopen.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>Ondernemen makkelijker én leuker? Evaluatie zelfstandigenaftrek en enkele andere fiscale instrumenten gericht op ondernemerschap</i> , EIM, 2005, Kamerstukken II 2005/2006, 29 949, nr. 56 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Omvang aftrekpost integrale aangiftecijfers inkomstenbelasting t/m 2013. Bijbehorende budgettair belang is berekend met MIMOSI-model van CPB, op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling:	<i>Startersaftrek bij arbeidsongeschiktheid</i>
Beschrijving:	De startersaftrek bij arbeidsongeschiktheid wordt geboden in de startfase van de onderneming ingeval niet aan het normale urencriterium van 1.225 uur wordt voldaan, maar wel aan een verlaagd urencriterium van 800 uur. De aftrekpost bedraagt 12.000 euro voor het eerste jaar, 8.000 euro voor het tweede jaar en 4.000 euro voor het derde jaar. De aftrek kan niet hoger zijn dan de genoten winst.
Doelstelling:	Stimuleren van het starten van een onderneming vanuit een uitkering inzake arbeidsongeschiktheid.
Ministerie:	EZ

Toelichting op de belastinguitgaven

Evaluatie:	<i>Ondernemen makkelijker én leuker? Evaluatie zelfstandigenaftrek en enkele andere fiscale instrumenten gericht op ondernemerschap</i> , EIM, 2005, Kamerstukken II 2005/2006, 29 949, nr. 56 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Omvang aftrekpost integrale aangiftecijfers inkomstenbelasting t/m 2013. Bijbehorende budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling: Beschrijving:	<i>Fiscale oudedagsreserve (FOR), niet omgezet in lijfrente</i> De fiscale oudedagsreserve is een voorziening die ondernemers die nog niet de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt kunnen gebruiken om maximaal 9,8 procent, met een maximum van 8.774 euro, van de winst opzij te zetten om een oudedagsvoorziening op te bouwen. Bij staking van de onderneming kan deze fiscale oudedagsreserve belastingvrij worden omgezet in een lijfrente. Voor zover dat niet gebeurt, omdat geen behoefte bestaat aan een dergelijke oudedagsvoorziening, heeft de regeling het karakter van een belastinguitgave.
Doelstelling:	Opheffen van ongelijkheid in de behandeling tussen mensen in loondienst en zelfstandigen op het gebied van de oudedagsvoorziening.
Ministerie: Evaluatie:	EZ <i>Ondernemen makkelijker én leuker? Evaluatie zelfstandigenaftrek en enkele andere fiscale instrumenten gericht op ondernemerschap</i> , EIM, 2005, Kamerstukken II 2005/2006, 29 949, nr. 56 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Omvang aftrekpost integrale aangiftecijfers inkomstenbelasting t/m 2013. Bijbehorende budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling: Beschrijving:	<i>Meewerkaftrek</i> Indien de partner van een ondernemer meewerkt in diens onderneming zonder hiervoor een vergoeding te ontvangen, heeft de ondernemer die voldoet aan het urencriterium recht op de meewerkaftrek. De aftrek is afhankelijk van het aantal door de partner gewerkte uren in de onderneming en bedraagt tussen de 1,25 procent van de winst (indien ten minste 525 uur wordt meegewerkt) en maximaal 4 procent van de winst (indien ten minste 1.750 uur wordt meegewerkt).
Doelstelling:	Fiscaal faciliteren van arbeid in de onderneming van de partner zonder de verplichting tot het aangaan van een arbeidsovereenkomst.
Ministerie: Evaluatie:	EZ <i>Ondernemen makkelijker én leuker? Evaluatie zelfstandigenaftrek en enkele andere fiscale instrumenten gericht op ondernemerschap</i> , EIM, 2005, Kamerstukken II 2005/2006, 29 949, nr. 56 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.

Toelichting op de belastinguitgaven

Ramingsgrond:	Omvang aftrekpost integrale aangiftecijfers inkomstenbelasting t/m 2013. Bijbehorende budgettaire belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling:	<i>Stakingsaftrek</i>
Beschrijving:	Bij de staking van een onderneming of een deel ervan is van de behaalde stakingswinst maximaal 3.630 euro vrijgesteld van belastingheffing. Op de in een kalenderjaar berekende stakingsaftrek wordt de in het verleden genoten stakingsaftrek in mindering gebracht.
Doelstelling:	De stakingsaftrek beoogt een verzachting van belastingheffing te geven over de stakingswinst. De stakingsaftrek is de voortzetting – zij het op een lager niveau – van de stakingsvrijstelling van de Wet IB 1964.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsoverdracht</i> , SEO, 2014, Kamerstukken II 2014/2015, 32 637, nr. 158 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Omvang aftrekpost integrale aangiftecijfers inkomstenbelasting t/m 2013. Bijbehorende budgettaire belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling:	<i>Doorschuiving stakingswinst</i>
Beschrijving:	Op verzoek is doorschuiving van stakingswinst zonder belastingheffing mogelijk in het kader van overdracht van (een deel van) de onderneming. Hiervan is sprake in geval van overlijden, echtscheiding, overdracht van de onderneming aan alle medeondernemers die gedurende drie jaar een gezamenlijke onderneming drijven, of in geval van inbreng van de onderneming in een naamloze vennootschap of besloten vennootschap. De belastingplichtige voor wiens rekening de onderneming zal worden voortgezet, is verplicht de oude boekwaarden van de overgedragen vermogensbestanddelen over te nemen.
Doelstelling:	Ondersteunen van de continuïteit van de onderneming, in het kader van liquiditeitsproblemen die kunnen ontstaan als gevolg van de fiscale claim die rust op een bedrijfs-overdracht.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsoverdracht</i> , SEO, 2014, Kamerstukken II 2014/2015, 32 637, nr. 158 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Raming zonder gegevensbron, gebaseerd op rekenveronderstellingen.
Regeling:	<i>Bedrijfsopvolgingsfaciliteit in successiewet</i>
Beschrijving:	Voor een geërfde of geschonken onderneming geldt een voorwaardelijke vrijstelling voor het ondernemingsvermogen. Indien de geërfde of geschonken onderneming voor een periode van 5 jaar wordt voortgezet, wordt de voorwaardelijke vrijstelling definitief. De vrijstelling bedraagt 100 procent van de going-concern waarde van de onderneming tot een bedrag van € 1.060.298. Voor het meerdere geldt een vrijstelling van 83 procent.

Toelichting op de belastinguitgaven

Doelstelling:	Bevorderen continuïteit van de onderneming.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsoverdracht</i> , SEO, 2014, Kamerstukken II 2014/2015, 32 637, nr. 158 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2013. Raming is gebaseerd op gemiddelde van jaren 2011 t/m 2013.
Regeling:	<i>Doorschuiving inkomen uit aanmerkelijk belang</i>
Beschrijving:	Op verzoek is onder voorwaarden doorschuiving van inkomen uit aanmerkelijk belang zonder belastingheffing mogelijk in het kader van de overdracht van (een deel van) de onderneming. Als verkrijgingprijs van de verworven aandelen door de overnemer geldt de verkrijgingprijs van de vervreemde aandelen door de overdrager.
Doelstelling:	Het waarborgen van de continuïteit van de onderneming in geval van staking en overdracht onder bijzondere omstandigheden.
Ministerie:	FIN
Evaluatie:	<i>Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsoverdracht</i> , SEO, 2014, Kamerstukken II 2014/2015, 32 637, nr. 158 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Raming zonder gegevensbron, gebaseerd op rekenveronderstellingen.
Regeling:	<i>Landbouvvrijstelling in de inkomstenbelasting</i>
Beschrijving:	Op grond van deze regeling worden voordelen uit een landbouwbedrijf die verband houden met de waardeverandering van de grond, niet tot de fiscale winst (inkomstenbelasting en vennootschapsbelasting) gerekend. De regeling is niet van toepassing als de waardeverandering optreedt in het kader van de bedrijfsuitoefening. Een waardeverandering van de grond die de gebruikelijke waarde binnen een landbouwbedrijf te boven gaat is belast.
Doelstelling:	Instandhouden van de fiscale behandeling van grond ten behoeve van voordelen uit een landbouwbedrijf.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>IBO Agro-, visserij- en voedselketens</i> , 2014, Kamerstukken II 2014/2015, 30 991, nr. 25 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Omvang aftrekpost integrale aangiftecijfers inkomstenbelasting t/m 2013. Bijbehorende budgettaire belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

b) Investerings in het algemeen

Regeling:	<i>Kleinschaligheidsinvesteringsaftrek</i>
Beschrijving:	De kleinschaligheidsinvesteringsaftrek vormt, als onderdeel van de investeringsaftrek, een extra aftrek over een gedeelte van het investeringsvolume. De hoogte van de aftrek is afhankelijk van de hoogte van de investering. De aftrek bedraagt maximaal 15.687 euro.

Toelichting op de belastinguitgaven

Doelstelling:	Bevorderen van investeringen van relatief geringe omvang, die in het algemeen gedaan zullen worden in het midden- en kleinbedrijf.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>Ondernemen makkelijker én leuker? Evaluatie zelfstandigenaftrek en enkele andere fiscale instrumenten gericht op ondernemerschap</i> , EIM, 2005, Kamerstukken II 2005/2006, 29 949, nr. 56 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Omvang aftrekpost integrale aangiftecijfers inkomsten- en vennootschapsbelasting t/m 2013. Bijbehorende budgettaire belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is. Geraamde endogene groei vanaf 2014 is gelijk aan groei investeringen overige vaste activa volgens CPB.
Regeling:	<i>Willekeurige afschrijving starters</i>
Beschrijving:	Startende ondernemers kunnen op basis van deze regeling willekeurig afschrijven op bedrijfsmiddelen die zijn aangeschaft in een kalenderjaar waarover voor hen de extra zelfstandigenaftrek starters van toepassing was.
Doelstelling:	Het stimuleren van ondernemerschap.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>Ondernemen makkelijker én leuker? Evaluatie zelfstandigenaftrek en enkele andere fiscale instrumenten gericht op ondernemerschap</i> , EIM, 2005, Kamerstukken II 2005/2006, 29 949, nr. 56 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Raming zonder gegevensbron, de budgettaire kosten zijn gebaseerd op een veronderstelling van het aantal gebruikers en hun investeringen.
Regeling:	<i>Willekeurige afschrijving zeeschepen</i>
Beschrijving:	Deze regeling biedt de mogelijkheid om vervroegd af te schrijven op zeeschepen. De regeling kan uitsluitend worden toegepast indien niet wordt gekozen voor de forfaitaire winstbepaling en bedraagt per jaar maximaal 20 procent van de af te schrijven aanschaffings- en voortbrengingskosten.
Doelstelling:	Het stimuleren van ondernemerschap.
Ministerie:	I&M
Evaluatie:	<i>Evaluatie van de fiscale maatregelen in het zeescheepvaartbeleid</i> , Panteia, 2014, Kamerstukken II 2014/2015, 31 409, nr. 67 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Raming zonder gegevensbron; op grond van evaluatie uit 2010 wordt geschat dat voor 10% van de investeringen in zeeschepen gebruik wordt gemaakt van de faciliteit. Gebruik is op nul gezet in jaren dat de crisismaatregel Tijdelijk Willekeurige Afschrijving (TWA) bestond.

Toelichting op de belastinguitgaven

Regeling:	<i>Keuzeregime winst uit zeescheepvaart (tonnagebelasting)</i>
Beschrijving:	Op verzoek van de belastingplichtige wordt, in afwijking van het algemeen systeem van winstbepaling, de winst uit zeescheepvaart op basis van deze regeling forfaitair bepaald. Uitgangspunt hierbij vormt de tonnage van de schepen waarmee die winst wordt behaald. Als voor een schip voor de tonnageregeling wordt gekozen, geldt dit voor een periode van 10 jaar.
Doelstelling:	Bevorderen en stimuleren van de zeescheepvaart in Nederland.
Ministerie:	I&M
Evaluatie:	<i>Evaluatie van de fiscale maatregelen in het zeescheepvaartbeleid</i> , Panteia, 2014, Kamerstukken II 2014/2015, 31 409, nr. 67 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Raming zonder gegevensbron; de raming is een conjunctuurvrije, gemiddelde schatting die gemaakt is ten behoeve van de laatste evaluatie.
Regeling:	<i>Aftrek speur- en ontwikkelingswerk</i>
Beschrijving:	Ondernemers die voldoen aan het uren criterium en in het kalenderjaar tenminste 500 uur hebben besteed aan werk dat bij een zogenoemde S&O-verklaring kwalificeert als speur- en ontwikkelingswerk, hebben in 2016 recht op een aftrek van 12.484 euro. Voor starters wordt deze aftrek onder voorwaarden verhoogd met 6.245 euro.
Doelstelling:	Bevorderen van technologische vernieuwingen.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>Evaluatie WBSO 2006–2010</i> , EIM, 2012, Kamerstukken II 2011/2012, 32 637 nr. 32 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2018.
Ramingsgrond:	Omvang aftrekpost integrale aangiftecijfers inkomstenbelasting t/m 2013. Bijbehorende budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

c) Investerings ten behoeve van het milieu

Regeling:	VAMIL
Beschrijving:	Op basis van de vervroegde afschrijving milieu-investeringen (VAMIL) mag willekeurig worden afgeschreven op door de Minister van I&M aangewezen milieu-investeringen (Milieulijst). Voor investeringen vanaf 2011 is de willekeurige afschrijving beperkt tot 75 procent. Deze regeling leidt voor de belastingplichtige tot een liquiditeits- en rentevoordeel.
Doelstelling:	Stimuleren van investeringen ter bescherming van het milieu.
Ministerie:	I&M
Evaluatie:	<i>Evaluatie MIA en VAMIL 2005 – 2010</i> , Ecorys (2013) en Van Heekeren & Firma (2012) Kamerstukken II 2013/2014, 33 752, nr. 5 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2017, als onderdeel van de beleidsdoorlichting van begrotingsartikel 21 I&M; duurzaamheid.

Toelichting op de belastinguitgaven

Ramingsgrond:	Investeringsbedragen volgens RVO t/m 2015. Cijfer 2016 en 2017 is budget.
Regeling:	<i>Energie-investeringsaftrek (EIA)</i>
Beschrijving:	Op grond van de EIA wordt een extra aftrek op de fiscale winst verleend voor door de Minister van EZ aangewezen investeringen in nieuwe energiebesparende bedrijfsmiddelen en maatregelen. De energie-investeringsaftrek is in 2016 verhoogd van 41,5 naar 58 procent.
Doelstelling:	Stimuleren van investeringen ten behoeve van een doelmatig energiegebruik.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>Evaluatie Energie Investeringsaftrek 2006 – 2011</i> , Ecorys, 2012, Kamerstukken II 2013/2014, 33 752, nr. 5 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2018.
Ramingsgrond:	Investeringsbedragen volgens RVO t/m 2015. Cijfer 2016 en 2017 is budget.
Regeling:	<i>Milieu-investeringsaftrek (MIA)</i>
Beschrijving:	De milieu-investeringsaftrek is een extra aftrek op de fiscale winst voor milieu-investeringen die bij ministeriële regeling worden aangewezen. Er zijn drie verschillende categorieën op de Milieulijst, waarbij respectievelijk 36 procent, 27 procent en 13,5 procent aftrek wordt verleend.
Doelstelling:	Stimuleren van investeringen ter bescherming van het milieu.
Ministerie:	I&M
Evaluatie:	<i>Evaluatie MIA en VAMIL 2005 – 2010</i> , Ecorys (2013) en Van Heekeren & Firma (2012) Kamerstukken II 2013/2014, 33 752, nr. 5 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2017, als onderdeel van de beleidsdoorlichting van begrotingsartikel 21 I&M; duurzaamheid.
Ramingsgrond:	Investeringsbedragen volgens RVO t/m 2015. Cijfer 2016 en 2017 is budget.
Regeling:	<i>Bosbouwvrijstelling</i>
Beschrijving:	Deze regeling houdt in dat voor- en nadelen uit bosbouwbedrijf niet tot de winst worden gerekend. Het staat de belastingplichtige vrij te opteren voor het buiten toepassing laten van de vrijstelling. Dit laatste is aantrekkelijk in jaren waarin de activiteiten verliesgevend zijn. Toepassing van de facultatieve regeling blijft, indien gebruik wordt gemaakt van de optie, gelden voor een periode van tenminste 10 jaar.
Doelstelling:	Ontwikkeling en instandhouding van bos en natuur.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>Belastinguitgaven door fiscale faciliteiten voor natuurbeleid</i> , LEI, 2005, Kamerstukken II 2006/2007, 30 800 XIV, nr. 74 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Inkomensschattingen LEI en cijfers Belastingdienst t/m 2013.

Toelichting op de belastinguitgaven

Regeling:	<i>Vrijstelling vergoeding bos- en natuurbeheer</i>
Beschrijving:	Deze regeling voorziet in een (gedeeltelijke) vrijstelling voor aangewezen subsidieregelingen ten behoeve van de ontwikkeling en instandhouding van bos en natuur.
Doelstelling:	Ontwikkeling en instandhouding van bos en natuur.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>Belastinguitgaven door fiscale faciliteiten voor natuurbeleid</i> , LEI, 2005, Kamerstukken II 2006/2007, 30 800 XIV, nr. 74 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Subsidiebedragen provincies over 2014–2017.

Verlaging lastendruk op arbeid

a) gericht op werkgevers

Regeling:	<i>Afdrachtvermindering zeevaart</i>
Beschrijving:	Deze vermindering mag worden toegepast op het loon van zeevarenden die werken op een Nederlands schip. De vermindering bedraagt 40 procent van het loon voor zeevarenden die in Nederland of in een ander EU- of EER-land wonen. Voor overige zeevarenden die onderworpen zijn aan de loonbelasting is het percentage vastgesteld op 10 procent.
Doelstelling:	Ondersteunen van de sector met de daaraan verbonden werkgelegenheid en het instandhouden van een vloot onder Nederlandse vlag.
Ministerie:	I&M
Evaluatie:	<i>Evaluatie van de fiscale maatregelen in het zeescheepvaartbeleid</i> , Panteia, 2014, Kamerstukken II 2014/2015, 31 409, nr. 67 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst uit loonbelastingaangiften van alle inhoudingsplichtigen t/m 2015.
Regeling:	<i>Afdrachtvermindering speur- en ontwikkelingswerk WBSO</i>
Beschrijving:	De afdrachtvermindering speur- en ontwikkelingswerk is van toepassing op werknemers die direct betrokken zijn bij speur- en ontwikkelingswerk. De afdrachtvermindering bedraagt 32 procent van het S&O-loon van die werknemers (40 procent voor starters). Voor zover het S&O-loon meer bedraagt dan 350.000 euro, bedraagt de vermindering 16 procent van het loon.
Doelstelling:	Bevordering van speur- en ontwikkelingswerk in het bedrijfsleven.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>Evaluatie WBSO 2006–2010</i> , EIM, 2012, Kamerstukken II 2011/2012, 32 637 nr. 32 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2018.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst uit loonbelastingaangiften van alle inhoudingsplichtigen t/m 2015. Cijfer 2016 en 2017 is budget.

Toelichting op de belastinguitgaven

Regeling:	<i>Verlaagd gebruikelijk loon voor dga's van startups</i>
Beschrijving:	Voor dga's van inhoudingsplichtigen die als starter zijn aangemerkt voor de S&O-afrachtvermindering kan het gebruikelijk loon op het wettelijk minimumloon worden vastgesteld.
Doelstelling:	Het stimuleren van innovatieve startups.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	Deze regeling is voorzien van een horizonbepaling op grond waarvan de regeling vervalt per 1 januari 2022. De evaluatie is voorzien in 2021.
Ramingsgrond:	Deze belastinguitgave zal niet als zodanig te monitoren zijn, aangezien hij niet op het aangiftebiljet wordt ingevuld.

b) gericht op werknemers

Regeling:	<i>Verlaging fiscale bijtelling IB (zeer) zuinige auto's</i>
Beschrijving:	Indien door de werkgever een auto ter beschikking wordt gesteld, geldt er een fiscale bijtelling. De bijtelling wordt forfaitair bepaald en bedraagt in beginsel 25 procent van de catalogusprijs. Bij auto's met lagere uitstoot dan bepaalde grenzen is de bijtelling lager. Zowel de uitstootgrenzen als het forfaitaire bijtellingspercentage kan jaarlijks wisselen.
Doelstelling:	Bevorderen van het gebruik van milieuvriendelijke auto's.
Ministerie:	I&M
Evaluatie:	<i>Evaluatie autogereleerde belastingen 2008–2013 en vooruitblik automarkontwikkelingen tot 2020</i> , Policy Research Corporation, 2014, Kamerstukken II 2014/2015, 32 800, nr. 24 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	De raming is gebaseerd op de volgende bronnen: data over nieuwverkopen van de RDW, de publicatie «Mobiliteit in Cijfers Auto's 2015/16» van de Stichting BOVAG-RAI, de publicatie «Autoleasemarkt in cijfers 2015 van de Vereniging van Nederlandse Autoleasemaatschappijen, en cijfers van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.

Toelichting op de belastinguitgaven

Regeling:	<i>Levensloopverlofkorting</i>
Beschrijving:	Om de aantrekkelijkheid van de levensloopregeling als alternatief voor het spaarloon te vergroten, konden werknemers per gespaard jaar een tegemoetkoming in de vorm van een levensloopverlofkorting van maximaal 201 euro per gespaard jaar ontvangen. De levensloopregeling is per 1 januari 2012 afgeschaft voor nieuwe gevallen. Voor deelnemers aan de levensloopregeling die op 31 december 2011 een aanspraak ingevolge levensloopregeling hebben opgebouwd waarvan de waarde in het economische verkeer minimaal 3.000 euro bedroeg, geldt een overgangsregeling. Deze deelnemers kunnen tot 31 december 2021 doorgaan met het sparen overeenkomstig de op 31 december 2011 geldende voorwaarden. Een uitzondering geldt voor de levensloopverlofkorting. Sinds 1 januari 2012 wordt bij inleg in de levensloopregeling geen levensloopverlofkorting meer opgebouwd. De op 31 december 2011 opgebouwde rechten op de levensloopverlofkorting vervallen niet en worden verzilverd bij de opname van het levenslooptegoed.
Doelstelling:	Vergroten van de aantrekkelijkheid van de levensloopregeling naast de spaarloonregeling.
Ministerie:	SZW
Evaluatie:	Geen evaluatie beoogd, omdat de regeling is afgeschaft.
Ramingsgrond:	Omvang korting integrale aangiftecijfers inkomstenbelasting t/m 2013.
Regeling:	<i>Werkbonus</i>
Beschrijving:	In 2013 is de gewijzigde werkbonus ingevoerd. Deze is van toepassing voor werkenden die bij aanvang van het kalenderjaar een leeftijd hebben van minimaal 60 en maximaal 63 jaar. Per 1 januari 2015 is de werkbonus in lijn met de begrotingsafspraken 2014 voor nieuwe gevallen afgeschaft doordat de leeftijdsgrens van 60 jaar vanaf 1 januari 2015 jaarlijks met 1 jaar wordt verhoogd. Per 1 januari 2018 komt dan niemand meer in aanmerking voor de werkbonus en vervalt deze. De bedragen in inkomensgrenzen worden ook niet meer aangepast aan inflatie en wettelijk minimumloon.
Doelstelling:	Bevorderen en stimuleren van arbeidsparticipatie van ouderen.
Ministerie:	SZW
Evaluatie:	Geen evaluatie beoogd, omdat de regeling wordt afgeschaft.
Ramingsgrond:	Gebaseerd op aangiftecijfers. Aantal werkenden in de betreffende leeftijdscategorie naar inkomen maal bedrag.

Verlaging lastendruk op inkomsten uit vermogen

Regeling:	<i>Vrijstelling bos- en natuurterreinen forfaitair rendement</i>
Beschrijving:	Deze regeling bewerkstelligt dat voor de forfaitaire rendementsheffing de volgende bezittingen van de grondslag worden uitgezonderd: bossen, bepaalde natuurterreinen en de volgens de Natuurschoonwet als zodanig aangewezen landgoederen. Gebouwde eigendommen vallen niet onder de vrijstelling.
Doelstelling:	Ontwikkeling en instandhouding van bos en natuur.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>Fiscale faciliteiten en knelpunten bij natuurontwikkeling door particulieren</i> , LEI, 2005, Kamerstukken II 2006/2007, 30 800 XIV, nr. 74 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Raming zonder gegevensbron. Laatst bekende bron cijfers uit het rapport «Belastinguitgaven door fiscale faciliteiten voor natuurbeleid» (LEI, 2005). Bij gebrek aan data is de trend uit het verleden doorgetrokken.
Regeling:	<i>Vrijstelling voorwerpen van kunst en wetenschap forfaitair rendement</i>
Beschrijving:	Voorwerpen van kunst en wetenschap vallen niet in de grondslag van de forfaitaire rendementsheffing, tenzij deze hoofdzakelijk als belegging dienen.
Doelstelling:	Voorkomen dat de heffing over dergelijke voorwerpen een negatieve invloed hebben op het koopgedrag van particulieren. Voorwerpen van kunst en wetenschap die hoofdzakelijk ter belegging worden aangehouden, zijn uitgezonderd van de vrijstelling om een ongerechtvaardigde bevoordeling ten opzichte van andere beleggingen te voorkomen.
Ministerie:	OCW
Evaluatie:	De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2018.
Ramingsgrond:	Raming zonder gegevensbron. Raming op basis van een veronderstelling voor de grondslag.
Regeling:	<i>Vrijstelling groen beleggen forfaitair rendement</i>
Beschrijving:	Op grond van deze regeling is 57.213 euro aan groene beleggingen vrijgesteld van de forfaitaire rendementsheffing van box 3. Beleggers met een fiscale partner hebben een twee keer zo hoge vrijstelling.
Doelstelling:	Stimuleren van investeringen en beleggingen in groene (milieuvriendelijke) projecten.
Ministerie:	I&M
Evaluatie:	<i>Evaluatie MIA, Vamil en Groen Beleggen 2000–2004</i> , 2007, Kamerstukken II 2007/2008, 30 535, nr. 11 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2017, als onderdeel van de beleidsdoorlichting van begrotingsartikel 21 I&M; duurzaamheid.
Ramingsgrond:	Cijfers over de heffingskorting groen beleggen aangifte inkomstenbelasting Belastingdienst t/m 2013.

Toelichting op de belastinguitgaven

Regeling:	<i>Vrijstelling rechten op kapitaalsuitkering bij overlijden forfaitair rendement</i>
Beschrijving:	Rechten op prestaties uit levensverzekering in verband met het overlijden van de belastingplichtige worden tot een bedrag van maximaal 6.956 euro vrijgesteld van de rendementsgrondslag. De prestaties kunnen de vorm hebben van een kapitaalsuitkering of een uitkering in natura (het verzorgen van de uitvaart van de verzekeringnemer).
Doelstelling:	Sociaal beleid en doelmatigheid.
Ministerie:	FIN
Evaluatie:	<i>Evaluatierapport Vrijstelling rechten op kapitaalsuitkeringen bij overlijden in box 3, 2005, Kamerstukken II 2005/2006, 30 375, nr. 2, bijlage 11.</i> Geen evaluatie beoogd, vanwege het beperkte budgettaire belang van de regeling.
Ramingsgrond:	Gegevens van DNB over overlijdensverzekeringen.
Regeling:	<i>Vrijstelling rechten op bepaalde kapitaalsuitkeringen forfaitair rendement</i>
Beschrijving:	In het overgangsrecht van de Wet IB 2001 zijn vrijstellingen voor bepaalde kapitaalverzekeringen, spaarrekeningen en beleggingsrechten opgenomen. Onder voorwaarden geldt er een box 1 vrijstelling voor het voordeel (de uitgekeerde rente of het rendement op de premie/inleg) uit een kapitaalverzekering eigen woning (KEW), spaarrekening eigen woning (SEW) en beleggingsrecht eigen woning (BEW) waardoor deze niet in box 3 vallen. Per 1 april 2013 is de faciliteit vervallen. De bestaande contracten worden gerespecteerd, maar het kapitaal dan wel de inleg kunnen niet meer worden verhoogd. Tevens gelden er vrijstellingen voor andersoortige kapitaalverzekeringen waarvan de inkomsten vrijgesteld waren onder de Wet IB 1964.
Doelstelling:	Eerbiedigen van bestaande rechten op bepaalde vrijstellingen kapitaalsuitkeringen.
Ministerie:	FIN
Evaluatie:	Geen evaluatie beoogd, want de regeling is afgeschaft.
Ramingsgrond:	Gegevens van DNB en het Verbond van Verzekeraars over levensverzekeringen.
Regeling:	<i>Aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld</i>
Beschrijving:	Aan eigenwoningbezitters zonder eigenwoningschuld of met een lage eigenwoningschuld wordt een aftrek toegekend ter hoogte van het verschil tussen het eigenwoningforfait en de daarop drukkende aftrekbare kosten. Hierdoor hoeven eigenwoningbezitters met geen of een lage eigenwoningschuld per saldo geen belasting te betalen over het eigenwoningforfait.
Doelstelling:	Bevordering aflossing eigenwoningschuld en lastenverlichting eigenaar-bewoners met geen of een lage eigenwoningschuld.
Ministerie:	FIN

Toelichting op de belastinguitgaven

Evaluatie:	Zoals aangegeven in Kamerstuk 33 930 IX, nr.1, p.48 is er voorlopig geen sprake van een evaluatie voor deze regeling.
Ramingsgrond:	Cijfers aangifte inkomstenbelasting Belastingdienst t/m 2013. Bijbehorende budgettair belang berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste post is.
Regeling: Beschrijving:	<i>Gedeeltelijke vrijstelling van inkomsten uit kamerverhuur</i> Inkomsten uit verhuur van woonruimte die onderdeel is van het hoofdverblijf van de verhuurder en geen zelfstandige woning vormt, zijn vrijgesteld tot een bedrag van 5.069 euro per jaar. Het vrijgestelde bedrag wordt jaarlijks naar gelang de huurontwikkeling geïndexeerd.
Doelstelling:	Vergroten van het particuliere kameraanbod, met name voor studenten.
Ministerie:	BZK
Evaluatie:	De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Raming zonder gegevensbron. Laatst gebruikte bron betreft cijfers VROM uit 2006 over aantal kamers, geïndexeerd met de groei van het inkomen in box 1 volgens MIMOSI t/m 2015.
Regeling: Beschrijving:	<i>Aftrek kosten monumentenwoning</i> In de Wet IB 2001 is ten aanzien van de persoonsgebonden aftrek een bijzondere regeling voor monumentenwoningen opgenomen. Indien het een eigen woning of een bezitting betreft die in de grondslag van de forfaitaire rendementsheffing wordt betrokken, zijn 80 procent van de onderhoudskosten (min ontvangen subsidies) aftrekbaar. Als onderdeel van Belastingplan 2017 wordt voorgesteld de regeling met een budgettair belang van in totaal € 57 miljoen per jaar per 2017 om te zetten in een uitgavenregeling op de OCW-begroting met een beperkter budgettair belang van maximaal € 32 miljoen (inclusief uitvoeringskosten).
Doelstelling:	Behoud van het culturele erfgoed.
Ministerie:	OCW
Evaluatie:	<i>Evaluatie fiscale regelingen monumentenzorg</i> , PricewaterhouseCoopers Advisory N.V., 2009. Kamerstukken II 2009/2010, 32 156, nr. 2 . Geen evaluatie beoogd, omdat de regeling wordt afgeschaft.
Ramingsgrond:	Cijfers aangifte inkomstenbelasting Belastingdienst t/m 2013. Bijbehorende budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling: Beschrijving:	<i>Heffingskorting groene beleggen</i> De heffingskorting voor groene beleggingen sluit aan op de vrijstelling groene beleggen. De korting bedraagt 0,7 procent van het bedrag dat is vrijgesteld van de forfaitaire rendementsheffing.
Doelstelling:	Stimuleren van investeringen en beleggingen in groene (milieuvriendelijke) projecten.
Ministerie:	I&M

Toelichting op de belastinguitgaven

Evaluatie:	<i>Evaluatie MIA, Vamil en Groen Beleggen 2000–2004, 2007, Kamerstukken II 2007/2008, 30 535, nr. 11.</i> De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2017, als onderdeel van de beleidsdoorlichting van begrotingsartikel 21 I&M; duurzaamheid.
Ramingsgrond:	Cijfers over de heffingskorting groen beleggen aangifte inkomstenbelasting Belastingdienst t/m 2013.
Regeling:	<i>Persoonsgebonden aftrekpost durfkapitaal</i>
Beschrijving:	Deze persoonsgebonden aftrekpost biedt de mogelijkheid om geleden verliezen op beleggingen in durfkapitaal in aftrek te brengen op respectievelijk het inkomen uit werk en woning, het inkomen uit sparen en beleggen en het inkomen uit het aanmerkelijk belang (in die volgorde). Deze faciliteit is per 1 januari 2011 vervallen met inachtneming van een overgangsbepaling.
Doelstelling:	Stimuleren van investeringen in bedrijven van startende ondernemers en het bevorderen van de ondernemingszin.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>Evaluatie van de durfkapitaalregeling</i> , Bureau Bartels B.V., 2005, <i>Kamerstukken 2005/2006, 30 300 XIII, nr. 57.</i> Geen evaluatie beoogd, omdat de regeling is afgeschaft.
Ramingsgrond:	Cijfers aangifte inkomstenbelasting Belastingdienst t/m 2013.

Overige regelingen

Regeling:	<i>Aftrek voor scholingsuitgaven (studiekosten)</i>
Beschrijving:	Uitgaven boven 250 euro ter zake van een opleiding of studie voor een beroep kunnen onder voorwaarden worden afgetrokken van het belastbaar inkomen. Het bedrag dat mag worden afgetrokken is maximaal 15.000 euro. Als onderdeel van Belastingplan 2017 wordt voorgesteld om de huidige fiscale aftrek van scholingsuitgaven per 1 januari 2018 om te vormen tot een gerichte uitgavenregeling in de vorm van scholingsvouchers voor lager- en middelbaar opgeleiden.
Doelstelling:	Vergroten van de Nederlandse kennisinfrastructuur.
Ministerie:	OCW
Evaluatie:	<i>Gebruik en effectiviteit van de aftrek scholingsuitgaven</i> , SEO en Scholar (UvA), 2005, <i>Kamerstukken II 2005/2006, 30 012, nr. 6.</i> De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Cijfers aangifte inkomstenbelasting Belastingdienst t/m 2013. Bijbehorende budgettair belang berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling:	<i>Giftenaftrek</i>

Toelichting op de belastinguitgaven

Beschrijving:	Giften aan onder andere algemeen nut beogende instellingen (ANBI) zijn aftrekbaar. Periodieke giften geschieden op basis van een bij notariële of onderhandse akte vastgelegde verplichting om gedurende ten minste 5 jaren schenkingen te doen. Voor overige giften geldt dat 1 tot 10 procent van het drempelinkomen mag worden afgetrokken. Middels «de Geefwet» is de giftenaftrek uitgebreid op specifieke punten, waaronder een multiplier voor culturele ANBI's.
Doelstelling:	Bevorderen van schenkingen aan bepaalde instellingen.
Ministerie:	FIN
Evaluatie:	<i>Evaluatie giftenaftrek 1996–2006</i> , Ministerie van Financiën, 2009, Kamerstukken II 2009/2010, 32 123 IXB, nr. 9 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Cijfers aangifte inkomstenbelasting Belastingdienst t/m 2013. Bijbehorende budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling:	<i>Faciliteiten successiewet algemeen nut beogende instellingen</i>
Beschrijving:	Algemeen nut beogende instellingen zijn per 2006 geheel vrijgesteld van schenk- en erfbelasting. Voor sociaal belang behartigende instellingen is de vrijstelling ingegaan per 2010.
Doelstelling:	Bevorderen van schenken en nalaten aan algemeen nut beogende instellingen en sociaal belang behartigende instellingen.
Ministerie:	FIN
Evaluatie:	De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2019.
Ramingsgrond:	Raming zonder gegevensbron. Laatste cijfers Belastingdienst uit 2005 toen het nog niet volledig was vrijgesteld, trend is doorgetrokken.

Kostprijsverhogende belastingen

Energiebelasting

Regeling:	<i>Verlaagd tarief glastuinbouw</i>
Beschrijving:	Voor verbruik van aardgas in de glastuinbouw geldt in de eerste twee schijven een verlaagd tarief van de energiebelasting.
Doelstelling:	Het voorkomen van een onbedoelde lastenverzwaring voor de relatief kleinschalige energie-intensieve glastuinbouwsector bij de invoering van de energiebelasting, zoals deze met de degressieve tariefstructuur werd bereikt voor de andere energie-intensieve sectoren.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>IBO Agro-, visserij- en voedselketens</i> , 2014, Kamerstukken II 2014/2015, 30 991, nr. 25 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2015.

Toelichting op de belastinguitgaven

Regeling:	<i>Teruggaaf kerkgebouwen</i>
Beschrijving:	Teruggaaf van de helft van de betaalde energiebelasting bestaat voor gebouwen die ten dienste staan van de openbare eredienst of het houden van openbare bezinningsbijeenkomsten van levensbeschouwelijke aard.
Doelstelling:	Bieden van compensatie aan de beheerders van dergelijke gebouwen, aangezien kerken e.d. weinig betaald personeel hebben en geen vennootschapsbelasting betalen waardoor enig voordeel in de vorm van een terugsluis deze doelgroep niet bereikt.
Ministerie:	I&M
Evaluatie:	<i>Evaluatie van de teruggaafregeling energiebelasting voor kerken en non-profit organisaties</i> , 2005, Kamerstukken II 2005/2006, 30 375, nr. 2, bijlage 12 . Deze regeling is tevens geëvalueerd in de Brede heroverwegingen 1. Energie en Klimaat, 2010. De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2017.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2015.
Regeling:	<i>Teruggaaf non-profit</i>
Beschrijving:	Teruggaaf van de helft van de betaalde energiebelasting bestaat voor non-profitinstellingen.
Doelstelling:	Bieden van compensatie aan dergelijke instellingen, aangezien deze over weinig betaald personeel beschikken en geen vennootschapsbelasting betalen waardoor enig voordeel in de vorm van een terugsluis de doelgroep niet bereikt.
Ministerie:	I&M
Evaluatie:	<i>Evaluatie van de teruggaafregeling energiebelasting voor kerken en non-profit organisaties</i> , 2005, Kamerstukken II 2005/2006, 30 375, nr. 2, bijlage 12 . Deze regeling is tevens geëvalueerd in de Brede heroverwegingen 1. Energie en Klimaat, 2010. De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2017.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2015.
Regeling:	<i>Teruggaaf grootverbruik</i>
Beschrijving:	Teruggaaf van energiebelasting voor het elektriciteitsgebruik boven de 10 miljoen kWh bestaat voor energie-intensieve bedrijven die deelnemen aan een convenant ter verbetering van de energie-efficiëntie.
Doelstelling:	Primair maakt de regeling deel uit van de beleidsarme implementatie van de Richtlijn Energiebelastingen per 2004. Secundair wordt deelname aan een convenant ter verbetering van de energie-efficiëntie bevorderd.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	De voorloper van deze regeling, de vrijstelling teruggaaf grootverbruik in de energiebelasting, is geëvalueerd in de Heroverwegingsgroep Energie en Klimaat, 2010. Geen evaluatie beoogd, vanwege het beperkte budgettaire belang van de regeling.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2015.

Toelichting op de belastinguitgaven

Regeling:	<i>Verlaagd tarief lokaal opgewekte duurzame energie</i>
Beschrijving:	Voor verbruik van lokaal duurzaam opgewekte energie geldt een vrijstelling in de eerste schijf in de energiebelasting op elektriciteit. Het betreft elektriciteit die afkomstig is van een coöperatie of een vereniging van eigenaars van particuliere kleinverbruikers of kleine ondernemers, die aan deze verbruikers is geleverd en in hun nabijheid is opgewekt.
Doelstelling:	Het stimuleren van lokale duurzame opwekking van elektriciteit door particuliere kleinverbruikers.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2017.
Ramingsgrond:	Het aantal aangewezen projecten voor toepassing van deze maatregel.

Omzetbelasting verlaagd tarief

Regelingen	<i>Boeken, tijdschriften, week- en dagbladen Bibliotheken (verhuur boeken), musea e.d. Kermissen, attractieparken, sportwedstrijden en -accommodatie Circussen, bioscopen, theaters en concerten</i>
Beschrijving:	In plaats van het algemene btw-tarief van 21 procent geldt voor leveringen van deze goederen of diensten het verlaagde btw-tarief van 6 procent.
Doelstelling:	Bevorderen van cultuur, kennisvermeerdering, recreatie en sport c.q. ondersteuning van de desbetreffende sectoren.
Ministerie:	OCW
Evaluatie:	<i>De evaluatie van btw-regelingen op het gebied van cultuur, 2008, Kamerstukken II 2008/2009, 31 700 VIII, nr. 147. Evaluatie van de verhoging van het btw-tarief op podiumkunsten, 2014, Kamerstukken I 2013/2014, 33 752 M. De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2018.</i>
Ramingsgrond:	Bestedingscijfers CBS t/m 2015.
Regeling	<i>Sierteelt</i>
Beschrijving:	In plaats van het algemene btw-tarief van 21 procent geldt voor leveringen van deze goederen het verlaagde btw-tarief van 6 procent.
Doelstelling:	Stimuleren van binnenlandse vraag naar sierteeltproducten c.q. ondersteunen van de desbetreffende sector.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>IBO Agro-, visserij- en voedselketens, 2014, Kamerstukken II 2014/2015, 30 991, nr. 25. De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2020.</i>
Ramingsgrond:	Bestedingscijfers CBS t/m 2015.
Regeling:	<i>Arbeidsintensieve diensten</i>

Toelichting op de belastinguitgaven

Beschrijving:	In plaats van het algemene btw-tarief van 21 procent geldt voor bepaalde arbeidsintensieve diensten het verlaagde btw-tarief van 6 procent. Het gaat om de diensten van kappers, fietsenmakers, schoenmakers, kleermakers en schoonmakers van woningen. Het verlaagde btw-tarief geldt tevens voor het schilderen, stukadoren, isoleren en behangen van woningen ouder dan twee jaar.
Doelstelling:	Bevorderen van werkgelegenheid in de desbetreffende sectoren, aanpakken problemen op de woningmarkt en bestrijding van het zwarte circuit.
Ministerie:	SZW
Evaluatie:	<i>Monitor effecten btw-verlaging arbeidsintensieve diensten</i> , 2002, Research voor Beleid. <i>Contra-expertise effecten btw-verlaging arbeidsintensieve diensten</i> , CPB, 2003, Kamerstukken II 2002/2003, 28 600 IXB, nr. 24 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2019, als onderdeel van de beleidsdoorlichting van begrotingsartikel 1 SZW; arbeidsmarkt.
Ramingsgrond:	Bestedingscijfers CBS t/m 2013.
Regeling:	<i>Vervoer van personen (w.o. openbaar vervoer)</i>
Beschrijving:	In plaats van het algemene btw-tarief van 21 procent geldt voor deze diensten het verlaagde btw-tarief van 6 procent.
Doelstelling:	Stimuleren en ondersteunen van het openbaar vervoer.
Ministerie:	I&M
Evaluatie:	De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2017, als onderdeel van de beleidsdoorlichting van begrotingsartikel 16 I&M; spoor.
Ramingsgrond:	Bestedingscijfers CBS t/m 2013.
Regeling:	<i>Logiesverstrekking (incl. kamperen)</i>
Beschrijving:	In plaats van het algemene btw-tarief van 21 procent geldt voor deze diensten het verlaagde btw-tarief van 6 procent.
Doelstelling:	Stimuleren van (internationaal) toerisme c.q. ondersteunen van de desbetreffende sector.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	Deze evaluatie wordt als afgerond beschouwd door de beleidsvisie die is uiteengezet in de Fiscale Agenda.
Ramingsgrond:	Bestedingscijfers CBS t/m 2013.
Regeling:	<i>Voedingsmiddelen horeca</i>
Beschrijving:	In plaats van het algemene btw-tarief van 21 procent geldt voor de levering van voedingsmiddelen voor gebruik ter plaatse het verlaagde btw-tarief van 6 procent.
Doelstelling:	Ondersteunen van de desbetreffende sector en voorkomen van administratieve moeilijkheden.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	Deze evaluatie wordt als afgerond beschouwd door de beleidsvisie die is uiteengezet in de Fiscale Agenda.
Ramingsgrond:	Bestedingscijfers CBS t/m 2013.

Omzetbelasting – vrijstellingen

Regeling	<i>Sportclubs</i>
Beschrijving:	Vrijgesteld zijn de diensten van niet-winstbeogende organisaties die zich de beoefening van sport of de bevordering daarvan ten doel stellen. Het gaat met name om contributie- en lesgelden. Deze vrijstelling is binnen de Europese Unie verplicht.
Doelstelling:	Stimuleren c.q. ondersteunen van sportclubs en verminderen van administratieve lasten.
Ministerie:	VWS
Evaluatie:	Niet van toepassing, regeling is verplicht door de Europese Commissie in de btw-richtlijn. Het is derhalve niet doelmatig om te evalueren.
Ramingsgrond:	Bestedingscijfers CBS t/m 2013.
Regeling:	<i>Post</i>
Beschrijving:	Vrijgesteld zijn diensten met betrekking tot de levering van brieven tot een bepaald gewicht, bedoeld in artikel 16 van de Postwet 2009. De vrijstelling geldt alleen voor een verlener van de universele postdienst. Binnen de Europese Unie is een vrijstelling voor openbare postdiensten verplicht.
Doelstelling:	Voorkomen van administratieve lasten.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	Niet van toepassing, regeling is verplicht door de Europese Commissie in de btw-richtlijn. Het is derhalve niet doelmatig om te evalueren.
Ramingsgrond:	Bestedingscijfers CBS t/m 2013.
Regeling:	<i>Vakbonden, werkgeversorg., politieke partijen, kerken</i>
Beschrijving:	Vrijgesteld zijn de diensten en daarmee nauw samenhangende leveringen door werkgevers- en werknemersorganisaties, alsmede door organisaties van politieke, godsdienstige, vaderlandslievende, levensbeschouwelijke of liefdadige aard aan hun leden tegen een statutair vastgestelde contributie. Deze vrijstelling is binnen de Europese Unie verplicht.
Doelstelling:	Stimuleren of ondersteunen van bedoelde organisaties en instellingen en het verminderen van administratieve lasten.
Ministerie:	FIN
Evaluatie:	Niet van toepassing, regeling is verplicht door Europese Commissie in de btw-richtlijn. Het is derhalve niet doelmatig om te evalueren.
Ramingsgrond:	Bestedingscijfers CBS t/m 2013.
Regeling:	<i>Fondswerving</i>

Toelichting op de belastinguitgaven

Beschrijving:	Deze regeling voorziet in een vrijstelling voor toekomstige activiteiten van reeds vrijgestelde organisaties. Het gaat met name om activiteiten die zij ontplooiën ter verwerving van de benodigde middelen voor hun vrijgestelde doelstelling. Om te waarborgen dat deze prestaties geen ernstige verstoring van concurrentieverhoudingen veroorzaken, is de vrijstelling beperkt tot omzetgrenzen van 68.067 euro per jaar voor leveringen en 22.689 euro per jaar voor diensten (50.000 euro voor sportorganisaties).
Doelstelling:	Stimuleren of ondersteunen van bedoelde organisaties en instellingen en het verminderen van administratieve lasten.
Ministerie:	FIN
Evaluatie:	Niet van toepassing, regeling is verplicht door de Europese Commissie in de btw-richtlijn. Het is derhalve niet doelmatig om te evalueren.
Ramingsgrond:	Bestedingscijfers CBS t/m 2013.

Omzetbelasting – Speciale regelingen

Regeling:	<i>Kleine ondernemersregeling</i>
Beschrijving:	Als de jaarlijks af te dragen btw lager is dan 1.883 euro, kan de ondernemer een belastingvermindering van maximaal 1.345 euro krijgen. De ondernemers die door de vermindering in het geheel geen belasting verschuldigd zijn, kunnen op verzoek van hun administratieve verplichtingen worden ontheven.
Doelstelling:	Stimuleren en ondersteunen van kleine ondernemers en het verminderen van administratieve lasten.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	–
Ramingsgrond:	Cijfers BTW-aangifte van de Belastingdienst.
Regeling:	<i>Landbouwregeling</i>
Beschrijving:	Landbouwers die gebruik maken van de landbouwregeling worden buiten de algemene btw-heffing gehouden. Er mag geen btw in rekening worden gebracht op landbouwprestaties indien wordt geopteerd voor toepassing van de landbouwregeling. Het recht op vooraf trek van btw vervalt daarmee ook. De zakelijke afnemers van deze landbouwers hebben recht op aftrek van een forfaitair btw-bedrag ter compensatie van de in de verkoopprijs verdisconteerde niet aftrekbare btw. De landbouwregeling is facultatief; de keuze om de regeling wel of niet toe te passen geldt telkens voor 5 jaar. Per 1 januari 2018 wordt de BTW-landbouwregeling afgeschaft.
Doelstelling:	Deze regeling heeft een historische achtergrond. Het verminderen van administratieve lasten.
Ministerie:	EZ

Toelichting op de belastinguitgaven

Evaluatie:	<i>IBO Agro-, visserij- en voedselketens</i> , 2014, Kamerstukken II 2014/2015, 30 991, nr. 25 . Geen evaluatie beoogd, omdat de regeling wordt afgeschaft.
Ramingsgrond:	Raming zonder gegevensbron, raming gebaseerd op realisatie uit 2005 en gemiddelde jaarlijkse afname gebruik van de regeling sindsdien volgens LEI.

Accijnzen

Regeling:	<i>Verlaagd tarief kleine brouwerijen</i>
Beschrijving:	Bier, afkomstig van kleine brouwerijen die per kalenderjaar niet meer dan 200.000 hectoliter vervaardigen, hebben recht op een vermindering van 7,5 procent op het reguliere accijnstarief.
Doelstelling:	Tot 1992 was het doel om effectief hogere accijnsdruk voor kleine brouwerijen te voorkomen. In de met ingang van 1992 geldende heffingsystematiek is zonder een kortingsregeling sprake van een gelijke accijnsdruk voor grote en kleine brouwerijen. Om de overgang van de oude naar de huidige structuur zo soepel mogelijk te laten verlopen, is destijds besloten de regeling in te voeren.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>Evaluatierapport Belastinguitgaven op het terrein van de accijnzen</i> , Ministerie van Financiën, 2008, Kamerstukken II 2007/2008, 31 200 IXB, nr. 18 . Geen evaluatie beoogd, vanwege het beperkte budgettaire belang van de regeling.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2015.
Regeling:	<i>Vrijstelling communautaire wateren</i>
Beschrijving:	Op grond van artikel 14, eerste lid, onderdeel c, Richtlijn 2003/96/EG alsmede internationale afspraken (Akte van Mannheim), wordt voor leveringen van motorbrandstof aan de commerciële scheepvaart een vrijstelling van accijns verleend. Accijns is alleen verschuldigd voor zover het verbruik van een accijnsgoed in Nederland plaatsvindt. De budgettaire derving ten gevolge van de vrijstelling communautaire wateren bestaat daarom uit de accijns over de motorbrandstof die wordt gebruikt voor het varen op Nederlandse wateren. De levering van motorbrandstof voor de internationale zeescheepvaart valt ook onder de vrijstelling. Omdat deze motorbrandstof niet in Nederland wordt verbruikt, is geen accijns verschuldigd. Indien wel accijns is betaald, kan op verzoek teruggaaf hiervan worden verleend.
Doelstelling:	Voorkomen van verstoring van de internationale concurrentieverhoudingen veroorzaakt door accijnzen op brandstof voor vaartuigen.
Ministerie:	I&M
Evaluatie:	<i>Evaluatierapport Belastinguitgaven op het terrein van de accijnzen</i> , Ministerie van Financiën, 2008, Kamerstukken II 2007/2008, 31 200 IXB, nr. 18 . Geen evaluatie beoogd, regeling komt voort uit internationale verdragen. Het is derhalve niet doelmatig om te evalueren.

Toelichting op de belastinguitgaven

Ramingsgrond:	Verbruikscijfers brandstoffen CBS t/m 2015.
Regeling:	<i>Vrijstelling accijns luchtvaartuigen</i>
Beschrijving:	Vrijgesteld zijn minerale oliën die worden gebruikt voor de aandrijving van luchtvaartuigen, niet zijnde plezierluchtvaartuigen. De vrijstelling is vanaf 1 januari 1993 gegrond op artikel 8, eerste lid, onderdeel b, Richtlijn 92/81/EEG (de zogenoemde structuurrichtlijn minerale oliën) en sinds 1 januari 2004 op artikel 14, eerste lid, onderdeel b, van Richtlijn 2003/96/EG (de richtlijn belasting op energieproducten). Het gaat om een verplichte vrijstelling. Op grond van internationale verdragen is het commerciële luchtverkeer vrijgesteld. Binnenlandse vluchten kunnen wel worden belast, hetgeen in Nederland in de periode van 1 januari 2005 tot 1 januari 2012 ook gebeurde.
Doelstelling:	Voorkomen van verstoring van de internationale concurrentieverhoudingen veroorzaakt door accijnzen op brandstof voor luchtvaartuigen.
Ministerie:	I&M
Evaluatie:	<i>Evaluatierapport Belastinguitgaven op het terrein van de accijnzen</i> , Ministerie van Financiën, 2008, Kamerstukken II 2007/2008, 31 200 IXB, nr. 18 . Geen evaluatie beoogd, regeling komt voort uit internationale verdragen. Het is derhalve niet doelmatig om te evalueren.
Ramingsgrond:	Verbruikscijfers oliën CBS t/m 2015.

Belasting op personenauto's en motorrijwielen (BPM)

Regeling:	<i>Teruggaaf ambulance</i>
Beschrijving:	Houders van personenauto's, motorrijwielen en bestelauto's die zijn ingericht voor vervoer van zieken en gewonden in het kader van de uitoefening van de ambulancetaak, krijgen de betaalde BPM terug. De motorrijtuigen dienen als zodanig herkenbaar te zijn.
Doelstelling:	Dienen van het algemeen belang.
Ministerie:	VWS
Evaluatie:	<i>Evaluatierapport Het dienen van het algemene nut in de MRB en BPM</i> , 2006, Kamerstukken II 2005/2006, 30 300 IXB, nr. 32 . Geen evaluatie beoogd, vanwege het beperkte budgettaire belang van de regeling.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2015.
Regeling:	<i>Teruggaaf taxi's</i>
Beschrijving:	Houders van personenauto's die geheel of nagenoeg geheel worden gebruikt voor taxivervoer of openbaar vervoer en waarvoor een taxi- of openbaar vervoervergunning is afgegeven, krijgen de betaalde BPM terug.
Doelstelling:	Stimuleren openbaar vervoer.
Ministerie:	I&M

Toelichting op de belastinguitgaven

Evaluatie: *Evaluatierapport Openbaar vervoer en taxivervoer in de MRB en BPM, 2006, Kamerstukken II 2005/2006, 30 300 IXB, nr. 32.* De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2017.

Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst t/m 2015.

Motorrijtuigenbelasting (MRB)

Regeling: *Nihiltarief OV-bussen op LPG*

Beschrijving: Voor autobussen die hoofdzakelijk worden gebruikt voor het openbaar vervoer en op LPG rijden, geldt een nihiltarief in de MRB.

Doelstelling: Bevorderen milieuvriendelijke vervoerswijzen.

Ministerie: I&M

Evaluatie: *Evaluatierapport Openbaar vervoer en taxivervoer in de MRB en BPM, 2006, Kamerstukken II 2005/2006, 30 300 IXB, nr. 32.* De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2020.

Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst t/m eerste helft 2016.

Regeling *Vrijstelling MRB motorrijtuigen ouder dan 40 jaar inclusief overgangsregeling*

Beschrijving: Motorrijtuigen van 40 jaar en ouder zijn vrijgesteld van MRB. Voor benzineauto's, motoren, vrachtauto's en autobussen die op 31 december 2013 onder de toen geldende vrijstelling vielen (vóór 1 januari 1988 in gebruik genomen) en nog niet 40 jaar oud zijn geldt een overgangsregeling. Voor deze motorrijtuigen geldt een kwarttarief met een maximum MRB van 120 euro per jaar onder de voorwaarde dat gedurende de maanden december tot en met februari geen gebruik wordt gemaakt van de openbare weg. De regeling hangt samen met het ingevoerde houderschapstelsel.

Doelstelling: Verlagen van lasten voor eigenaren van klassieke motorrijtuigen en daarmee het behouden van cultureel rijdend erfgoed.

Ministerie: FIN

Evaluatie: *Kamerbrief: «Budgettaire opbrengst van de oldtimermaatregel», Kamerstukken II 2014/2015, 34 002, nr. 100.* De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2019.

Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst t/m eerste helft 2016.

Regeling *Vrijstelling taxi's*

Beschrijving: Voor personenauto's die geheel of nagenoeg geheel worden gebruikt voor taxivervoer of openbaar vervoer en waarvoor een taxi- of openbaar vervoervergunning is afgegeven, wordt vrijstelling van motorrijtuigenbelasting verleend.

Doelstelling: Bevorderen van openbaar vervoer.

Ministerie: I&M

Toelichting op de belastinguitgaven

Evaluatie:	<i>Evaluatierapport Openbaar vervoer en taxivervoer in de MRB en BPM, 2006, Kamerstukken II 2005/2006, 30 300 IXB, nr. 32.</i> De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2017.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m eerste helft 2016.
Regeling	<i>Vrijstelling reinigingsdiensten</i>
Beschrijving:	Voor motorrijtuigen die uitsluitend worden gebruikt als vuilniswagens, kolkenzuigers en straatveegwagens, wordt vrijstelling van motorrijtuigenbelasting verleend.
Doelstelling:	Dienen van het algemeen belang.
Ministerie:	FIN
Evaluatie:	<i>Evaluatierapport Het dienen van het algemene nut in de MRB en BPM, 2006, Kamerstukken II 2005/2006, 30 300 IXB, nr. 32.</i> Geen evaluatie beoogd, vanwege het beperkte budgettaire belang van de regeling.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m eerste helft 2016.
Regeling	<i>Vrijstelling wegebouw</i>
Beschrijving:	Voor motorrijtuigen die uitsluitend worden gebruikt voor de aanleg en onderhoud van wegen, wordt vrijstelling van motorrijtuigenbelasting verleend.
Doelstelling:	Dienen van het algemeen belang.
Ministerie:	I&M
Evaluatie:	<i>Evaluatierapport Het dienen van het algemene nut in de MRB en BPM, 2006, Kamerstukken II 2005/2006, 30 300 IXB, nr. 32.</i> De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2017.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m eerste helft 2016.
Regeling	<i>Vrijstelling ambulances</i>
Beschrijving:	Voor ambulances en voor andere motorrijtuigen die zijn ingericht voor vervoer van zieken en gewonden in het kader van de uitoefening van de ambulancetaak, wordt vrijstelling van motorrijtuigenbelasting verleend.
Doelstelling:	Dienen van het algemeen belang.
Ministerie:	VWS
Evaluatie:	<i>Evaluatierapport Het dienen van het algemene nut in de MRB en BPM, 2006, Kamerstukken II 2005/2006, 30 300 IXB, nr. 32.</i> Geen evaluatie beoogd, vanwege het beperkte budgettaire belang van de regeling.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m eerste helft 2016.
Regeling	<i>Nihiltarief MRB zeer zuinige auto's</i>
Beschrijving:	Per 1 januari 2014 geldt er voor autos met een CO ₂ -uitstoot die niet hoger is dan 50 gr/km een nihiltarief. Per 1 januari 2016 geldt deze vrijstelling alleen voor volledig elektrische auto's. Voor auto's met een CO ₂ -uitstoot die niet hoger is dan 50 gr/km geldt per 1 januari 2016 een halftarief.
Doelstelling:	Bevorderen van het gebruik van milieuvriendelijke motorrijtuigen.

Toelichting op de belastinguitgaven

Ministerie:	I&M
Evaluatie:	<i>Evaluatie autogerelateerde belastingen 2008–2013 en vooruitblik automarkontwikkelingen tot 2020</i> , Policy Research Corporation, 2014, Kamerstukken II 2014/2015, 32 800, nr. 24 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2016.
Regeling	<i>Overige vrijstellingen</i>
Beschrijving:	Diverse vrijstellingen van motorrijtuigenbelasting, onder meer voor lijkwagens en dierenambulances.
Doelstelling:	Dienen van het algemeen belang of vanwege gering gebruik van de weg.
Ministerie:	FIN
Evaluatie:	<i>Evaluatierapport Het dienen van het algemene nut in de MRB en BPM</i> , 2006, Kamerstukken II 2005/2006, 30 300 IXB, nr. 32 . <i>Het beperkte en ondergeschikte gebruik van de weg in de MRB</i> , 2007, Kamerstukken II 2006/2007, 30 800 IXB, nr. 17 . Geen evaluatie beoogd, vanwege het beperkte budgettaire belang van de regeling.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m eerste helft 2016.

Belasting op zware motorrijtuigen (eurovignet)

Regeling:	<i>Teruggaaf internationaal gecombineerd vervoer</i>
Beschrijving:	Vrachtauto's met een toegestane maximum massa van 12 ton of meer die het grootste deel van de route per trein afleggen, kunnen op verzoek (een deel van) het betaalde eurovignetbedrag terugkrijgen. De teruggaaf is gebaseerd op een Europese richtlijn (Richtlijn 93/89/EEG).
Doelstelling:	Stimuleren van het goederenvervoer per spoor.
Ministerie:	I&M
Evaluatie:	Niet van toepassing, regeling vloeit voort uit Europese regelgeving.
Ramingsgrond:	Het aantal teruggaven is vrijwel nihil volgens eerdere analyse.

Overdrachtsbelasting

Regeling:	<i>Vrijstelling overdrachtsbelasting bedrijfsoverdracht in familiesfeer</i>
Beschrijving:	Vrijgesteld van overdrachtsbelasting is de verkrijging door een familielid van goederen die behoren tot en dienstbaar zijn aan (de continuering) van een onderneming. De regeling vindt slechts toepassing indien de overdragende ondernemer een ouder of grootouder betreft en de onderneming in zijn geheel (al dan niet in fasen) wordt voortgezet door het verkrijgende familielid.
Doelstelling:	Stimuleren van overdracht onderneming aan de volgende generatie.
Ministerie:	EZ

Toelichting op de belastinguitgaven

Evaluatie:	<i>Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsoverdracht</i> , SEO, 2014, Kamerstukken II 2014/2015, 32 637, nr. 158 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2013.
Regeling:	<i>Vrijstelling overdrachtsbelasting stedelijke herstructurering</i>
Beschrijving:	De vrijstelling stedelijke herstructurering bestaat uit drie regelingen, te weten: de per 1 januari 2003 ingevoerde vrijstelling die het mogelijk maakt voor wijkontwikkelingsmaatschappijen huizen te verkrijgen zonder overdrachtsbelasting; de per 1 januari 2005 ingevoerde vrijstelling die het voor woningcorporaties mogelijk maakt om ter financiering van stedelijke herstructurering huizen zonder overdrachtsbelasting over te dragen aan een landelijk werkende toegelaten instelling en de per 1 januari 2006 ingevoerde vrijstelling die ertoe strekt de verkrijging van onroerende zaken van wijkontwikkelingsmaatschappijen door de deelnemers in een dergelijke maatschappij in bepaalde situaties vrij te stellen van overdrachtsbelasting.
Doelstelling:	Stimulering van stedelijke herstructurering.
Ministerie:	BZK
Evaluatie:	De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2013.
Regeling:	<i>Vrijstelling landinrichting</i>
Beschrijving:	Vrijgesteld zijn verkrijgingen krachtens de Ruilverkavelingwet 1954, de Wet inrichting landelijk gebied en enkele andere vergelijkbare wetten.
Doelstelling:	Versterken van de economische structuur van de land- en tuinbouwsector.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>De evaluatie van de regelingen voor de landbouw</i> , LEI, 2008, Kamerstukken II 2008/2009, 31 727, nr. 1 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2013.
Regeling:	<i>Vrijstelling Bureau Beheer Landbouwgronden</i>
Beschrijving:	Vrijgesteld zijn verkrijgingen door het Bureau Beheer Landbouwgronden.
Doelstelling:	Versterken van de economische structuur van de land- en tuinbouwsector.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>De evaluatie van de regelingen voor de landbouw</i> , LEI, 2008, Kamerstukken II 2008/2009, 31 727, nr. 1 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2013.
Regeling:	<i>Vrijstelling cultuurgrond</i>

Toelichting op de belastinguitgaven

Beschrijving:	Vrijgesteld is de verkrijging van cultuurgrond – daaronder begrepen de rechten van erfpacht of beklemming daarop – die ten behoeve van de landbouw bedrijfsmatig wordt geëxploiteerd. Voorwaarde is dat de exploitatie van de cultuurgrond voor een aaneensluitende periode van tien jaar wordt voortgezet.
Doelstelling:	Versterken van de economische structuur van de land- en tuinbouwsector.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	<i>IBO Agro-, visserij- en voedselketens</i> , 2014, Kamerstukken II 2014/2015, 30 991, nr. 25 . De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2013.
Regeling:	<i>Vrijstelling natuurgrond</i>
Beschrijving:	Vrijgesteld is de verkrijging van natuurgrond, daaronder begrepen de rechten van erfpacht of beklemming daarop. Per 11 juli 2008 is de vrijstelling ook van toepassing op de verkrijging van landbouwgrond, die geschikt is gemaakt voor ontwikkeling tot natuurterrein.
Doelstelling:	Bevorderen en behoud van natuurschoon.
Ministerie:	EZ
Evaluatie:	De afronding van de volgende evaluatie is beoogd in 2016.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2013.

Inkomstenbeperkende regelingen

Hieronder worden de inkomstenbeperkende regelingen toegelicht. Hierin wordt geen verantwoordelijk departement, doelstelling en evaluatieplanning genoemd.

Regeling:	<i>Eigen woning</i>
Beschrijving:	De post eigen woning bestaat uit het saldo van de derving door de hypotheekrenteaftrek en de inkomsten via het eigenwoningforfait. Deze worden in box 1 behandeld. Over eigenwoningsschuld betaalde rente is aftrekbaar van het inkomen (hypotheekrenteaftrek). Vanaf 2013 is een aantal beperkende maatregelen doorgevoerd: het marginale aftrektarief (in de vierde schijf) wordt jaarlijks met 0,5%-punt gereduceerd en nieuwe hypotheekleningen dienen in dertig jaar volledig en minimaal annuïtair afgelost te worden om in aanmerking te komen voor renteaftrek (tenzij deze onder het overgangsrecht vallen). Hiertegenover staat het eigenwoningforfait. Huishoudens met een eigen woning dienen afhankelijk van de hoogte van de WOZ-waarde een percentage van de WOZ-waarde bij het belastbaar inkomen op te tellen.
Ramingsgrond:	Omvang aftrekpost integrale aangiftecijfers inkomstenbelasting t/m 2013. Bijbehorende budgettair belang berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling:	<i>Pensioenen</i>

Toelichting op de belastinguitgaven

Beschrijving:	Volgens de omkeerregel wordt het werkgeversdeel van de pensioenpremie niet tot het loon gerekend en wordt het werknemersdeel van de pensioenpremie in mindering gebracht bij het bepalen van het fiscale loon. Verder valt het opgebouwde pensioenvermogen niet in box 3. De pensioenuitkeringen worden vervolgens in de belastingheffing betrokken. Het getoonde budgettaire beslag is het saldo in het betreffende jaar van de hiervoor genoemde omkeerregel.
Ramingsgrond:	Cijfers van het CBS (pensioenvermogen tot 2014) en uitkomsten uit MIMOSI (pensioenpremies en pensioenuitkeringen en ontwikkeling pensioenvermogen na 2014).

Overige fiscale regelingen

Hieronder worden de overige fiscale regelingen toegelicht.

Regeling:	<i>MKB-winstvrijstelling</i>
Beschrijving:	De MKB-winstvrijstelling is een vrijstelling van een deel van de belastbare winst voor ondernemers in de inkomstenbelasting. Sinds 2014 bedraagt de MKB-winstvrijstelling 14 procent van de winst nadat de winst is verminderd met de ondernemersaftrek.
Doelstelling:	Stimuleren van ondernemerschap.
Ramingsgrond:	Omvang aftrekpost integrale aangiftecijfers inkomstenbelasting t/m 2013. Bijbehorende budgettaire belang berekend met MIMOSI op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling:	<i>Innovatiebox</i>
Beschrijving:	Op verzoek en onder voorwaarden worden winsten uit zelf-ontwikkelde immateriële activa belast tegen een effectief tarief van 5 procent vennootschapsbelasting. Er kan gekozen worden voor toepassing van de forfaitaire regeling. Hierbij wordt 25% van de winst aangemerkt als winsten uit immateriële activa met een maximum van € 25.000.
Doelstelling:	Stimuleren, aantrekken en behouden van spur- en ontwikkelingswerk en bevorderen vestigingsklimaat.
Ramingsgrond:	Cijfers aangifte vennootschapsbelasting Belastingdienst t/m 2013 definitief.
Regeling:	<i>Vermindering verhuurderheffing</i>
Beschrijving:	Deze regeling is beschikbaar voor belastingplichtigen in het kader van de verhuurderheffing, die onder andere investeren in huurwoningen met een huurprijs onder de liberalisatiegrens. Het bedrag aan heffingsvermindering dat genoemd is in de investeringsverklaring van RVO, wordt van de verhuurderheffing afgetrokken. Het budget is 280 miljoen euro over de jaren 2014 tot en met 2017.
Doelstelling:	Stimuleren van investeringen in goedkope huurwoningen.
Ramingsgrond:	Gegevens investeringsverklaringen RVO t/m mei 2016.

Toelichting op de belastinguitgaven

Regeling:	<i>30%-regeling</i>
Beschrijving:	De werkgever mag onder voorwaarden een forfaitair bedrag van 30 procent van het loon, inclusief vergoeding, belastingvrij verstrekken aan ingekomen en uitgezonden werknemers.
Doelstelling:	De 30%-regeling dient ter compensatie van extra kosten van ingekomen en uitgezonden werknemers. Verder heeft de regeling als doel: (a) het aantrekken van werknemers met een specifieke deskundigheid die in Nederland niet of schaars voorhanden is; (b) het vestigingsklimaat in Nederland aantrekkelijker maken; (c) verminderen van administratieve lasten.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2015. De daadwerkelijke inkomstenderving door de regeling is minder dan het hiermee berekende budgettair belang, aangezien zonder de regeling de werkelijke kosten belastingvrij vergoed kunnen worden.
Regeling:	<i>Eenmalige vrijstellingen eigen woning</i>
Beschrijving:	Voor schenkingen van ouders aan kinderen tussen de 18 en 40 jaar ten behoeve van de eigen woning geldt een eenmalige vrijstelling. De vrijstelling bedraagt 53.016 euro in 2016. Vanaf 2017 wordt dit bedrag verhoogd tot 100.000 euro en hoeft de schenking niet enkel van de ouders te komen om onder de vrijstelling te vallen.
Doelstelling:	Verminderen van de eigenwoningschuld van Nederlandse huishoudens.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m juli 2016.
Regeling:	<i>Aftrek specifieke zorgkosten</i>
Beschrijving:	Bepaalde zorgkosten mogen worden afgetrokken. Hiervoor komt in aanmerking het deel van de kosten dat uitkomt boven het drempelbedrag en waarvoor geen vergoeding is gekregen van bijvoorbeeld de (aanvullende) zorgverzekering of de bijzondere bijstand. Het drempelinkomen bepaalt de eventuele verhoging specifieke zorgkosten en het drempelbedrag waarmee de aftrek wordt berekend. Kosten mogen alleen afgetrokken worden in het jaar waarin de kosten zijn betaald.
Doelstelling:	Tegemoetkoming van chronisch zieken en gehandicapten.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2014.
Regeling:	<i>Salderingsregeling</i>

Toelichting op de belastinguitgaven

- Beschrijving:** De salderingsregeling in de energiebelasting geldt voor kleinverbruikers die zonnepanelen hebben. Per kalenderjaar wordt de verbruikte elektriciteit weggestreept tegen de teruggeleverde elektriciteit. Voor salderen is de bovengrens het eigen jaarlijkse verbruik. Voor de geproduceerde elektriciteit boven het eigen verbruik ontvangt de kleinverbruiker van zijn energieleverancier een terugleververgoeding.
- Doelstelling:** Stimuleren van energieopwekking middels zonnepanelen.
- Ramingsgrond:** Cijfers ECN over elektriciteitsproductie uit zon-PV in huishoudens.
- Regeling:** *Belastingvermindering per aansluiting*
- Beschrijving:** Per elektriciteitsaansluiting geldt een belastingvermindering. Deze is 310,81 euro (exclusief btw). De vermindering geldt alleen voor onroerende zaken met verblijfsfunctie (zoals een huis of kantoor).
- Doelstelling:** Ondersteunen van de basisbehoefte aan energie.
- Ramingsgrond:** Cijfers Belastingdienst t/m 2015.
- Regeling:** *BTW laag Geneesmiddelen en hulpmiddelen*
- Beschrijving:** In plaats van het algemene btw-tarief van 21 procent geldt voor leveringen van deze goederen het verlaagde btw-tarief van 6 procent. Dit geldt voor geneesmiddelen in farmaceutische vorm die zijn geregistreerd of voldoen aan de definitie uit de Geneesmiddelenwet, hulpmiddelen, voorbehoedsmiddelen, infusievloeistoffen en voor geneeskundige doeleinden bestemde inhalatiegassen.
- Doelstelling:** Ondersteunen van de basisbehoefte aan zorg.
- Ramingsgrond:** Bestedingscijfers CBS t/m 2013 definitief.
- Regeling:** *BTW laag Water*
- Beschrijving:** In plaats van het algemene btw-tarief van 21 procent geldt voor bepaalde leveringen en diensten met betrekking tot water het verlaagde btw-tarief van 6 procent.
- Doelstelling:** Ondersteunen van de basisbehoefte aan water.
- Ramingsgrond:** Bestedingscijfers CBS t/m 2013 definitief.
- Regeling:** *BTW laag Voedingsmiddelen (niet verstrekt in horeca)*
- Beschrijving:** In plaats van het algemene btw-tarief van 21 procent geldt voor de levering van voedingsmiddelen die voldoen aan de eisen van de Warenwetgeving, inclusief niet-alcoholhoudende dranken, het verlaagde btw-tarief van 6 procent.
- Doelstelling:** Ondersteunen van de basisbehoefte aan voeding.
- Ramingsgrond:** Bestedingscijfers CBS t/m 2013 definitief.
- Regeling:** *MRB kwarttarieven*

Toelichting op de belastinguitgaven

- Beschrijving:** Kampeerauto's, voertuigen voor particulier paardenvervoer, kermis- en circusvoertuigen, rijdende werktuigen en rijdende werkplaatsen betalen een kwart van het reguliere MRB-tarief. Het overgrote deel hiervan betreft kampeerauto's.
- Doelstelling:** Deze voertuigen betalen een kwarttarief omdat zij gering gebruik maken van de weg.
- Ramingsgrond:** Cijfers Belastingdienst t/m juli 2016.
- Regeling:** *MRB verlaagde tarieven; bestelauto ondernemers*
- Beschrijving:** Voor ondernemers die een bestelauto meer dan bijkomstig (meer dan 10% van het totale gebruik van de bestelauto) in hun onderneming gebruiken, biedt de wet een mogelijkheid van teruggaaf van BPM en een verlaagd tarief in de MRB.
- Doelstelling:** Stimuleren van ondernemerschap.
- Ramingsgrond:** Cijfers Belastingdienst t/m juni 2016.
- Regeling:** *MRB verlaagde tarieven; bestelauto gehandicapten*
- Beschrijving:** Een verlaagd MRB-tarief is van toepassing op een bestelauto die wordt gebruikt voor het vervoer van een gehandicapte persoon in de cabine van het voertuig en voor het gelijktijdig vervoeren van een niet-opvouwbaar rolstoel van die persoon.
- Doelstelling:** Tegemoetkoming voor gehandicapten.
- Ramingsgrond:** Cijfers Belastingdienst t/m juni 2016.
- Regeling:** *MRB Vrijstelling politie- en defensievoertuigen*
- Beschrijving:** Voertuigen die uitsluitend worden gebruikt voor defensie of door de politie zijn vrijgesteld van motorrijtuigenbelasting.
- Doelstelling:** Dienen van het algemeen belang.
- Ramingsgrond:** Cijfers Belastingdienst t/m half 2016.
- Regeling:** *Algemene heffingskorting*
- Beschrijving:** De algemene heffingskorting is een heffingskorting op de inkomstenbelasting en premie volksverzekeringen. Iedereen heeft recht op de korting. De hoogte van de algemene heffingskorting is vanaf 2014 inkomensafhankelijk; de korting wordt verminderd met een percentage van het belastbaar inkomen uit werk en woning. De korting bedraagt maximaal 2.242 euro.
- Doelstelling:** Inkomensondersteuning
- Ramingsgrond:** MIMOSI.
- Regeling:** *Arbeidskorting*

Toelichting op de belastinguitgaven

- Beschrijving:** De arbeidskorting is een heffingskorting voor werkenden. De hoogte hangt af van de hoogte van het arbeidsinkomen. De korting bedraagt maximaal 3.103 euro.
- Doelstelling:** Stimuleren van arbeidsparticipatie.
- Ramingsgrond:** MIMOSI.
-
- Regeling:** *Inkomensafhankelijke Combinatiekorting*
- Beschrijving:** De inkomensafhankelijke combinatiekorting is een heffingskorting voor ouders met een belastbaar inkomen boven een bepaalde drempel. Een ouder komt in aanmerking als deze een werkende alleenstaande is of de minstverdienende van twee werkende partners, en als deze in een jaar tenminste zes maanden een kind jonger dan 12 jaar oud op zijn woonadres heeft staan ingeschreven. De korting bedraagt maximaal 2.769 euro.
- Doelstelling:** Stimuleren van arbeidsparticipatie van ouders met jonge kinderen.
- Ramingsgrond:** MIMOSI.
-
- Regeling:** *Jonggehandicaptenkorting*
- Beschrijving:** De jonggehandicaptenkorting is een heffingskorting voor belastingplichtigen die recht hebben op een uitkering volgens de Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten (Wajong-uitkering) of op ondersteuning bij het vinden van werk volgens de wet Wajong. De korting vervalt als de belastingplichtige ouderenkorting krijgt. De korting bedraagt 719 euro.
- Doelstelling:** Inkomensondersteuning jonggehandicapten.
- Ramingsgrond:** MIMOSI.
-
- Regeling:** *Alleenstaande ouderenkorting*
- Beschrijving:** De alleenstaande ouderenkorting is een heffingskorting voor belastingplichtigen die een AOW-uitkering krijgen voor een alleenstaande. De korting bedraagt 436 euro.
- Doelstelling:** Inkomensondersteuning alleenstaande ouderen.
- Ramingsgrond:** MIMOSI.
-
- Regeling:** *Ouderenkorting*
- Beschrijving:** De ouderenkorting is een heffingskorting voor belastingplichtigen die op 31 december van het jaar van aangifte de AOW-leeftijd hebben. De korting bedraagt 1.187 euro voor inkomens tot en met 35.949 euro en 70 euro voor inkomens boven die drempel.
- Doelstelling:** Inkomensondersteuning ouderen.
- Ramingsgrond:** MIMOSI.

14. Overzicht interventies financiële sector

Sinds het najaar van 2008 heeft het kabinet geïntervenieerd om het financiële stelsel gezond te houden en bij te dragen aan het herstellen van de rust op de financiële markten. Vanaf 2010 heeft de overheid ook aan Europese faciliteiten bijgedragen, in het bijzonder door het verstrekken van garanties. Deze bijlage geeft middels een aantal tabellen een overzicht van alle met de krediet- en Eurocrisis verband houdende interventies. Tabel 1 geeft de kasstromen en de garanties die met de interventies gepaard gaan en de vindplaatsen ervan in de begroting IX integraal weer. Daarnaast zijn de effecten van de maatregelen op achtereenvolgens: het EMU-saldo, de EMU-schuld en de staatsschuld per thema becijferd. De kolom «telling» geeft hierbij aan welke posten bij elkaar moeten worden opgeteld.

#	Stand: MN 2017 (- = ontvangst)	Telling	2008–2013	2014	2015	2016	2017	Bron:
A. Fortis/RFS/AA								
1	Aanschaf ABN AMRO Group – ASR Verzekeringen – RFS Holdings (incl. Z-share en residual N-share)		27.955					IX art.3
2	<i>waarvan relevant voor het EMU saldo</i>		- 3.088					CBS/Eurostat
3	IPO ABN AMRO Group N.V.		0		- 3.828			IX art.3
4	IPO a.s.r.		0			- 1.065		IX art.3
5	Overbruggingskrediet (voormalig) Fortis		3.750	- 200	- 1.800	- 950	0	IX art.11
6	Renteontvangsten overbruggingskredieten (voormalig) Fortis		- 1.798	- 98	- 84	- 40	- 34	IX art.11
7	Dividend ABN Amro Group		- 650	- 325	- 625	- 588		IX art.3
8	Dividend a.s.r.		- 159	- 99	- 139	- 170		IX art.3
9	Dividend RFS Holdings		- 6	0	0	0		IX art.3
10	Dividend financiële instellingen		0	0	0	0	- 488	IX art.3
11	Premieontvangsten capital relief instrument		- 193					IX art.3
12	Premieontvangsten counter indemnity		- 104	- 12				IX art.3
<i>Verleende garanties</i>								
13	Capital Relief Instrument ABN-AMRO (CRI)		32.611					IX art.3
14	<i>waarvan vervallen</i>		- 32.611					IX art.3
15	Counter Indemnity ABN-AMRO		950					IX art.3
16	<i>waarvan vervallen</i>		0	- 950				IX art.3
	Totale uitgaven minus ontvangsten	1, 3 t/m 12	28.795	- 734	- 6.476	- 2.812	- 522	
	Effect op EMU saldo	2, 6 t/m 12	- 178	534	848	798	522	
	Effect op EMU schuld	1, 3 t/m 12	28.692	- 734	- 6.476	- 2.812	- 522	
	Effect op staatsschuld¹	1, 3 t/m 12	28.692	- 734	- 6.476	- 2.812	- 522	
B. SNS Reaal								

Overzicht interventies financiële sector

#	Stand: MN 2017 (- = ontvangst)	Telling	2008–2013	2014	2015	2016	2017	Bron:
17	Kapitalisatie SNS Reaal Holding N.V. (SRH)		300					IX art.3
18	Kapitalisatie SNS Reaal Bank N.V.		1.900					IX art.3
19	Aankoop SNS Bank N.V.							IX art.3
20	waarvan vordering SRH				1.598			
21	waarvan inbrenging overbruggingskrediet SRH				1.100			IX art.3
22	Overbruggingskrediet SRH		1.100		- 1.100			IX art.3
23	Dividend SNS Bank N.V.					- 100		IX art.3
24	Renteontvangsten overbruggingskrediet SRH		- 7	- 21	- 12			IX art.3
25	Resolutieheffing			- 1.005				
26	Kapitalisatie Propertize		500					IX art.3
27	Verkoopopbrengst Propertize					- 844		IX art.3
28	Overdracht schuldtitels Propertize					- 2.379	1.760	
29	Dividend Propertize					- 46		IX art.3
30	Premieontvangsten garantie Propertize			- 2	- 9	- 6		IX art.3
	<i>Verleende garanties</i>							
31	Garantieverlening VBO		4.166					IX art.3
32	waarvan vervallen			- 566	- 977	- 2.623		IX art.3
	Totale uitgaven minus ontvangsten	17 t/m 30	3.793	- 1.028	- 21	- 3.374	1.760	
	Effect op EMU saldo²	23, 29, 30	- 1.123	1.028	21	151	0	
	Effect op EMU schuld³	17 t/m 32	7.848	- 1.594	- 998	- 3.374	1.760	
	Effect op staatsschuld	23 t/m 30	3.793	- 1.028	- 21	- 3.374	1.760	
	C. Kapitaalverstrekkingfaciliteit (€ 20 mld.)							
33	Verstrekt kapitaal ING		1.500	- 1.500				IX art.3
34	Verstrekt kapitaal Aegon		0	0				IX art.3
35	Verstrekt kapitaal SNS Reaal		565	0				IX art.3
	waarvan afgeboekt		- 565					IX art.3
36	Couponrente ING		- 749	- 90				IX art.3
37	Couponrente Aegon		- 177	0				IX art.3
38	Couponrente SNS Reaal		- 38	0				IX art.3
39	Repurchase fee ING		- 2.032	- 660				IX art.3
40	Repurchase fee Aegon		- 910	0				IX art.3
41	Repurchase fee SNS Reaal		0	0				IX art.3
	Totale uitgaven minus ontvangsten	33 t/m 41	- 1.841	- 2.250				
	Effect op EMU saldo	36 t/m 38	964	90				
	Effect op EMU schuld	33 t/m 41	- 1.841	- 2.250				
	Effect op staatsschuld	33 t/m 41	- 1.841	- 2.250				
	D. Back-up faciliteit ING							
42	Meerjarenverplichting aan ING		2.722	- 2.722				IX art.3
43	Alt-A portefeuille		4.686	- 4.686				IX art.3
44	relevant voor de EMU schuld		2.722	- 2.722				CBS/Eurostat
45	Back-up faciliteit ING totaal:		0	- 1.455				IX art.3
a	waarvan funding fee (rente + aflossing)		18.942	2.778				IX art.3
b	waarvan management fee		204	0				IX art.3

Overzicht interventies financiële sector

#	Stand: MN 2017 (- = ontvangst)	Telling	2008–2013	2014	2015	2016	2017	Bron:
<i>c</i>	<i>waarvan portefeuille ontvangsten (rente + aflossing)</i>		- 17.598	- 4.231				IX art.3
<i>d</i>	<i>waarvan garantiefee</i>		- 448	0				IX art.3
<i>e</i>	<i>waarvan additionele garantiefee</i>		- 479	0				IX art.3
<i>f</i>	<i>waarvan additionele fee</i>		- 228	- 1				IX art.3
<i>g</i>	<i>waarvan verhandelbaarheidsfee</i>		- 33	- 1				IX art.3
<i>h</i>	<i>waarvan eenmalige uitkering</i>		- 379	-				IX art.4
<i>i</i>	<i>waarvan incidentele uitgave</i>		19	-				IX art.3
	Totale uitgaven minus ontvangsten	45	0	- 1.455				
	Effect op EMU saldo	45 b, f, g	57	2				
	Effect op EMU schuld	44, 45	2.722	- 4.177				
	Effect op staatsschuld	45	0	- 1.455				
E. Garantiefaciliteit bancaire leningen								
46	Premieontvangsten garanties bancaire leningen		- 1.279	- 100				IX art.2
47	Schade-uitkeringen		0	0				IX art.2
48	Garanties bancaire leningen		50.275					IX art.2
49	<i>waarvan vervallen</i>		- 40.382	- 9.893				IX art.2
	Totale uitgaven minus ontvangsten	46, 47	- 1.279	- 100				
	Effect op EMU saldo	46, 47	1.279	100				
	Effect op EMU schuld	46, 47	- 1.279	- 100				
	Effect op staatsschuld	46, 47	- 1.279	- 100				
F. IJsland								
50	Vordering op IJsland		721	- 562	- 159			IX art.2
51	Tussenrekening «recovery oude topping up»		60	46				IX art.2
52	Uitkeringen depositogarantiestelsel Icesave		1.428					IX art.2
53	Uitvoeringskosten IJslandse DGS door DNB		7	- 6				IX art.2
54	Renteontvangsten lening IJsland		0	0				IX art.2
55	Aflossing hoofdsom lening IJsland		- 811	- 617				IX art.2
56	Schikking IJsland				- 58			
	Totale uitgaven minus ontvangsten	52 t/m 56	624	- 623	- 58			
	Effect op EMU saldo *4	53	- 7	6	49			
	Effect op EMU schuld	52 t/m 56	624	- 623	- 58			
	Effect op staatsschuld	52 t/m 56	624	- 623	- 58			
Totaal								
	Toerekenbare rentelasten		7.301	784	648	486	383	
	Effect op EMU saldo		- 4.782	976	270	463	139	
	Effect op EMU schuld		36.766	- 9.478	- 7.532	- 6.186	1.238	
	Effect op staatsschuld		29.989	- 6.190	- 6.555	- 6.186	1.238	
G. Griekenland								
57	Lening aan Griekenland		3.198	0	0	0	0	IX art.4
58	Rente lening Griekenland		- 212	- 14	- 13	- 6	- 3	IX art.4
59	Rentevergoeding Griekenland (ANFA)		26	13	0	0	12	IX art.4

Overzicht interventies financiële sector

#	Stand: MN 2017 (- = ontvangst)	Telling	2008–2013	2014	2015	2016	2017	Bron:
60	Teruggave winsten SMP		126	112	0	0	51	IX art.4
H. Europese instrumenten								
61	Verstrekt kapitaal EFSF		2			0	0	IX art.4
62	Verstrekt kapitaal ESM		3.658	915	0	0	0	IX art.4
63	Crisisgerelateerde winst DNB		- 905	- 754	- 552	- 122	- 37	IX art.3
64	waarvan relevant voor het EMU saldo		807	658	482	122	37	IX art.3
<i>Garanties</i>								
65	Garantieplafond Nederland EFSF effect verstrekte garantie op EMU schuld:		49.640	0	0	0	0	IX art.4
	voor Ierland		10.946	660	- 671	0	0	CBS/Eurostat
	voor Portugal		1.122	0	0	0	0	CBS/Eurostat
	voor Griekenland		1.598	77	0	0	0	CBS/Eurostat
			8.226	583	- 671	0	0	CBS/Eurostat
66	Garantieverlening NI-aandeel ESM		35.445	0	0	0	0	IX art.4
67	Garantieverlening DNB i.v.m. ophoging middelen IMF		13.610	0	0	0	0	IX art.4
68	Garantieverlening DNB		5.700	0	0	0	0	IX art.3
69	Garantieverlening NL-aandeel EU-begroting		2.790	- 12	39	3	- 12	IX art.4
Totale uitgaven minus ontvangsten		57 t/m 63	5.893	272	- 565	- 128	23	
Effect op EMU saldo		58 t/m 60, 64	867	547	495	128	- 23	
Effect op EMU schuld		57 t/m 63, 65	16.840	932	- 1.236	- 128	23	
Effect op staatsschuld		57 t/m 63	5.894	272	- 565	- 128	23	
Totaal								
Toerekenbare rentelasten			357	145	118	101	84	
Effect op EMU saldo			510	402	377	27	- 107	
Effect op EMU schuld			16.840	932	- 1.236	- 128	23	
Effect op staatsschuld			5.894	272	- 565	- 128	23	

¹ De conversie van de op de MCN lening opgebouwde rente van € 103 miljoen telt wel mee in de uitgaven van 2010, maar niet mee in de staatsschuld.

² Het door Eurostat toegerekende effect van de herkapitalisatie van SNS Reaal Holding en SNS Bank van € 2.200 miljoen aan het EMU-saldo is € 1.130 miljoen.

³ Het effect van de kapitaalinjectie van € 500 miljoen en de garantie op de funding fee van € 4.166 miljoen van Propertize telt in totaal voor € 4.166 miljoen mee in de EMU-schuld van 2013.

Overzicht interventies financiële sector

In de onderstaande tabel staan de bezittingen en schulden die vanwege de interventies (kredietcrisis en europa) zijn ontstaan. Balansonderdelen zijn hierbij opgenomen tegen historische aankoopprijs, conform de bepalingen van de RBV die van toepassing zijn op het onderliggende departementale jaarverslag IX. De bezittingen zijn grotendeels gefinancierd met staatsschuld (zichtbaar in tabel 1). Verder is er het cumulatief saldo van kosten en opbrengsten («het resultaat») dat een deel van de bezittingen financiert (vanuit tabel 3).

bedragen in mln. euro					
Bezittingen	ultimo 2017	Bron:	Schulden	ultimo 2017	Bron:
ABN AMRO, a.s.r. en RFS					
ABN AMRO (na IPO)	16.681	art. 3	Staatsschuld	17.792	tabel 1
a.s.r. (na IPO)	2.325	art. 3	Cumulatief resultaat	3.434	tabel 3
RFS	2.642	art. 3	Vordering SRH op Staat	1.598	art. 3
Overbruggingskrediet ABN AMRO (voormalig Fortis)	800	art. 11	Nog te betalen schuldtitels Propertize	619	art. 11
SRH, SNS Holding en Propertize					
Kapitalisatie SRH	300	art. 3	Cumulatieve rente	10.407	tabel 3
Kapitalisatie SNS Bank	1.900	art. 3	Cumulatieve uitvoeringskosten	67	tabel 3
Kapitalisatie Propertize (na verkoop)	0	art. 3			
Aankoop SNS Bank	1.598	art. 3			
Griekenland					
Lening	3.198	art. 4			
EFSF					
Deelneming	2	art. 4			
ESM					
Deelneming	4.573	art. 4	Overige kosten en technische aansluiting	101	
Totaal:	34.019		Totaal:	34.019	

Overzicht interventies financiële sector

Tabel 3 geeft een overzicht van de kosten en opbrengsten van de interventies. Het resultaat betreft het jaarlijkse saldo dat op kasbasis gerealiseerd wordt. Eventuele afwaarderingen van activa worden eveneens in het resultaat meegenomen, maar pas op het moment dat deze daadwerkelijk gerealiseerd zijn. Deze behandeling wijkt af van de systematiek van het EMU-saldo.

bedragen in mln. euro						
Kosten en opbrengsten	2008–2013	2014	2015	2016	2017	Cumulatief
ABN AMRO, a.s.r. en RFS						
Dividend ABN AMRO, a.s.r. en RFS	815	424	764	758		2.761
Premieontvangsten Counter Indemnity ABN AMRO	104	12				116
Renteontvangsten overbruggingskrediet ABN AMRO	1.798	98	84	40	34	2.054
Premieontvangsten CRI ABN AMRO	193					193
IPO ABN AMRO	0		- 1.154			- 1.154
IPO a.s.r.	0	0	0	- 260		- 260
Dividend financiële instellingen	0	0	0	0	488	488
SNS Reaal						
Couponrente SNS Reaal	38					38
Afboeking core-tier-1 securities	- 565					- 565
Dividend SNS Bank	0	0	0	100		100
Premieontvangsten garantie Propertize	0	2	9	6		17
Renteontvangsten overbruggingskrediet SRH	7	21	12			40
Afboeking overbruggingskrediet SRH	0	0	- 1.100			- 1.100
Resolutieheffing	0	1.005				1.005
Dividend Propertize	0	0	0	46		46
Verkoop Propertize				344		344
Aegon						
Couponrente Aegon	177					177
Repurchase fee Aegon	910					910
ING						
Couponrente ING	749	90				839
Repurchase fee ING	2.032	660				2.692
Resultaat ING Back up faciliteit	0	1.455				1.455
Griekenland						
Rente en servicefee	212	14	13	6	3	248
Rentevergoeding Griekenland (ANFA)	- 26	- 13	0	0	- 12	- 51
Teruggave winsten SMP	- 126	- 112	0	0	- 51	- 289
IJsland						
Topping up	- 106					- 106
Recovery topping up	60	46				106
Aangegroeide rente	143	16	- 159			0
Schikking IJsland	0	0	58			58
Europese instrumenten						
Crisisgerelateerde winst DNB	905	754	552	122	37	2.370
Overige						
Premieontvangsten garanties bancaire leningen	1.279	100				1.379
Overige kosten	- 54	5	- 9	- 7	- 2	- 67
Toerekenbare rentelasten op staatsschuld	- 7.658	- 929	- 766	- 587	- 467	- 10.407

Overzicht interventies financiële sector

Kosten en opbrengsten	2008–2013	2014	2015	2016	2017	Cumulatief
Resultaat	887	3.648	- 1.696	566	29	3.434

In onderstaand overzicht staan de uitstaande garanties die in het kader van de kredietcrisis en Europa verstrekt zijn. Het cumulatieve saldo geeft de stand van de uitstaande garanties per einde 2017 weer.

bedragen in mln. euro						
Garanties «kredietcrisis en Europa»	2008–2013	2014	2015	2016	2017	Bron:
A. Fortis/RFS/AA						
Capital Relief Instrument ABN-AMRO (CRI)	32.611					IX art.3
<i>waarvan vervallen</i>	<i>- 32.611</i>					IX art.3
Counter Indemnity ABN-AMRO	950	0				IX art.3
<i>waarvan vervallen</i>	<i>0</i>	<i>- 950</i>				IX art.3
B. SNS Reaal						
Garantieverlening VBO	4.166	0	0	0		IX art.3
<i>waarvan vervallen</i>	<i>0</i>	<i>- 566</i>	<i>- 977</i>	<i>- 2.623</i>		IX art.3
E. Garantiefaciliteit bancaire leningen						
Garanties bancaire leningen	50.275	0				IX art.2
<i>waarvan vervallen</i>	<i>- 40.382</i>	<i>- 9.893</i>				IX art.2
H. Europese instrumenten						
Garantieplafond Nederland EFSF	49.640	0	0	0	0	IX art.4
<i>effect verstrekte garantie op EMU schuld:</i>	<i>10.946</i>	<i>660</i>	<i>- 671</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	CBS/Eurostat
<i>voor Ierland</i>	<i>1.122</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	CBS/Eurostat
<i>voor Portugal</i>	<i>1.598</i>	<i>77</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	CBS/Eurostat
<i>voor Griekenland</i>	<i>8.226</i>	<i>583</i>	<i>- 671</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	CBS/Eurostat
Garantieverlening NL-aandeel ESM	35.445	0	0	0	0	IX art.4
Garantieverlening DNB i.v.m. ophoging middelen IMF	13.610	0	0	0	0	IX art.4
Garantieverlening DNB	5.700	0	0	0	0	IX art.3
Garantieverlening NL-aandeel EU-begroting	2.790	- 12	39	3	- 12	IX art.4
Totaal	122.194	- 11.421	- 938	- 2.620	- 12	
Cumulatief	122.194	110.773	109.835	107.215	107.203	